

5

6

7

8

9











D. Lucas Osiander  
Theologus Wurtenberg clarissimus

D. LVCAE OSIANDRI  
THEOLOGI OLIM WVRTEMBERGICI CELEBERRIMI  
DE  
STVDIIS VERBI DIVINI  
MINISTRORVM PRIVATIS  
RECTE INSTITVENDIS  
ADMONITIO.

RECENSVIT ADSPERSIS QVE  
NOTIS LITERARIO-THEOLOGICIS  
VSVI PVBLICO  
COMMODOREM REDDIDIT  
G. B. S.  
AC CEDVNT   
ALIA QVAEDAM SIMILIS FERE ARGVMENTI,  
PHIL. MELANCHTHONIS ET CASP. CRVCIGERI  
NEC NON  
INEDITARVM HACTENVS ALIQVOT CL. VIRORVM  
EPISTOLARVM DECAS.

---

FRANCOFVRTI ET LIPSIAE,  
SVMPTIBVS ET IMPENSIS GEORG. MARCI KNOCHII  
MDCCXXXIII



7359



94826

VIRIS  
SVMME REVERENDIS, MAGNIFICIS, AMPLISSIMIS  
**CHRISTOPHORO HENRICO**  
**ZEIBICHIO**

SS. THEOL. DOCT. EJVSDEMQVE IN ACADEMIA VITEMB.  
PRQFESSORI PVBL. TEMPLI OO. SS. PRAEPOSITI  
ET SACRI SENATVS ASSESSORI

ATQVE

**JOHANNI GOTTLÖB**  
**CARPZOVIO**

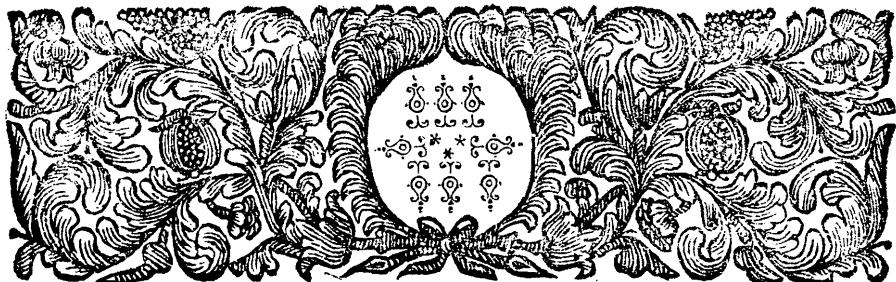
DOCT. THEOLOGO ET SVMMO SACRORVM APVD  
LVBECENSES ANTISTITI

*VIRIS  
maximorum  
de singulis muneribus grauissimis  
meritorum  
in quibus  
studium ueritatis sine ambitu  
pietatem sine furo  
eruditionem sine ostentatione  
nostra admirantur tempora  
futura si qua sunt praedicabunt.*

*ut aliquid  
animi ipsi dediti deuinctique  
monumentum extet  
OSIANDRVM hunc suum illustratum  
non quod moris sit sed quod amor jubeat  
offert  
largissimam porro Spiritus S. gratiam  
in obeundis muneribus  
fortissimum Numinis praesidium  
in ferendis mundi odiis  
Ejusque  
promptissimum semper auxilium  
in promouendis uoce scriptisque  
rei cum sacrae tum literariae  
commodis  
donec olim  
annis meritisque pleni  
posita mortalitatis sarcina  
ad capessenda immortalitatis praemie  
euchantur  
sincera animi religione  
precatus*

**E D I T O R.**

**LECTO.**



## LECTORI BENEVOLO

S.



On omnino multa sunt, quae uti in libmine quasi constitutus prolixius edisseram, Tua, Lector candide, ualde interesset uidetur. Cum uero ad emetendum breuioris etiam narrationis iter face & uiatico opus habeamus, ne sine omni prorsus comineatu lectioni hujus, quem Tibi offero, libri Te tradas, aliquam tamen praemunitiōnem, qua occasionem causasque & scopum scriptionis meae edisseram, non prorsus superuacaneam fore praecipio. Annus agitur tertius supra trigesimum, ex quo ex Alma Leucorea redux & ualde juuenis, nondum enim uigesimum tertium attigeram annum, inexpectato indulgentissimi in coelis Patris jussu sacro admotus muneri multa adhuc mihi ad partes ejus rite feliciter que obeundas deesse deprehendi. Viuis igitur, quibus in superas sedes receptis aeternum bene sit! Praeceptoribus subdulatus mutis me tradere coactus sum. Eam in rem omnes, qui

## P R A E F A T I O

---

de instituendis theologicis studiis paeceperunt, quotquot nancisci poteram, studiosius euoluebam, ut in quibus uel errore juuenili uel aliqua praeter uoluntatem negligentia me peccasse intelligerem, priuata diligentia quantocius emendare ac supplere possem. Enim uero larga ejusmodi scriptorum seges est, & non pauci copiose de studiorum sacrorum ratione tradiderunt. Sed ii fere sunt tantum non omnes, qui sui temporis formam atque seculi illius genium ante oculos habuerunt & ideam quandam perfecti in eo gradu Theologi, ad quem paucissimis adspirare licet, effingere annisi sunt. Quamobrem propria experientia edoctus commentationes illas eam praestare operam non omnino posse, quam ab illis experiueraam, peroptui saepius, ut singulis fere annis Recitationes, quas uocare liceat, propaedeumaticas, a Doctore quodam Theologo in Academiis instituerentur, quibus ad nostri aeuī gustum & ad ingeniorum talentorumque diuersitatem accommodata Theologiam discendi methodus, & quae eos spectant, accurate diligenterque exponerentur. Quae enim mea stupiditas est, non aliter, credo, juuenes confirmati haud judicii recens ad mercatum bonarum literarum in academiam aduolant ac emtores bene numinati & simplices ad publicas urbis nundinas, qui non, quibus maxime egent, sed in quas primum incident, & quae nitore quodam externo se commendant, merces magno & temporis & pecuniae & rei quoque publicae postea damno emunt secumque domum & in patriam referunt. Neque uero lectionem librorum hujus generis inutilem dixerim. Multa nos de statu eruditonis sacrae suo tempore, & quae Patrum nostrorum de illa illiusque scriptoribus fuerit fententia, docere possunt, uaria suppeditare consilia, cum ad facilius addiscendam Theologiam tum ad majores profectus in ea faciendo saluberrima; nec paucos etiam primum hoc pelagus ingressis monstrare scopolos,

## AD LECTOREM.

pulos, quibus, nisi studiose euitare discant, facile impingere & in ipso adhuc littore naufragium facere possunt. Incidi, cum in talia inquirerem, in collectionem uariorum dediscendi tractandique literas opusculorum Viri clar. Th. Creenii, cuius industria quantopere mihi tum placuerit facile existimari licetbit (\*). Ille uero, quod tamen etiam non improbabam, humaniorum politiorumque literarum studiosis potissimum, conquitis doctissimorum hominum de illis dissertationibus, inseruire uoluit. Similem mox praecepiti fortassis juuenilis affectus aestu & praeoccupato judicio Theologiae cultoribus operam, exhibito selectu, plures enim haud merentur, nauare animo mecum constituebam, atque cum elapsis aliquot annis celebrimum magnumque nostro tempore Daniae Theologum B. Seuer. Lintrupium hujusmodi labore moliri intelligerem (\*\*), dextra saliente mamilla gaudebam. Quae tamen spes una cum pluribus aliis, quae diligentia tanti viri sperare jussferat, beato ejusdem obitu decollauit. Etsi uero ab illo tempore in uolendo hoc faxo remissius laborauerim & lubentissime ornandam hanc ipsi spartam reliquerim: Ea tamen, quae subinde in lectione quotidiana occurrebant eo spectare uisa, uel tribus saltem uerbis margini allinere solitus sum, ex quibus tandem, me ferre haud animaduertente, cumulus uariarum obseruationum acreuit, ut plurimos simili modo enarratos, quo nunc B. Osian- dri tractatum sisto, facile exhibere possem.

fed

(\*) Primum uolumen *Roter.* 1692. alterum *Lugd. Bat.* 1696. & tertium *ibid.* 1699. in 410 diuersis sub titulis prodierunt.

(\*\*) B.J.F.BVDDEVS ualde illud laudat in *Isgoge historico-theolog. in universam theologiam L. I. c. 1. p. 10.*

## P R A E F A T I O

sed continuandi potius studia theologica praeire, non studiosum  
Theologiae instruere, sed V.D. Ministrum commonefacere uo-  
luit. Haec uero ipsa in primis ratio me impulit, ut illud e reli-  
quis feligerem & in lucem retrahendum esse arbitrarer. Ne-  
cessaria, nisi totus fallor, mihi nostro aeuo uidetur talis admo-  
nitio, quo plures utcunque peractis aliquot in academia annis  
sacrum ingressi munus literarum sacrarum studia neglectim ha-  
bent, & non nisi Postillis, quas uocant, inhiant atque corra-  
fis utcunque calamo exceptis quibusdam praceptorum lectioni-  
bus contenti de amplificanda, cujus saepe uix prima addidi-  
cere fundamenta, rei sacrae scientia jugi meditatione & lectione  
plane non cogitant. *Quid in his deinde, ut Quintiliani uer-  
bis utar, deprehendes praeter fictam frontem & perpetuum otium &  
quandam ex arrogancia autoritatem?* Addo libellum hunc subacti  
judicii uim singularemque uiri exercitatissimi prudentiam spi-  
rare, & uaria, et si concisa breuitate, monita suppeditare, quae  
ad majores quotidie profectus faciendos atque muneric sacri  
partes expeditius obeundas V. D. Ministrum instruere possunt.  
Justum ei quoque pretium constituerunt uiri harum rerum in-  
telligentissimi, qui uel summam ejus curate recensuerunt, uel  
sedulo legendum suis commendarunt (\*). Accedit, quod se-  
mel iterumque repetitis typis excusus quidem sit, nihilosecius  
tamen rarius, ut solent breuiora schediasmata se facile oculis e-  
ruditorum subducere, haberi queat, adeo ut nonnullis, quos  
haec talia nosse par erat, ne uisum quidem fuisse obseruaue-  
rim

(\*) Factum illud prolix & non sine honorifica ejus commemoratione a  
THEOD. BERCKELMANNO, SS. Theol. D. & Prof. Helmstad:, in *Isage-*  
*ge de studio theolog. Helmst. 1629.* in suo ed. diff. IV. p. 78. seqq. nec non  
in Diario: *Forigesetzte Sammlungen uon alten und neuen theologischen*  
*Sachen A. 1726. IV. Beytrag n. VIII. p. 560. seqq.* Hoc uero uide sis ap.  
J. A. QVENSTEDIVM in *ethica pastor. append. c. I. aaa. IV.* & AVG.  
HERM. FRANCKIVM in *monit. pastor. praeſ. p. 218. ed. in 800.* Ideæ Stu-  
diosi Theologiae additis.

## A D L E C T O R E M:

rim (\*). At uero delicationibus quibusdam seculi nostri Ari-  
starchis ad palatum non erit, quod humanitatis etiam studiis fa-  
cerdotem aliquid temporis dare jubeat & profanos non exiguo  
numero scriptores ipsi legendos proponat. Quod quidem ad-  
eo non uitio ipsi uertendum esse existimem, ut potius omnium  
incorrupte arbitrantium calculo approbatum & collaudatum iri  
confidam, qui quantum decus quantumque utilitatem Theolo-  
go elegantiores literae adferant, intelligunt. Quicquid autem  
ejus sit, ipse B. Vir, qua erat modestia, nemini sua obtrudere  
uoluit, in ipso opusculi fronte confessus: *Se praeceptum non ha-  
bere, consilium autem dare, quod pro lubitu quilibet uel sequi uel  
rejicere possit.* Haec denique ejus mens fuit, hic scopus, ut  
uerbi diuini ministros excitet, ne ad stiuam se damnatos putent,  
sed donum, quod in se est, ἀναγνωριζεν atque arae & non foco  
seruire contendant. Nec dubitem, qui pro ratione fortis &  
temporis consilio huic auscultauerit fore, ut suo olim exemplo  
(alterum inter Criticos Scioppium) Tanaqu. Fabrum in  
ruborem datus sit, qui bonam mentem & acrem attentamque  
lectionem in plerisque Theologis hodie desiderari censem (\*\*).

)b( 2

Tan-

(\*) Patet hoc uel ex eo, quod inter ipsos methodorum studii theol. scri-  
ptores referant afficto plane alieno ipsi titulo u. g. J. CHRISTOPH.  
DORNIUS in *bibliotheca theologica critica* P. I. L. II. c. III. §. IV. p. 235.  
CHRIST. MATTH. PFAFFIUS in *introduc. in hist. theol. literar.* P. I. p. 45.  
MART. LIPENIUS in *bibliothec. theolog.* p. 791. FRID. ANDR. HALLBAVER.  
*in dissertatione de scriptoribus method. theol.* Libello similis argumenti.  
DESID. ERASMI recuso praefixa A. 1724. §. X. p. 8. Ut taceam ple-  
rosque uitiae B. OSIANDRI scriptores nullam ejus plane mentionem  
facere. Editiones tres me uidisse recordor, *Tubingensem* 1591. *in 8vo.*  
*Vitebergensem* A. 1596. *8vo*, quae a priori nihil differt, nisi quod typis  
chartaque illa praestet & tertiam: M. JOH. PRAETORII *rationi for-  
mandorum studior.* addita est *Vitemb.* 1609. *in 12mo.*

(\*\*) TANAQV. FABER in *epistol. n. LXXII.* p. 347. Non immerito autem super-  
ciliosam Criticorum uanitatem reprimit LVDOV. MOLINAEVS apud  
WIT-

## P R A E F A T I O

Tandem ut de meo in libellum hunc edendum illustrandumque studio non prorsus nihil dicam: Erit forsitan, quem mirari subeat, in alieno me fundo serere, cum proprius haud desit. Nec me fugit ex hoc commentandi genere parum gloriae in auctores redundare, ut jam olim M. Ant. Sabellicus conquestus sit: *Talem haud laborem plus gratiae apud eos, quibus in primis consultum videri potest, sibi comparare, quam contemptus apud alios & ludibrii: Velut nullum sit scriptorum genus for didius, otiosius, ineptius hoc uno, cuius infelix sterileque ingenium, quia per se nihil praestare possit, obstetricis uicem parentibus praestet, exhibeatque se eorum ministrum, quae merito aliis referantur accepta, quod ipsum propemodum seruile sit, aut certe non multum ab eo diuersum* (\*). Peruelim autem existimes, optime Lector, me prorsus non aucupandae uanae cujusdam gloriolae ergo hoc, quicquid est, operae, suscepisse, qui nihil aliud quaero, quam ut libellus lectu dignissimus, qui in situ & squalore jacuit, in plurimum iterum manus perueniat, & qui sacris in publico coetu operantur, maxime languida inter illos & in somnum alias abitura ingenia a desultoria & uaga lectione, uera superficiariae eruditionis matre, ad solidiora, si fieri possit, studia, majoremque in illis diligentiam reuocentur. Ac primum atque, ut mens mea intelligi queat, non ea in sententia uelim quemquam esse me omnia approbare & ad perficiendum quibuslibet commendare, quae Autor noster hic pro-

---

WITTENIVM in memoris philosoph. p.232. ubi Criticos Theologis, quod ex fonte ipsorum haud biberint, infestos esse prolixius ostendit. Ipse etiam TANAQVILLVS profanae mentis homo audacissimusque Criticus nimia sua censendi libertate id consecutus est, ut contumeliosissimis post mortem epigrammatibus magni in Gallia uiri in eum luderent, ex quibus unum hic repeterem sufficiat:

*Tanaquill etoit un grand fou  
De me priser tant l' ignorance  
Il fit son Dieu de sa science  
Et ce fut le Bourreau qui lui tordit le cou,*

(\*) SABELLICVS in praefat. ad paraphrasin Sueton.

## A D L E C T O R E M.

proposit. Multo minus ad omnium uerborum aut apicum ejus rationem reddendam me adstringi patiar, quin potius, si duriora quaedam ipsi exciderint, mihi ne imputentur, serio protestor ac deprecor. Illustrauimulta ex historiae literariae fontibus, quae solo ab auctore nomine indicato, obscuriora uideri poterant; allatis & rationibus & uerbis magnorum uirorum non pauca ab eo recte dicta confirmaui: subinde quaedam etiam aliquando tectius, saepe apertius notaui, in quibus ejus sententiam deferendam esse putabam. Cum nostro tempore alia plane rerum etiam in republica literaria facies sit, sufficere mihi ratus sum, si multis in locis auctoris consilia suo tempore, nec prorsus absurdā nec inconsulta fuisse demonstrarem, et si nostris non omnino moribus respondeant. Haud me fugit celeberrimum nostra aetate Criticum Petr. Burmannum magno in eos stomacho inuehi, qui prolixiores in libellos breuiores notas scribunt (\*). Spero tamen me excusatiū hoc fecisse, quod quicquid ita peccauerim, Lectoris causa peccasse confecear. Quae ante plures, quod dixi, annos collegeram, quasi aliud agendo facile in ordinem hunc redegi. Ab illo etiam tempore, quo in manibus bibliopolae haesit MSCtum, augeri multum & alicubi emendari etiam potuissent (\*\*). Ast non opus est omnia cum puluisculo congerere, ubi nauseam legentium excitatum irijam metus est. Haud ita pridem parca mihi nimis manus in hoc scribendi genere taxabatur, nunc fortassis exprobrabitur abundantia, quam uero exemplo Constant. Schüzii & D. Dauid. Vogelii uel defendere uel excusare potero (\*\*\*) . Cum uero custos pauperis

---

(\*) P. BVRMANNVS in *prafat. sylluges epistolar. vir. illuſtr.*

(\*\*) e. g. non sine teste GEBHARDVM Strigoriae exulem obiisse scripsi in *appendic. p. 49.* quem in patria urbe Diaconum A. 1607. defunctum esse me JOH. BRACHMANNVS docuit in *Circenſibus ſcholae Gouranae panegyribus p. 1.* & de DAN. BVCRETIO ejusque filiorum fatis multa addi poſſent leſtu digna ad *p. 37. append.* ex CHRISTOPH. COLERI orat. nuptiali in *nuptiis G. B. Alberti & Marib. Richteriae Vrat. 1651.* edita.

(\*\*\*) CHYTRAEI ille orationem *de ſtudio theol. Lips. 1701.* RIVII hic libellum  
de

## PRAEFATIO AD LECTOREM.

ris horti rariora & singularia exhibere nequeam, mei similibus meis scripsisse liceat, quibus etiam haec non satis cognita nec fortasse prorsus inutilia videbuntur. Oblectandi denique aliorum etiam animi gratia apendicem addidi, cuius argumentum ab ipso opere non prorsus alienum uidetur, & quidem Auctoris meaque etiam uerba uel explanare uel confirmare poterit. In promtu fuisse pro decade myriadem epistolarum, si hic locus esset, dare, sed hanc etiam explorando lectorum gustui sufficere posse autumo. Non promitto plures uel libellos uel epistolas tales, quod uitae summabreuis, uergente ad senium actate, haud sinat spes ordinare longas. Erunt, quod non dissimulo, quaedam, quorum rationem haud uidere poterit, qui locum & tempus, in quibus uiuimus & ciuibus meis meis scripsisse non aduertet, cuius uero rei causas me domi habere, qui pituita non laborat, facile odorare potest. Quod commodum in mentem adhuc uenit recordari. Quod si praeterea aliqui displiceat, me Poetas saepe recentiores nec adeo magni nominis excitassem, ille lacinias has affectae olim dissertationis de utilitate Poëtarum in Histor. Liter. esse sciat, quae integra una cum aliis diversi argumenti operi curarum juvenilium ac taedia senectutis mitiganda & priuatam non omnino pessime transactae juuentutis recordationem abs me inserta est.

Vnum precari restat, ut lapsus meos & Typographi in nominibus in primis propriis errores mitiorem in partem interpreteris, neque me culpam indicum praestare aliquis cogat, quem sine obstetrica eauta ac diligent foetum hunc edere oportuit. Quod si celeb. Dn. D. Hofmanno hoc attendere libuisse, prolixa desuspicionibus nimiis & injustis querela opus haud esset. Sed nolo disputationis ferram in re non magni momenti ulterius reciprocare.

Tuo me, quaeſo Lector, quisquis sis, precum sacrificio digneris, qui meas candida mente manuque Tibi offero. Vale.

---

*de officio ministr. in pagis Regiom. 1726. in q. commentario satis prolixo illustratum foras dederunt.*

CAP. I.

REVERENDIS VIRIS,  
PIETATE ET ERVDITIONE PRAESTAN-  
TIBVS,

*DOMINIS*  
**P A S T O R I B V S**  
ET  
**D I A C O N I S**  
IN DVCATV WVRTEMBERGICO,

*F R A T R I B V S S V I S*  
*I N C H R I S T O C H A R I S S I M I S,*

**L V C A S O S I A N D E R , D.**

SALVTEM IN DOMINO  
PRECATVR.



**M**VLTI BONI ET PII VIRI (singulari Dei beneficio) praeclaris ingeniis praediti, & egregie liberalibus artibus exculti, qui in studio Theologico magnos Tubingae fecere progressus\*, passim in hoc cele-

*Magnos Tubingae fecere Progressus:*  
Laus haec Almae inclutaeque huic Scholae propria fere ac perpetua ab ipsis restauratae purioris doctrinae initiosis fuit, quod munditiem doctrinae coelestis curae cordique haberet, & imbuti orthodoxa religione juvenes ex ea, tanquam Trojano ex equo, magno saepe numero prodirent, & castae solidaeque ueritatis studio postea gregem sibi commissum fideliter pascerent, atque ab omni labore illicatum praestare conarentur. Vtinam hodie laudatissima haec Patrum uestigia accuratius legerent, qui piis doctisque hominibus irenicis suis consiliis justam conquerendi causam hactenus dederunt. Quae in rem sacram & literariam Doctorum Tubingenium merita extent longe amplissima, aliquo

modo uideri potest in M. ERH. CEL. LII *Imaginibus Professor. Tubing. Tab.* 1596. *in forma media ed.* & in J. W. PREGIZERI *Suevia & Würtenbergia S. Tab. 1717.* *eadem forma ed.* ubi p. 369. Bibliotheca Würtembergico-Sueuica studiose satis collecta ab illius filio GEORG. CVNR. PREGIZERO fititur. Plura uera & limitiora nos expectare jubet illustris J. JAC. MESSERI diligentia, qui ad Professorum Tubingenium uitas & merita accuratius exponendas animum appulit, datoque Tubing. 1718. *in lucem specimine, sitim in integri Operis Lectorum animis ualde excitauit.* Dypticha quasi V. D. M. Würtembergensium dedit M. JOH. FERBER *Tab. 1723. in 8. Das alte und neue geisl. Ministerium in dem ganzen Herzogthum Würtenberg.* Sed est rilis nimis lator est, nonnisi nuda

celebri Vuirtembergico Ducatu Ecclesiis sunt praefecti: quos etiam magno cum fructu Ecclesias sibi commissas docere, & in uera pietate fideliter instituere compertum habeo. Ita tamen comparatum est in rebus humanis, **CHARISSIMI FRATRES**, ut ingenii bona & diuinitus concessa dona exercitio quotidiano magis magisque splendeant, atque augeantur: quemadmodum contra, si exercitium absit, tanquam ferrum in aëre humido rubigenem contrahunt, & torpent. Qua de causa Paulus ad Timotheum scribit: *Noli negligere gratiam\**, quae in te *i. Tim.* est, *IV, 14.*

---

nuda recitare nomina & lectoribus perquam taediosus. Quodsi plurimorum saltem aliquam notitiam addidisset, operae pretium fuisse existimaremus.

\* *Noli negligere Gratiam.* “Ne “per negligentiam & desidiam, “quae HILARII uerba sunt in *Psalm.* “*CXVIII. p. 473.* , indigni praedicatione uerbi Christi sumus.“ Ceterum egregie locum hunc oppido memorabilem contra Socinianorum detorsionem vindicat Summus Nostratium Theologus B. J. GERHARDVS in *Loc. Theol. Tom. VII.* §. 62. p. m. 93. sq. & contra Romano-Cathol. *ibid.* § 144. p. 243 sqq. Etsi uero cum impositione manuum sub initium Christianae religionis plantandae dona plane singularia saepe conferrentur; Timotheum tamen ea habuisse non sa-

tis constat, adeoque hic ordinaria potius intelligenda esse credo, larga manu diuinoque munere Timotheo tributa. conf. B. MICH. WALTHERI *Harmonia Bibl.* p. 1224. Egregia plane sunt & digna, quae hic leguntur, NATALIS ALEXANDRI, Theologi ex ordine S. Dominici in Gallia celeberrimi, uerba: “Gratia negligitur a Pastore, qui propter Dei gloriam, propter Ecclesiae utilitatem, propter animarum salutem indefessò Zelo non laborat. Si ministro a Deo electo, qualis erat Timotheus, timendum est, ne gratiam negligat, quae in ipso est; quanto magis illis timendum, qui suam ad Pastorale munus promotionem ambitioni suae uel cupiditati, parentum petitionibus, hominum fauori, non diuinae uocationis de-

est, quae data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii. Etsi enim Paulus eo loco de admirandis donis Spiritus Sancti praecipue loquitur, quae per manuum impositionem in primitiva Ecclesia conferebantur: tamen simul etiam ostendit, Spiritus Sancti dona per negligentiam minui: si tamen non omnino amittantur. Quare recte faciunt, qui praeter ordinarios labores, quos Concionibus conscribendis & habendis impendunt, etiam certas horas priuatis studiis Theologicas, & liberalibus artibus repetendis atque eruditorum virorum scriptis, praesertim, quae a Theologiae studio non sunt prorsus aliena, tribuunt. Ea enim pia diligentia non modo haud uulgarem eruditionem sibi comparant: ut praecipuis Ecclesiis progressu temporis cum laude & utilitate recte praefici possint: uerum etiam uocationis ordinarii labores, qui in docenda Ecclesia suscipiuntur, admodum fiunt leues & bene tolerabiles: ita ut talis exercitatus Theologus intra horae unius aut alterius spacium praestare possit, quod aliis uix duobus diebus magno labore consequitur. Ut enim non difficile est patrifamilias conuiuium, etiam lautum, instruere: si omnis generis uictualia in magna copia ad manum habeat: ita Theologus, qui multa lectione copiosam docendi materiam collegit, magno cum fructu, & paruo negocio, multas salutares doctrinas, sacris literis aptissime & solide confirmatas, neruose Ecclesiae sibi commissae, tanquam lautissimas epulas, apponet. Hoc uoluit Christus, cum diceret: Omnis scriba doctus in regno coelorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & uetera.

Matth.  
XIII.

Pluri-

---

“debent. in Comment. literali & moralis in Epp. Paulinas Paris. 1710. in p. 20.

forma primae magnitudinis ed. b. l.

Plurimum autem refert, FRATRES CHARISI-MI, quo ordine priuata studia\* instituantur. Qui enim

---

\**Quo ordine priuata studia.* Aureum hoc est B. Viri monitum, quod tamen hoc aeuo plane negligitur, ubi plurimos studia sua sine delectu, sine ordine, in primis V. D. Ministros etiam, tractare quotidie uideas. Per omne Scriptorum genus nullo habitu discrimine, nulloque adhibito judicio, prout in quemque incident, uagantur: desultoria leuitate uix 2. a 3. pagellis forte praefationis perleatis unum deferunt ad alium properantes, neutrum uero a capite ad calcem perlegunt, ac in succum sanguinemque conuertunt. Tempus, quod a publicis sacri muneris operis reliqui ipsis est, siquidem litteras amare uidentur, legendo commentandoque absque consilio & circumspectione fallunt, & quandoque etiam perdunt. Reuera enim nusquam est, qui fastidiosa lectione sic ubique est, & boenas horas non optime collocat, qui intempestiu & confusa diligentia non singula accurate perpendit, & horis suis locoque conuenienter peragenda distribuit. "Etenim quicquid praecipiti uia certum deserit ordinem, laetos

non habet exitus." Multa igitur de ordine seruando & tempore studiis impendendo recte laudabiliterque praeceperunt, qui rationem bonas literas tractandi praescriperunt, quae nostri ordinis homines sibi quoque dicta existiment. Adferam pauca uerba ex notissimi STEPHAN. PRAETORII *Antistitis Heliopolit.* quem Cl. CRENI-VM, et si bis editum, neglexisse in 3. Vol. Collectionis suae Scriptorum de Methodo studendi miror, libello: ratio formandorum studiorum, qualem sibi adolescentes Academias adiuturi, uel qui recens etiam accesserunt, aliquando praescribi postulant ed. Vitemb 16c9. ubi statim in praef. ad Le&t. "Licet" alicui adsint muti ac uocales Ma- "gistri, nec desit ingenium, deest" autem certa studiorum instituen- "dorum ratio: is se quidem homo" mouet, ut apud TERENTIVM di- "citur, uerum nihil promouet: &" si aliquando ad metam ipsi perue- "nire contingit, certe id fieri tar- "de necesse est. Sunt haec, quae" dico, tam manifesta, ut nulla de "monstratione egeant. Adeo u- "tique hic etiam attendi debet," quod

nim bono delectu certos labores certis & commodis ho-  
ris deputauerit: is & minore molestia literis incumbet,  
& una accommodata hora plus profecerit, quam aliis in-  
commodioribus duabus aut tribus efficere queat. Qua-  
re, ut in Academiis lectiones certis temporibus sunt de-  
stinatae: ita magno cum fructu Ecclesiae Minister ho-  
ras (quoad ejus fieri potest) studiis suis apte diuidet,

Hac in re meum Vobis, **CHARISSIMI FRATRES**,  
consilium fidele in hoc scripto impertiar: non quod prae-  
aliis adeo sapere mihi uidear: quippe qui meae tenuita-  
tis mihi probe sum conscius: sed quod Vestra studia ju-  
uare & promouere, pro virili, cupio. Neque quen-  
quam ad hunc ordinem, a me confignatum, alligatum  
uolo: uariae enim personarum, locorum, uocationum  
& laborum circumstantiae interdum ordinem hunc mu-  
tabunt. Currentibus autem calcar addere, remissiores  
vero ad alacritatem excitare uolui. Qui tamen certo or-  
dine (siue hoc meo, siue alio meliore) studia sua con-  
tinuarint, non dubitant, maiores uno anno, quam sine  
ordine, toto biennio aut triennio, progressus facturos,  
& rem praestantissimam, **TEMPVS**, optime collocatu-  
ros, & magnam inde utilitatem & uoluptatem capturos  
esse. Cogitemus, **FRATRES CHARISSIMI**, rem ma-  
gnam esse, Ecclesiam Christi pascere & regere, & nos a-  
liquando ante tribunal supremo pastori, Domino nostro  
Jesu

“quod XENOPHON olim in *Oeco-*  
“*nom.* effatus est: ἔδεν δὲ τις, τις  
“ένυχρηστον, τις καλὸν ἀνθεώπων ὡς  
“ἡ τάξις. nihil tam pulchrum, ni-  
“hil utile in rebus humanis quam

ordo est.“ Adde, si lubet, ele-  
gantissimam **BON.** ANCVSACI *Om-*  
*tionem de ordine studiorum, inter orat.*  
*ipsius Bonon.* 1564. in 4ta ed. p. 165.  
sqq.

Jesu Christo, de officio nobis commisso, rationem reddituros. Quod ut cum gaudio faciamus, & immarcessibilem gloriae coronam a Principe pastorum Jesu Christo accipiamus, faxit Deus trinus & unus, Amen. Scriptum Stutgardiae, anno Christi 1591. in festo S. Bartholomaei: quo die ante annos triginta sex \*, primam  
Con-

\* *Quo die ante annos 36.* In ipsa urbe Goeppingenſi ſummuſum ui-  
rum ſacro prium muneri admo-  
tum refert JOH. MAGIRVS in ho-  
milia die ejus exequiarum habi-  
ta & Tub. 1604. excuſa, quae non  
pauca memorabilia. habet ab aliis  
neglecta. Iphſa ejus uerba dabo,  
quod ad horum uerborum illuſtra-  
tionem facere uideantur: *Er hat*  
*durch Gottes gnädige Anſtückung A.*  
*Chr. Seruatoris 1555. im 21. Jahr*  
*feines Alters den Lauff feines Predig-*  
*Ambis angefangen bey der Kirchen*  
*zu Göppingen, dahin Er durch or-*  
*dentlichen Beruſſ aufs Diaconat uer-*  
*ordnet, und des fürtrefflichen Theolo-*  
*gi D. JAC. ANDREAE ſeſiger Ge-*  
*dachteniſſ, damalen Pfarrers daselb-*  
*ſten, Collega worden, der ihn umb*  
*ſeiner Gaben willen, die ſich ſchon da-*  
*zumabl an ihm spüren laſſen, hertz-*  
*lich geliebt, bey dem Er auch wohl*  
*etwas profitiret, welches ihm hernach*  
*zu mehrern und höbern Kirchen-Dien-*  
*ſten an unterschiedenen fürnehmen*

Orten dieses hochlöbl. Hertzogiums ſonders beförderlich geweſen. Lit. D.  
Ex ipſo hoc Sermone funebri er-  
rores D. J. FECHTII & ERDM.  
VHSEI corrigi, Lexici uero MEN-  
CKENIANI dubia decidi poſſunt.  
Reete ſcilicet KOENIGIVM in Bibl.  
V. & N. p. 593. WITTENIUMque in  
Diar. Biogr. Tom. I. diem annum-  
que ejus emortualem indicare d.  
XVII. Sept. Anni MDCLV. &  
quidem rude donati Stutgardiae:  
*Wohlgedachter Rath zu Eſſlingen,* ait  
MAGIRVS, *hat ihn nicht allein mit ei-*  
*nem ſtatlichen Honorario uerebret,*  
*ſondern auch ſamt allem feinem*  
*Hauſrath mit iher eigenen Fahr all-*  
*bier (Stutgardiam) in ſein eigen Hau-*  
*Wesen führen laſſen, da inner wenig*  
*Tagen hernach Apoplexia ihn ge-*  
*troffen &c.* Lit. D. III. non uero  
Tubingae, quod Lexici Literat.  
Auctor dubitanter aſterit Tom. II.  
p. 384. qui falſo etiam WITTENI  
Memorias Theolog. renouatas allegat,  
in quibus hujus OSIANDRI nihil  
com-

Concionem coram Ecclesia Christi habui in pago *Klein Eislingen*, praefecturae Göppingensis.

VESTER IN DOMINO

FRATER

LVCAS OSIANDER, D.

Ecclesiastes in aula Vuirtembergica.

CAP.I.

comparet. Verum Dn. JOH. FECH-  
TIVS in *Apparatu ad Epistolas MAR-*  
*BACHIANAS n. 34. p. 126.* & qui e-  
um sequitur Cl. ERDM. VHSEN im  
*Leben der Kirchen-Lehrer P. I. p. 320.*  
perperam annum quoque natalem  
MDXXXI. adsignant. Accura-  
tius igitur PAVE. FREHERVS in *The-*  
*atro Clar. Viror. P. I. Sez. III. p. 331.*  
Annum ejusdem Seculi XXXIVrum  
indicat, quod MAGIRVS in *homilia*  
*fun.* his uerbis confirmat, ut, quae  
supra recitauimus, non repetamus:  
*Dis seynd die Schrancken und der*  
*Bezirck, so ihm GOT in seinem Le-*  
*ben und Ministerio assignirt und zu-*  
*getheilt, darinnen Er lange und bis ins*  
*70. Jahr seines Alters, welches Er im*  
*nechstkünftigen Decembri würde*

*complirt haben, und über das 48. Jahr*  
*seines Predig-Ambts mit großem Ernst*  
*und Eyffer geloffen &c. Lit. D. I.* Si  
enim calculum ducamus ab anno  
emortuali 1604. hos 70. subtra-  
hendo, Annum 1534. emergere  
patet. Obiter addo nostrum hunc  
cum juniore homonymo confun-  
di a FREHERO, qui nostro censu-  
ram LL. ARND. de V. C. etiam ad-  
scribit, quam tulisse juniores in  
uulgs notum est: atque alia etiam  
ratione a WITTENÖ l.c. Diar. Biogr.  
& celeberrimo JAC. LE LONG in *Bi-*  
*blioth. S. T. H. p. 888.* conf. qui plu-  
ra hujusmodi παρογάμωτα obser-  
uarunt: RVMETSCH. de uniuersa  
*Theol. Euang. Hist. p. 81.* & J. MOL-  
LER. in *Homonymoscop.* p. 709.





## C A P. I.

DE

# P R E C I B V S.



*TVDIO THEOLOGIAE omnino piae* A preci-  
preces praemittendae sunt, quae ab ani- bus in  
mo pio & fiducia in misericordiam & bo- studiis  
nitatem Dei proficiscantur: quibus non Theolo-  
modo nos & nostros, uerum etiam totam gicis in-  
uniuersalem Christi Ecclesiam, in primis cipien-  
uero eam, quae nostrae curae commissa dum.

*Praeluceat enim nobis ea in re exemplum*

D. Pauli Apostoli, qui passim in epistolis suis precum suarum arden-  
tissimarum & gratiarum actionis pro Ecclesiis Christi crebram facit men-  
tionem. *Gratias (inquit) agimus Deo semper pro omnibus uobis: me-* i. Thess.  
*moriām uestri facientes in orationibus nostris sine intermissione.* Et I.  
*alibi inquit idem Apostolus: Gratias ago Deo meo in omni memoria Philip.* I.  
*uestri, semper in cunctis orationibus meis, cum gaudio deprecationem*  
*faciens, super communicatione uestra in Euangeliō Christi, a prima die*  
*usque nunc. Et post pauca. Et hoc (inquit) oro, ut caritas uestra ma-* Ibidem:  
*gis ac magis abundet, in scientia & in omni sensu, ut probetis potiora,*  
*& siis sinceri & sine offensa in diem Christi, repleti fructu justitiae per*  
*Iesum Christum, in gloriam & laudem Dei. Nec fere ulla est inter D.*

B

Pauli

*Pauli Epistolas, in qua non deprecibus suis pro Ecclesiis Christi luculentiter testificetur. Non enim, ut in P. olim Laici, precandi officium in Ecclesiasticas personas rejecerunt: ita nos idem laicis imponere debemus, ut illi pro se & pro nobis orent: interim nobis stertentibus, aut aliud agentibus. Tota Ecclesia Christi oret ardenter: sed ejus Ministri ardentius & frequentius Dominum pro totius Ecclesiae salute inuocent. Hoc mibi uidentur uoluisse, qui primi horarum Canonicarum\* recitationem Ecclesiae Ministris injunxerunt: ut, uidelicet, me minif-*

---

\* *Primi horarum Canonicarum.* BENED. HERBESTVS, Presbyter Neapolitanus, Horarum Canonicarum Rationarium scripsit Colon. 1567. in 8. ed. plurima uero GVIL. DVRANDO debet. Conf. JOH. STEPHAN. DVRANTVS de ritibus Eccles. Cathol. L. III. c. II. p. 732. seq. OLIVER. BONANTIVS de institut. obligatione & religione Horarum Canonicarum Duaci 1624. in 8. CAR. STENGELIVS e. S. J. in Libro, quem Thuribulum aureum, i. e. de Horis Canoniciis Syntagma inscripsit Aug. Vind. 1622. in 8. BRVNO NEVSER Tr. de Horis Canoniciis Mogunt. 1669. 8. & integra de Horis Canon. Differt. AD. RECHENBERGII Lips. habita, inter Exercit. H. E. relata p. 828. itemque PAVL. TARNOVIUS in Examine Doctr. Pont. de Oratione Ros. 1619. Secl. II. SAM. BASNAGE in Annal. Politico-Eccles. Tom. I. ad ann. 51. §. 22. p. 628 seqq. & Illustris BOEHMERVS in opere Juris Ecclesiast. L. III. T. I. §. 93.

p. 134. sqq. Varias institutionis illarum rationes adfert JOH. BONA in Psalmod. diu. c. II. §. 2. p. 670. sqq. ed. Operum Antwerp. 1677. plures magno agmine adducit J. A. FABRICIUS in Bibliograph. Antiquar. c. XI. §. 11. p. 363. Casus conscientiae circa horarum canonicarum observationem apud R. Catholicos enasci solent plurimi, quos uide excusso atque decisos in FR. FELICIS Potestatis Ord. Min. Panormitani Examine Eccles. Coln. 1712. in 4. promulgato Tit. I. P. II. c. III. p. 70. sqq. Proxime uero ad mentem B. OSANDRI accedit doctissimi JOH. MABILLONII sententia, "qui etsi, inquit, DEO acceptum sit, ut Clerici, aliis ordinis sui officiis, quae proximi charitas exigit, identidem incumbant: ideo tamen diuersas orandi horas, ut HERO-NYM. ad EVSTACHIVM loquitur, habere debent, ut si forte fuerint aliquo opere nimium detenti, "ipsum

*minissent, non tantum sui officii esse, Ecclesiam Christi docere, uerum etiam pro ea sedculo orare. Admixtae sunt deinde temporis progressu precationes ad Sanctos, & opinio meritorum humanorum, quasi propter opus operatum, seu propter multas illas & uerbofas preces DEVS peccata remitteret, & corporalia atque spiritualia bona in Ecclesiam conferret: quos errores nemo nostrum pius & intelligens hodie probare potest. Interim tamen hoc improbari non debet, quoa Ecclesiasticis personis injunctum fuit, ut pias preces pro Ecclesia DEI funderent.*

*Preces autem nostras sic ordiamur, ut primo peccatorum nostrorum, quae uel sermone, uel opere, uel cogitationibus admisimus, quomodo quin etiam occultorum (quae nostram conscientiam fugiunt) remissionem, & precum nostrarum exauditionem, propter Mediatorem Christum, petamus; & nitamur Christi promissione, qui nos ora-*

re

“ipsum eos ad officium tempus ad-  
“moneat. Atque hoc demum pa-  
“sto jugis orationis praeceptum  
“implere possunt, ex Augustino, si  
“nullo die intermittentur opera  
“orandi. Porro, ut idem S. Do-  
“ctor ait in Ep. ad PROBVM, ideo  
“per certa interualla horarum ac  
“temporum etiam uerbis rogamus  
“Deum, ut ipsis rerum signis nos  
“acrius excitemus. Dignior e-  
“nim sequetur effectus, quem fre-  
“quentior praecedit affectus. In  
opere de Liturgia Gallicana rarissimo disquisit: *de cursu Gallic. S. 6. p. 427.* ab ipsis Apostolis ad imitationem antiquae synagogae eas in primitiua Ecclesia introductas esse

opinatur Par Fratrum non ignobile MACRORVM in Hierolexico p. 313. Verisimilior tamen est POLYD. VERGILII sententia, qui HIERONYMO tribuit L. VI. c. II. de Inventor. Rer. ed. Lugd. Batav. 1644. in 12. p. 407. atque argumentis non contempnendis eam corroborat. Et si certarum horarum preces Clem. Alexandri aevo quidam fundere jam ex libera deuotione inceperint. Conf. JOH. DALAEVM de cult. relig. objecto L. III. c. XIV. p. 422. MART. SCHOCKIVS de Bonis Ecclesiast. Sect. II. c. V. p. 290. sqq. & MICHAEL PRAETORII Syntagmat. Musici T. I. P. I. membr. III. p. 82.

**Matth. VII.** *re jussit, & exauditum iri nostras preces, promisit, dicens: Petite, & dabitur uobis: quaerite, & innuerietis: pulsate, & aperietur uobis. Sic enim expurgata conscientia, patri nostro coelesti reconciliati, ardenter & majore fiducia orabimus, & quae petierimus, impretrabimus. Noster enim Saluator Christus inquit: Omnia quaecunque orantes petitis, credite, quia accipietis, & euenerint uobis.*

**Marc. XI.**

**Gratia-  
rum a-  
& tiones  
fiant.** *Agamus autem Deo in precibus nostris etiam gratias pro corporalibus & spiritualibus beneficiis, quae & in nos & in alia Ecclesiae suae membra, imo in totam Ecclesiam suam contulit & quotidie confert. Deus enim, ut est liberalissimus & benignissimus pater, inuitatur pia nostra gratitudine, ut subinde majora & plura dona in nos largiter effundat.*

**Quid in  
precibus  
Ecclesiæ  
Minister  
petere  
debeat.** *Rogemus autem Dominum Deum nostrum, ut nos in ministerio nostro Spiritu suo sancto gubernet, ut sanam, sinceram, & salutarem doctrinam uerbi diuini dextre proponamus: ut Ecclesiam nobis commissam recte regamus: ne qua Christi ouicula, nostra uel negligentia uel temeritate, pereat. Oremus patrem coelestem, ut nostros & totius nostræ familiae mores regat, ne cuiquam offendiculum præbeamus: neue una manu (ut dicitur) destruamus, quod altera aedificauimus: sed ut potius uitiae innocentia nos & nostris auditóribus praeluceamus. Petamus a DEO, ut Ecclesiam suam inter tot haereses & persecutiones atque tumultus conseruat, protegat, augeat, eamque Satanae insidiis & furoribus deleri non sinat. Sed & pro Magistratibus omnibus, in primis pro piis, qui sunt nutricii Ecclesiae, maxime autem pro Illustrissimo & pientissimo nostro Principe, & Conjuge ipsius Illustrissima & piissima sedulo Dominum inuocemus, ut ipsis longaeuam uitam concedat, eos benedictione multiplici donet, Spiritu suo regat, defendat, atque tueatur. Si enim D. Paulus de Magistratibus, qui tum nullam adhuc habebant Christi Salvatoris agnitionem, sic scripsit: Obsecro primum omnium fieri observationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus, qui in sublimitate sunt: ut quic-*

**I. Tim. II.**

quietam & tranquillam uitam agamus, in omni pietate & castitate, &c. Quanto magis orandum est nobis pro piis Magistratibus, sub quorum gubernatione & protectione Ecclesiae Christi florent: quorum etiam magna in Ecclesiam Dei ejusque Ministros fideles merita & beneficia exstant. Etenim quantum ruinam interdum piorum Principum obitus intempestiui in Ecclesiis trabant, tristia exempla mutationum in religione, & multorum piorum Ministrorum exilia testantur. Sed & pro aduersariis nostris apud Deum incercedamus, Matth. ut conuertantur, & saluentur. Praeterea homines afflictos, tentationibus & persecutionibus uariis & grauibus subjectos, uel in genere, uel etiam in specie (si nobis noti sunt) DEO nostro commendemus. Tandem etiam postulemus, ut nobis Dominus commodas tempestates, uictum & amictum, & publicam pacem atque tranquillitatem diuturnam largiatur.

*Etsi autem haec omnia, imo plura\*, quam quae recensui, in Meditatio-*

*Ora-*

\* *Etsi autem haec omnia, imo plura.* Materiam Auctori suggerere uoluit & plurima omnino potioraque precum V. D. Ministri quotidiana- rum capita paucis comprehendit: Verba admitti opus haud existi- mauit; quod, qui ea pie medita- ri ex consilio ipsius utilissimo, antequam ad preces se accingat, dicit, & spiritu & ueritate orat, nemo iis destitui possit. Nec artificiis oratoriis hic locus est, sed dono precationis a Spiritu S. li- beraliter tributo. Quam in rem, non sine infigi utilitate legendus est WILCKINS tractatus a B. GOD. WERDECKIO, Past. apud Ligniz

Mariano meritissimo, ex anglico germanice uersus *von der Gabe des Geberhs Lign.* in 8 ed. Habemus, quod sequamur & instar omnium est B. LVTHERI exemplum, quem singulis diebus ad minimum 3. ho- ras easque studiis aptissimas in orationem posuisse VIT. THEODO- RICVS narrat apud MELCH. ADAMI in *Vit. Theol. Germanorum* p. 68. ed. in fol. conf. MELANCHTH. in *oration. fun.* Tom. III. declamat: p. 27., prolixeque differentem Dn. J. CHR. SCHWEDLERVM in *praefat. Libelli precum LUTHERI sub Tit. Luthe- risches Hauss-Buch A. 1706. ed. prae- f. §. 31 p. 81. sq.* & in primis M. AN-

tiones Oratione Dominica breuissime simul & absolutissime comprehensa sunt: prae ante tamen profuerit, supra commemorata capita ante Orationem Dominicam, uel recitare uel meditari: ut de rebus nobis necessariis, & de tionem periculis, in quibus Ecclesia ejusque membra uersantur, commone- Oratio facti, ardenter oremus, & preces nostras Dominica Oratione, tan- nis Do minicae, quam aptissimo epilogo\*, uel potius omnium precum optimo Compen- dio

TON PROBVM, Past. Islebiensem, in orat. *de uocat. & doctrina Lutheri.* Lips. 1583. ed. Lit. I. ubi, quam ardens in precatione Spiritus ejus fuerit, multis exemplis docet. Huic addi meretur deuotio DAN. GRESERI, Antistitis Dresd., pii cordati que Theologi, qui Orationem Dom. una IV. Linguarum potiorum comprehensam per uices, uariasque preces alias Vet. Ecclesiae quotidie sub ipsius diei ingressum, recitare solitus est, uid. CHRIST. SCHLEGELII, Hist. Superintend. Dresden. *in uita GRESERI* p. 94. & GRESERVVS ipse *in Historia uitae suae Dresd.* 1587. edit. & rarissima Lit. Q.

\* *Dominica oratione, tanquam aptissimo Epilogo.* Fuisse jam olim, qui hanc a Christo ipso praescriptam orandi formulam repudiarunt, uel AMESII exemplum probat, qui obseruandam non esse contendit in *Casib. Conscient.* L. IV. c. XVII. qu. V. p. 144. cui accesserunt majori adhuc uehementia & animi intempe-

rie Brounistae in Anglia, de quibus uid. HORNBECKIVS in *Summa Controversiar.* L. X. p. 793. & in *Theol. practica P. II. L. IX. c. XVI.* p. 315. dolendum uero magis est fuisse etiam nostro tempore & nostra in patria V.D.M. Microgafronensem M. TOB. HÖPFNERVM, mirabile illud synciput, qui hanc orandi formulam in suggestu ante praelectionem uerborum S. Scripturae explicandorum adhiberi solitam improparet, *in abgenöthiger, gründl. und bescheidener Vertheidigung A. 1707.* ed. qu. II. p. 10. sqq. cui frigidam suffundit LIEBMANN. PHIL. ZEISOLD. Sächs. Gnad - Stabs - Prediger, *in kurzer Beleuchtung der beyden Fragen,* Dresden. 1707. in 4. quam uero temeritatem Vener. Pirnenium in Saxonie Antistes D. DAV. GOTTFR. SCHWERTNERVS peculiari schediasmate germanico, *bescheidenl. und schriftmäßige Einwendung dicto,* repressit. Consilium denique Autoris nostri de dirigendis ad Orat. Dominicam precibus ipsius Lutheri est,

*dio concludamus. Neque tamen tales prolixas meditationes, cui-  
quam, ut omnino & semper necessarias, obtrudo: neque battologi- Matth.  
am (uel ethnicam uel P.) a Christo rejectam instituo: paucis e- VI.  
nim uerbis, imo cogitationibus & suspiris uerisque gemitibus, mul-  
ta complecti possumus. Quin etiam urgentibus ualde necessariis \* Rom.  
occu-*

*est, quem se fuisse secutum fatetur  
modo allegatus THEODORICVS im  
Unterricht das Vater Unser recht zu  
uerstehen Lips. 1545. ut taceam B.  
JOH. MATHESIVM eadem uestigia  
legere in append. libelli precum  
suarum Nor. 1568. ed.*

*\*Urgentibus ualde necessariis. Can-  
dide noster agit, ubi adeo praecise  
quippam ceu norma regulaque  
praefscribi nequit. Nouimus AV-  
GVSTINVM & CASSIANVM aegypti-  
orum Monachorum preces laudas-  
se, quae fuerint uelut animi quae-  
dam ejaculationes ac breues. uid.  
LAMB. DANAEV M in Omt. Dom. ex-  
plicatione pererudita Gencu. 1582. in 8.  
ed. P. III. c. III. p. 246. ne tamen  
bene utique dicta male in rem suam  
uertat segnis tepidaque caro homi-  
num etiam sacrorum, perplacet  
mihi confessio Theologi pientissi-  
mi ABRAH. KLESELI, Antistitis  
quondam Jaurouiensis optime me-  
riti, non paucis in exemplum po-  
nenda: *Er hatte manchmahl lieber  
seinem Studiren, als seinem Gebethe et-  
was abgebrochen, und augenscheinlich**

*den Vortheil empfunden. uid. si lubet,  
homilias meas die uerkehrte Bibel der  
Gottlosen P. I. hom. XV. p. 325. Qua  
in re laudabiliter uestigia LVTHERI  
pressit, cuius oraculum: *Fleißig ge-  
betet ist über die Helffe studiret, pecul-  
dissertat. illustrauit Vener. GEORG.  
HENR. GOEZIVS Lub. 1718.* Cujus  
uero aurea etiam uerba sunt: “In“  
omni studio S. Literarum omni-“  
no de ingenio & labore despe-“  
randum est; sed cum timore &“  
pietate intellectum Tibi petas.“  
Iccirco cum codicem accedis, o-“  
culos & cordis & corporis pri-“  
mum in coelum cleues ad Chri-“  
stum, breui suspirio ejus gratiam“  
implorando, quod idem saepius“  
faciendum est inter legendum.“  
Sed ut dicas & cogites: da Do-“  
mine, ut haec recte intelligam,“  
magis ut & faciam. “ Tom. I. Epi-  
stolar. p. 175. Vere enim eleganter-  
que ORIGENES scripsit: “Non“  
studium solum nobis adhiben-“  
dum est ad discendas S. Literas,“  
uerum & supplicandum Domi-“  
no, & diebus ac noctibus obse-“  
“cran-*

*occupationibus, theologicis praeferunt, breviores in Oratione esse possumus: modo ea ex animo pio, vero zelo, & fiducia in Mediato-rem Christum proficiscatur. Sic initio a precibus facto, & studiis & reliquis laboribus atque inceptis nostris Dominus largiter benedi-ctet, Amen.*

CAP.

“crandum, ut ueniat Agnus ex tri-  
“bu Juda & ipse accipiens Librum  
“signatum dignetur aperire. In  
Exodus *Hom. XII.*, c. 34. conf. quae  
de Ministrorum necessitate pre-  
cum ad Lectionem etiam grauiter  
ac erudite monent B. noster BAL-  
DVINVS in breui Institut. Ministrorum  
uerbi c. XII. p. 122. sqq. DAV.  
CHYTRAEVIS in oratione luculenta de  
optima ratione discendi Theologiam in  
Selectarum Declamat. Academiae Je-  
nensis T.I. 1554 ed. p. 459. sq. ubi for-  
mulam habet piam deuotamque,  
& G ISB. VOETIVS in Exercitus  
Pietat. c. III. p. 84. dictis exemplis-  
que P. P. Apostolicorum allatis il-  
lud urget BERNH. RAVPPACH.  
in Comment. de officio Minist. Eccles.  
& ex mente & exemplo PP. Apost. S. 20.

p. 155. qui tandem grauiter pieque  
finit: Tu, qui haec legis V. D.“  
Minister, si eodem precum Spi-“  
ritu animatus armatusque DEO“  
& Te & gregem tuam quotidie“  
cum lachrymis ac intentissime“  
commendas, habes, unde gaude-“  
re speratumque muneris S. fru-“  
etum tibi quam certissime pro-“  
mittere possis: Sin minus, eru-“  
besce, neque adeo mirare, si o-“  
ptato laborum careas successu,“  
per preces demum obtinendo“  
perque preces conseruando p. 158.“  
Hoc enim, ut de meo addam, nul-  
lus dubito, nos multo doctiores  
melioresque Theologos fore, quo  
diligentius precibus uocabimus o-  
mnes.



## C A P. I I.

### *Prima hora antemeridiana.*

DE  
LECTIONE BIBLICA.

**A**bsolutis precibus ad studium Theologicum accedendum exi- Biblio-  
stimo, cui primas tres horas ante prandium tribuendas cen- rum  
seo: dum ingenium adhuc quasi recens est, & uiget. quotidiana le-  
Quia igitur Theologum, qui alios docere uoleat, in primis decet, ut etio The-  
in sacris literis sit optime uersatus: quo ex iis (pro concione, & in ologo  
priuatis colloquiis: tum apud ualentes, tum apud aegrotantes) summe  
tanquam bonus paterfamilias possit de thesauro suo proferre noua & necessa-  
uetera: necessaria erit ei quotidiana lectio sacrae Scripturae\*: ne ria.  
ea, Matth. 13.

*\* Quotidiana Lectio S Scripturae.*  
Non superuacanea censeri debet  
haec admonitio nostro hoc seculo  
diuinam S. Literarum simplicita-  
tem uehementer nauseante, quo  
animi Doctorum etiam ipsorum  
nimio profanarum literarum a-  
more saepius ita fascinantur, ut  
in uoluendo codice sacro remis-  
sius agant, jugemque ac debitam  
operam haud ponant. Nil igitur  
uetat, quo minus grauissimam  
MICH. NEANDRI querelam nostro  
etiam tempore non plane falsam  
aut nimiam putemus, "qui, pleri-  
"que, ait, etiamili, qui sumus Pro-

fessione Theologi, omnibus rebus & studiis plus ocii, studii, temporis ac laboris, quam hujus Lectioni tribuimus: ita ut de 100. Theologis, uix unum inuenias, qui in uita semel Biblia tota attente perlegat: de mille non unum, qui tota intelligat: de de cies mille nullum, qui eo studio singula in iis examinet, trutinet ac perpendat, qui plerique plena nobis facimus, quae obscura & difficilia sunt in HOMERO, PINDARO, VIRGILIO, OVIDIO, DIOSCORIDE, ubi apices, syllabae ac uoces singulae exactissima dili-



*ea, quae legerit, progressu temporis (praeferim in aetate prouectiore)*

---

“gentia ponderantur. *in Erotēm. Graec. Lingv. praef. aureaplane & do-*  
*elissima p. 328. & sq.* ubi plura huc  
 spectantia legi debent, quae ob-  
 chartae angustiam addere haud li-  
 cet. Valde enim uereor, ne inter  
 nos etiam supersint, qui quod ore  
 non profitentur, corde sibi so-  
 mniant: Lectionem S.S.Theolo-  
 giae Studioſo non esse admodum  
 necessariam. Quem errorem gra-  
 uiter confixit SIXT. A M A M A *in*  
*AntiBarb. Bibl. L. I. Err. gener. VI.*  
*p. 153. sqq.* Orationi Lectione, Le-  
 ctioni succedat oratio, Diuo mo-  
 nente HIERONYMO *Epiſt. XIX. ad*  
*Letam Tom. I. Oper. f. 27. ed. Basil.*  
 ERASM. RODEROD. Multa uero de  
 Lectione hac Bibliorum, quam uo-  
 cant, cursoria doce te utiliterque  
 praecipit incomparabilis noſter  
 WOLFG. FRANZIVS in uere aureo  
 de interpretatione S. Scripturae  
 Libro, quem non legendum, sed  
 ediscendum serio suaserim, ut  
 profeſto, qui in ſeculi mores non  
 intueatur, uix fidem integerrimo  
 Theologo MICH. WALTHERO ha-  
 bere poſſit conquerenti: “malam  
 “auctorem ipſo gratiam apud ple-  
 “rosque iniſſe,” *in officina Bibl. Re-*  
*poſit. poster. p. 991.* Lectionem ille  
 Vet. Testam̄enti capite aliquo No-

ui diſtingui non uult, nec Lecto-  
 rem arctis capitum cancellis quo-  
 tidianas operas suas metiri, sed or-  
 dine libros Vet. Test. totius, iis-  
 que abſolutis Noui demum euol-  
 uere & quolibet die tot perlegere  
 capita jubet, quo de una materia  
 congruere conſpexerit. *p. m. 6.*  
 quod faluberrimum eſſe monitum  
 ipsa experientia dudum common-  
 strauit. Incidi his diebus in Lo-  
 cum S. AVGVSTINI *in Epif. III. ad*  
*Volut. T. II. p. 8.* quem ad inflam-  
 mandos S S. Literarum amore a-  
 nimos aptissimum hic addere pla-  
 cet: “Tanta eſt Christianarum”  
 profunditas literarum, ut in eis“  
 quotidie proficerem, si eas solas“  
 ab ineunte pueritia usque ad de-“  
 crepitam ſenectutem, maximo o-“  
 cio, ſummo studio, meliore in-“  
 genio conarer addiscere: non“  
 quod ad ea, quae neceſſaria ſunt“  
 ſaluti, tanta in eis perueniat“  
 difficultate, ſed cum quisque ibi“  
 fidem tenuerit, ſine qua pie re-“  
 ſteque non uiuitur, tam multa“  
 tamque multiplicibus mysterio-“  
 rum umbraculis opaca intelligen-“  
 da proficientibus reſtant, tanta-“  
 que non ſolum in uerbiſ, quibus“  
 iſta dicta ſunt, uerum etiam in“  
 rebus, quae intelligenda ſunt, la-“  
 tet

ore) memoria excidant. Et, ne in sacris concionibus, suis tantum uerbis aliquid afferat, quod tamen sacrarum literarum testimonio Hieron. non confirmet. Recte enim Hieronymus scripsit: Quod sine auto-<sup>c. XXIII.</sup> ritate scripturac dicitur, eadem facilitate contemnitur, qua dicitur. Matth.

Igitur

“tet altitudo sapientiae, ut anno-  
“sissimis, acutissimis, flagrantissi-  
“mis cupiditate discendi hoc con-  
“tingat, quod eadem Scriptura  
“quodam loco habet: cum con-  
“summauerit homo, tunc incipit  
*Eccles. XVIII, 6.* aurea etiam plane  
sunt, quae hoc spectantia habet  
HIERONYMVS in Ep. ad Nepotianum  
de vita cleric. quae adferre super-  
fdeo, quod facile legi possint a  
celeberrimo quandam Theologo  
J. FR. MAYERO Strenae loco suis  
oblata Gryphiswald. 1711. In  
hac ipsa autem quotidiana Lectio-  
ne S. Codicis probe attendendum  
est B. HIER. WELLERI monitum,  
quod amico olim dedit: “Illud i-  
“terum iterumque te moneo, ut  
“S. S. longe aliter legas, quam  
“profanas literas, uidelicet, ut  
“cum quadem reuerentia & sum-  
“ma animi intentione legas, non  
“ut hominis aut angeli uerba, sed  
“ut uerba diuinae majestatis, cu-  
“jus unicum uerbum plus pon-  
“deris apud nos habeat, quam uni-  
“uersa scripta sapientissimorum &  
“doctissimorum hominum in Epist.

*de Studio Theolog. a D. RIETHMEYE-*  
RO Helmst. 1717. ed. p. 1. quo multa  
utilissimaque consilia suggestur  
ad mentem LVATHERI & ex fontibus  
ejus deriuata, quod uideri potest  
apud J. HENR. ACKERVVM in Opus-  
cul. Eloquentiae fasc. I. p. 61. conf.  
LVATHERI locus egregius apud M.  
WALTHERVM in Harmon. Bibl. in 1.  
*Timoth IV, 13. p. m. 1223.* & ut mo-  
dum rationemque quotidiani in  
SS Literis studii habeat, qui ne-  
scit, eruditam JOH. TRIBECHOVII  
de Bibliorum Lectione cursoria differ-  
tationem Jen. 1699. in 4. habitam con-  
sulat. Multum etiam proderit J.  
A. AEPINI Tabulas Oeconomiae Bibl.  
Rosst. 1718. in Fol. editas semper ad-  
jungere, aut J. ABR. KROMAYERI  
Analyses Jenae 1709. in 8. ed. illae ac-  
curatiores, hae copiosiores sunt.  
Dici non potest, quantam utili-  
tatem praefestet Summam connexi-  
onemque singulorum Librorum S.  
sibi bene imprimere: quod o-  
mnibus memoriae subsidiis aliis  
praferendum esse persuasissimus  
sum.

C 2

Biblio- *Igitur prima diei hora cursorie, diligenter tamen, legat  
rum cur- unum Caput Biblicum in ueteri, & unum in Nouo Testamen-  
tio qua- tor: interposito inter utramque lectionem aliquo temporis spacio.  
Et ad manum habeat aliquem purum & breuem interpretem\*,  
quem,*

---

\* *Aliquem purum & breuem inter-  
pretem. Multa bonae frugis in  
summa, qua utitur, & quam ipsa  
nominis sui recisione affectat, bre-  
uitate habet EMAN. SA. S. JES. The-  
ologus Portugallus, (de quo uid. B.  
J. FRIED. MAYERVS in Biblioth. Bibl.  
diff. IV. §. 17. p. 69. JOH. FABRICIVS  
in Histor. Bibliotb. sua P. I p. 256.  
PHIL. ALEGAMBE in Bibliothec. Soc.  
Jesu p. 102. NIC. ANTON. in Bibliotb.  
Hispan. Nouae T. I. p. 272. & MORE-  
RY in le grand Dictionair P. IV. p. m.  
302.) in Notationibus in totam Script.  
S. Colon. 1620. forma majori editis,  
cui tamen ed. palmam praeripit  
Antwerpensis 1598. in 4to. Sed ster-  
rilis & concisus nimis adhuc est  
iisque maximam partem subsidiis  
destitutus, quibus ad sensum Spiriti-  
tus S. indagandum opus est; ut ta-  
ceam praejudicatis etiam temporis  
religionisque suae opinionibus a-  
liquando, etsi rarius, eum in trans-  
uersum abripi. Accommodatior  
Versioni nostrae, nostrisque ho-  
minibus utilior erit B. ABR. CALO-  
VII Opus Biblicum ad mentem uer-  
bisque Lutheri exaratum, quod Vi-*

nariensium atque J. OLEARII glos-  
sis, laude alias sua non defraudan-  
dis, & omnibus hujusmodi scriptis  
haetenus editis preferre nullus  
dubito, & diligentius manibus plu-  
rimorum haud uersari ualde doleo.  
Sensum literalem in plurimis ac-  
curatissime eruit, dubia grauiora fe-  
liciter soluit & meditationes Lu-  
theri spiritu ac rebus optimis ple-  
nissimas suggerit, ejusque stylo V.  
D. Ministrum emphatico prorsus  
& uere theologico adsuescere fa-  
cit. Saepenumero hic inuenisse  
me ueritas ipsa testari jubet, quae  
in Voluminosis & magno eruditio-  
nis criticae uariaeque lectionis ap-  
paratu superbientibus celeberrimi-  
morum interpretum operibus fru-  
stra quæsiueram. Quam uero uel-  
lem Biblia exegetica Summe Reue-  
rendi D. CHR HENR. ZEIBICHI  
maxima diligentia & summa accu-  
ratiōne edi copta, quam primum  
fieri posset, ad umbilicum deducta  
uidere, quae profecto plus in re-  
cessu habent, quam prima fronte  
ostendunt & utilissime adhiberi  
possent. At uero testudineo gra-  
du

quem, si aliquis scrupulus inciderit, mox consulere possit: ne lis esse legendo, & non intelligendo temporis jacturam faciat. Quod si debeat una hora non possit utrumque caput absoluere satis commode, sua serim, ut alternis diebus, unum in Testamento ueteri, altera die unum in Nouo legat. Satius est enim, ut pauciora cum aliquo frumentu, quam multa sine emolumento, tractemus.

Viendum autem censeo in bac cursoria lectione translatione D. Biblio. Lutheri\*: non modo eam ob causam, quia purissima est: uerum et rum iam,

du opus hoc procedit, ut spes illud aliquando absolutum uidendi paene decollauerit. Tum uero meliori etiam typo chartaque mundiori exscribi mereretur. Interim adhiberi utiliter potest, quod auspicis celeb. Tubing. Theologi C. M. PFAFFII *Opus Biblicum Germanicum*, nuper admodum in forma primae magnitudinis prodiit. Enimuero, cum propter solas Patris Theologi solidi & sine ambitu eruditii atque orthodoxyiae studiosissimi insertas notas, tum propter appendices utilissimas magni aestimari debet. Vtinam uero, quod haud raro quidem, non tamen semper factum esse uidimus, a priuatis suis aliorumque sententiis operi priuatis etiam coetus S. & plebis maxime usibus destinato inferendis fibi omnino temperasset, & coaceruatis saepe uariis interpretationibus, quam Lectori sequendam putet, indicas-

set. Taceo ex fontibus haud raro uersionem obscuriorem minusque commodam substitui, HEDINGERIANAS in *Nou. Test. glossas*, quibus meliores dari utique potuissent, repeti, & in locis, quos alii prae terierunt, Librisque historicis parca etiam ualde manu explicacionem additam esse. Vir Summus, cuius sedulitatem & doctrinae uariae ubertatem nemo non agnoscit ac ueneratur:

\**Translatione D. Lutheri.* Quae ri autem possit tot Myriades inter editionum in dies fere singulas prodeuntium, quam sibi potissimum ad usus quotidianos V. D. Minister eligere debeat. Vnam enim altera multum praestare in propatulo est, & infinitis mendis typographicis, aliquando etiam non necessariis & temerario ausu tentatis correctionibus non paucas misere deturpatas esse facile probari posset.

transla- *iam, quia ob summam perspicuitatem commentarii loco esse pot-*  
 tio D. *est. Et, ut in citandis testimoniorum scripturarum uerba formalia uer-*  
 Lutheri *sionis Lutheri recitare possit Ecclesiae Minister: ne, si aliis uerbis*  
 usurpan- *aut phrasibus utatur, auditores, qui domi Lutheri Biblia legunt,*  
 da. *de fide Concionatoris sui dubitent, si ipsius allegatio cum textu*  
*Germanico non conueniat.*

Vulgata *Si quis etiam uulgatam latinam uersionem\** (quae antiqui-  
 tatis

---

posset. Praestare autem reliquis  
 B. DIECMANNI Stadensem & J. FRI-  
 CII Vlmensem, nemo facile nega-  
 uerit; nisi typis aciem fere oculo-  
 rum fugientibus utraque excusa es-  
 fet, ut per totos uitiae dies aegre ad  
 extremam usque senectam iis uti  
 possimus. Nullo modo tamen  
 suaserim exemplum, et si longo u-  
 su detritum, cui adsueuerit aliquis,  
 abjiciendum esse. Adeoque uel  
 NIC. HAASII *Lipf. 1704.* forma satis  
 commoda typisque nitidioribus  
 primum excusa, ob annotationes  
 breues quidem, sed succip'enas  
 multisque alis nominibus com-  
 mendanda, uel a JOACH MOR-  
 GENWEG *Hamb. 1708.* singulari stu-  
 dio & accuratione curata adhi-  
 beri poterunt. Habet haec editio  
 analyses concinnas & accuratas,  
 multaque alia utilissima, imprimis  
 uero marginem, cui commodum  
 uaria adscribi possunt; ut usibus  
 V. D. Ministri priuatis accommo-  
 datissimam omnium prorsus existi-  
 mem.

\* *Vulgatam latinam Versionem.* Nec  
 hanc prorsus negligendam firmiter  
 persuasum habeo. Aurum enim  
 uenerandae antiquitatis, et si infinitis  
 obductum scoriis, & commo-  
 dam haud raro sensus diuini inter-  
 pretationem adfert, ipseque B. LV-  
 THERVS ejus uestigia hinc inde le-  
 gere mihi uidetur. Et quotidiana  
 Lectione, quod mireris, eam te-  
 nendam suadet DAV. CHYTRAEV'S  
 in *Orat. de optimâ rit. discendi The-*  
*ologiam supra allegata p. 463.* quae  
 in *Vol. Orat. Hanou. 1614.* non repe-  
 ritur, nisi eam, quae p. 650. seqq. le-  
 gitur, comparare cum hac uelis,  
 quae tamen prolixior est & non  
 omnino eadem haberi potest. Accu-  
 rate copioseque de ualore ejus  
 disputat Summus noster CALOVIVS  
 in *Critico S. Diatrib. IX.* ubi tandem  
 aliis uersionibus latinis praferen-  
 dam censet ratione antiquitatis,  
 amplitudinis & celebritatis, per-  
 spicuitatis & proprietatis p. 461.  
 Nec omitti debet judicium Viri  
 Cl.

tatis nomine celebris est, & qua, ut plurimum, in latinis Theologicis Latina scriptis

---

Cl. CHRIST CELLARI de illa: Habet id uulgatus interpres peculiare, quod Latinismi satis peritus fuerit, & saepe magis, quam ullus Interpretum, antiquos ritus & inde natas proprias significations, non fine efficacia sensus, uerfione sua expreſſerit. Cujus generis multa Cl. uiri CASAVEBONVS atque BVCHNERVS obſeruarunt in Differt. de utilitate propaedeumatum §. 8. Hinc non praeter rem conjicit eruditissimus S. J. Theologus NIC. SERAIVS: "Opinio mihi eſt, eos, qui utrumque nobis Testam. latine uerte-runt, illiteratos haud fuisse pri-scorumque Scriptorum, qui uel hodie non extant, uel si extant, mihi aliisque nostro e uulgo ignoti inuifque fint, monumenta complura legiffe. Hinc fieri, ut in Bibliis uerba nobis quaedam barbara, inepta, foloecizantia uidetur, quae forte ualde bona ſunt. In Sylloge Epifolarum Clar. Viror. a P. BVRMANNO collectarum. Tom. I. p. 607. Addatur ALBERICVS GENTILIS JCtus non incelebris, qui latinitatem ejus omni studio & opera defendit pet. differt. cum Exceptionibus tamen B. WALTHERI in Off. Bibl. 326. conf. LEONH. HVT-TERVS in Controversia Generali de

Verbo Dei Vit. 1606. in 4 ed. Diff. VIta Avg. VARENII Differt. de auctoritate Versionis Vulg. CHRIST. KORT-HOLT. Tr. theologico - Philol. de Variis Script. Sac. editionibus Diff. III. c. IX. p. 90. sqq. BRIAN. WALTONVS in Apparatu ad Opus Polyglott. Prolegom. X. p. 301. JOS PASENVVS de praecipuis Bibliorum linguis & uerſion. Patav. 1716. ed. p. 54. JOS SCALIGER in Scaligerianis ed. Colon. 1595. p. 405. & J. M. DILLHERRVS in Diff. Acad. Tom. I. Diff. III. p. 40. sqq. JOH. MEISNERVS in Synopsi Controvers. Pap. Diff. V. n. 10. p. 38. sqq. Vitemb. 1656. in 4. ed. & Unparteyischer Bibliothecarius P. V. n. 80. p. 359. sqq. Addatur J. C. DORN. in Bibl. Theolog. critica P. I. L. IV. c. V. p. 710. sqq. & P. ADOPH. BOYSEN in Diff. Critico-theolog. de Codice graeco N. Test. & confilio LVTHERI in uerſ. germ. §. 15. p. 57. sq. Adhiberi autem simul oportet censuram Versionis uulgatae Viri doctissimi, SIXTINI AMAMAE Franequ. 1620. ed. Tom. I. Supplementorum Critici Operis Anglicani etiam insertam, itemque HENR. DE BVCKENTOP, Ord. FF. Minor. in Acad. Louan. Theologi, Lux de Luce s. Libri III. in quorum I. ambiguae Locutiones, II. dubiae Lectiones ex Origin. Linguarum Texti-

transla- scriptis & disputationibus uti solemus) adhibere, & obiter inspicere uelit,

---

Textibus illustrantur, III. autem de Edit. SIXTI V. agitur Bruxell. in 4to 1710. & quae de Correctionibus ejusdem Versionis Sixtinoclementinis, ut JAMESII pec. libellum non attingam. candide satis differit RICH. SIMON in Hist. Crit. Vet. Test. append. p. ed. in Belg. forma 4. pagg. 1681. foras datae 137. sqq. Secus ac SIXTVS Senenſ. in Biblioth. Sacra L. VIII. p. 854. Qanquam si Latinitatis rationem habere uelimus, malim SEBAST. CASTALIONIS uersionem legi, quae pura nitidaque est & multa quasi per paraphrasin egregie illustrat. Non me latent aduersae Magnorum Virom censurae, quibus uero aliorum encomia opponi possent in postrema ed. Lipsi majori 1697. studiose collecta. Conf. AVG. PFEIFFERVM in Critica S. c. XII. §. II. p. 460. sq. & in thesauro Hermeneut. hypomn. ad c. IV. §. 6. p. 221. imprimis Cl. VOCKERODT. in Consultat. Liter. IV. p. 147. sqq. & Ven. J. G. CARPZOVIVM in Critica S. P. II. c. VI. p. 674. sqq. LE LONG. P. I. Bibliothecae Sacrae c. IV. p. 291. J. C. DORNIUM in Bibl. Theol. cit. loc. L. IV. c. VI. §. 17. p. 734. TH. CREEN. de Singular. Scriptor. §. 60. p. 82. sqq. THEOPH. A-

LETHAEVM Erleuterang dunckler Oester der H Schrifft P. I. p. 45. J. G. WALCHIVM in Hist. Critica L. L. c. VI. §. 7. p. 280. VARILASIVM in Actis Erudit. Lips. An. 1691. p. 32. POPEBLOVNT in Censura Auctoꝝ. p. 493. sqq. Et mirari subit non attendi uulgo Apologiam, quam ipſe Auctor ſcripſit, & defenſionem ſuarum Translationum Bibliorum appellauit; qua plurima reprehenſa ſatis bene diluit cauſamque ſuam non infeliciter agit. Credo ob raritatem paucis cognitam eſſe, Prod. Basil. 1562. in 8. Ex illa quae-dam hic repetere uerba placet, ad animum Viri scopumque ejus uerſionis accuratiuſ cognoscendum. Ego, ait, ante annos circiter 16, cum uiderem in Christianorum Scholis Lat. Linguam, cuius eram ipſe studiosus, uigere atque tra-di: itaque Auctores latinos qui-dem, fed magna ex parte obſcoenos & moribus noxios, in manibus haberi: cupiebam extare latiniorem aliquam, nec non fitiorem & magis perspicuam S. Lit. translationem, ex qua posſet eadem opera pietas cum latino sermone disci, ut hac ratione & tempori conſuleretur, & homines

*uelit, non repugno: ita tamen, ut Minister Ecclesiae Germanicam tioBibli-Lutheri uersionem latinae (si qua est discrepantia) longe p[ro]ae-*

orum et-

iam in-

*Qui spicien-*

da.

“nes ad legenda sacra pellicerentur. Nam equidem de me hoc fateor, me propter sermonis in-“cultum & obscuritatem aliquan-“do minus diligenter legisse S. Li-“teras, quod idem aliis quoque “accidisse scio: non justa fine cau-“sa, fateor, sed quam tamen tol-“li non sit inutile, ut homines, “quibusunque fieri possit modis, “ad ueritatem allicerentur. p. 9. “Commendari in hos usus debet “editio nupera Lipsiensis in 8 et-“si dolendum, quod mendis typographicis scateat: & legi meretur “elegans addita diff. Cl. WOLLII, de eo, quod pulchrum est in uers. Ca-“stal. conf. CARPOVIVS in Crit. S. l.c. c. VII. p. 737. sqq. Studio antea commendare omisi Glossam OSTA-“ANDRINAM, quod ad uersionem vulgatam adornata sit & hue ma-“xime spectet, licet latinam ipsius nostri au[toris] illam versio FÖRT-“NERI germanica, summo applausu excepta, tantum non e manibus studiosorum excusserit, ut praeter meritum spreta jaceat ac leui saepe pretio uendatur. Fidi autem ac perspicui Interpretis laudem com-meritus est B. Vir, & qui felicissime

abditos saepe sensus recludit, cu-“jus uitula Vinarienses arasse saepe deprehendi, et si naeuis suis a VA-“LENT SCHINDLERO in Lexico pentagloto passim notatis haud careat; ut in Lectione Vulgatae peroppor-tune ac utilissime conferri queat. Editione utor in Fol III. Vol Tub. 1589. ut B. FRANZII & CALOVII Elo-gia non attingam: B H. ECCAR-DVS Commentarios uocat tanta dexteritate, perspicuitate & breuitate concinnatos, ut merito ab omnibus propterea in magna aestimati-one habeatur. Praef. in Aulic cu-jusd. Explicat. Euangel. Domin. Ofi-and. conf. de hoc OSIANDRINO et-iā opere AVG. PFEIFFER. l.c. §. 15. p. 462. & in thesauro hermeneutico Hypomn. ad c. XIV. §. 12. p. 520. CAR. ARNDIVS in Biblioth. Bibl. Mayer. contin. c. I. §. 6. p. 30. MATTH. CHRIST. PFAFFIVS de actis scriptiisque Eccles. Würtemb. publ. p. 92 JAC LE LONG L. I. c. IV. p. 282. J. CHRIST. DORNIVS in Biblioth. Theol. L. IV. c. VI. §. 19. p. 737. sq. & qui uaria uariorum judicia congeslit Bibli-“othecarius a partium studio liber. P. V. n. 82. p. 372. sqq.

D

Graecus  
& He-

*Qui Hebraicae & Graecae linguae aliquam\* peritiam babent, in*

\* *Qui Hebr. & Graec. L. aliquam.*  
Vitio seculi sui aliquid indulgendum esse mitis animi Theologus, credo, statuit. Et harum etiam (allatis diuersis rationibus) Linguarum imperitiam in Theologis excusauit CL. AND. JVL. DORNMEIER in *Philologia Bibl. c. IV. Sect. IV. p. 36.* qui nihilominus tandem con-  
“cludit: interim praestat Linguas “cognoscere quam ignorare: “quumque excusandi sint, quibus “discendi occasio non suppetit;  
“ceteri culpa non uacant, nec ue-  
“niam socordiae suae facile conse-  
“quuntur. Profecto enim, si fieri posset, omnium sine discrimine ordinum homines aliquam Linguarum S. notitiam imbibisse par erat. Periculum nec infelici successu o-  
lim fecit Rostochii Vir CL. SAMUEL BOHLIVS, qui studiosis de uirginibus ibi hebraeis jocandi ansam dedit: In uotis illud quoque ha-  
buerunt Viri eruditii cordatiue, quos inter celeberrimus V. E. LOE-  
SCHERVS est in opere *de causis L. Ebr. immortali, L. III. c. VII. p. 484.* & CL. SCHVDTIVS in *Trifol. Hebr. prae- cujus uerba quaedam adferemus:* “optandum fuit, ut omnes Christiani Hebr. & Graec. Lingua in “Dei honorem & animae ipsorum

salutem addiscerent. His enim in Vet. & Nou. Test. oracula Dei de aeterna hominum salute con- signata sunt, hae sunt fasciae, qui bus Christus inuolutus, has cal- lenti & legenti tot se offerunt ju- cunda, utilia, necessaria, quae harum ignarus nec uidet, nec sa- pit. Gallicam Italicanque Lin- guas ornatus gratia, multo labo- re & magno saepe temporis ac aeris dispendio, addiscimus, cur linguis Deo quasi propriis non eandem impendimus opéram? Adeoque cum stupore legimus, Morinum (credo primum & solum!) poenituisse, quod hebraica didicerit, etsi nec multum proficisse uideatur, qui absque punctis ne quidem hebraica legere sciuit: nisi fortasse fides auctoris uitiae ejus uacillat, quam nil nisi Saty- ram esse perhibet ABBAS DE GARANCE sub larua Msr. de Vigneul Marville latens in *Mélanges d' Histoire & de Literature T. I. p. 178.* uid. uitam ejus Antiquitat. Eccles. praefixam p. 108. ed. Lips. Jam dudum enim, si in re seria jocari liceat, eruditos indi gnatos audiuiimus, quod ingens turba mente non sana Sapientiam profliteretur & sine literis pulpita cōscenderet, ideoque III. Lin- “guarum

*in quibusdam uerbis aut phrisibus, quae aliquid obscuritatis. aut am- braicu-  
bigui- textus.*

“guarum dictatoribus id decreti  
“fuisse interpositum. Nemini post-  
“hac eruditionis portas patere de-  
“bere, qui non Christi crucifixi  
“titulum legere atque intelligere  
“teneat. u. J. V. ANDREAE in *Apo-*  
*log. Chr. manip. 345. p. 155.* qui  
argute liberaliterque ita ridendo  
uerum dixit. Nostra profecto ae-  
tate amplius non video, quomo-  
do nomen interpretis Dei ad coe-  
tum suum tueri possit, qui sine in-  
terprete uocem ipsius intelligere  
nequit; ut non immerito B. D. J.  
MAVKISCH fontium meliorem co-  
gnitionem per omnem uitam et-  
iam in pagis ab eruditis Pastoribus  
excolendam urserit, in *Διασκέ-*  
*ψεως de doctrina Catech. Ged 1663.*  
*ed. Disp III. p 69.* Etsi enim ad  
summam perfectamque sacrarum  
literarum cognitionem quilibet e-  
niti haud possit; nemo tamen, ni-  
si grammatica saltem & sufficiente-  
ti ad intelligendos exponendos  
que libros S. cognitione Hebrai-  
cae Graecaeque linguarum imbui-  
tus, ubi tot subsidia, libri, prae-  
ceptores, ad discendas non omni-  
no adeo difficiles linguas illas,  
quam prima fronte uidentur, sup-  
petunt, sacro muneri in uilissimo  
etiam pago admoueri deberet.

Nec enim sua<sup>e</sup>, nec suorum conscientiae illarum prorsus expers-  
tuto satis consulere, aut sine cre-  
bris impedimentis officii sui rationibus satis facere poterit, &  
nemini dedecori erit, cui occasio in  
juventute defuit, discere in sene-  
ctute, quae infinita emolumenta  
per omnem uitam praestare pos-  
sunt. Nouimus, ut alios taceam-  
us, HENR. LAMPADIVM, cuna-  
multos jam annos Brunsuigae in  
Ministerio Verbi uersatus eslet, ex  
Nic. demum MEDLERO Hebraica  
didicisse. u. GASMERVM in *Vita ejus*  
*Lit. E. 3.* Non opus est Nubem  
testium maximorumque Theolo-  
gorum cohortationes constipare:  
Locus illis fortasse erit, si uno,  
quod in uotis habeo, fasce recu-  
dantur lectu dignissimae Diatribae:  
LAVR. FABRICII oratio protreptica  
ad studiosos, ut darent sedulo o-  
peram Hebr. Linguae *Vitemb. 1594.*  
JOH. FÖRSTERI *Oratio de Interpretatione S. Scripturae ibid. 1608.* SIXT.  
AMAMAE *Paranensis ad Synodos, Episcopos & Superint. Eccl. Protestantium supplex de excitandis S. S. Linguarum Studiis 1626.* & PETRI MOSELLANI *Oratio de uariarum Linguarum cognitione paranda Basl. 1519. edita.*  
Mente animoque praecipio, fore,

inter-dum ad. *biguitatis prae se ferre uidentur, Hebracum textum in ue-teri,*

---

ut illarum Lectione excitati plures animum ad sacra haec frequentius adeunda impellant: Addi his omnino mereretur cultissima JAC. FACCIOLATI oratio, qua fuse docteque S. Scripturae studium cum ueterum linguarum studiis coniungendum esse probat; nisi Cl. J. ERH. KAPPIVS nouae cl. *Vir. Orat. Selectarum Collectioni a se L. 1722.* ad ornatae inferuisset T. I. p. 5. sq. atque inter ipsius Autoris etiam orationes a Cl. SIG. JAC. APINO L. 1725. in 8. recudi factas p. 102. sqq. extant. Locum tamen illius supplere potest minori facundia, sed majori rerum copia commendabilis GERH. OVTHOVII *Orat. auspicalis de necessitate Studii Lingv. Amst. 1725. in 4to ed.* notisque doctissimis copiose instructa. Plures etiam grauissimaeque summorum uirorum ad LL. S. addiscendas uoces ac sententiae passim extant. u. J. A. QVENSTEDII *Ethica Paſt. mom. I. p. 1. sq.* SAL. GLASSIVS in *Philol. S. L. II. P. II. append. p. 507.* sqq. AVG. PFEIFFER in *Crit. Sacr. L. III. S. II. qu. XIV. p. 60.* FRANC. WOCKENIVS in *Meditat. priuat. Tom. II. Med. II. p. 5. sqq.* J. JAC. RAMBACH. in *Inſtitut. Hermen. S. L. L. c. VIII. §. 8. p. 13.* & CASP. BAR-

THOLINVS in *breui confilio Requis. II.* apud HERM. VON DER HARDT in *Aenigm. Prisci orbis*, opere, cuius operosam eruditio[n]is in deuia prolapſae uanitatem mirabuntur posteri, & quod uix unam alteramue auri particulam infinitis Phantasiae diuagantis scoriis conditam habet p. 469. sqq. Non paucorum ignavia omne in uersionibus melioribus praefidium quaerit: at uero sortiter hoc subruit & euerit JOH. BVXTORFIUS *Habemus* quidem Dei gratia & habere nos merito laetamur satis commodas uerbi translationes ac uerſiones, sed qui uel aliquam illarum serifim, uel omnes coniunctim perfectas & natui sermonis emphasis ac elegantiam sufficienter exprimere existimat, nae ille grauiter hallucinetur. Imo si maxime perfectam uersionem habemus, non tamen propterea L. authenticae negligendae esſent, ut puritas ejus conseruari possit in præf. *Lexici Chaldaico-Syriaci.* confer. quae summatim de uersionam imperfectione differit JOH. OLDERMANN. in *pec. schediasm. Helmſt. 1710. ed.* Adhaeclaudari nunquam satis potest decretum *Synodi Provincialis Erisiacae A. 1624. hab. infli-*

*teri, Graecum uero in Nouo Testamento consulere poterunt,* hiben-  
*Auer-* dus.

---

instigante Cl. AMAMA factum: “ut imposterum Theologiae Can-“didati, quotquot ad examen Mi-“nisterii Eccles. admitti desidera-“bunt, praeter Testimonia Senatus“Acad. & Theol. Professorum, ex-“hibeant etiam Testimonia Pro-“fessorum Ebr. & Graecae L., qui-“bus doceant se in praedictis lin-“guis eos saltem progressus fuisse,“ut originalem Vet. Nouique Test.“textum mediocriter possint in-“telligere; utque in classe ista, cu-“jus examini se offerunt, ejus quo-“que rei specimen edere teneantur.  
 u. S. AMAMA in *Antibarb. Bibl. L I.* p. 148. Quod exemplum Gallicas ecclesias imitatas esse refert Gv. VAN BASHVYSEN, filius, in *tr. de usu Eki-  
 lologiae in omn. disciplinis seru.* 1726. in 4. edito P. I. §. 3. p. 6. quarum consuetudinem theologiae Candi-  
 dato in utriusque Test. orig. textu caput legendum interpretandum que proponendi merito commen-  
 dat, & ut totius Protestantium coe-  
 tus Antistites ubiuis locorum in Examinibus ordinandorum se-  
 quuntur & obseruent, quisquis SS. Literas curae cordique habet, me-  
 cum toto pectore optabit. Obsi-  
 gnabo piuum hoc desiderium ue-

rissimis D. AVGUSTINI uerbis:  
 Latinae Linguae homines duabus“aliis ad scripturarum diuinatum“cognitionem habent opus, he-“braea scilicet & graeca, “de Doctrina Chrift. L. II. c. X. Interim Clas-  
 si huic Ministrorum Ecclesiae, cui B. OSIANDER consulere uoluit, commendari potest Opus Biblio-  
 rum interlinearium ab Aria Montano elaboratum, & Lipsiae ex confilio, quod noui, B. SCHERZE-  
 RI recusum, ut aliquem gustum saltem fontium, et si perexiguum, capiant, si uel literas hebr. graeci-  
 que Alphabeti nosse & conunge-  
 re didicerint. Recte etiam B. MICH. WALTHERVS censet, quod ejus operis usus sit longe maximus in recte expiscando omnium uocabulorum Hebr. & Graec. sensu & significatione in *Offic. Bibl. Repof.* priori Thec. IV. arc. V. p. 358. conf. AVG. PFEIFFER. in *Crit. Sacr. c. X.* §. 9. p. 460. TH. POPEBLOVNT in *Censura Auct.* p. 546. sqq. NIC. AN-  
 TONIVS in *Biblioth. Hisp. noua Tom.* I. p. 162. sqq. JOH FABRICIVS in *Hisp. Biblioth. sua Tom. I.* p. 5. BRIAN. WALTON. in *Apparatu Bibl. Prolegom.* V. §. 5. p. 270. addant. inclutum almae Philureae fidus D. GOTTL.

Tiguri-  
norum  
transla-  
tio ui-  
tanda.

*A uersione autem Tigurinorum Bibliorum\* (sive Germanice,  
sive Latine edita sint) omnino abstinentum iudico. Translatores  
enim illi, quicunque fuerint, saepe rancidas & ineptas Rabinorum  
caecorum explicationes, uel potius perueriones sacrae Scripturae, i-  
mitati sunt: & obscurioribus Scripturae Sacrae locis plus tenebra-  
rum offuderunt, quam lucis attulerunt.*

## CAP.

CARPZOVIUS in *Critica Sacr. P. II.*  
*C. VII. p. 716. sqq. & J. C. DORN.*  
*in Bibl. Theol. P. I. L. IV. c. VI. p. 726.*

\* *A Versione autem Tigurin. Biblicar.*

Germanica Tigurinorum Biblia  
juxta hebraicam graecamque fi-  
dem conuersa quidem esse jaeti-  
tantur, sed plurima tamen ex uer-  
sione LVTHERI mutuata sunt, quo  
in labore LEONIS JVDAE, Ministrorum  
Tigurini, partes potiores fuerunt,  
in primis in iis, quibus Textum i-  
plum originalem pressius sequi &  
accuratius exprimere annis fuit.  
Videri potest hujus Translationis  
Historia accurate a JOH BAPT. OT-  
TIO *Scripta apud JAC. LE LONG in*  
*Biblioth. Sac. T. I. c. V. Sect. VI. p.*  
*399. Add. J. JAC. HOTTINGER.*  
*Helvetische Kirchen-Historie P. III. L.*  
*VI. p. 224. JOH. HENR. HOTTIN-*  
*GER. in Biblioth. quadrip. L. I. c. III.*  
*p. 153. & qui singularia quaedam*  
habet alibi non obvia, auctor A-  
NONYM. *Miscell. Tigurin. P. III. p. 114.*  
Saepe prelum sine mutatione ta-

men aliquia insigniori fatigauit.  
Ad manus est *editio Novi Testamenti*  
*1537. in 12. & integrorum Bibliorum*  
*Anno 1548. in forma media ed.*, cui  
index articulorum fidei copiosus  
satis praefixus est, breues uero ca-  
pitum singulorum summae haud  
raro hypotheses sectæ suae sapiunt;  
Locusque *I. Job. V.* de Trinitate  
uncinulis quibusdam inclusus legi-  
tur, adeo ut de eo subdubitasse ui-  
deantur editores. Scabra uero &  
horrida est, Auribus dialecto ger-  
manicae *I. puriori adsueticis*; ut fa-  
naticos quosdam adhuc ea delectari  
camque magno aliquando pretio  
uendi, uix satis mirari possim. La-  
tina paulo melioris commatis sunt.  
Illorum historiam tradit celebrissimus  
*LE LONG l. c. C. IV. p. 289.*  
conf. *JOH. JAC. HOTTINGER. P. III.*  
*Helvetischer Kirchen-Geschichte L VII.*  
*p. 751. JOH. HENR. HOTTINGER.*  
*Schola Tigur. Carolina. Append. I. p.*  
*143. App. II. p. 212. Miscellan. Ti-*  
*gurin. Auctor. Vol. I. P. II. p. 45.*  
J. A.

“...” “...” “...”

### C A P. III.

## *Secunda hora antemeridiana.*

D.E

# STUDIO THEOL. POLEMICAE.

**P**ost interpositam aliquam respirationem, Minister Ecclesiae quo-  
tidie (quoad ejus fieri potest) horam legendis polemicis\* scriptis ca-  
ritribuat, pta, &

J. A. QVENSTED *Dial. de Patriis Illuſtr. Vir. p. 153* CARPOZIVS in *Critica mox laudata C.VII. p. 729. sqq.*  
Diarium ANONYMI: *Altes und Neues dictum & Tig. ed. p. 120.* DORNIVS in *Bibl. Theol. l. c. p. 731.* DV PIN in *Biblioth des Auteurs separaz Tom. I. p. 569.* VINČ. PLACCIVS in *Theatro ANONYM. C.XI. n. 1694. p. 416.* & maximam partem uerfio haec etiam diligentiae LEONIS JVDAE tribuenda est. Flacuit ea *Viris Eruditis*, quod auribus latinis non plane insolens sit, & difficiles saepe locos perspicue exponat: nimia uero libertate a Textu ipso passim abit, eumque auget, minuit & mutat, prout commodum & sua interesse autoribus uisum fuit.

*Hoc legendis Polemitis Plurimis hoc OSIANDRI consilium non ad palatum erit, quibus perditissi-*

mis hisce temporibus polemica  
non sapiunt, ut non immerito con-  
queri uideatur THOM. CREENIVS:  
*Der mehrer Theil der Prediger legt sich*  
*itzo auf Curiositäten, Eitelkeiten,*  
*Münzen, Medaillen, Historien und*  
*Geschlechts-Register, uon den freiti-  
gen Glaubens-Artickeln, daran die*  
*Ehre unsers Herrn und Königes, auch*  
*guten Theils unsere Seeligkeit hanget;*  
*wird wenig mehr gedacht, gefällt auch*  
*unsern Grossen edlen Höflingen und*  
*Patronen gar nicht mehr &c. Medit.*  
*in Passion. Christi secundum Mauth. P.*  
*II. Med. II. p. 127. Sed tam laeva*  
*mens corruptumque in rebus fidei*  
*judicium piis Majoribus non fuit,*  
*qui illis cum spadone gladium ae-*  
*que gerendum esse rectissime arbitri-  
ati sunt, quos Deus ad extruendos  
tuendosque Hierosolymarum  
fuarum muros fibi selegit. Ho-*  
*rūm uestigia tuto legere jubet no-*  
*ster*

quomo- tribuat. Cum enim Satan non cesset Ecclesiam Christi sectis & bae-  
do le- resibus perturbare: necesse est, ut Pastor Ecclesiae in controversiis Re-  
genda. ligionis bene sit informatus: ut & pro sua persona ab erroribus sibi  
cavere, & auditores suos aduersus haereses, ne iis capiantur, mu-  
nire, & si quos habeat in suo grege jam infectos, in uiam reducere,  
aut certe sacrae Scripturae testimonis conuincere possit. Quin etiam  
saepe accidit, ut Ecclesiae Pastor apud extraneos, uel peregrinos in-  
cidat in disputationem extempore, de aliquo Religionis Christiana-  
cae capite: hic certe & turpe, & cum offendiculo conjunctum foret,  
si Minister Ecclesiae sinceram doctrinam nec tueri, nec falsam refuta-  
re posset. Sed & quandoque opus est, ut Theologus publicis scriptis  
errores refutet, & ueritatem coelestem contra sophismata & calumni-  
as aduersariorum defendat. Oportet enim Episcopum ita instructum  
esse, ut non tantum per doctrinam sanam exhortari, uerum etiam con-  
tradicentes conuincere, eorumque ora obstruere possit.

Tit. I,

Aduer- *Aduersarios autem hodie habemus P. inter quos primum lo-*  
sarii *cum J. tenent: qui sententias suas nouo elegantioris Latini sermo-*  
*nis*

---

ster, cuius si dicto audiens, Bone Lector, esse uis, & ut melius sapere discas, lege quaeso exasca- tam sub praefidio FECHTIANO a JOH. JOACH. ARENDIS habitam di- sput. qua Studium Theologiae Po- lemicae contra Fanaticos & Nouatores doctissime defenditur, Rostoch. 1704. nisi etiam uetera stomacho minus sano prorsus fastidias: conf. D. HIER. KROMAYERI Dispp. de Elencho aduersus errores fundamentales non intermittendo L. 1662. habitas, quae postea scrutinio ejus Religio- num additae sunt. Huc spectant

Celeberr. J. FRANC. BUDDEI Pro- grammma de Studio Theol. Polemicae solide ac sobrie instituendo; in append. Syntagma Diff. Theol. n. 2. p. 687. D. JOH. CHRIST. BIELEFELD Diff. Theol. de Theol. Polemica ejusque indole & necessitate Giess. auctior ed. 1723. & lu- cula de Theologo non contentioso Commentatio Vener. J. LAVR. MOSHEIM. Helmst. 1724. & 1726. correttius III. diff. ed. atque JOH. POLYANDRI Oratio de cautione in controversiis ecclesiasticis adhibenda Lugd. Bat. 1618. in 4. ed. & alteri de Christo Immanuele addita.

*nis integumento uestiunt. Sunt & Caluinistae acerrimi sincerae religionis hostes: qui indefesso studio & multis publicis scriptis ueram doctrinam de Persona Christi, de Sacramentis, & aliis articulis, vehementer oppugnant, multosque incautos in errores suos captiuos abducunt. Sed & Anabaptistae sua hypocrisy, & pertinaci Sacrae Scripturae (quam non intelligunt) abusu quosdam simpliciores dementant. Praeter hos etiam Schwenckfeldiani (dum occulte libellos fanaticos a Schwenckfeldio scriptos, incautis legendos obtrudunt) aliquos a grege Christi auellere nituntur. Aduersus hos & alios hostes Ecclesiae nostrae pastorem armis Scripturae Sacrae & judicandi dexteritate probe instructum esse conuenit.*

*Quod si Ministri doctiores ipsa aduersariorum scripta legere uoluuerint, non repugno: ea tamen ratione, ut Theologorum sincerorum sariorum polemica scripta (quibus aduersariorum libri solide confutantur) ad scripta manum habeant: ut si forte ex sophismatibus sese non statim extrahere posse, inde arma, ad profligandum errores, capere queant, do lenne in dubitationem de ueritate coelestis doctrinae impellantur. Tuttior autem erit ratio, si Pastor Ecclesiae primo Refutationem solidam alicujus haereseos uel erroris legat: ut sic, tanquam antidoto munitus, lectione prauorum scriptorum minus inficiatur. Sic enim argumenta (uel sophismata potius) aduersariorum facilius agnoscet, atque reprehendet. Plurimum etiam profuerit, si quis falsa argumenta aduersariae partis, fuso uerborum & Oratoriis declamationibus pietate & exornata, in formam syllogisticam resoluat\*, eaque nuda inspiciat*

\* In Formam Syllogisticam resoluat. Dolendum est ad hæc exercitia studiosam juuentutem amplius in scholis publicis uix adsuefieri, quae profecto utilitate sua non carent, & contemptum sui aliquando a-

cerrime uindicant: etsi non opus sit tricis subtilitatibusque omnibus inhaerere. Exemplum dedit luculentissimum BASILIVS DE VARNA, aut qui sub hac Larua uoluit late re ANDR. LIBAVIUS in Analyti Collo quii

*spiciat atque consideret. Ibi uidebit, nunc Majorem, nunc Minorēm.*

quii Ratisbon. *Dialectica Fft. 1602.* in 4. summo acumine & diligentia singulari elaborata. Praeuiit quoque uiam JOH. MATTH MEYFARTHVS in *Nodo Gordio*, quem uocat, Sophistarum soluto, atque rationem soluendi Sophismata aduersariorum selectissimis iisque mere theologicis exemplis & ad ductum Logicae Aristotelico-Rameae luculenter ostendit. *Prod Coburgi 1625.* in 8. qui Liber studiosius euolui in que plurimorum manibus esse meretur, et si imperfectior sit & regulis non semper satis accuratis nitatur. Magno enim suo malo haec talia uulgo ob jocos salesque acerbiores in Logicam uulgarem nimis liberaliter a Nouatoribus in Philosophia conjectos penitus negligere ac contemnere Theologiae Studiosos uidemus, quibus tamen illi Censores nondum, quod sciam, multo meliora substituerunt, et si in aliis Logicae capitibus, quae Aristotelici praetermisserant, non sine laude ac fructu juuentutis elaborauisse eos facile concesserim; faciat, qui uelit, periculum in principio generali, quod acutissimus auctor artis cogitandi, sed vanus hic promissor, se inuenisse jactat; cuius ope sine ulla ad figurās & modos reductione sta-

tui possit de omni Syllogismo: legitimusne an uitiosus sit? P. III. C. X. p. 207. edit. Halenſ. ingeniosum sed insufficiens commentum esse reapse deprehendet. Meliora sunt & usui accommodatoria, quae simili instituto tradit JOH. CLERICVS in *Log. P. IV. c. V p. 197. sqq. ed. Lips.* ubi methodum, quae, an argumentum validum sit neglectis figurarum regulis, dignosci potest, ostendit, et si neque iliae regulae tanta difficultate laborent, quam prima fronte multis uideantur, neque ignota prorsus Aristotelicis sufficiensque illa Clerici methodus censerri debeat, quod accutissimus SEB. EDZARDI probauit in *Examine Logicae J. CLERICI Hamb. A. 1695. instituto §. 68.* Imprimis ueroea Logicae pars, quae analyticam tradit, multis eheu! ne nomine quidem nota, huc etiam spectat & excolenda simul est, cuius usum in theologia Cl. CORN. DIET. KOCHIVS, Profess. quondam Helmstad. inclytus neruose eleganterque ostendit *pecul. Programmate*, quo ad *Commentationes publicas in VIOTTI de Demonstratiōne Libros inuitauit A. 1706. ed. Add. ABR. KROMAYERVS in Polymath. Theol. P. II. 10ta p. 209. sqq.*

*rem propositionem falsissimam, & Sacrae Scripturae prorsus contraria esse. Animiaduertet etiam, saepe in regulas Dialecticas peccari: Vbi argumentum in debita forma non proponitur: aut in parafallologismo non modo quatuor, sed interdum etiam quinque termini deprehenduntur. Saepe conclusio nullam prorsus, cum praemissis habet connexionem. Interdum mutatum est genus praedicationis. Quandoque in uno argumento miscentur principia & axiomata Theologica & Philosophica: ex qua principiorum confusione necesse est crassos paralogismos & falsas conclusiones & monstrosa dogmata nasci. Talis argumentorum resolutio & dijunctio Theologi judicium exacuet: eumque ad respondendum promptum faciet: animumque ei addet, ut aduersariorum fucata scripta, & ipsos falsos doctores, contemnere, & cum illis, si opus sit, feliciter & animose congregandi audeat.*

*Scripta autem sincerorum Theologorum polemica, quibus judicium, in dijudicandis controversiis, egregie formari possit, hodie scripsi (singulari Dei beneficio) plurima existant. Verbi gratia: contra P. pta finis errores Opus D. D. Chemnitii\*, quo Concilium Tridentinum refutatur. Cerorum Theolo-*

\* *Opus D. Chemnitii. Incomparabilis Theologi opus, turris reuera Dauidis, quo mille clypei pendent, diurna nocturnaque manu a Theologiae cultoribus omnibus uersari meretur, ut uerissime scripscerit B. NIC. SELNECCERVS: "docentibus & discientibus librum "post S. Literas utillorem, diligenteriusque euoluendum, hodie nec "proponi nec commendari posse. Operum Lat. P.I. Exam. Theol. P. IV. p. 540. Nec opus est, ut uerbum in commendationem Libri aurei &*

*quo carere V. D. M. aegerime potest, addam. Ipse GREGORIVS DE VALENZIA S. J. Theologus ROB. BELLARMINO a suis non inferior, a nostratis accuratione & solida eruditione major habitus Lutheranorum neminem se uereri dixit, nisi CHEMNITIVM, teste ANT. REISERO in Epist. ad TH. SPIZELIVM templo hujus honoris referato, quod uocat, addita p. 399. ubi in laudem operis hujus doctissimus REISERVS multa adfert, quae alibi frustra quaefueris. Conferat, qui plura*

plura uelit, collecta ipsius elogia diligent manu Vener. amicissimique CAR. GODOFR. ENGELSCHAL-LII *in allocution. Epist. de noua operum DALLEI editione curanda Bud. 1721. ed. p. 8.* Add. VERHEIDEN *Icones & Elogia praestantium aliquot Theologor. p. 128. ed. nouissimae, G. CHR. JOANNES in praefat. EPP. CHEMNITII ad RITTER. praef. p. 22. sqq. J. FECHT. in Apparatu ad Epistolam Marbachianas p. 821. sq. C. IV. PHIL. JVL. RETHMEYER. in Hist. Eccles. Brunsvic. T. III. C. VIII. p. 299. Unpartheischen Bibliothecarium Tom. I. p. 205 & 560. D. JOH. FABRICIVM in Hist. Biblioth. suae P. II. p. 160. sq. TH. POPEBLOVNT in censura Auctior. p. 541. sqq. Neque adeo attendi debet Celeberr. ELL. DV PIN accusatio, quod ea imputet R. Catholicae Ecclesiae, quae ipsa rejiciat, aut doctorum quorundam priuata tantum sit sententia. Ut enim alia taceam, PINIVM in hoc opere judicia saepe ferre inepta, omnibus eruditionis ornamenti cumulatissimus VRB. GOTTF. SIEBERVS Praef. ad Sixti Enchiridion. p. 81. & 100. ipsi exprobrait. Juuat ejus uerba ipsa adscribere, in quibus plurima candide satis aperteque prolata occurunt CHEMNITIO perhonorifica: "De tous les Pro testimans de ce tems-là il n'y en a point eu qui ait mieux scû l'an-*

tiquité Ecclesiastique, & qu' il ait mieux emploiee pour ses fins" que Chemnice. Il n'y en a point" non plus qui ait eu autant de" precision & de methode dans" ses raisonnemens. Il est assez" moderé dans ses opinions, & ta- che à rapprocher autant qu' il peut tous les partis. Cependant" il n'a pas pu s'empecher d'im- puter à l'Eglise Romaine des" Sentimens & des pratiques, dont" elle est fort eloignée, en lui at- tribuant les opinions des theolo- giens particuliers & les abus, qu' elle a elle même condamnez." Le style de cet Auteur est net," il s' exprime en bons termes," mais il n'a rien d'eleué." u. Biblio- theque des Auteurs separéz de la com- mun. de l'Eglise Rom. T. I. P. II. p. 520. Ceterum de uariis ejus editionibus, quas recensuit Dn. D. CHRIST. MATTH. PFAFFIVS Intro- duct. in Histor. Theol. Luer. P. II. L. III. p. 83. & 128. Iubet obserua- tionem addere, forte an haud inutiilem: Quae prima omnium est harum 8. pagin. ed. aliquot Volu- minibus constat, nec abjici debet, quod a Theologis superiorum tem- porum maxime citetur. Gene- uensis autem forma primae magni- tudinis charta typisque se parum commendat & infinitis Typogra- phicis sphalmatibus deformata est.

Multis

tatur. *Apologia Confessionis Würtembergicae*\*: in qua (Autore D. gorum Brentio)

---

Multis igitur modis commendanda est cura Cl. G. CHR. JOHANNIS A. 1707. *Frst. ad M. vulgata*, quae reliquis omnibus palmam praeripit, & ingenti Lectorum bono magnae accusationis & diligentiae laudem Editori acquisiuit.

\* *Apologia Confessionis Würtenb.* Miror opus hoc non exiguae molis, magnae autem accusationis, solidaeque doctrinae & ob uarias rationes summo in pretio habendum excidisse memoriae Celeberrimi D. PFAFFII, quod ejus plane nullam in *Introductione sua in Literariam Theol. historiam* mentionem faceret, quam prae mille aliis merebatur, & ubi omnia tamen cum puluisculo quasi congerere uidetur. Legitur illud *Tom. VIII. Operum BRENTII*, cui merito etiam noster tribuit. Confessionem illustrissimi Principis Würtenberg. CHRISTOPHORI per Legatos ejus Concilio Trident. A. 1552. oblatam, quae hic primo loco extat, PETRVS A SOTO Ord. Dominic. Theologus, Caroli olim V. Caesaris Aug. a Confession. & tandem Professor Ingolstadiensis, de quo uide NIC. ANTONII *Bibliothec. Hisp.* T. II. p. 193. sqq. Scholiis quibusdam, quae i-

bisequuntur sub titulo: *Affertio catholicae fidei circa articulos Conf. Würtenb.* impugnauerat, quas consummatissimus ille Theologus Apologia hujus confessionis cum prolegomenis prolixioribus prolixo acriterque conuelliit. Quae magni semper habita & in Italicam etiam Lingua translata fuit. Seorsim uero prodierunt ista etiam omnia *Francof. ad M. 1565. in fol. II. Vol.* in cuius editionis Vol. I. praeter recensita additur PET. A SOTO defensio Cathol. fidei aduersus BRENTIVM. Posterior uero, cuius nihil in opp. BRENTII reperitur, continet Epistolam BRENTII ad Principem & Apologetica IV. Professorum Tubingenium PETRI A SOTO defensioni opposita, quorum nomina in fronte indicantur. Quae hic referre placuit paulo accuratius, quod raro incomparabile hoc opus haberi queat, & ut commendatione OSIANDRI non indignum esse intelligatur. BRENTIVM uero laudare uelle superfluum eslet, quem nemo bonorum doctorum que hominum uituperavit unquam. De confessione Principis, sui nomine ab ipso Concilii Trident. Patribus oblata, & Actis Würten-

praeci- *Brentio) duobus voluminibus P. religionis falsitas egregie in lucem  
pua. producitur. In refutatione Orthodoxi Consensus\* a D. D. Jacobo  
Andreae conscripta, omnia Calvinistarum argumenta reueluntur.  
In primis uero Formula Concordiae\*\* (qui Liber publicam habet au-  
torita-*

---

tenbergicor. Theolog. in Concilio  
all. legi meretur laudatus D. CHR.  
MATTH. PFAFFIVS in *Actis Eccles.*  
*Würtemb.* p. 129. sq. Cel. DV PIN in  
*Bibliothec. des Auteurs separaz Tom. I.*  
*P. II.* p. 452. & GEORG. CVNR. PRE-  
GIZER in *Württemberg.* S. p. 390. conf.  
CAR. LVD. HVGO, Abb. Stiugien-  
sis, in *Sacrae Antiquit. Monumentis.*  
*Stiug. A. 1725.* ed. in fol. p. 318 sqq.

\* *Refutazione orthodoxi consensus.*  
Eruditum opus hoc est contra Cal-  
uinianos & summa diligentia elab-  
oratum, maxime in vindicandis  
nostrae sententiae S. Patrum dictis  
ab Aduersariis in suas partes tra-  
ctis. Omnia hic uideas ad uiuum  
quasi resecari, ut in Controuersia  
de S. Coena uix aliquid amplius  
desiderari queat. "Contra quem,  
"ait J. V. ANDREAE, *librum ne hi-*  
"scere quidem aduersarii sunt ausi  
"in Fama ANDREANA reflorescen-  
te p. 277. Ingenti etiam applausu  
statim A. 1585. excipiebatur, ut,  
quae felicitas Polemicis magnae  
molis libris raro contingere solet,  
alteram editionem A. 1593. cura-  
re Bibliopola opus haberet *Tub.* in

*fol.*, quam possideo, & ob chartae  
typorumque nitorem priori prae-  
ferendam existimo. Prouocauer-  
ant Würtenbergicos, ut ad opus  
hoc scribendum animum appelle-  
rent, aduersae Partis Theologi e-  
dito *Heidelb.* 1575. in 4. & *Tig.* 1578.  
*in fol.* Consensu orthodoxo a  
CHRISTOPHORO HERDESIANO, Syndico  
Norimb., compilato, quem  
Würtenbergici refutationi suae et-  
iam ad uerbum ferme inferuerunt.  
Hunc enim uerum ejus auctorem  
esse, quod tum temporis quidem  
nostrates fugit, diligentissimus  
VINC. PLACCIUS ostendit in *Theatro*  
*Anonym.* c. II. n. 691. p. 101. qui de  
Refutatione quoque euolui potest  
in *Pseudonymus* n. 2903. p. 618. quam  
JACOBUS ANDREAE, & recte quidem  
tribuit G. C. PREGIZER in *Suev.* &  
*Würtemb.* *Sacrae addita Biblioth.*  
*Wurtenb.* p. 400.

\*\* *Formula Concordiae.* Vitam  
B. OSIANDRI post alios accuratius  
concisiusque scripsit doctissimus  
LVD. MELCH. FISCHLINVS in *Mem-  
or. Theol. Wurtenb.* resuscitata *P.I.*  
*p. 146.* Ipsum uero consultationi-  
bus

*toritatem) errores & haereses, inter eos, qui falso de Augustana Confessione gloriantur, exortas, solide confutat, damnat & euerit. Vno praeterea uolumine, D. D. Jacobus Andreae, (triginta tribus concionibus)\* P., Calvinisticos, Anabaptisticos, & Schwenckfeldicos*

---

bus de Formula Concordiae scribenda quoque adhibitum in *Homilia funebri Lit. D. III.* MAGIRVS indicat: *In dem heilsamen Werck der Concordi Formul hat Er auch sein Theil laboriret, und gleichsam den ersten Stein daran helffen lig'n: wie Er solches selbst in seiner lezien Centurie mit guten Umbständen erzeblet. Ist auch aus Befchl wycland des Durchlauchtigen Hochgebohrnen Fürsten und Hn. Ludewig. Hertzogen zu Würtenberg &c. eben irtgedachten hochnützl. Wercks wegen zu vielen Reichsständen gereiset, da denselben gemeldtes Buch zu unterschreiben ist zugeschickt worden. Operae igitur pretium erit B. Virum de se ipso iestantem ipsum etiam audire, qui, de nuptiis Principis sui Stutgardiae celebraitatis differens, in illarum solennitate refert decretum esse a Principibus, ut negocium Würtembergensis 2. Theologis M. BALTH. BIEDEMBACHIO & D. LVC. OSIANO DRO (hujus historiae Auctori) detur, ut Scriptum de Controversiis saepe jam nominatis componant: in quo ueritas coelestis doctrinae*

*perspicue proponatur, & idoneis testimoniis confirmetur: & errores notentur & rejiciantur. Hoc factum est A. 76. Adornatum igitur tale Scriptum per Theologos Würtenbergicos praedictos, in quo status cujusque controuerfiae perspicue ponebatur. Et affirmativa quidem propositio uera, S. Literis, testimoniis ex A. Conf. & Apologia ejusd. item utroque Lutheri Catechismo, atque ex Schmalcaldicis articulis petitis confirmabatur: falsa uero doctrina rejiciebatur atque condemnabatur p. 866. Cent. XVI. L. IV. c. III. Addes sis H. PIPPINGI Historisch-Theol. Einleitung in die Symbolischen Bücher c VIII. §. 13. p. 112. Quanti denique Librum hunc aureum cedroque dignum imitando posteris Exemplo tecerit OSIANDER, uel ex eo patet, quod l. c. integrum ejus summam una cum praefatione Eleitorum & Principum exhibuerit c. IV p. 371. sgg.*

\* Jacob. Andreae 33. Concionibus. Polygraphus fuit inclusus hic Theologus, & cuius non infima laus est

*feliciter errores Sacrae Scripturae testimonii expugnauit: monstratis*

---

est principibus placuisse uiris, ut cum stupore ingentem editorum a uiro summe industrio Scriptorum numerum adspicere oporteat, quisquis tot itinera, colloquia, consultationes, commercia literaria ipsius simul mente complectitur, quorum omnium catalogum u. in JOH. VAL. ANDREAE nepotis fama Andreana restoscente append. Homiliae XXXIII. quas noster merito commendat, aliquoties editas uidimus. Titulus illarum est: 33. Predigten uon den fürnebmsten Spaltungen zwischen den Päfst-Luther-Zwinglichen Schwenckfeldern und Wiedertäuffern zu Esslingen (ubi Academia propter pestem Tubingae serpentem commorabatur) gehalten 1567. Hernach mit 6. Predigten Tub. 1576. in q. uon der Augspurgischen Confession Theologen Uneinigkeit uermehrt. Neque profecto male rebus suis consulenter Pastores gregis sacri, qui studiose eas euoluerent, ideamque officii elenchici pro suggestu S., utique etiam exercendi, inde caperent; si quidem haberi possint & magis magisque δύνατοι τές ἀντίλεγοντες ελέγχειν fieri uelint. Tit. I, 9. Solide enim, neruose & ad captum uulgi accommodatae, mira perspicuitate simul & grauitate

elaboratae sunt, & licet alto nostrum seculum supercilio homiliae, easque imprimis, quae costrouerias fidei attingunt, uidere soleat, contemni haud debent. Ipse Vir Summus quanti fecerit in praefatione ed. 2dae prodit: *Und sollen also diese Esslinger und derselben angehängte Predigten, mein Testament und ein öffentlich Zeugniß uor Gott und seiner ganzen Christenheit meiner Lehre seyn. So ich bis daher in der Schule und Kirchen geführet, und uermittelst Göttl. Gnaden auch bis in mein letztes Ende gedencke zu führen. Demnach denn, und dieweil es fürnehmlich um die reine Lehre zu thun, der Christliche Leser, mich und meine Schriften, nach diesen Predigten richten und urtheilen solle, und da Er in andern meinen Schriften etwas gefunden, oder noch finden möchte, daß dieser Predigten einer oder mehr zu wieder scheinet, soll Er wissen, daß es dergestalt uon mir niemahls weder gemeint, noch geschrieben, sondern dieser itzigen Predigten Lehre, ebenmäßig wolle uerstanden, und in keinem andern Verstande angenommen haben, uid. quae ad Historiam Libri hujus spectant in Nepotis fama adlegata p. 260.*

*tis errorum causis & falsis fundamentis. Praeter hos libros multa alia exstant scripta doctissimorum & sincerorum Theologorum, qui ore, calamo, & corde Augustanam Confessionem profidentur & amplectuntur: quibus diuersi errores, & uariae haereses solidis argumentis exterminantur. Ex quibus Ecclesiae Minister, quos uelit, eligere poterit: ita quidem, ut euoluto uno tali scripto, aliud, subcessu, in manus sumat. Semper tamen eas haereses in primis excutiat\*, & refutare discat, a quibus quam maximum & proximum Ecclesiae periculum imminere judicauerit. Et hoc sane studium omnium est difficillimum: sed idem longe pulcherrimum, & Ecclesiae Christi admodum utile & ualde necessarium. Non igitur Theologum hujus laboris pingeat, ut possit lupos rapaces ab ouili Christi arcere,*

## CAP.

\* *Eis Haereses in primis excutiat.* Evidem ueteres etiam nosse juuat haereses, in quibus ut plurimum semina corruptelarum & errorum, qui nostro aeuo coetum diuinum infestarunt, jam sparsa sunt & latent: et si eas e suggestu omnino cum SALOM. VAN TILL excludimus, "quia ab iis non imminet fidei periculum, ac praeprimis etiam renouarentur facile propter hominum inanem curiositatem lubenter in occulto inquirentem. in Methodo concionandi c VIII. § 6. p. 368. Conf. Cl. FRID. ANDR. HALLBAVERI Klugheit erbaulich zu predigen P. II. c. V. §. 4. p. 358. Fluit hinc Parallelismus ueterum recentiorumque haeresium, qui celeber-

rimo quidem uiro JOH. CLERICO Philos. Opp. p. 298. argumentum ab inuidia dictum uidetur; utilitate tamen sua non caret, si modo caute prudenterque instituatur. Proinde multa huc spectantia praecclare monuit, & non minus docte quam diligenter edisseruit HENR. SCHARBAV in Tract. de Parallelismo cum haereticis instituto Rost. 1714. in 4. ed. in uulgus nota etiam est DAN. CRAMERI Arbor haereticae consanguinitatis, & plurimorum manibus teritur; ut non possimus non approbare uerba Viri cuiusdam magni & Κριτικωτάτου: accurata cognitio omnium haeresium, quae ad hunc diem emerserunt, suntque a piis hominibus damnatae, ad ueram

## C A P. IV.

### *Tertia hora antemeridiana.*

*D E*

## LOCIS THEOL. ET PATRIBVS.

Com-  
mentari-  
orum  
sincero-  
rum  
commu-  
nium le-  
tio,

**P**ost secundae horae laborem difficultem Minister Ecclesiae, pro respiratione & recreatione mediocre temporis spacium interpolat. Deinde ad aliud genus Theologici studii, minus laborum, & riosum, magis autem jucundum, accedat. Legat igitur aliquem Commentarium Theologicum, in quo uel Liber Scripturae explicetur: uel Loci Theologici ex professo tractentur: ut & sacram Scripturam exactius intelligere, & locos communes, seu doctrinas Ecclesiae salutares inde colligere queat. Et locorum communinum (quos uocant)\* soli-

“pietatem sartam teatam tuendam,  
“mirum quantum profutura est:  
“Saepe enim & nostra quoque me-  
“moria obseruo euenisce, ut igno-  
“ratione ejus partis Ecclesiasticae  
“Historiae, homines minime mali  
“in ejusmodi sententias aut formu-  
“las loquendi incogitanter inci-  
“derent, quas defendere sine er-  
“roris contagione non possunt:  
apud GAVSENIVM de studii theolog. ratione p. 43. ed. differt. Theol. Halensis 1727. compara J. A. Bosii Orat. inaugural. de Histor. Eccles. nostro praesertim tempore diligentius colenda, introductioni in Notit. Scriptor. Eccles. subiuncta p. edit. Walchianae 201.

\*Et Locorum Communium quos uocant. Saluberrimum est monitum hoc Theologi nostri: utinam utilitas Locorum Theologicorum Systematis nostris comprehenso- rum juuentuti studiosae saepius accuratiusque inculcaretur, & quomo- di iis in uariis sacri munera passibus uti debeant, ostenderetur. Laudanda imprimis est immortalis memoriae Theologi B. JOH. GÜNTHERI industria, qui auditores suos in Academia Lipsiensi sedulo ac fi- deliter ad uarios systematis sui usus manuducere solebat. Spectant eo Libelli ejus plane Juueni Theologo ediscendi & longe utilissimi:

Geiß-

*solida cognitio magnam in dicendo copiam & facilitatem Ecclesiae  
Ministro exhibebit. Exstant autem inter Commentarios in Libros  
Biblicos\*, doctissima excellentissimorum Theologorum nostri seculi  
scripta.*

---

*Geistliche Krancken-Cur, wie selbige  
aus dem Systemate Theol. und geist-  
reichen Liedern anzustellen sey. Lips.  
1700. & Collegium Pastorale, in  
welchem aus der Theologie und geistl.  
Liedern denen Kirchen-Dienern die  
wichtigsten Argumente an die Hand  
gegeben werden Lips. 1706. in 8. Ju-  
uuat hic audire Theologum magnae  
eruditionis & summi judicii D. CHYTRAEVUM, qui ita de se ipso:  
“cum primum Vitebergam uenisse  
sem, D. PHILIPPVS, quem sin-  
gulari DEI beneficio dome-  
sticae meae uitae & studio-  
rum gubernatorem habebam, se-  
uerissime praecipiebat, ut quoti-  
“die mane & uesperi aliquid tem-  
“poris legendo ordine textui Bi-  
“bliorum tribuerem, & locos the-  
“ologicos adsidue & diligenter le-  
“tus mente complecti studerem,  
“omnibus aliis Libris tantisper re-  
“lictis, donec integrum doctrinae  
“christianae corpus, quod in o-  
“mnibus materiis & disputationi-  
“bus judicii norma esset, animo in-  
“fixissimum. Atque hanc assiduita-  
“tem unicae Lectionis Bibliorum  
“& Locorum Theologicorum ad-*

eo seuere a me flagitabat, ut cum“  
alium forte libellum illis diebus“  
ab ipso editum in manibus habe.“  
rem, aspere me adpellaret: an-“  
non praecepi, dicens, ut non“  
multa, sed locos Theologicos“  
multum legeres.“ *Dedic. Commen-  
tar. in Genesin Lit. A. s. confer De-  
dicat. in Exodus Lit. A.s. addat. B.  
JOH. FECHTII Dissertatio luculenta de  
Studii Biblici cum Systematico connexi-  
one, hujusque diuina origine Rostoch.  
1702. qua contra fanaticos contem-  
tores librorum hujusmodi usum ac  
necessitatem solidissime euicit & G.  
H. GOTZIVS in Meletem. Annaeberg.  
n. 20. p. 1074.*

\* *Inter Commentarios in LL. Bibli-  
cos. Notitiam Commentatorum  
Biblicorum, si quis scire auet, de-  
derunt multi. Imperfetti ualde  
conatus sunt JAC. ZANACHII in Bi-  
bliotec. Theologica 1591. in 4. PETRI  
BESOLDNERI in Bibliotheca Theologi-  
ca ex copiis CHRIST. PELARGI colle-  
cta Francof. ad Viadr. 1608. in 4.  
PAVL. BOLDVANI in Bibl. Theologica  
s. Elencho Scriptorum Ecclesiasticorum.  
Jen. 1614. ab altero ejusdem L. sub  
codem Titulo Lipsiae ed. secernen-  
do,*

do, qui P. quasi altera, aut continuatio prioris esse debuit. JOH. KOLMBERGERI *in Statua Mercuriali Helmst 1662.* 4. superficiaria opera elaborata & obsterilem breuitatem non magnae utilitatis; & JOH. CAR. POETII *in Bibliotheca portatili Exegetico - Biblica Lips 1703.* in 8. qui multa in fronte magnifice liberaliterque promittit, parum re ipsa praestat, nisi quod infinitis erroribus ac confusionibus Nomini num & editionum se nobilitauerit, &, more Antecessorum recepto, ex catalogis nundinalibus titulos librorum, quorum saepe ne plagula quidem extat aut extitit unquam, transcrips erit. Ex Romano-Catholicis in hunc censum uenit ANGELVS ROCCHA *in Bibliothecae Theologicae & Scripturalis Epitome Romae 1594.* in 8 ed. & ualde rara, sed qua etiam sine damno & haud ilibenter carere possumus: & ANDR. SCHOTTVS *in catalogo S. & catholicorum interpretum Col. 1618.* ed. sed uterque non nisi suae partis Commentatores Librorumque nudos tantum titulos adfert. Inter Reformatos, BESODNERVS enim adlegatus nostras fuit, & falso illis annumeratur, GVIL. CROWAEVS Elenchum edidit Scriptorum in S. Script. tam graecorum, quam latiorum, & aliorum, qui et si naeuis suis haud careat, & imperfectus

fit, plura tamen, quam ante eum omnes, praestitit, & laude sua priuari non debet. Multa enim rei literariae studiosum circa Codices Bibliorum auctorumque notitiam pleniore docere potest, quae a libi frustra requiret. Majus opus & perfectius aliquid moliebatur magni nominis Theologus J. FRID. MAYERVS *in Bibliotheca Biblica Frft. & L. 1709.* altera uice & post semel iterumque edita in 4., in qua notitiam ipforum Auctorum Librorumque summam, editiones, & doctorum uirorum judicia de iis curate exhibit, ut cum plausu orbis erudit iuicere possit, sed in limine fere substitut. Quam uero CAROL. ARNDIVS adornauit continuationem Rost. 1713. Majori diligentia, sed minori apparatu & judicio conscripta est; non utiliter tamen cum illa conjungi potest. Omnium pro instituti ratione solertia uicit Reu. GEORG. JACOB. SCHWINDELIVS *in der vollständigen und realen Priester-Bibliothek,* quae aliquoties absque auctoris nomine manca imperfectaque prodierat, ad justam uero plenitudinem & aliquam omnino perfectionem adspirauit *in editione Norimb. 1721.* in 4. ubi studiofissime cum uniuersales tum particulares commentarii eorumque editiones uariae conlectae sunt, judicia & recensio-

*Scripta. Verbi gratia: Enarratio Genesios postrema D. D. Lutheri\**  
*admodum*

---

censiones etiam illorum in Ephemeridibus eruditorum hinc inde adjiciuntur; ut haec exegetica pars ad reliquas ab auctoris manu expectandas sitim desideriumque lectorum cieuerit. Absolutissimum uero opus & nimia fere diligentia elaborandum aggressus est, malo rei Euangelicae ingenti, suis amicisque praematura morte eruptus, Ratisbonensium Antistes meritissimus GEORG. SERPILIVS *in den Lebens-Beschreibungen der Bibl. Scribenten*, quorum major pars Vet. Test. publicata est, & quod reliquum effectum in scriniis Viriferreae industriae & infinitae Lectionis apud haeredes latet. Accuratissime ille plenissimeque Commentatorum uitas, editiones, Librorum que ipsorum statum ac conditio nem ex praeformationibus aliquique notitiis exhibit & percensere solet, quem uero censura acri ob nimis prolixorum locorum ex Scriptoribus, saepe tamen passim obuiis, repraesentationem, celeberrimus J. GOTTLÖB CARPOVIVS perstrinxit in *Praef. Introductionis in LL. Canonicos Vet. Test. Lips. 1721. in 4to ed.* qui ipse strictim accurateque potiores S. Scripturae interpretes recensuit, sed in Vet. Test. hacte-

nus substituit. Tandem splendidum magnificentque Bibliothecae S. opus doctissimi Congreg. Orat. Presbyteri JACOBILE LONG diu expectatum Bibliothecae Sacrae novo habitu prodiit *Parisii 1723. II. Tomis primae magnitudinis*; cuius prior Tomus accessionibus Vener. C. A. BOERNERI locupletatus *Lipsiae in forma 8. pag. editus* hic repetitus est, posterior uero, & qui hoc maxime spectat, nouus plane est & primum in Lucem' editus. Certant in hoc Viro eruditio & diligentia cum modestia & candore; moremque inter suos solitum uel omittendi, uel immittius tractandi ab iporum sacris dissentientes plane migrat. Etsi uero multa egregia & aliis incognita adferat, imperfectione tamen adhuc non exigua laborat, & naeuis, si exteros imprimis respicias, scatet; ut operi optimum Virum extremam manum morte praepeditum adhibere nequiuisse passim deprehenderim, & Boernerianae diligentiae supplementa atque correctiones, quae Tomo priori contigerat felicitas, posterior etiam praestoletur.

\* *Enarratio Genes. postrema Lutheri.*  
*Opus aureum & incomparabile,*

*admodum copiosa. Ejusdem posterior Commentarius in Epistolam*

---

quod merito cygneam B. Viri dixeris cantionem, Commentarium in Genesin merito O. commendat, in quem omnes fere eruditionis suae Theologicae Thesauros Theologorum nostrorum Princeps effudisse uisus est, & Exemplum perfectae masculaeque ac suculenta Exegeſeos praestare potest, et si ad minutias criticas se haud demittat & subsidiis profanae literaturae, quorum pauca tum exstant, maximam partem deſtituantur. Ex uariis ejus editionibus Latinam, hac enim Lingua studiosae juuentuti praelegerat Genesin LVTHERVS, commendare ſoleo Norimbergensem T. IV. 1550. sq. in fol. cuius germanica translatio Tomum IX. Altenburgens. & nuper admodum inceptae Lipsiensis Tom. I. & IIIdum opp. Lutheri implet. Historiam operis hujus nunquam sati laudandi exhibit illuſtris V. L. A SECKENDORFF in Hist. Lutheranissimi L. III. Seet. XXXVII. §. 139. p. 669. &, qui eum sequitur, Vener. EL. FRICKIVS in Versione Germanica s. aufführlichen Historie des Lutherthums L. IV. §. 76. p. 2640. Eletorem olim Saxoniae D. AVGVSTVM filio, CHRISTIANO studioſe legendum ualde commendasse in

literas relatum est ab homine Caluini partibus addictiore, ANONYMO in der wahren Erzeblung uon Churf. CHRIST. Geburt, Aufferziehung, Leben und Tode 1593. edit. & JAC. FRANCI Relationi opposita Lit. A. De Principe suo doctifimo RVD. AVGVSTO HERM. VON DER HARDT refert κειμηλιον hoc ab eo uere in delicis haberi & dies noctesque manu menteque uersari in Epilog. P. I. Autographorum Lutheri & Coætanorum p. 517. Elogia Libri con legit Celeberr. D. ELIAS VEIELIVS im guldnen Kleinod der schönsten Andachten Lutheri p. 191. & 266. sqq. THOM. CREEN cum de Libris Scriptorum optimis Exercit. I. p. 20. V. §. 33. p. 51. sq. tum in Exercit. Sacris p. 76. sqq. & in primis D. JOH. GOTTLÖB CARPZOVIVS in doctifima Introd. in Libros Canon. Vet. Test. P. I. §. 11. p. 77. sq. Addantur GEORG. MICH. PFEFFERKORN. in guten Urtheilen uon Luther c. VII. p. 51. & celeberrimus J. HENR. VON SEELEN in Philocalia Epistol. p. 93. Notatu autem in primis digna uox est Theologi magni & eruditii DAN. CRAMERI: quem L. qui non legit, Theologi nomine indignus est, in Isagoge P. Palladii ad Libr. Bibl. p. 26. Valde uereor, ne si optimus

ptimus Vir nostro tempore uiueret, aliquot etiam ipsis Theologiae doctoribus titulum Theologi ex hoc capite denegandi causam inuenturus sit. Quos saepe nouis tantum, musteis, exterisque Scriptoribus uitae opera eque maximum partem impendentes, si fieri possit, in ruborem dabit eruditissimus ex Politicorum grege Vir JOH. FORSTERVS J. V. D. & Cancellarius Schwartzburgicus, qui ea, qua uix majorem a Theologo desideres, industria Commentarios hos perlegit, hisque uerbis in fine adscriptis commendauit: "Hunc Commentarium L. in Genesin, quem Pater meus, piae memoriae apprime diligebat, & uti literae ejus ostendunt, saepius euoluerat, perlegendum suscepit XI. Octob. 1585. eundemque incessibili propemodum studio absolui ult. Decembr. Laus Deo. Ac certum est, Auctorem hunc, uti in omnibus suis scriptis, cum maxime in hoc Commentario, solum Christum monstrare, fidei quodammodo omnipotentiam ostendere, operum merita damnare, functionis officia praedicare, regnum tenebrarum destruere, scripturam luculenter explicare, omnes status erudire, juuentutem ad ueram pietatem deducere, Seniores con-

firmare, in rebus perplexis fide, confilium, in grauibus tentationibus euidentem & efficacem consolationem suppeditare. Id eoque hic Auctor & Commentarius hic, saepius ac potissimum ab iis, qui in schola afflictionis militant & exercentur, est legendus, quibus etiam, non item securis ingenii placebit. Quae omnia recitat M. FRIED. ROTHVS Antistes Arnstad, in *fünff trößl. und nützl. Predigten 1591. in 4. ed. Hom. I. Lit. E.* Commemorabile etiam est judicium magni cuiusdam Ecclesiae R. Purpurati A. 1547. latum: Hic Vir, quicquid in eo fuit Spiritus, id omne in hunc Librum effudit, quod recitat MICH. HEMPELIVS in pref. *Commentario in Genesin* GEORG. FABRICII præfixa *Liss. 1584. quo.* Nihil igitur mirari morarieque opus est censuram RICH. SIMONIS in *Historia Critica Vet. Test. L. III. c. XIV. p. m. 61. edit. 1681. in Belgio curatae in 4to.* cui cum nihil sapiat, nisi profana criticaque eruditio, mirum plane non esse debet uiuidae ueraeque has theologiae cupedias etiam minus ad palatum fuisse. Tandem prorsus silentio praeterire non licet postremam hanc vocari Geneferos enarrationem, quod aetate priores, sed rerum grauitate ac doctrinae copia inferiores extent

LVTHERI

*Iam ad Galatas\*: & alia hujus praestantissimi Theologi insignia scripta*

---

LUTHERI Homiliae in Genesim 1527. ed. Tom. IV. Alienburgensi ad ann. 1528. reperiundae, quae tamen etiam lectu non indignae sunt. u. SECKENDORFIVM l. c. L. II. Sect. XIII. p. 38. p. 108.

\* Posterior Commentarius in Epist. ad Galat. Certatim hunc etiam commendant Theologi, & in tantum etiam laudari debet, in quantum reconditae ueraeque Theologiae suauitas gustari & doctrinae de justificatione peccatoris gratuita praestantia intelligi potest; ut aegre mihi persuaderi patiar, ab ipso LUTHERO aliquis ulla- bi majori perspicuitate, grauitate atque soliditate primum ac ultimum hunc fidei nostrae articulum pertractatum esse. B. olim CHYTRAEVUS nihil uerebatur adserere: "ad eruditionem spiritualem & sa- "pientiam illam Ecclesiae peculia- "rem & mundo ignotam, de Gra- "cia Christi & justitia intelligen- "dam longe plus conducit unius "LUTHERI in Epist. ad Gal. Commen- "tarius, quam multorum P. P. prae- "sertim graecorum in unum col- "lata. in Vol. Orne. p. 666. Conf. B. VEJELIVM l. c. p. 273. qui inter alia plura inquit: *Da ist nun die Auslegung der Epistel an die Galater ein*

*solch Kunst-Stücke, daß es nicht ge- nung mag gepreiset werden. Nec si ne ratione idem quaerit alibi: wo ist jemahls eine so unuergleichliche Arbeit über die Epistel an die Galater an das Licht kommen, als D. Lu- thers Erklärung? noch hat Er sie nicht selber auf das Papier gebracht, sondern M. Roerer hat's aufgefaßt &c. p. 189. Auidissime Thesaurus hic exceptus est ab exteris etiam & in uarias translatus linguis ante ferme, quam nos Germani justum ipsi pretium statuere disceremus, u. quae ad historiam ejus spectant apud SECKENDORFIVM L. III. Sect. XIII. §. 42. p. 116. sqq. & EL. FRI- CKIVM in Versione SECKENDORFI germ. L I. § 63. p. 234. Cl. J. CHRIS- TOPH. WENDLERVM de praecipuis Theologis Lutheran. Sec. XVI. & XVII. p. 42. qui Gallice Hispaniceque legi refert & D. G. H. GöZIVM in Mcletemat. Annaeberg. Sched. XV. p. 792. His adde luculentum FRID. MYCONII judicium apud ANT. PROBVM in Orat. de Vita FRID. MY- CONII Lit. g. & JOH. GIGANTIS in Hom. XXXVIII. L. 1605. in 8. jun- gitim ed. hom. V. p. 39. Factum hinc est, ut Theologus Viadrinus, D. CHRISTOPH. CORNERVS compendium ejus exhiberet in Dispo- sitione*

sitione & Commentario in Epist. ad Galatas Heidelb. 1583. in 8. in theses uero redactum publicis disquisitionibus subjiceret in Academia Fridericiana D. JOACH. JVST. BREITHAVPTIVS, quae sub Titulo *Observationum X. Exercitationibus* prodierunt A. 1694. in 4. Ad haec uindicias aurei operis parauit D. FRID. ERN. MEISENIUS in *Dissertat. Jubilaea Siles. 1717. edita.* Nihilo minus hic etiam ARISTARCHVM egit RICH. SIMON, cui digressiones maxime prolixiores displicuerunt, illo tamen tempore ualde necessariae & succipienissimae, in Hist. Critica Commentat. Nou. Test. P. II. c. XLVI. p. 438. edit. german. qui uero recte omnino III. numerat editiones, cum alibi II. tantum faciant. De prima Anni 1519. studiose egit SECKENDORFIVS L. I. Secl. XXXV. §. 84. p. 134. Hanc exceptit 2da Vitemb. A. 1523 curata, quae a priori in multis abit, & egregia praefatione MELANCHTHONIS ornata, correctior auctiorque est. Illi de novo praefixum legitur Epigramma primae editionis, quod hic repetitum Lectori, credo, non displacebit: Liber ad Lectorem:

*Plus satis est attum, sano modo judice,  
sanum  
Ad stomachum facta; cetera, tur-  
ba, uale.*

*Si Sophiae pupis, mundi dominisque  
placarem:  
Certum est, me Domino displicuisse  
meo.  
Prima mibi laus est, nullis mea sacra  
probari,  
Qui temere a sacra religione tu-  
ment.  
Cetera, turba, uale, sola est mihi pesque  
saluque  
Vel soli CHRISTO me placu iſſe  
uale.*

OSIANDRI autem & reliquorum commendationes ad postremam in primis referendae sunt, quam retextam penitus & luculentiore multoque ampliorem adornauit B. Vir ex repetitis recitationibus Academicis A. 1535. cuius uersio germanica Tomo Altenburgensi Vto p. 509. sqq. extat, & nitide excusa seorsim haberi potest cum NON NE MINIS praefatione, qui sub literis S. L. V. D. M. latere uoluit Frst. & Lips. 1717. in 4. ap. HELLEROS Bibliopolas Bernenses. Prolixae illius praefationis Auctor Caluinianus esse uidetur, qui multus est in corrigenda hypocrisi & urgen- dis uerae fidei fructibus. Quanti denique fecerit hunc ipsum Librum CHRISTIANVS III. Rex Da niae piissimae memoriae, legi pot est apud BRVNON. QVINOS in disce morti P. I. Exemplo III. p. 78.

Lutheri scripta (*Latina & Germanica*) in Tomos Jenenses<sup>\*</sup> collecta. Ju-  
Tomi nioribus autem Theologis suaserim, ut posteriores D. D. Lutheri  
quomo- libros,<sup>\*\*</sup> primo legant: quippe quae exactissimo iudicio sunt ab  
ipso

---

**\* Tomos Jenenses.** Hos reliquis adhuc praferendos uarias obrati-  
ones existimo. Non enim nisi i-  
pfius Lutheri scripta, segregatis  
aliorum, quos reliquae editiones  
immiscent, tractatibus, & singula-  
ea, qua exarata sunt lingua, lati-  
na latini, & germanica germanici  
Tomi & minus interpolata muti-  
lataue exhibit. Praeterea ordi-  
nem temporis, quo singula pro-  
dierunt, sic satis accurate obser-  
uant & ad illum scripta disposue-  
runt, quod multum ad rectius  
Auctorem intelligendum, judici-  
umque accuratius de sententiis i-  
pfius ferendum, confert, ut mallem  
eundem in recentissima editione  
Lipsiensi obseruari, quod index,  
quem promiserat, Chronologi-  
cus non adeo expediti usus esse  
queat, materiarum uero facile  
concinnari liceat. Nec tantam  
in corrigendo, mutando, con-  
trahendo, addendo, libertatem si-  
bi indulgent, quantam quidem  
reliqui in primis Wittebergenses  
editores, nimis audacter exercue-  
runt: sed tanta circumspetione  
ac modestia usi sunt, ut, quae i-

psis manifesto in mendo cubare  
uidebantur, non tamen in ipso  
textu immutare auderent, ne im-  
prudentes forte suas cogitationes  
simul intruderent, sed quae ipsis  
uerior lectio uideretur, in mar-  
gine adjicerent, conf. quae in com-  
pendio habent ad Historiam editionum Operum horum pertinen-  
tia B. CHRIST. KORTHOLTVS in  
*Hist. Eccl. Nou. Test. Sec. XVI. c. IV.*  
p 720 sqq & GOD. ARNOLDVS in  
*Hist. heretica P. II. L. XVI. c. V.*  
§ 31 p. 52. Interim Altenburgensi  
editioni, quae cum Jenensi ger-  
manica fere conuenit, ob alias ra-  
tiones laus decusque suum manet.  
Locupletissimam enim ha&tenuis,  
& ob uarios indices summa dili-  
gentia perfectos utilissimam o-  
mnium esse nemo facile negaue-  
rit. De noua Lipsiensi adornan-  
da, cuius nuper Tomi VII. priores  
lucem uiderunt, conf. *Nova Lite-  
raria Germ. Lipsiae ed solita An. 1728.*  
n. 6. p. 60.

**\*\* Postiores D. Lutheri L.** Nonnulli in ea sententia quidem hodie  
sunt, quod priora B. LUTHERI  
scripta plus diuini spiritus, lucis  
roboris.

*ipso scripta: Ipse enim Lutherus in primis suis scriptis multa do-  
desi-gendi.*

---

roborisque habeant, quam posteriora & illa his praferenda sint, quod, dum certaminibus contra aduersarios nimium distractus affectibus freна laxauerit, pietatis & devotionis uis in ipso defecerit. Eo praeter ARNOLDVM in V. LVTHERI Collectioni Vitarum Credent. inserta, inque Historia Haeretica P. II. L. 16. C. V. p. 49. sqq. tendit Fanaticus ille notissimus CHR. ANTON. ROEMELINGIVS in der Ausführung aus Babel p. 126. & Tomus nouus Opp. LVTH. Halae Saxonum ed. 1702. in praef. Scilicet uera rei ratio in promptu est, & facile subodoriari potest: recens B. Vir a Lectio- ne mysticorum erat, & nondum satis malorum illorum gnarus, quae ex incauta libereque prolata saepe formula per abusum Fanaticorum oriri solent. Hinc stilus in prioribus ipsi aliquando lutulentus fluit, nec a mysticis speculationibus multisque improuide & subobscure dictis sibi satis cauere potuit: in quo homines, mysticæ Theologiae nimii amatores, & in Enthusiasmum proclives, non, quod pueri in faba, & clypeum erroneis sententiis suis se inuenisse arbitrantur. Absconum autem plane est, Viro integrimo in pro-

pria causa & uerborum suorum optimo interpreti fidem assensum que denegare, qui tot obtestationibus rogit atque hortatur, ut Lectores naeuos, quos agnoscit longe plurimos, in primis libris suis meliorem in partem interpretari uelint. u. Pref. Tom. I. conf. EL. VEJELIVM im gildnen Klemmod LVTHERI p. 277. sqq. & quod maius est: sibi aliisque persuaderi posse: tot Viri DЕO charissimi laboribus, curis, concertationibus temptationibusque probe & in dies singulos exerciti, dona Spiritus Sancti, crescentibus annis, studioque Sacrarum Literarum & precum ardore crescentibus, imminuta esse, & uim diuinae lucis atque efficacie in eo decrescere potuisse. Vide quaeſo exasciatum B. BALTH. MEISNERI judicium ea de re apud THOM. CREENIVM in Exercit. V. de Libris Scriptorum Optimis §. 33. p. 51. & adde plura aliorum apud G. M. PFEFFERKORNIVM in guten Urtheilen von LVTHERO c. VII. p. 51. In genere etiam hoc spectant: JOACH. MÖRLINVS in Libello de Librorum LVTHERI Lettione, & CONRAD PORTA in Orat., qua ad assiduam Scriptorum LVTHERI lettionem adhortatur, digna, quae  
G 2  
repe-

*desiderauit, inter Commentarios etiam puros, sed prolixiores refero Homilias D. Brentii\* doctissimas: Commentarium in Isaiam: Expl-*

---

repetitis typis in plurium manibus uersaretur. Interim legi possunt, quae in lectione Scriptorum LV-  
THERI obseruari breuiter jubet B. GODOFREDVS WEGNERVS *in Diff. de  
ambitu Theologiae, Regiom. 1708. §. 33.  
p. 25. sq.*

\* *Homilias D. Brentii.* BRENTII commentandi ratio homiletica qui-  
dem uidetur, sed exoterica non est; cum & felicissime sensum literalem indagare, & res ipsas una  
cum dictioribus & phrasibus luculentissime exponere, summaque diligentia ex genuinis fontibus stilo  
commodo & plano illustrare sole-  
at. Quam ob rem in euehendis singularibus Summi Viri donis, cui LVTHERVIS ipse, cum ob eloquentiam tum eruditionem, palmam concedere non dubitauit, *in Ep. Commentario BRENTII in Amos* praefixa, compara *Colloquia LV-  
THERI latina Fr. ad M. ed. T. I. p. 189.* Theologi inuicem certare ui-  
dentur; & quicquid ejus haberi potest, studiose conquiri & accurate euolui debet ab iis, qui solidam SS. literarum intelligentiam affectant. Ea enim saepe, & utiliora etiam ac solidiora aliquan-  
do, BRENTIVS suppeditat, quae in

magnis nostri seculi Tractatoribus, ingenio ac doctrina florentibus, ceu noua ac inaudita admiramus ac collaudamus. Diligenter illa omnibus commendat ipse, si quisquam, SS. Literarum intelligentissimus D. SAL. GLASSIVS: dignissima profecto sunt hujus insignis Theologi scripta exegetica, praeferunt in Vet. Test. Libros, quae diligenter euoluantur ab omnibus, qui Theologiae & Philolo-  
giae S. etiam studio addicti sunt: quippe doctrinae coelestis omnigenae & obseruationum uariarum ex Hebraeo textu plena. *in Philol. Sacra L. IV. trad. I. p. 176. edit. Lips. 1705.* Plura uide in laudem ejus apud THVANVM L. XLVII. Hift. sui temporis p. 900. ed. in fol. sqq. MELCH. ADAMI *in Vit. Theol. German. p. m. 208.* MART. CNESIVM *in Annal. Suevie.* G. CONR. PREGIZER *in der GOT-gebeiligen Poesie des Jahrs 1721. p. 330. sq.* JOH BALTH. BEYSCHLAG. *in memoria BRENTII renouata publica disput. Viteb. habita 1693.* & in altera sub Praesidio LOESCHERIANO habita ib. 1694. BRENTIVS *orthodoxus dicta.* L. MELCH. FISCHLIN. *in Memor. Theol. Würtenberg. P. I. p. 23. sqq.* GEORG. SER-  
PILIVM

*Explicationem Psalterii utilissimam, & Commentarium in Matthaeum*

---

PILIVM in Biograph. Biblic. Script. P. III. p. 39. & in Epitaph. Theolog. Sueuorum p. 123. THOM. CREEN. in animaduersionibus Philologico-Historicis P. X. p. 225. qui Reformatorum de eo judicia in primis collegit. Bibliothecar. a partium studio alienum P. III. n. 39. p. 187. JOH. FRERICIVM in historia Biblioth. suae P. II. p. 19. ELL. DV PIN Bibliothèque des Auteurs separéz Tom. I. p. 451. & ANT. TEISSIER les Eloges des Hommes Sauans tirez de l' histoire de M. de Thou T. I. p. 364. & T. II. p. 413. cuius quaedam saltē uerba adscribere placet: "Il passé parmy les Luthériens pour un homme illustre par son Esprit, par son sauoir, par son eloquence, & par son integrité. add. ejusdem Nouuelles additions aux Eloges des Hommes Sauans Tom. III. p. 206. Vener. J. FR. REIMANNVM tanti Theologi plane oblitum esse deprehendo, eo quidem loco, ubi maxime ejus meminisse debebat, in introduct. in Hist. Liter. German. nou. L. II. Sect. III. p. 64. De gente uero BRENTIANA tribusque Viris ejus nominis doctissimis uid. homilia oppido rara & curiosa JOH. HYPPOLITI BRENTII Brenzische Jubel-Predigt Nor. 1627. in 4. ed. Opera BRENTII junctim prodierunt

Tubing. VIII. Vol. in Fol. 1576. sqq. Quamuis uero bona & auro quoquis cariora haberi debeant omnia, prae reliquis tamen non immerito commendat OSIANER, Commentarium Esaianicum, Decades Psalmorum & Commentarium in Matthaeum, in quibus BRENTIVS se ipsum superauit, & multis sequentium temporum Commentatoribus uaria amplificandae, dissimilato fonte, quem hauserunt, gloriae suae argumenta liberali manu suppeditauit. Ut mirari subeat, Dn. A. H. FRANCKIVM Commentarios in Pentateuchum praestantissima inter BRENTII scripta referre & maxime commendare, quos Commentarium in Esaiam, quem plane praeteriit, in otio etsi ualde molesto, adhibita maxima diligentia, accuratione & rerum copia scriptum, multum antecellere nemmo non uidet, qui utrumque opus comparare uelit. uid. Monita ejus Pastoral. Ideae studiosi theol. addita §. 45. p. 271. Quae ad historiam Commentarii hujus Esaiani, qui seorsim Frstii 1550. in fol. prodidit, spectare possunt, studiose collegit B. G. SERPILIVS in Biographia Esiae p. 283. quantopere Princeps CHRISTOPHORVS Würtenbergicus

*um neruofissime scriptum: qualis etiam est ejusdem explicatio Epistolae*

---

gicus & HIER. GERHARDVS, summus in Ducatu Würtenberg. JCtus, lectione operis hujus affecti fuerint, ut tumulo etiam secum inferri uoluerint. uid. apud D. J. G. Gözivm in der Todten-Bibliothekque P. I. p. 37. Decades Psalmorum, memini, Virum in his literis ueratissimum B. THEOD. DASSOVIVM plurimis aliorum & ipsius etiam BRENTII liboribus reliquis haud dubitanter praeferre solitum. Lucem publicam cum continuatione JOH. SCHNEPFII, BRENTIVS enim, morte beata praepeditus, absoluere haud potuit, uiderunt *Tub. 1565.* & *sq. in 4. XV. Vol.* quorum tertio & decimo JAC. HEERBRANDI sermo funebris in honorem filiae BRENTIANAE SCHNEPFII uxoris additur. Historiam Decadum harum disserere, qui librum ipsum non possidet, potest ex allegata SERPILLI Biograph. Scriptorum Biblicorum P. VIII. p. 402. *Commentarius in Matthaeum* *Tub. 1567.* in forma primae magnitudinis excusus est, & grata breuitate utique se commendat; nec tamen sterili & jejuna quadam paraphrasi absolvitur. Auctor uero ipse scopum rationemque Commentationis suae in prefat. edifferit: "arbitratus sum, me non inutilem

nauare operam, si demonstrarem, " primum quidem, ad quae propheticā oracula Matthaeus historica sua narratione respiciat, & in Jesu Nazareno impleta esse doceat. " Deinde, quae sit uera & genuina sententia Concionum Christi, " quas Christus ipse de multis rebus, " in primis autem de officio suo, habuit. Postremo, quis sit uerus & proprius usus miraculorum ejus, " quae ab ipso edita esse certissimis argumentis commemorantur. " Quae etiam in animo scribentis fuisse ipsa operis inspectio quemlibet singulis foliis docebit, quod ad ejus commendationem sufficere potest. *Commentarium in Epistol. ad Romanos* grandiori demum aetate, cum quartum jam supra sexagesimum annum excesserat, scripsit, & in Libros tres distinxit. *Basil. 1565. in 8. paginarum forma* prelo exit. Ego, si quidem meo qualicunque judicio uti liceret, hunc omnium locupletissimum accuratissimumque existimo, in quo profecto omnes eruditiois theologicae copias BRENTIVS mihi effusisse uidetur, & summa diligentia, lectione uaria & accurate singulari uerba atque res simul explanat & edifferit, aptissimeque

pistolae ad Romanos. His annumerentur & aliorum Theologorum sincerorum & praestantium Commentarii. Si quis breui Sacrae Scripturae explicatione delectabitur, licebit illi mea uti Paraphrasi\* Bibliorum, nouem tomis (in quarta forma) excusa.

*Locos Communes D. Philippi\*\**, qui legere uoleat, is exactum Loci  
judi- commu-  
nates qua-

meque ordinat & in partes suas resolut. Hinc non immerito in germanicam etiam linguam translatus legitur Isleb. 1565. in 8.

\* *Mea uii Paraphrasi*. Modeste opus suum commendatissimum Auctor noster commendat. Dixi jam de eo; nunc pauca addere luet: Multa doctissimorum hominum judicia, plurima uero in laudem ejus collecta habent JOH. GOTTL. CARPZOVIVS in *Introd. in Libr. Canon. Vet. Test. P. I. c. I. §. 9. p. 16.* JOH. FRID. MAYER in *Histor. uerion. German. c. V. §. 6. p. 62.* C. ARNDIVS in *Biblioth. Biblica MAYER. contin. p. 30. c. I. §. 6.* ALETHAEVS in *Bericht uon Comment. P. I. p. 2.* *Bibliothecarius a partium studio immunis n. 82. p. 372.* G. JAC. SCHWINDEL in *Biblioth. Pastor. p. 42.* quibus addi potest G. H. GÖZIVS in *Melete-mat. Annaeberg. n. 20. p. 1025.* J. JAC. RAMBACH in *Institut. Hermeneut. S. L. III. c. IX. §. 5. p. 685.* & NON-NEMO in *Catalogo Biblioth. Schmidiana P. I. p. 255.* cujus uerba repeti hic merentur: *Auctor hat al-*

*les aus Lutheru aliisque orthodoxis theologis genommen: und hätten die Vinarienses auch diesen Osiandrum nicht gehabt, sie würden ihre Paraphrasen ziemlich mager gemacht haben.* Nec praeteriri debet, OSANDRI *Methodum interpretandi Biblia commendari ab Auctore disquisitionis de Var. edit. Scripture*, quem RICHARD. esse SIMON., qui alias in laudandis nostratibus ualde parcus est, nemo dubitat. uid. *Act. Erud. Lips. Anni 1685. m. Jan. p. 8.*

\*\* *Locos communes D. Philippi.* Quanto Liber hic applausu exceptus, & in Scholas Academiasque germaniae plurimas introductus sit, cum primum ederetur, & quo in pretio habitus a LVTHERO ipso summisque aei illius Theologis aliis, in uulgaris notum est. Originem exinde suam traxerunt opera CHEMNITII, HVTTERI, aliorum longe doctissima, ex publicis in eos recitationibus passim habitis consarcinata. Quibus addi potest ABIAE PRAETORII *Analysis Loc. comm. Melanchthonis Vitеб. 1569. 8.* in cuius praef. Docto-

Ieslegen-judicium adhibeat, propter causas, quas hodie exercitati in rebus  
di.

Theo-

Doctorem suum contra diuersos contemtores acriter defendit. Exstat praeterea integer libellus GÖRLIZII, ubi tam magna erat Philippi in curia, templo & schola auctoritas, 1580. in 4. editus, credo a GREGOR. RICHTERO collectus: De Locorum Theologicorum D, P. MELANCHTHONIS orthodoxa puritate & utilitate assertio & subscriptio praecipuorum aliquot Doctrinum III. Capitibus constans: qui uero, quo consilio & quem in finem collectus fit, facile subodorari potest. Rarior, ut solent hujusmodi Schediasmata, est, & juuat nomina Theologorum, quorum elogia cumulata habet, minimum repetere: Sunt scilicet: M. LUTHERI, JOH. MATTHESII, Actorum Altenburgensium, MATTH. FLACHI, TILEM. HESHVSH, JOACH. MÖRLINI, MART. CHEMNITII, JOH. STIGELII, CONR. PISTORII, MART. SIDEMANNI, JOACH. CAMERARII, EVRICII CORDI, SIM. PAVL, NIC. HEMMINGII, JAC. HEERBRANDI, Legatorum Marchion. Brandenb. Ecclesiae Pomeranicae DAV. CHYTRAEI, PAVL. CRELLII, HIER. WELLERI, JOH. NISAEI, JAC. ANDREAE, NIC. SELNECCERI, GEORG. WALTHERI, JOH. JOACH. MAJORIS, quibus ma-

gnam adhuc nubem facile addi posse nemo non uidet u. g. *Intimat. Vitemb. Tom. V. Lit. C.* JOH. SPANGENBERG *Dedic. Margaritae Theolog. p. 2.* BALTH. MENCH *Testimonia ex Scriptis MELANCHTH. & de illis P. III. Serueft. 1586. in 8. ed. Scholam MELANCHTH. de Lett. Autor. p. 678.* sqq. POLYCARP. *LYSERVUM in Dedicat. Loc. Theolog. CHEMNITII.* BALTH. RHAW *Theolog. Polcm L. I. Controu. I. p. 26.* JAC. FRID. REIMANN. *Einleitung in die Histor. Liter. der Teutschen L. II. Sezt. III. p. 124.* sqq. & quae collegit *Bibliothecarius a partium studio remotus P. I. n. 6. p. 37. sq.* Conf. JOH. CHRISTOPH. DORN *in Biblioth. Theol. critica P. II. L. IX. c. II. §. 4 p. 695. sq.* D. HENR. MVHLIVS *in Dissertat. Historico-Theol. p. 68. & 72.* & JOH. FRANC. BVDDEVS *in Histor. Critica Theol. dogmat. & moral. inuito auctore edita Frft. 1724. P. I. Sezt. III. c. II. memb. II. p. 61.* admiratione in primis dignum est, *Locos hos in ipsa urbe Roma lectos laudatosque olim esse, quod probat celeberr. HARDTIVS in Hist. Lit. Reformat. P. IV. p. 30.* Probe autem obseruari debet, plurimos primam aut priores tamen Locorum horum editiones in animo habuisse, cum tam inuidendas ipsis laudes

*Theologicis non ignorant. Compendium D. D. Heerbrandi\* dilig-*

---

laudes pleno quasi horreo admittentur. Rara enim charaque imprimis editio omnium prima esse solet curiosis librorum amatoribus, quae sub titulo hypotyposeon sine auctoris nomine prodiit 1521. in 8. ut tantum non prorsus interisse conqueratur B. L. HUTTERVS in *Loci Theolog. p. 9. Prolegom.* qui uarias etiam editiones confert & censet. Quoties ab illo tempore auctus, emendatus, immutatus, erroribusque non leuibus inspersis maxime post annum 1541. corruptius sit, difficile dictu est, & longa nimis esset historia. Cum cura tamen docteque eam recensuit GEORG. FRID. STIEBERVS in *Historia Theol. Dogmaticae LVTH. & MELANCHTHONIS*, et si fundum hunc nondum exhausisse mihi videatur, *Gustrou. 1712. 8.* Compara D. J. FRID. MAYERI *Diff. de Loc. Theol. Melanchthonis, & Recension. Nouantiquas. Anni 1728. P. II. p. 193.* ubi 22. libelli hujus editiones recensentur, quas omnes solus in penu sua amplissima Arnstadii possidet celeberrimus JOH. CHRISTOPH. OLEARIUS. Obiter addo, praecipitanter judicasse celeberrimum PFAFFIVM editiones ab Anno 1535. iis, quae ab Anno 1521. editae sunt,

meliores esse P. I. *Introduct. in Histor. Lit. L. II. p. 216.* nec enim error de Fato Stoico ab iis etiam, quod falso sibi persuasum habet, exulat, & multo plures larga segete acceperunt.

\* *Compendium Heerbrandi.* Gra-tissimum illud fuit plurimis, qui διδασκαλίας ἀρχίβαιων magni facere solebant, ob accurationem, perspicuitatem ac soliditatem, qua Theologus hic magni nominis in scriptis suis uti solet. Prima ejus editio est anni 1573. in 8. ex quo tempore saepius prelum exercuit. conf. PREGIZERI *Biblioth Suevo-Württenb. P. I. p. 369.* adeoque HUTTERI *Compendium* longe praeuertit, cui minus accurate aequale facit Theologi Salani *Hist. Critica Theol. loco allegato § 4. p. 82.* Graece illud a MART. CRVSION uersum STEPH. GERLACHIVS *Jeremiae Patriarchae Constantinopolitano exhibuit*, qui non nisi mole territum se, otiumque perlegendi & pendendi temporis angustiam negare questus, itinera aliasque occupationes praetendit; quod, quorum tendat, quisquis pituita non laborauerit, facile intelliget, uid. STEPHANVM GERLACHIVM in *itinerario Constantinop. Tage-Buch ed. A.*

*Ligenter euolnatur. Exstant & Loci Communes D. Timothei Kirchneri.\**

---

1577. p. 348. HENR. HILARVM in Comment. ad Phil. Cyprii Chronic. Eccles. Graec. p. 423. atque Acta & Scripta Theol. Würtenbergensum & Jeremiae Patriarchae Conf. p. 371. sq. ut non immerito ERHARD. CELLIUS cecinerit in *Imagin. Profiss. Tubing. Lit. D. 2.*

*Compendii illius, quae sit praefantia sacri;*

*Europae atque Asiae tum didicere piagae.*

Non pigrabor, quae idem CELLIUS l. *infra citando* habet, huc transferre: "Compendium Theologiae dexterritate judicioque summo, methodo facillima conscripsit, & in lucem emisit A. 1573. quod maximum omnium applausu exceptum est, & multis diuerfis locis hic "Tubingae, Magdeb. Lips. Wittenerguae typis excusum. Id ipsum postea in gratiam Studio- "orum Theologiae & ad Consen- "sum in L. Concordiae promouen- "duum An. 78. auctius euulgauit. "Compendium hoc latinum HEER- "BRANDINVM opera DN. P. LEY- "SERI, tunc Giblersdorffii in Mis- "nia Concionatoris, nomine Do- "mini HEERERANDI Constantino- "polin peruenerat. Quod cum a- "pud DN. STEPH. GERLACHIUM,

eo tempore Aulic. Conc. General. BAR. DN. DAV. VNGNAD<sup>CC</sup> Imp. ad Turicum Sultanum Legati uidisset Dominus JOH. ZIGO- NATES, Magnus Ecclesiae Graecae<sup>CC</sup> Sacrorum Interpres: ejus (compendii) mentionem apud sanctissimum Dn. Patriarcham Jeremiam fecit, qui illud a D. JOH. commendari audiens, id se habere graece conuerlum optauit; quo cognito Tubingae & Stutgardiae illustriss. Princeps LVDOVICVS a CRVSIO, graeci sermonis peritissimo, tanquam Roseio, in graecam L. clementi jussu conueruit: & mature quidem, quo D. GERLACHIO ante discessum isthic transmitti posset: idque factum est, & magno & praeclaro D. CRVSII labore. Impressio autem graeco-latini operis Basil. ubi jam Typographum habebat, a Cinglianis A. 80. impedita fuit; nec deinde An. 81. Francofurti successum habuit: tandem uero Vitembergam missum, curante Cl. Viro DN. D. P. LEYSERO A. 81. in Typographia Viduae Joh. Cratonis Margarethae & filii eius Zachariae, sumtibus Sam. Seel. fishii impressum exiit. Quaedam exemplaria Constantinopolin & "Alexan-

“Alexandriam in Aegyptum per-  
“uenerunt. Non displicebit haec  
conferre cum iis, quae MART.CRV-  
SIVS in Turco-Graecia, libro a pau-  
cis lecto, habet in *Annot. L. VII. ad*  
*Epiſt. XVII. p. 502.* cum multa nos  
de pretio & usu Compendii hujus  
docere possint. Quod ad Com-  
pendium HEERBRAND. attinet,  
ſcribit alicubi GERLACHIVS *Epiſt.*  
*XXVI. Nou. LXXV.* “ſibi id per  
“POL. LYSERVM miſſum eſſe: & ſe  
“accepiffe per nobilem quendam  
“Bauarum Dn. EVSTACH. a ROSS,  
“qui hunc librum loco ſcurrili-  
“um libellorum, quorum in pro-  
“fectionibus frequentior uſus, ſi  
“bi comitem itineris eſſe uolue-  
“rit. Quem librum etiam JOH.  
“BAPT. VEBERO C. D. Vice-Can-  
“cellarii Imp. F. licet in P. religi-  
“one educato, Constantinopoli  
“placuisse: quod asperitate uer-  
“borum omiſſa, robore S. Scri-  
“pturae nitatur, & in *Epiſt. XVI.*  
“Maii 77. ſcripta optat GERLACHI-  
“VVS: illud opus ad graecae Eccle-  
“ſiae utilitatem graece conuerſi:  
“quod etiam a Patriarcha cupi.  
“Ideo magna auctoritate hortatri-  
“ce, ego pro mea tenui parte a 28.  
“Jun. (inter binas quotidie prae-  
“ſelectiones & Examina Candidato-  
“rum utriusque laureae) uſque ad  
“18. Sept., uno calamo perpetuo  
“ſtans, aut ad libros diſcurrens,

conuerſionem eam σὺν Θεῷ abſol-  
ui: monde M. JOH. TRACHAEŌ  
describente. Deinde A. 79. al-  
teram fere altero tanto majorem  
editionem a 30. Sept. ad 30. us-  
que Octobr. intersperſa eorum,“  
quae paſſim acceſſerant, conuer-  
ſione, eodem illo calamo graece“  
reddidi quam mihi meus JAC.“  
MAIER monde descripsit.“ De  
ipſius HEERBRANDI uita & meri-  
tis ERH. CELLIVS in *Orat. prolixa &*  
*diferentia Tub. 1600. in 4. ed.* egit uide-  
rique poſſunt, quae ſtudioſe ex  
uariis Scriptoribus congeſſit dili-  
gentiſſimus FISCHLINVS in *Memor.*  
*Theol. Württemberg. P. I. p. 72. ſqq.*  
conf. G. M. KOENIGIVS in *Biblioth.*  
p. 384. & ELL. DV PIN in *Biblioth-  
que des Auteurs ſeparez T. I. p. 537.*  
qui ita de eo pronunciat: Nous“  
n’auons rien a dire de lui, ſi ce“  
n’eft, que c’etoit un mediocre“  
Theologien, qui ecriuoit aſſez“  
peu ſenſement, & dont les Ou-“  
rages ne font d’aucun prix.“  
Binas uero editiones Compendii  
Theologici PINIVS nimis distin-  
guit, quae tamen parum aut nihil  
a ſe inuicem in modo tractandi  
differunt; ex quo non niſi alteram  
oculis uſurpare cendendum eſt.  
Etſi diſſimulare nolim, editionem  
1579 Lipsiae curatam in 8. priori  
duplo fere auctiorem eſſe, in  
eujus praeſat. multis maillibus Ex-  
emplis

emplis distractis certatim tamen Lipsi. Witteb. & Magdeb. recusum fuisse dicitur: ex quo applausus ab initio nobis dictus satis uideri potest. Libris uero rarioribus annumerari a B. KORTHOLTO in *Prodromo ingenui Theologiae cultoris c. I. S. 2. p. 3.* ualde miror, cum uix aliqua supplex literaria superiori seculo collecta aut forum aliquod ueteramentarium sit, ubi non reperiatur. Restat, quod in Historia hujus Compendii a nemine obseruatum esse mireris: tanto ubique locorum applausu exceptum, tot omnium maximorum minimorumque calculis comprobatum opus, qui acerrima censura uexaret, dirissimisque conuitiis oneraret, inuentus tamen fuit M. JOH. FRAXINAEVS Gothan. Poeta Caesareus, qui aliquot libellis pro M. FLACIO editis inter magnorum nominum cadauera, HEROSTRATI cuiusdam more, ad nominis aliquam celebritatem contendere ausus est. Edidit ille ipse notas aliquot in *Compendium J. HEERBRANDI 1601. in 3.* Vix oculis fidem habeas, quot quantasque maledicentissimum os diras in Virum summum librumque ejus praestantissimum euomere studeat. Pauca ex multis, quae causam ineptissimae simul censurae odiique plane internecini produnt, producere placet: "Per

multos nunc annos in scholis qui-  
busdam, praecipue in Collegio  
Palatino ad Danubium, Argenti-  
nensis Scholae colonia, nescio,  
cujus Spiritus instinctu, receptum  
est D. J. H. Compendium, & a  
circumforanei creaturis in tan-  
tum commendatur, & ad coelos  
usque summis laudibus effertur,  
quasi nullum purius usquam &  
omnibus absolutum numeris o-  
pusculum extiterit, in qua prae-  
cipua religionis capita tam terse,  
tam aperte & casta methodi lege  
contineantur explicata. Verum  
cum ad S. Liter. lumen & D. AV-  
GVSTINI atque LVTHERI mecum  
reuocarent non ignobiles, libra-  
mentum, dispendium istuc ueri-  
us teterim scatens erroribus,  
& ex diametro cum Ecclesiarum  
nostrarum Symbolis uetusiori-  
bus & Würtebergensium quon-  
dam confessione multo saniori &  
puriori intellexerunt pugnare.  
*in Dedic. ad FRID. WILH. SAX. Ducem*  
*f. 3.* similia & atrocia in singulis  
pagg. occurrunt, adeo ut furibun-  
do similis & diabolico reuera per-  
citus uestro inter alia p. 69 eructet:  
Eant nunc Würtenbergenses &  
Lauingani horum pedarii, con-  
futam hinc inde chimaeram demi-  
rentur & deosculentur; nos ue-  
rius animarum dispendium hoc-  
ce angue & orco pejus deteste.  
"mur

*nieri\*. Fortasse etiam simplicioribus nonnihil adjumenti adferet mea  
Institu-*

“mur & execremur. — Nam  
“quid de corrafis undequaque  
“compendii quisquiliis sentien-  
“dum sit, vel me tacentे, puer ali-  
“quis scite institutus dijudicatu-  
“rus. Nec in eo subtilit̄ homi-  
“nis furor; edidit eodem loco &  
“anno Epistolam aliquam JOH. MAR-  
“BACHII contra HESVSVM scri-  
“ptam, cui elegiam addidit satis  
“prolixam nec cetera inuenustam,  
“quam putridam HEERBRANDI  
“chartam uocat, p. 37. & effuti-  
“re non erubescit crassissimis calu-  
“mniis:

*Aurea Scripturae nunquam penetralia  
adiuit,*

*Sive Augustini nobile uidit opus.  
Fas errare hominem: neque ueri cerne-  
re lumen,*

*Quanquam Praepositum nuncupet  
aula Ducus.*

*Plura referre pudet, quam fundamenta  
salutis*

*Impetat; hinc uere bene dixeris ha-  
reticum.*

At uero: bene est, quod nihil rabidi  
canis latratus soli quoque uer-  
sum radios suos spargenti obfue-  
rint.

\* Timothei Kirchneri. Theologi  
uariis laboribus & exiliis probe  
exerciti Enchiridion latine aliquo-

ties & germanice etiam editum  
uidi, breue & concisum opuscul-  
lum in gratiam V. D. Ministri-  
rum sui temporis in Thuringia  
scriptum: quod nostrum innuere  
conjicio. Explicationem enim  
Articulorum fidei & methodicā  
explicationem praeципuorum capi-  
tum doctrinae coelestis, quos ceu-  
diuersos ab eo libros J. CASP. ZEV-  
MER in *Vitis Professor. Theol. Jen.* n.  
16. p. 80. & 82. allegat, parum est;  
quin idem illud Enchiridion esse  
existimem; nisi per illam Thesau-  
rum ex LUTHERI Scriptis, a KIRCH-  
NERO collectum, fortasse innuat.  
Accuratio igitur hic est, quod mi-  
rere, celeberrimus DV PIN l.c. T.I. p.  
547. qui breuissimis licet uerbis et-  
iam ejus meminit. Adhaec uitam  
ipsius dedit M. ADR. BEIERVS in  
Syllabo Reector. & Prof. Jencif. Li.  
I. n 10. p. 468. & ex eo FREHERVS  
in *Theatr. Erudit. Vir. P. I. Sect. III.*  
p. 270. Aliquando huic Theolo-  
go non omnino cum Collega suo  
NIC. SELNECCERO conuenisse ui-  
detur, cui CHRISTOPH. PEZELIVS  
exprobavit, quod jocari solitus  
fuerit:

*Non bonus est Pastor, sed mera, Kirch-  
ner, ouis.*

*In der Wiederlegung seiner (SELNEC-  
CERI)*

*Institutio Religionis Christianae, latine edita: in qua praecipua fidei Christianae capita\* quam simplicissime (dissimulatis obscurioribus scholasticis terminis) explicui, & sacris literis confirmavi. Sed & in hoc genere exstant multa paeclarata Scripta, in quibus nunc aliqui, nunc plures loci Theologici ueroe & perspicue tractantur. Quorum lectionem Theologiae studiosus, pro libero suo arbitrio, per uices sibi distribuet\*\*:* Varietas enim (ut est

CERI) Entwerfung p. 83. Conf. sub nomine des Cbur - Brandenburgl. Stadthalters Antwort wieder GEDIC-CVM, editam Apologiam Reformatonis Berolinensis p. 198.

\* *Præcipua Fidei Christ. Capita.* Opusculum apte docteque concinnatum prodiit sub titulo: *Institutio Christianae Religionis s. Loci communes Theologici Tubing.* 1578. in 8vo. in germanicam postea gallicamque etiam linguam translatum est, uide PREGIZERI Bibliothec. Sueuo - Württemberg. p. 369. ordine tamen & accuratione rerumque copia multum HEERBRANDINO aliisque cedit; neque extra Patriam suam orasque Rheni innotuit, aut docendae juuentuti adhibitum fuit.

\*\* *Per Uices sibi distribuat.* Equidem consilium, quod Auctor praebet, malum adeo in se non est, sed cum cautione tamen & recte intelligendum: Si uidelicet verbi diuini Minister uni alicui

Systemati familiariter se jam trididerit & Methodum connexionemque rerum ad ejus seriem accurate studioseque animo impresserit: ut classes quasi doctrinæ sacrae memoriae firmiter infixas per omnem uitam suam teneat, quorundam singula apte referri debent, quae uel accuratius ab aliis tradita, uel copiosius explicata, uel solidius confirmata, per omne Scriptorum genus grata uarietate uagatus, deinde legerit. Secus si sit, ego potius doctissimum GAVSENIVM hic audiendum esse existimauerim; cuius uerba adscribere non pigebit: "Tyrones hortamur, ut unum aliquid Theologiae Systema in manus sumant, quod per aliquod tempus legant unum, terant, discant etiam, certe e manibus non prius deponant, quam illius regulis & praceptis penitus imbuti fuerint: nam Lectio certa prodest, uaria delectat, Qui, quo destinavit,

*est in proverbio) delectat: & ingenium minus defatigatur, atque*

---

"uit, peruenire uult, unam sequa-  
 "tur uiam, non per multas uage-  
 "tur: nam non ire illud, sed erra-  
 "re est. Onerat discentem turba,  
 "non instruit: multoque satius est,  
 "paucis te auctoribus tradere,  
 "quam errare per multos, quod  
 "de librorum lectione a SENECA  
 "generaliter dictum, praesertim  
 "de methodis theologicis uerum  
 "esse arbitramur; cum pluribus  
 "ejusmodi libris immorari, & nul-  
 "los omnino legere, studiis uestris  
 "aeque noxiū & damnosum sit.  
 "Nam ut qui nullos legerit, The-  
 "ologiae, utut alias in Scripturae  
 "lectione exercitatus sit, imperi-  
 "tus habebitur; cum res, pessimo  
 "sane instituto, eo adducta sit,  
 "ut pro Theologo non habeatur,  
 "qui idem non sit Methodista o-  
 "ptimus, ita, qui plures uersaue-  
 "rit, memoriam non tam adjuua-  
 "bit, quam rerum diuersitate ob-  
 "ruet opprimetque: cum tamen  
 "Methodi Theologicae in eum  
 "praecipue finem inuentae sint,  
 "ut memoria subleuetur, & quae  
 "hic illic in Ep. ad Rom. in Gene-  
 "si, in Apocalypsi, &c. sparsa  
 "jacent, tanquam in classibus qui-  
 "busdam, intellectui uno obtutu  
 "contemplanda proponantur. De

Studii Theol. ratione, quae inter  
 Dissertationes ejus theologicas  
*Ima* est p. 12. sq. p. 17. sq. Locus  
 SENECAE expendi meretur, & in  
 omni studiorum genere ualeat, u.  
*integrā Epist. II. p. 203. ed. Amstelod.*  
*1610. cum Not. Varior.* Quod uero  
**GAVSSENIVS** pessimum consilium  
 uocat, cuius utilitatem hic ipse  
 praedicit, in eo propria uineta  
 caedit. Neque culpari debet,  
 quod ad juuandam memoriam,  
 formandumque judicium multum  
 facit, Deumque ipsum, omnium  
 etiam naturae bonorum fontem,  
 auctorem habet, qui rationem  
 hominibus, ut ea pree ceteris a-  
 nimantibus emineant, dedit, ejus-  
 que usui in sacris sobrio & mode-  
 rato nunquam interdixit. Cur i-  
 gitur non optimo consilio is, qui  
 conditoris sui donum ingens &  
 summo pretio habendum accura-  
 tius prudentiusque aliis usurpare  
 didicit, & concinna methodo ac  
 ordine ueritates theologicas a Deo  
 ipso, boni ordinis auctore, in S. li-  
 teris suppeditatas sibi familiares  
 reddidit, aliis praeferriri debeat, qui  
 studiosa, sed tumultuaria tamen,  
 S. Scripturae lectione tam accura-  
 te eas non eruerunt, neque tam  
 ordinate comprehendenterunt, ne-  
 que

*que obtunditur, si non semper aut nimis diu in uno aliquo scriptore distineatur.*

*Quod*

que cum aliis, quod necessario sequitur, communicare possunt? Qui enim ipse non distinet satis doctrinas aliquas animo complexus est, quas mente memoriaque tenet, ille nec alios prompte, perspicue ac feliciter docere eas poterit. Ceterum eadem mens ac sententia est Theologi inter Nostrates Summi J. FECHTII: "Non est, ait, quisquam, qui non salutare tantum, sed necessarium esse sentiat, ut quisquis Theologiae studio se consecravit, ex culto per Philosophiam qualiterunque ingenio, mature bono solidoque compendio sese addidat, quod non legere tantum diu noctuque, sed, si fieri possit, imprimere memoriae, locaque scripturae, pro confirmandis fidei morumque dogmatibus allata euoluere, in toto contextu considerare, & quo nero concludant dispicere, eoque, tanquam manuali suo, per omne uitae temporis uti queat. Quod si ultra uulgarem fortem producere studia sua haut queat, sufficerit hoc, addita qualicunque aduersariorum, quos inter maxime uiuimus, cognitione continua & indefessa

opera ita fecisse, ut biblico studio juxta compendium suum thetico-antitheticum, quae e.g. sunt Institutiones DIETERICI, Theologia Positivo-Polemica KROMAYERI uel similes, sese totum dedat, & in illo potius, quam libris qui buscunque aliis, in quibus usitur potius, quam habitet, breuis simum quod concessum ipsi est, tempus consumat." In *Dissert. de Studi Biblici cum Systematico connectione* § 13. Quae ideo prolixius adducere uolui, quod simul bene utiliterque uaria admoneant SS. Lit. Studiosos, quos tantum non quotidie nimis uel supina inertia, uel desultoria uagaque lectio libellorum germanicorum mustetur, orumque peccari uidemus. Addi adeoque meretur *Observatio ANT. WALAEI utilissima ex Orat. Inaugur. A. 1619. hab. p. 25.* Omnia consulum puto, ut ante omnia Compendium aliquod LL. CC. perlegatur, & animo infigatur, quo uno quasi obtutu totum aliquod Theologiae corpus ac Systema comprehendatur, ac deinde de singulis materiis a uiris magnis & laudatis conscripti tractatus consulantur atque euoluantur, i.e. quae

*Quod si quis forte etiam ad scripta Patrum \* usque ex- Patrum  
spatiari Scripta*

---

“quae in toto corpore conjuncto  
“semper minutatim explicari non  
“possunt, in singulis deinde mem-  
“bris accuratius obseruentur,  
“quemadmodum, qui alicujus cor-  
“poris conditionem & pulchritu-  
“dinem comprehendere recte &  
“integre postulat, ante omnia to-  
“tius illius corporis contextum ac  
“statum perlustrat, ac deinde fin-  
“gula membra & ipsorum consti-  
“tutionem exactius contemplatur  
“atque examinat.

\* *Ad Patrum Scripta.* Utique non  
cuiuis hanc licet adire Corinthum,  
quod uel facultatum tenuitas, uel  
Bibliothecarum defectus, uel in-  
genii imbecillitas, uel temporis et-  
iam penuria obstent: quibus uero  
ea etiam felicitas contingat, ut ni-  
hil horum uiam paecludat, illis  
tamen hoc uastuosum mare sine  
duce & Pharo tentare nullo modo  
suaserim. Evidem apud nostra-  
tes paucissimos in hoc studiorum  
sacerorum genere ad aliquem per-  
fectionis gradum pertingere posse  
fateor; non tamen, justum cre-  
do, dolorem dissimulare possum,  
quod illi etiam, quibus nihil ade-  
o impedimenti est, saepe exigua  
uel plane nullam in utilissima,  
si recte instituatur, Patrum Lecti-

one operam ponere, & omne tem-  
pus a publicis muneric laboribus  
vacuum, non nisi euoluendis neo-  
tericis quibusdam scriptoribus, re-  
lictis plane ueterum fontibus, tere-  
re uideantur. Sit ita: arduum ac  
difficile multisque modis impedi-  
tum iter nos hic ingredi, & ob ua-  
rias rationes ad summa exiti haud  
posse: melius tamen est aliquid,  
quam nihil agere & prodire tenus,  
si non datur ultra. Nec enim la-  
boris prolixitas, aut subsidiorum  
defectus, aut aliud quid ab hu-  
jusmodi conatu absterrere penitus  
nos debent, cujus utilitas ingens  
& gloria non exigua est. Nulla  
profecto Theologiae pars est, quae  
non insigne adjumentum decusque  
ac lumen inde foenerari possit. Id  
quod, ne quidem de Theologia ex-  
egetica, negari potest, etsi Patres  
SS. Literas minus feliciter inter-  
pretatos esse contendat eruditissi-  
mus Anglus DAN. WHITBY in *Dissert. de scripturarum interpretatione*  
*secundum Patrum Commentarios,*  
*Lond. 1714. 8.* cum dato specimine  
*in Decade Obseruat.* S. ex *PP. Apo-*  
*stolicis* comprobauerint Viri CL.  
BERNH. RAVPACH Kilon. 1711. & M.  
SIGISM. BASCHIVS in *Dissert. de Nou.*  
*Test. ex Patribus Apostolicis interpre-*  
*tatione*

an, & spatiari uelit: id quidem licebit: sed tamen, ne impingatur,  
quando  
accu-

*tatione L. 1726. Conf. de utilitate Lectionis Patrum in nostra Ecclesia egre-  
gie differentem JOH. GERHARDVM  
L. I. Generali Confess. Catol. P. II. c.  
XIII. p. 550. quem hic exscribere  
nolo. Concedam insuper, non-  
nullos, imprudenter in Lectione  
Patrum uersatos, in uarios impe-  
gisse lapides; legatur docta ele-  
gansque M. JOH. CHRISTOPH.  
WENDLERI Dissertatio de Viris ex  
Protestantium coetu doctis, qui in-  
cauta Patrum lectione seducti in erro-  
res uarios prolapsi sunt, Jen. 1715.  
uentilata: quibus adjici debet Ex-  
emplum memorabile Theologi, qui  
40. paene annos in lectione Pa-  
trum tanta diligentia uersatus fue-  
rat, ut multas eorum, etiam pro-  
lixas, disputationes memoriter re-  
citatet, parum tamen se utilitatis  
ex illa lectione se consecutum  
fuisse ipse fatebatur ap. CHYTRAЕ-  
VM Orat. de opt. rit. discendi Theol.  
l. c. p. 471. Non desunt cautelae  
& saluberrimae admonitiones,  
quas erudita diligentia Viri qui-  
dam docti dederunt in lectione  
Patrum obseruandas, quibus praemuniti,  
scopulos, ad quos aliorum  
ratis collisa est, facile Lectores cau-  
ti ac industrii euitare poterunt.  
Aliqua satis bene OSIANDER no-*

ster monuit, & in primis necesse  
est, antequam operi se aliquis ac-  
cingat, ut uera ac certa a supposi-  
tio[n]is & dubiae fidei scriptis Veter-  
um Doctorum opera probe dis-  
cernere addiscat. Enimuero p[re]a-  
ter GVIL. CAVEVM aliasque, qui in  
hanc Historiae Literariae parte  
pleni[us] accuratiusque elaborarunt,  
multa summatim, & exemplis quo-  
que copiose adductis, praeceperunt  
ANDREAS RIVETVS in Critici S. L. IV.  
Geneu. 4tum editus 1660. 8. & ROBERT.  
COCVS in Censura quorundam Scripto-  
rum, quae sub nominibus sanctorum &  
ueterum Auctorum citari solent, pri-  
mum Lond. 1623. in forma media &  
5ta demum uice Helmst. 1683. cura  
GEBH. THEOD. MAYERI ed. in 8.  
quos duces sibi hic perpetuos ele-  
gisse neminem poenitebit. Addi  
uero, aut praemitti etiam utiliter  
possunt Obseruationes ANDR. GERH.  
HYPERII, Viri eruditissimi, in The-  
ologo S. Libro IV. de ratione Studii  
Theolog. c IX. Obseruat. XV. p. 677.  
sqq. & ABRAH. SCVLTETVS in Ap-  
horum de fructuosa Lectione Pa-  
trum, quos Medullae Theologiae Pa-  
trum P. I. Neapol. Nem. 1605. in 4.  
ed. praefixit. In primis comen-  
dari mereretur consilium B. LV-  
THERI Spalatino datum, quod to-  
tum

*accurato judicio opus erit: ideoque tardius ad talium scriptorum & quo-  
lectio- modo  
legenda.*

---

tum hoc spectat, & quo, contra E-RASVM, AVGVSTINVM HIERONYMO praefert: apud D. VAL. E. LOESCHERVM in *Actus Reformat.* T. II. c. IV. p. 600. sqq. Porro luculentissima praefatio B. SAL. GESNERI in *Enchiridion D. Avgvstini* a se Vitеб. 1604. editum de uera Patrum Lectione & Lectionis utilitate, quam tantum non prorsus negligi & contemni a plurimis saepe dolui, qui inuenta fruge nostrorum Theologorum glandibus tamen exoticis uesci malunt. Neque uero horum etiam operam praeteriri uelim. BONAV DE ARGONNE tract. de Lect. PP. Ecclesiae Gallice scriptus, & Paris. 1688. uulgatus, utiliter adhiberi poterit, si haberi queat, & hypotheses religionis, cui addictus fuit, segregemus. Idem de JOH. MABILLONII *Traité des Études Monastique* ib. 1691. qui P. II. a C. I. usque ad V. multa de Lect. PP. eglesia docta que praecipit, sentias. Ex nostris addantur M. CHEMNITII *Oratio Locis Theologicis* praefixa, JOH. MICH. DILLHERRI *Praefatio Gustus Philologiae SS. Patrum*, J. A. QVNSTADIVS in *Ethica Pastor. Monit. V.* p. 49. sqq. B. MEISNER. *Disp. V. de præcognit. Theologiae Theor. XII. sq.* BALTH. RHAU in *Theolog. Polem. L. I.*

*controu. I. c. III. p. 45. THEOPH. SPIZELIVS in Literis ad A. FRITSCHIVM a J.F. FELLERO editis in Monumentis uariis Trim. VI. p. 381.* Denique, licet paucis ipsius Pelagi Patritici fundum tentare datum fit, non inutiliter tamen littus secare licebit. Dicam quid uelim: Minora Patrum scripta neminem praeterire debere, ut sunt: LACTANTII, de græcis agemus infra, ARNOBII, MINVCII FELICIS omnia, AMBROSII pleraque in primis *de officiis liber*, BERNHARDI quaedam, addo: C. CYPRIANI, TERTULLIANI plurima, in primis *Apologetica*, AVGVSTINI LL. *Confessionum*, de Ciuitate DEI, de Spiritu & Litera, Enchiridion de Doctrina Christiana, HIERONYMI, AVGVSTINI aliorumque Epistolae. De plurimorum stylo breuiter, sed accurate censet J. STVRMIVS in *Institut. Literatae (Thor. 1586. in 4. collectae) Tomo I.* Nec autem quis existimet, Ministrum Verbi ad Patres legendos excitari, ut sententias eorum in Homiliis crepet, quod ex Polianthelis, Florilegiis, Gnomologiis, Langianis, Mechelianis, aliisque hujus commatis libris per facile est, sed, sin etiam usum homileticum saltem spectare uelit, ut pias illorum meditationes in suc-

*lectionem accedendum puto: cum uidelicet judicium in Lectore jam est bene confirmatum. Multa enim scripta sub nomine Patrum supposititia Ecclesiae obtruduntur. Verbi gratia.\* Libri Clementis, quos*

---

*cum et sanguinem conuertat, & ad similes cogitandi occasionem nanciscatur.*

\* *Verbi Gmitia.* Laruam his de-traxerunt Viri doctissimi passim, quidam etiam integris libris; ut fere ineptire uideatur GOD. AR-NOLDVS, cum Recognitiones Cle-mensis genuinum opus esse ejus, cuius nomen mentitur, asserit in *praef. uersionis germ. ab ipso curatae, Berol. 1702. in 8.* qua facile & sine damno carere potuissimus. Optima illarum editio est J. BAPT. COTELERII in *Patrum Apostolicorum quos uocat, monumentis Antv. 1698. ed. 2.* Fragmentum graeci textus producit JOH. ERN. GRABIVS in *Spi-cilegio SS. Patrum T. I. p. 289. sqq.* Canones Apostolorum ejusdem ualoris sunt; quod inuictis argumen-tis demonstrauerunt THOMAS noster ITTIGIVS in *Diss. de Pseude-pigraphis Apostolorum p. 520.* GERH. VAN MASTRICHT in *Hist. Jur. Ca-non. n. 105. p. 79. sqq.* SAM. BAS-NAGE in *Annal. Eccles. Tom. II. ad ann. 300. §. 10. p. 465. sqq.* & ex parte aduersa ipse JOH. CABASSV-

TIVS pec. diatribe notitiae Concilior. p. 108. inserta. Prae reliquis uero-fusissime JOH. DALLAEVS in *Liberis III. de Pseudepigraphis Apostolicis Har-derwici 1653. in 8. editis*, quo cum merito D. JOH. GVIL. JANI, Theo-Logi Vitembergensis, praematura morte rei literariae & sacrae haud ita pridem erepti dissertatio con-ferri debet, qua J. DALLAEI ac GVIL. BEVEREGII sententias inter-se comparauit, & 2do tertio se-culo quidem confectos, sto autem demum collectos fuisse euincit. Conf. M. CAR. FRID. BEZOLDVS in *Disspp. II. de Constitution. Apostol. L. 1698. editis*, sed haberi prohibitis. JOH. PAVL. HEBENSTREIT in *Dissert. Historico-Theol. de Canonibus Aposto-licis, Jen 1702.* VINC. PLACCIVS in *Theatr. Anonym T. I. c. II. §. 638. p. 78. sqq.* Idem, quem laudauimus, DALLAEVS, accuratissimus anti-quitatis Ecclesiasticae uindex, ut JAC. VSSERII dissertationem tace-am, de scriptis, quae sub DIONYSII AREOPAGITAE & IGNATHI ANTI-OCHENI nominibus circumferun-tur, Libris II. docte copioseque egit, *Genet. 1666. in 4. editis*, omniaque tam

*quos Recognitionum appellant: Canones Apostolorum: Dionysii Areopagitae scripta: Ignatii Epistolae: Romanorum Pontificum Epistolae decretales: & varii alii libri Patribus falso adscripti. Sed & Commentarii Patrum non suppositiis suos habent nacuos\**

non

tam accurate excusfit, ut impostura fraudesque non oculis solum cognosci, sed manibus etiam palpari queant. Conf. S. BASNAGE in *Annal. Eccles. Tom. I. ad ann. 51. §. 61. p. 645. sqq.* & MICH. FRID. QUADIVS *Dissert. Academ. de DIONYSIO AREOPAGITA* sub Moderamine D. J. FRID. MAYERI *Gryphswald. 1708.* habita. Et HENR. CONRAD AREND'S *Unpartayische Lebens-Beschreibung Dionys. Areop. Geslariae* 1725. in 4<sup>o</sup> qui breuiter & accurate fatis, quae sparsim alii habent, congesfit, & de scriptis eorumque editionibus etiam differuit, pluresque hujus generis diff. de Patribus priuiae Ecclesiae primum fit. At uero IGNATII Epistolae, ualde quidem interpolatas, minime uero omnes spurias existimare licet; quod 6. priores magnam antiquitatis speciem praefe ferant, & genium aeuui apostolici ostendant. uid. THOM. ITTIGII *Dissert. de Patribus Apostolicis* Bibliothecae Patrum Apostoliconrum prefixam §. 83. p. 255. sqq. Et qui prolixer ac diligenter omnia, quae partitum apud alios quaerere ne-

cesser est, conlegit Civis doctissimus, M. CHRISTOPH. BEYER in *Diss. II. Historico-Critica de IGNATIO Lipf. 1722.* Mihi igitur, si sententiam meam interponere liceat, Cl. TENZELII rigidior paulo conjectura uidetur: non nisi fragmenta genuinorum IGNATII Epistolarum hodie superesse, plures etiam omnino integras ceu spurias rejiici debere, u. P. I. *Exercit. Selectar. p. 53.* Et itio optima est JOH. CERICI, VSSERII, VOSSII & COTELERII notis instructa.

\* *Suos habent nacuos.* Egregie haec more suo multis Testimoniiis aduersariorum allatisque in medium exemplis illustrat B. GERHARDVS in *Confess. Catbol. P. general L. I. P. II. c. XIII. p. 565. sqq.* Idem praeftiterunt, qui satis longum hallucinationum in Patribus deprehensionarum catalogum contexuerunt B. BROCHMAN in *λύχνω προΦητικῷ P. I. Sest. III. p. 7. sq.* & ipse ALPH. SALMERO, incliti nominis e Sociitate Jesu Theologus, *L. I. P. III. Prolegom. in Epist. Paul. Disp. VI. T. XIII. p. 208. sq.* JAC. LAVRENTIVS

*non dissimulandos. Fuerunt ex Patribus, qui regnum Christi mun-*  
*danum (ad mille annos) in terris futurum crediderunt. Pleri-*  
*que viribus liberi arbitrii nimium tribuerunt: quia a Philosopho-*  
*pibis studiis ad Christianismum accesserunt. Multi de Justifica-*  
*tione fidei obscure & perplexe locuti sunt. Aliqui caelatum i-*  
*ta sunt admirati, ut de Conjugio (praesertim de secundis nuptiis)*  
*parum*

---

*in Apologetico aduersus Max. Sandae-*  
*um art. X. Sect. I. p. 350. sqq. Egre-*  
*gia autem & ingenua, Viri in hoc*  
*studiorum genere summi, PETRI*  
*HALLOIX vox est: "Perpauci sunt*  
*"SS. Patrum, in quorum scriptis*  
*"nullus omnino sit naeius: Sola*  
*"autem est S. Scriptura, in qua nec*  
*"sit nec esse possit. In Viis, & Mo-*  
*nument. Eccles. oriental. T. II. p. 688.*  
*Miraberis fortasse magis adhuc,*  
*THOMAE HVRTADO TOLETANI Ca-*  
*non. Regul. Min. si recognoscas uer-*  
*ba: "Multoties PP. Ecclesiae uer-*  
*bis ambiguis, duris, & quibus u-*  
*tuntur, haeretici, & ipsi utuntur,*  
*"ob quod apud multos uehemen-*  
*tem harefeos suspicionem gene-*  
*"rarunt & tamen ab haeresi uindi-*  
*"cantur, qui, si hodie, erecto s. In-*  
*"quisitionis tribunali, ea dicerent,*  
*"& praefatis uerbis uterentur, du-*  
*"bio procul cogerentur ea abju-*  
*"rare. Quae & plura ille in opere*  
*rarissimo & magni Pretii: Resolu-*  
*tiones Morales de Residentia S. dicto, &*  
*Lugdun. 1661. in forma primae magni-*  
*tudinis publicato, in Append p. 450 sq.*  
*nec inutiliter conferri poterunt,*  
*quae de uero usu Patrum doctissi-*  
*me commentatus est JOH. DAEL-*  
*LAEVS, Theologus inter suos admiri-*  
*biliter insignis, Libris II. gallice*  
*exaratis, latine uero a J. MET-*  
*TAYERO uersis, & auctius emenda-*  
*tiusque editis Geneu. 1656, in 4. in-*  
*primis L. I. c. III. integro p. II. & sqq.*  
*ubi de falso affectis Patrum scriptis*  
*agit & L. II. c. III. & IV. ubi exem-*  
*pla errorum, in quos saepe prola-*  
*psti sunt, cumulate recensentur p.*  
*237. sqq. ut jure meritoque spretis*  
*SORIVENERII aliorumque censuris*  
*celeberrimus BAELIUS in Diction.*  
*Critique T. I. p. m. 989. non tempo-*  
*ris solum ordine, sed eruditione*  
*etiam & praestantia sua hunc o-*  
*mniibus reliquistanti Viri lucubra-*  
*tionibus praferre non uereatur.*  
*Conf. Venerand. CAR. GOTTFR.*  
*ENGELSCHALL, in allocut. Epistolica*  
*de noua Dallaeorum Scriptorum e-*  
*ditione Budiss. 1722, p. 29. sqq.*

*parum honorifice senserint. Traditiones humanas pluris fecerunt, quam oportuit. Saepe sacras literas admodum impertinenter allegant: quod inde euensis puto, quia pauci ex Patribus hebraicae linguae cognitionem habuerunt: neque omnes Graecae linguae periti fuerunt. Origenes\* (quem prope omnes sequentes Ecclesiastici scriptores nimium, eruditionis opinione, admirati sunt) sacras literas in meras allegorias transformavit, uel potius deformauit. Quare Patrum scripta sero, parce, & circumspecte legenda existimo. Neque uero ea e manibus Ministrorum Ecclesiae (praesertim doctiorum) extorquere cupio: hoc tamen affirmare ausim, quandoque in uno libro D. Lutheri\*\*, aut D. Brentii plus*

\* *Origenes. Legantur pereruditata Exercitatio Historico-Theologica JOH. FECHTII, quam juenis, fecuturae olim magni nominis mitorumque famae praeludium, sub Praesidio B. JOH. MEISNERI Vtue. habuit 1665. de Origene & Origenianis. & JOH. HENR. HORBII Historia Origeniana, Francof. ad M. 1670 in 4. publicata: quae solae V. D. Ministero sufficere poterunt, ut P. D. HVETII uastissimum opus, itemque PETRI HALLOIX Origenem defensum Leod. 1648. ed. & FRID. VLR. CALIXTI praefat. nouae Origenis operum editionis ergo scriptam & seorsim editam, Helmst. 1685. in 4. si, in primis CAVEI, OVDINI aliorumque similium scriptorum, diligentiam conferat, uix desideraturus sit. Sin illa etiam destituatur, euoluat, quae*

ipse OSIANPER de eo in compendio habet Cent. III. Epitom. Hist. Eccl. L. I. c. VI. HÜLSEMANNVS in Patrologia ed. Scherzer. in 4. Lips. 1679. c III. p. 90. aut reliqui etiam CAVEVS, LABBEVS, BELLARMINVSque Historiae PP. Literariae Auctores. add de naeuis ejus accurate commentantem AND. RIVETVM de Auctoritate PP. c. 9. p. 59. & in Critico Sacro c. XII. p. 215. sqq. Haecque uel id eo, ut, quod rarius tamen contingere puto, si forte ORIGENIS errores pro suggestu attingat, rigidam nimis celeb. D. J. GEORG. WALCHII Censuram in nupera disserit. ORIGENIS defensionem exhibente, labem deprecari queat.

\*\* *Quandoque in uno Libro Lutheri. Non est, ut modum hic nimis exceedere nostrum existimemus: quem in*

## 72 CAP. IV. DE LOCIS THEOL. ET PATRIBVS.

*plus incesse uerac & solidae Theologiae, quam in aliquot libris alicujus Patris: certe, qui non sunt exquisito & firmo iudicio praediti, multo tutius in scriptis Theologorum Augustanae Confessionis, quam in lectione Patrum & Conciliorum uersabuntur.*

## CAP.

in laudando Viro B. omnino seruare jubet JOACH. CAMERARIUS apud J. A. FABRICIVM *in Centifol. Luther. Vol. I. n. 134. p. 396.* nec unus est nec solus, qui tam magnifice de B. Luthero sentiat OSIANDER; ut de nostratisbus, quorum laudes Viro summo liberali manu tributas obtrectationis inuidia, animoque ualde iniquo, carpit GOD. ARNOLD. *in Hist. Haeretica P. II. L. XVI. c. V. p. 47. sqq. & in Vitis quas vocat credentium p. 404.* nihil dicam; ex ipsis ejus aduersariis fuerunt, qui iisdem fere uerbis testimonium maximis Viri meritis commeritisque ejus laudibus perhibuerunt. En uerba ANDREAE MASII Theologi & Philologi clarissimi, quae frequenter usurpare constat: "Saepe plus Theologiae in uno Lutheri folio esse, quam interdum in toto libro alicujus Patris, referente nostro *in Hist. Eccles. Cent. XVI. P. II. p. 837.* conf. omnino B. BALDVINVM *in Dispp. pro Articul. Smalcald. dedic. p. 2.* "Scio, inquit MELANCHTHON, Erasmus solitum dicere, "neminem esse interpretem dex-

teriorem omnium, quorum extant literae post Apostolos: et si contra LVTHERVUM ipse calamum strinxerit." u. *Pmef T. III. Opp. Lat. LVTHERI & SLEIDAN. L. I. de Statu Relig. & Reipubl. p. 30.* qui uerba ERASMI alia, fere cum OSANDRINIS eadem, recitat. Addatur his integer Libellus G. M. PFEFFERKORNII: *Gute Urtheile uon Luther, Altenb. 1671. in 8. & HIER. KROMAYER in Polymath. Theol. c. V. p. 157. sqq.* JOH. GOTTLIEB MOLLER *diff. de Lutheri Colloqu. Mensal. Rost. 1693. hab. in proem. p. 4.* Valde autem uereor, ut multi hodierno tempore sint, qui his Viri Beati elegiis ad diligentiorum ejus librorum lectionem excitentur; quae nostris moribus nimis friget, ut raffissimae laudis exemplum sit M. ANDR. WESTPHAL, Pastor in noua urbe apud Magdeburgenses, quem integra saepe folia ex LVTHERI operibus recitasse auctor est MART. DITTRICH *in der Nachricht uon den Graffen uon Lindow. in Append. Lit. D. p. 198.*

## CAP. V.

### *Prima hora pomeridiana.*

DE

STUDIO HISTORIAE ECCLES.  
ET PROFANAE.

**E**lapsis duabus horis a prandio initium studiorum faciem. Histori-  
dum censeo in materiis jucundis, & quae ingenium ma- arum  
gis oblectent quam grauent: ne seriis & laboriosis stu- Ecclesia-  
diis concoctio\* in ventriculo impediatur, & caput grauetur. De- sticarum  
tur lectio ju-

\* *Studii Concoctio.* Sanitatis tuedae rationem saepe habemus nullam, quae tamen esse debebat maxima, & animi culturae intenti necessariam corporis curam magno nostro malo plane negligimus. Nouimus integra Doctrorum uirorum agmina, qui aut uitiae telam sibi intempestiuia diligentia abruperunt, aut menti tamen fanae in corpore non fano mille molestias uirtutumque impedimenta crearunt. Legatur eam in rem illustris GEORG. FRANCKII A FRANCKENAV *Oratio elegantissima de studiorum noxa satyris medicis n. II*, p. 549 inserta: Non igitur sperni debent, quae ex consilio Medicorum ab OSIANDRO monentur. GREG. HORSTIUS de *tuenda sanitate*

*studiosorum & Literatorum Libros II.*  
Giesse prium 1618. in 12mo. tum  
Marpurg. in 8. 1628. edidit, qui *L.*  
*II. c. VI. p. 234.* scribit: A cibo  
corporis balnea & exercitia, sicut  
etiam animi labores, studia uide-  
licet seria, fugienda sunt, ut e-  
nim illa crudelitatis, imperfectae  
concoctionis, scabiei, plurimo-  
rumque morborum inde proue-  
nientium, causae sunt, ita lucu-  
brationes post cibum cerebro &  
ingenio plurimum obsunt. Suo  
hoc calculo recentior & Danorum  
Medicorum Princeps TH.BARTHOL-  
LINVS comprobat: nec noctem  
lectionibus aptam judico, nec  
coenam, praefertim si aetas ad se-  
nium uergat. Prius meo pericu-  
lo didici, posterius aliorum. Lu-  
  
K “cubra-

cunda & tur igitur prima pomeridiana hora lectioni historiarum, uel Ecclesiasticarum, uel profanarum. In Ecclesiastica historia exstat Euse-

“cubrationibus enim, in longam  
“noctem protensis, incalescit ca-  
“put, spiritus debilitantur, oculi  
“tunicae externae obtunduntur,  
“unde capite accenso attrahuntur,  
“uelut in cucurbitula, humiditates,  
“hinc defluxus catharri ad oculos,  
“fauces, nares, pectus, stoma-  
“chum. Oculi id incommodi  
“trahunt, quod nubeculae saepe  
“remaneant, & ad senectutis annos  
“in officio nequeant perdurare.  
“Taceo tempus, quieti & ciborum  
“coctioni destinatum, naturae fur-  
“to subtrahi. *de Legend. Libris Diff.*  
*VI. p. 178.* In primis lectu dignissima est D. FRID. SCHRADERI, artis salutaris in incluta Julia Professoris clarissimi, *Differt. de eruditorum ualeutudine Helmstad.* 1701. ed qui, exemplis etiam ex historia literaria adductis, illud comprobat: “Fac,  
“inquit inter alia, omnino, ut mi-  
“tius longe illi, qui studiis sese  
“adserunt, & rarius, quam omnes  
“alii, morborum incommoda sen-  
“tirent, & a multorum incursu in  
“Museis suis, deuitato turbido aë-  
“re, ejusque immittibus ac ualetu-  
“dini noxiis mutationibus, aliisque  
“crebris morborum occasionibus,

mancerent immunes, si temperan-  
“tius in studiis agerent, & tali suae  
“uitae regimine uterentur, quod  
“corporis constitutio, quod fun-  
“ctionum ratio, quod uirium con-  
“ditio requirit, & his in robore suo  
“conseruandis sufficiens sit & pro-  
“portionatum.” § 2. addantur:  
GVIL. GRATAROLVS *de conseruanda  
ualeutudine literatorum Francof.* 1591. in  
12. VOPISCVS FORTVN. PLEMPIVS  
*de Togatorum ualeutudine tuenda ob  
uarias criticas & philologicas,*  
quas admiscet, obseruationes lectu  
jucundissimus. D. GEORG. WOLFG.  
WEDELIVS *in Differt. de Diaeta Li-  
temtorum hab.* Jen. 1674. *Sexta uice A.*  
1716. recusa, additis Paradoxis in-  
geniosis & non inutilibus. D. JOH.  
JAC. BAYERVS, Med. Prof. Publ.  
Altorfinus, *in Aphorismis de litera-  
torum sanitate tuenda. Altorf.* 1705.  
Et Professorum Halensium Par-  
inclusum, D. FRIED. HOFMAN-  
NVS *de Studiis per regulas diaete-  
ticas facilitandis, & prolonganda  
literatorum uita. Hal.* 1697. in 8uo.  
& D. MICHAEL ALBERTI *de  
studiosorum sanitate tuenda ibid.* 1729.  
in 4to.

*Eusebius, & adjuncti\* autores. Historia Magdeburgica \*\*, jucunda*

---

\* *Eusebius & adjuncti.* Ad Fontes Historiae Ecclesiasticae recte omnino noster V. D. Ministros alegat, ex quibus non dulcius modo, sed purius etiam & copiosius, quam ex riuiulis compendiorum luctulentis & fere aridis, quos uulgo consequuntur, bibere poterunt. Facile etiam parabilis nostro tempore est editio utilissima EVSEBII, & reliquorum Historiae Ecclesiasticae antiquioris scriptorum, ab HENRICO VALESIO ingenti eruditione & summa diligentia curata, postquam *Moguntiae*, si titulo fides sit, *Bibliopolae Francfurteri* 1672. & seqq. recudi fecerunt, et si correctiorem Parisina, quod Titulus mentitur, haud deprehenderim, sed potius uitiosiorem, in primis in graecis exprimendis. Multo praestantiorem in Anglia aliquot ante annos paratam a GVIL. RHEADING, me non fugit, quae uero rara caraque in nostris oris ausi est, & qua omnino, quantum ex recensione in *Actis Erud. Lipsiensibus A 1724. Mens. Mart. p. 97 sq.* facta colligi licet, nostri ordinis homines nisi, qui criticis studiis delectentur, aequa mente & sine damno carere possunt. Vide sis de EVSEBIO praeter communes hic

fontes J. CHRISTOPH. ERNESTI *Differit. II. de Eusebio Pamphili Viterb. 1688.* HENR. VALESII *Differit. luculentissimam de Vita Scriptisque Eusebii Hist. Eccles.* a se editae praeexam. MART. HANCKIVM *de Scriptor. Hist. Byzant. C. I. P. I. p. 1 sqq.* D. JOH. ALB. FABRICIVM *Vol. VI. C. IV. Bibi. graec. p. 30. sqq.* JOH. ANDR. BOSIVM *in notitia scriptor. Hist. uniuersalis compendiaria Seß. I. § 16. p. 132.* JOH. FABRICIVM *in Hist. Biblioth. suac P. II. n. 85. p. 397 sqq.* & TH. CREEN *singul. scriptor. § 87. p. 126. sqq.*

\* *Historia Magdeburgica.* Incomparabile, et si imperfectum, opus accurate descripsit, qui continuationem ejus moliebatur Vir in his literis incomparabilis, J. ANDR. SCHMIDIVS *in Consilio de Centur. Magd. emendatione, defensione & continuatione Helmst. 1700. in 4.* Doleendum autem uehementer est, spem longe amplissimam, quam orbis literatus ex promissione hac conceperat, a Viro, qui maxime & solus fortasse poterat, sepositis tantisper omnibus, licet utilissimis doctissimisque aliis laboribus, impletam non esse, nunc uero una cum morte ejus plane decollasse; nisi forte, qui in locum ejus succedit

cunda lectu in capite de Haeresibus, & de uitiis Doctorum Ecclesiae, item de martyribus. Nicophorus\* nimis fabulosus est. Et D. D.

fit dignissimus Abbas' MOSHEMIUS in hoc etiam jus se successisse proprio numine persuaderi posset. Nec consuluisse poenitebit Cl. JOH. GVIL. MOLLERI recensionem *Historico-Criticam Centuriarum Magdeburg. Gedan. 1696.* 4. Multa quoque uideri possunt in Narratione ab ipsis Gubernatoribus & Operariis JVSTO MENIO opposita, & responsione sub larua scholasticorum Viteb. tum temporis & postea etiam conseruata 1558. ed., cuius rioris curiosique tractatus summam exhibent Relat. Innoc. Tom. X. Ord. XI. n. 2. p. 657. sqq. Ut uero a nefario au- su corrupta deprauataque operis hujus editione LVD. LVCHII empor- res sibi cauere discant, male ipsum fidei postulat & uariarum fraudum reum agit JOH. GOTTL. MOLLER. in Obscrū. Miscell. Decade n. III. p. 10. sqq. Prosternat etiam SIM. JOH. AR- NOLDI libellus: *Decus Magdeburgense*, inscriptus, quo scilicet opus hoc titulo insigniuit 1715. in 8. pau- cisque plagulis constat, neque tam- men spernendus penitus est. Confer *Historiam hujus Operis*, quam plenissime diligenterque condidit CASP. SAGITTARIUS in *Introd. in Hist. Eccl. Vol. I. c. XIII. 1010* p. 240. sqq. add. DEGOR. WHEAR in *Relat. Hye-*

*mal. de mt.* & *methodo legendi hist.* Sect. XLII. p. 161. ed. Tubing. 1700. B. THOM. ITTIGIVS in *Historiae Eccles. Sec. I. capit. selectis Praef.* §. 1. p. 4. seqq. GEORG. CALIXTVS in *Apparatu Theolog.* p. 185. sqq. & JOH. FABRICIVS in *Histor. Biblioth. suec.* P. II. n. 92. p. 424. sq. J. ALB. FABRI- CIVS Vol. XII. Bibl. Graec. p. 161. CHR. KORTHOLT in *Prodromo ingenui Theol. cultoris*, si quidem libellus quantius pretii a tanti viri manu sit. (uide justam haeredum indi- gnationem in *præfat. edit. Idæ Dis- sertationum Anti-Baronian.*) C. V. §. 9. p. 129. J. B. RITTERVS in *Vita Fla- cii germ.* ed. p. 47. sqq.

\* Nicophorus. Ita est! uix sine taedio Nicophorus, ad anilem su- perstitionem usque credulus, & fa- bulosarum narrationum uel archi- tectus uel promicodus legi potest; de quo viri ingenui & ueritatis a- matores omnes passim conquerun- tur. uide, quae collegit CHR. WILH. EIBENIVS in *Magiri Eponymologium Crit.* p. 168. add. DEGOR. WHEAR in *Select. Hyem. Sect. XXXVII. p. 147.* JOH. GOTTFR. OLEARIUS *Bibliotheca Script. Ecclesiast. P. II. p. 8.* ubi ridi- culus typographi error pro uoce: metrico meretricum ponentis, oc- currit. CASIM. OVDINVS in *Com- mentario*

D. D. Joannis Pappi Epitomen Historiae Ecclesiasticae\* euoluere.  
admo-

---

*mentario de Script. Eccles. Vol. III. col. 710. sq. JOH. ALB. FABRICIVS Tom. VI Biblioth. Graec. c. IV. n. 35. p. 130. sqq. JOH. FABRICIVS Biblioth. Graec. P. II. n. 88. p. 412. ADOLPHI CLARMVND. (Rüdiger) in der Einleitung zur Wissenschaft der Kirchen Scribenten n. 62. p. 90. alii. Optima ejus editio est Front. Ducae graeco-latina II. Volum. in fol. Paris 1630. Prorsus tamen, ut non indiuulsum habeamus historiae seriem, & ob admixta quaedam, quibus temere fidem denegare haud licet, rejici & contemni nequit. Lubentissime enim suffragabimur B. JOH. PAPPO, Argentinensi Theologo, censenti: "Accurate & cum judicio attento Nicephori Historia legenda est: inquinata uidelicet multis partim ridiculis, partim etiam impiis fabulis, inter quas pleraque tamen lectu non indigne reperiuntur; in Epitome Eccles Hist. p. 6. Obiter annotare licet, quod Nicephoro non careat penitus orbis literatus, curae GEORG. LOGI Canon. Vnat. deberi, ad quem in foro scrutario Constantinopoli uenum expositum tandem unicum Exemplum, quod nunc in Vindobonensi Caesarea Bibliotheca affluatur, peruererat;*

& quod, typis primum exscriptus, latine legi possit studio & opera JOH. LANGII itidem Silesii effectum esse, cuius Praef. ad FERNANDVM Rom. Regem ea de re legi meretur ed. Paris. 1576. in Fol.

\**Job. Pappi Epitomen Hist. Eccles. Commendatione hac non indigonus est libellus magni olim Theologi, qui primus fere inter Nostrates fuit superiori aequo, qui historiam Eccles. studiosae juuentuti in Academia degenti peculiari opera & publice explanauit. Nec inconcinnus est libellus, etsi paulo concisior & omnino imperfectus. Non enim nisi summa quaedam capita attigit, nec ultra priora post Christum natum secula perrexit. Quare EVSEBIUS BOHEMVS & HENR. KIPPINGIVS, dispari licet consilio ac methodo, partim continuare, partim supplere allaborarunt. Vide, quae huc spectant apud B. TH. FITTIGIVM in Hist. Eccles. Sec. I. Select. capit. praef. §. 49. p. 62. & JOH. ALB. FABRICIVM in Biblioth. Graec. Vol. XII. p. 183. Vitam ejus habent MELCH. ADAMI in Vit. Theol. German. ADOLPH. CLARMVND Einleitung zu den Scribenten der Kirchen-Historie n. 96. p. 135. MELCH. SEBIZIVS in Chronol.*

*admodum utile fuerit. Sed & meae tres primae Centuriae\*,  
quae*

---

*Gymnas. Argentor. JOH. SCHMIDII  
Homilius Jubilaeis subjuncta p. 229.  
sqq. JOH. FECHTIVS in Apparatu ad  
Epist. Marbach. c. IV. n. 43. p. 135. &  
ERDM. UHSE im Leben der Kirchen-  
Scribenten P. I. §. 108. p. 326. sqq.  
add. Praefatio Viri Doctri, Typographi  
nomine, Hypotyposi Doctrinae Christi-  
anae B. Pappi, Arg. 1619, in 8. edita,  
praefixa, qua laudes Viro meri-  
tissimo ingentes tribuuntur, & scri-  
pta ejus cum cura recensentur.  
Pauca ex eo, quod in paucorum  
manibus esse sciām, repertere ju-  
uat: "Quis, aī, est, qui ignoret,  
"quam uir fuerit, D. JOH. PAPE,  
"quam acri, limata & polita χείσει  
"atque judicio praeditus? quam  
"in nullo doctrinarum genere non  
"fuerit exercitatus, perfectus?  
"quam multa καὶ ἐθλὰ καὶ ἀξιο-  
"μνημόνευτα & dixerit & literarum  
"monumentis commissa nobis re-  
"liquerit? quam dextre fideliter  
"que illis, qui se Sacro-Sanctae  
"Theologiae studio manciparunt  
"totos, ad res sacras intelligendas  
"aperuerit fenestram? -- Aliiquid  
"equidem fatale ipsius datum erat  
"ingenio. Si quis de hoc ambi-  
"git D. Doctoris B. mem. uarios  
"& omni eruditione refertissimos,  
"& utilissimos uario tempore di-*

uulgatos euoluat ac reuoluat li-  
bros &c. p. 2.

\* *Meae tres primae Centuriae. Epi-  
tome haec Centuriarum Magde-  
burgicarum ualde concinna est, &  
plus, quam Epitome. Sedecim e-  
nim exhibet Centurias, & Secula,  
quae de nouo Auctor addidit, do-  
cte diligenterque elaborata sunt;  
ut magno cum fructu legi possit,  
nec immerito Ven. FISCHLINVS,  
per integrum seculum neminem  
fuisse, qui Epitomes illius tam ne-  
cessariae nouam impressionem  
procuraret, indignetur, in Memor.  
Thcol. Würtenb. P. I. p. 149. Mu-  
ltum opus hoc, nec tamen ex ni-  
mio amoris affectu, extulerunt  
Theologi Würtembergici: Prae-  
clare de omnibus, quibus lectio  
historiarum grata est, ut ju-  
cunda & utilis, meretur Reu. Vir  
& Cl. D. L. OSIANDER, collega  
noster charissimus, qui, praeter  
quam quod aliis laboribus uti-  
lissimis maximique momenti oc-  
cupatus, dexteritate, qua pollet,  
insigni, magno studio, judicio  
accurato, succisiuis horis, Epito-  
men Histor. Eccles. ex optimis  
quibusque Scriptoribus colligit,  
jamque III. absoluī Centur., de  
quo ipsius labore recte dici pot-  
est,*

*quae nunc sub prelo sunt, fortasse aliquid etiam utilitatis & dele-*

“est, quod uetus poëta de suo  
“carmine ecceinit:

*Floriferis ut apes in saltibus omnia  
libant &c.*

*Praef. Cent. I. premissa Tub. 1607.*  
conf. ad librum longe utilissimum  
penitus cognoscendum CASP. SA-  
GITTARIUM in *Introduct. in Hist. Ec-  
cles. c. XIII.* §. 20. p. 280. JOH. ALB.  
FABRICIVM in *Biblioth. Graec.* opere  
immortali ac incomparabili Vol. XII.  
p. 163. DEGOR. WHEAR in *Relection.  
hyemalibus P. I. Secl. XLV.* p. 169.  
JOH. VOGTIVM in *Bibliotheca Haere-  
siolog. T.I. fasc. III.* p. 476. JOH. FA-  
BRICIVM in *Hist. Biblioth. suae P. III.  
n. 61.* p. 431. & quos ipse allegauit  
plures. Quibus addi possunt AD.  
CLARMVND. in *der Einleitung zu den  
Scribenten der Kirchen-Historie n. 79.*  
p. 110. sqq. THOM. ITTIGIVS in  
*Praefat. Select. Hist. Eccl. Cap. Sec. I.*  
§. 40. p. 53. Recte uero grauite-  
que neminem Theologi nomine  
dignum pronunciat B. J. ANDR.  
SCHMIDIUS, qui non Historiam  
Eccl. excolat *praef. in Tract. de Ecclis*  
& *Dominicus Christ. conf. D. CASPA-  
RI Praelectiones de Stud. Theol. Thes.  
XLV.* p. 16. Cui ut addam, quae  
acute arguteque differit Cl. JAC.  
FACCIO LATVS, uel ipsa nostri secu-  
li conditio jubet: utrum ullus pot-

est esse, aut dici Theologus, tan-  
to par nomini, qui omni prorsus  
Historiae cognitione careat? Iners  
profecto est, qui profanam igno-  
rat, siquidem canum optimum ac  
solertissimum harum rerum disce-  
ptatorem consulimus: at si quis ne  
sacram quidem tenet, quem ego  
illum Theogum dicam? nisi for-  
te parum pertinent ad Theologi-  
am Mosaicae Narrationes, acta  
Pontificum & Conciliorum, pri-  
scorum Patrum memoriae, Apo-  
stolorum & Martyrum uitae, toti-  
us denique ueteris disciplinae co-  
gnitio, unde multo firmius & clari-  
lius Christianorum sacra, quam  
ex possibilium & impossibilium  
contemplatione multarum schola-  
rum otio familiarissima demon-  
strantur. In Vol. Omt. ab APINO ed.  
Orat. VIII, p. 150. Confilium hoc  
studiorum genus feliciter tractan-  
di, incipientibus ob scopulos ua-  
rios, ad quos uasto in hoc mari  
fine remige nauigantes allidere sae-  
pe solent, ualde necessarium est:  
uereor autem, ut melius nostrique  
seculi moribus accommodatus da-  
ri uix possit, quam suppeditauit  
celeberrimus D. MATTH. CHRIST.  
PFAFFIVS in *Praefat. Institutionum  
suarum Hist. Eccles.* qui libellus, et si  
ob

*delectationis Lectori exhibebunt. Haec lectio docebit, quam mirabiliter DEVS Ecclesiam contra haereticorum & tyrannorum rabiem defendenter & conseruauerit.*

Histori-  
ci pro-  
fani, qui  
legendi.

*Inter profanos historicos multi sunt celebres: ex quibus eligendos in primis censco eos, unde simul latine linguae puritas & elegantia, una cum rebus scitu dignis discuntur: quales sunt, Caesar\* in Commentariis, Justinus, Liuius, Salustius, & similes.*

Sueton-

ob breuitatem sterilior uideatur,  
ob ordinem accurationemque  
commendari meretur, & in noua  
nuper admodum editione accessione  
uariarum annotationum satis  
locupleti auctus est, et si soliditate  
& rerum copia adhuc inferior sit  
compendio Gothano nunquam  
satis laudando & nuper admodum  
ab incomparabili Aulae Goth. The-  
ologo C. S. CYPRIANO continua-  
tione luculenta au<sup>et</sup>to. Si tamen  
alicui penitus utilissimo huic stu-  
dio immergi, & ad solidiora adspiri-  
rare datum sit, ille, quod Conci-  
lliorum notitia magna & illustris  
historiae Ecclesiasticae pars sit,  
FRANCISCI SALMONII Librum lon-  
ge doctissimum maxime commen-  
datum sibi habeat: *Traité de l'  
Etude des Conciles, & de leurs  
collections ad Exemplar Parisien-  
se Lipsiae 1726. in 8. recusum: & de  
Studio Hist. Eccl. consilium cele-  
bris Kilon. Professoris HAHNII*

conferre poterit in *Biblioth. Lubec.*  
*T. VI. p. 547.* in primis uero: D.  
GODOFR. WEGNERI, Theologi  
Regiomontani Clarissimi Xegeayw-  
yia<sup>v</sup> ad studium Historiae Eccle-  
siast. ut studiosi ejus necessitatem,  
utilitatem & jucunditatem cogno-  
scant, ed. Lips. 1705. in forma 4. pagg.

\* *Quales sunt: Caesar &c.* No-  
stro tempore plurimi fortassis hos  
uoluere Scriptores dedecori sibi  
existimabunt, quos in juuentute  
triuisse par erat: Sed aliter quo-  
que juuenes, aliter Viri eos le-  
gunt. Et notari meretur, quod  
de SVETONIO noſter fert judici-  
um accuratum & solidum, quem  
archaismis & singularibus locutionibus,  
et si saepe antiquitatem aliquam spirantibus, abundare, stylumque habere grammaticum potius,  
quam historicum, nemo non uidet. Conf. *Judicia Doctorum Vi-  
rorum de eo apud T. MAGIRVM in  
Eponymolog. Crit. p. 765. sqq.* POPE-  
BLOVNT

Suetonius res gestas Caesarum quorundam exactissime describit: sed in phrasl saepe multum a consueto genere sermonis Latini purioris discedit, & tamen non barbare loquitur. Inter recentiores sunt, Paulus Jonius\*, Slei-

BLOVNT in *Censura Auctoꝝ.* p. 104. DEGH. WHEAR in *Relect. Hyemal.* *Sett. XXI.* p. 83. sq. JOH. ALB. FABRICIVM in *Biblioth. Lat. Vol. I. c. XTIV.* p. 495. BENJ. HEDERICH in *Notitia Auctoꝝ antiqua n. 258.* p. 509. & eruditam DAN. GVIL. MOLLERI de Suetonio dissert. *Autori* 1685. habitam, qui de CAESARE, A. 1687. de JVSTINO, 1684. de LIVIO, 1688. de SALLVSTIO 1684. eadem Methodo commentatus est, ut plura uix desiderari queat.

\* *Paulus Jonius.* Ejus Medici & postea Episcopi Nucerini *Historia sui temporis, 30. annorum labor,* & uitae illustrium *Virorum ex editione in forma maxima Basil.* 1578. curata legendae sunt, et si fluxae admodum fidei sit, & genti suaे nimis additus omnino uideatur. Diuersa in utramque partem de eo judicia u. apud EYBENIVM in *Eponymolog.* *Critico Magiri* p. 478. sqq. THOM. POPEBLOVNT in *Censura celebriorum auctoꝝ ed. London.* in fol. p. 447. DEGH. WHEAR *Relect. citat. c. XXV.* p. 99. SAM. ARTOPOEVN in *Commentar. in Christ. Schraderi Tabb. Chronol.* p. 503. FRID. GLADOVIVM in

*Notis & Obseruat. historico-liter. ad GABR. NAVDAEI Bibliogr. Polit.* p. 253. sq. Stylum ejus uehementer laudat CAEL. CALCAGNINVS *L. VII.* *Epist.* XXVII. p. 227. Et habet utique ueneres suas, quibus lectorem allicit, sed latine pureque satis haud fluit. Cum etiam Patronorum suorum HADRIANI II. & LEONIS X. uitia non dissimulet, recte omnino omnia ejus damnari non uult CASP. SAGITTARIUS in *Introduct. in Histor. Ecclesiast.* p. 104. et si plume d'or & plume de fer ad nutum aliorum ipsi fuisse referat SORELL in *Bibliotheca Francoise* p. 330. Statuae ejus Epitaphium inscriptum recitat MABILLONIVS in *Mus. Italico P. I.* p. 165. diuersum ab eo, quod alias circumfertur. Vtrunque tamen NATH. CHYTRAEV in *Deliciis Itiner.* p. 116. & DODO RICHEA in *Theatro fun.* P. III *Sett VI.* p. 365. jam habent. Vitam Jouii exhibent J. JAC. BOISSARDVS in *Icon. Vir. illustrium P. I. n. XXXIX.* p. 239. sqq. JOH. IMPERIALIS in *Musico historico p. 5.* sqq. ed. Fabric. Add. CLARMVND. personatus ille uitiarum clariss. in *re lit. uirorum Collector,* P. III.

*Sleidanus\**,

Comi-

III. n. 10. p. 91. sqq. JOH. FABRICIUS in *Hist. Bibl. sua* P. II. p. 228.  
ANT. TEISSIER les *Eloges des Sauans* P. I. p. 64. sq. & nouuelles additions p. 38. sqq. SAGITTARIUS *Loc. cit.* Vol. I. c. XI. §. IX. p. 103. sqq.

\* *Sleidanus.* SLEIDANI *Commentariorum de Statu Religionis tempore Caroli V. Editio in folio, typis majusculis Argent. 1555. exscripta, omni aere comparari debet, si occurrat, et si editiones Basil. Geneu. & Argentoratenses, reliquae, toto 26. libro auctiores sint.* Enim uero non tantum adeo rara est, ut uiri, omnis historiae literariae ad unguem periti, eam extare dubitaerint; sed accurata etiam & reliquis, quae eam magno numero secutae sunt, & passim ab illa abeunt, multo melior, quod, si Deus uoluerit, peculiari opera aliquando demonstrabo. Vnicum hic speciminis loco adferam exemplum: *L. XIII. editionis Genou. p. 214. & Argentin. minoris in 8. formae plurimae (u. c. p. 376. una, altera p. 316) perpetram habent:* Si quis uirginem aut matrem: in uetusterioribus uero Argent. & Basil. in folio una cum aliquot minoribus in quo incorrupte legitur: *Virginem Matrem.* Et haec quasi nota esse debet meliorum SLEIDANI editionum. Nouam

olim parauit HORTLEDERVS, qui omnium optime poterat, notitia & apparatu actorum fide dignissimum copioso instruetus: idem in animo & TENZELIVM habuisse ex Colloquiis ejus *Mensbris.* A. 1698. Mens. Maji p. 348. colligo: sed utraque spes dudum in fumum abiit. Interim uideri potest HERM. VON DER HARDT in *Autographis Lutheri & Coactan. praef T. II. p. 21.* & J. G. LEVCKFELD in *Historia H. Hamelmanni* p. 3. sq. Variorum etiam diuersa pro cuiusque palato judicia optimus, & cum eloquentiae tum ueritatis studiosissimus Vir subire coactus est, adeo, ut POSSEVINVS Missionariis suis MACHIAVELLVM ipsum, & nescio, quos non lubentius legere concedat, quam SLEIDANVM *L. V. Biblioth. Select. c. XLVI. p. 224.* quem alii, nostrarates in primis, certatim summis laudibus uechunt, & studiose legendum omnibus commendare solent. Quod enim MELANCHTHON indigabundus saepissime eum humi abjecerit, fabula est, quae sibi plane non constat apud JAC. PONTANVM in *Atticis Bellariis Vol. III. Synt. V. p. 434.* Multa ejus elogia congererunt POPEBLOVNT in *Censura Auditorum p. 444.* EYBENIVS in *Eponymolog. Crit. p. 755. & Cl. QVAND in*

in Bibliothec. a partium studiis alieno  
P. VII. n. CXXVI. p. 597. sq. quibus  
tamen multo plura ex THVANO e-  
jusque L. II. III. VIII. XVI. & XVII.  
HORTLEDERO in prefat. Act. bell.  
germ. BOECLERO in Bibliograph. critica  
per KRAVSIVM aucta c. VII. p. 220.  
J. FRIED. MAYERO in Kriegen des  
HERRN p. 258. sqq. LANGLET DV  
FRESNOY in der Anweisung zur Er-  
lernung der Historie c. X. §. 3. p. 133.  
ubi sinistrum de eo judicium Cae-  
sari CAROLOV. tribui solitum, sub-  
lestae fidei esse in notis, illustris  
MENCKENIVS demonstrat. TH.  
CREENIO in Animad. Historic. Philo-  
log. Vol. XXIV. p. 204. sqq. ANTO-  
NIO, quisquis ille sit, qui sub hac  
larua se ablcondit in singularibus E-  
rudit. p. 113. aliisque, si operae pre-  
mium foret, addi possent. Suffi-  
ciant, quae ad fidem sibi facien-  
dam ipse Auctor differit sequen-  
tia: "Historiam nihil magis de-  
cet, quam ueritas atque candor.  
"Ego certe ne quid in ea parte pos-  
set in me defiderari, diligenter  
incubui. Nec enim ex uano quic-  
quam hausi, uel auditione leui;  
"sed scribendi materiam mihi sup-  
peditarunt acta, quae studiose  
collegi, de quorum fide nemo  
dubitare possit. Interuenit et-  
iam uere nobilis & praeclari Viri  
JACOBI STVRMII subsidium & o-

pera, qui per annos amplius 30. " uersatus in publicis & arduis ne-  
gotiis maxima cum laude, cum  
sua me non dignaretur amici-  
tia, quae fuit ipsius humanitas,  
dubitantem & haerentem ali-  
quando in uadis atque scopolis,  
peritus ipse Gubernator, subin-  
de reduxit in uiam aequabilem,  
minimeque salebrosum, & majo-  
rem operis partem, ante mor-  
bum, quo sublatus interiit, meo  
rogatu perlegit, & quorum opor-  
tuit, diligenter admonuit, "in Pre-  
fat. Comment. suorum. Et profecto  
omnia, quae J. COCHLAEVS, JOH.  
FONTANVS, JOH. FRID. MATHENE-  
SIVS, LAVR. SVRIVS, FLORIM. RAE-  
MVNDVS, alii ipsi opposuerunt,  
temeratae eum fidei conuincere  
nequeunt, & exigui ponderis sunt.  
Ad cognoscendam uitae ipsius hi-  
storiam consulatur OSIAS SCHAA-  
DAEVIS in germanica Sleidani editione  
A. 1625. ed. cui narrationem de Au-  
ctoris uita praefixit, & in qua  
MICHAEL BEUTERI & MICHAEL CASP.  
LONDORPII etiam continuationes  
insigni augmentatione suo addito con-  
uafauit. Addant. NIC. REVSNER.  
in Icon. Clar. Vir. p. 206. P. FREHE-  
RVS in Theatr. erud. Viror. P. IV. p.  
1456. MELCH. SEBIZIVS in Append.  
Chronol. ad Homil. Joh. Schmidii Ju-  
bil. p. 273. G. M. KOENIG. in Bi-  
blioth.

*Cominaeus\**: quem uirum (*sapientia, rerum experientia, & pietate*

---

*blioth. V. N. p. 759.* It. dict. MEI-  
BOHMIVS *de genuinis His. Germ. fons- tibus* p. 42. JOH. FABRICIVS *P. IV. Bibl. suae n. LVII. p. 229.* ANT.  
TEISSIER *les Eloges des hommes sa- uans P. I. p. 114. sqq. P. II. p. 397. & nouuelles additions p. 72. sq.* AD.  
CLARMVND *in Vit. Clar. Vir. P. I. n. 17. p. 157. sqq.* qui tamen, ut alia taceam, ridiculo errore SLEIDA-  
NVM THVANI continuatorem facit; & quos adlegauit C. SAGIT-  
TARIVS *in Introduct. in His. Eccles. Vol. I. c. XI. §. X. p. 105. sqq.* qui omnium fusissime accuratissimeque ipse de Auctore, librisque ejus, eo- runderemque apud Viros eruditos prelio, egit: si DAN. GVIL MOL-  
LERVM excipias, cuius exasciata plane & integra de J. SLEIDANI extat *Diss. Altorf. A. 1697.* habita, quae instar omnium esse potest.

\* *Cominaeus.* Illustrē PHILIPPI COMINAEI inter Historicos nomen est, & merita ejus, qui literas nunquam didicerat, in orbe literato ingentia sunt. Tantam enim scriptis gallica lingua, & a SLEIDANO & C. BARTHO etiam postea latina ueste induitis, Commentariis suis iudicii politici prudentiaeque ciuilis & in ueritate dicenda libertatis

gloriam adeptus est, ut cum quo- uis ueterum historicorum compo- nere acerrimi etiam judices haud uereantur. uid. iterum EYBENIVS in *Eponymol. Crit. p. 230. sqq.* PO-  
PEBLOVNT in *Censur celeb. Auctori. p. 359. sqq.* U. partbeyischer *Biblioth. P. II. n. 33. p. 165. sqq.* J. BVRCH.  
MENCKE in *Diss. de Commentar. bi- florici, quos Galli Memoires vocant* §. I. p. 3. sqq. VOSSIUS de *Historia Lat. L. III. c. X. p. 642. sqq.* JOH. HENR.  
BOECLERVIS in *Bibliographia Critica c. XX. §. V. p. 374.* Si Historiam uitae ejus nosse aues, uitam ejus a SLEIDANO eleganter scriptam & uersioni suae editionis alterae in 12mo tantum praefixam, adire o- portet: praeterquam, quod ipse fata sua iniquiora refert *L. X. ed. hujus p. 328.* confer FR. GLADOVI-  
VM in *Observation. ad Bibliographiam Gabr. Naudaci p. 214. sq.* G. MATTH.  
KÖNIGIVM in *Biblioth. Vet. & Nou.* JOH. IMPERIALEM in *Museo Historico p. 28. sq.* & SCAEV. SAMMAR THANI *Elogia Gallorum doct. cum notis Viri Cl. CHR. AVG. HEVmanni L. I. n. IV. p. 23. sqq.* Epitaphium habet NATH. CHYTRAEVIS in *Deliciis itiner. p. 311.* Praeclare de eo sentit WIC-  
QUEFORTIVS, ingeniorum Polit- corum

tate praestantem) optarem plura scripsisse. Nauclerus\* etiam  
(prae-

---

corum censor intelligentissimus; en quaedam uerba ejus ex uersione germanica, inficeta & rudi licet, cum gallica ad manus non sint: PHILIP. COMINAEVIS, *Herr zu Argenton, darff dem TACITO keinen Fuß breit weichen, wegen seiner unpartheylichen und vollkommenen Art zu schreiben, im Ambassadeur L. I. c. VII. p. 116.* add *Intentions Moral. Ciu. & Militaires D'ANTOINE LE PIPPRE c. LXVIII. p. 245.* item LANGLET DV FRESNOY in der Anweisung zur Erlernung der Historie. c. XIV. §. I. p. 257. Optima est omnium, quarum tam multae sunt, ut uix numerari queant, editio Gallica Amst. 1706. III. Tom. in 8uo ed. cui postea Tomus etiam supplementorum accessit, quam, qui habere potest, legat prae reliquis: inter latinas BARTHII plenior, SLEIDANI elegantior est. Germanica uero, cuius, quod sciam, nemo meminit, prodiit Argent. 1566. in fol. cura CASP. HEDIONIS & cum notationibus MICH. BEVTHERI, ob quas omnino etiam attendi meretur.

\* Nauclerus. De JOH. etiam NAVCLERO, Litteratae nobilitatis in Suevia suo tempore ornamento, & Clmo Acad. Tubingens. Rectore, non male judicat noster, Prior

enim Chronicorum ejus pars antiquiora habet, quae multo melius ex fontibus auctorum, cujuscunque temporis proximorum hauriri debent. Mea editio Coloniensis Anni 1579. in fol. est emendatior & nouo indice auctior. Etsi uero operam in Chronicis hoc impendiisse aliquam MELANCHTHONEM uulgo constat, eum tamen in illo disponendo, augendo, retexendo desudasse confidentius asserit CASP. SAGITTARIUS in Diff. de prae-cip. Scriptorib. Hist. Germ. p. 80. quod de CARIONIS Chronicis potius intelligendum erit. Celeberrimus MENCKENIVS in Catalogo historico-rum Langleti introductioni, in linguam germanicam traductae, addito, refert olim opus hoc uocari solitum: *Das grosse Buch uon Tübingen c. V. p. 14.* & valde se in laudes ejus diffundit primus editor JOH. REVCHLINVS in prae-Historiam, ait, Chronicam, h. e. temporum de-scriptiones a condito mundo in anno restitutae salutis 1500. aemulatione ueterum digessit, opus ipso genere admirabile, & sui auctoris nomine venerandum. - - Hac una prodeesse uoluit hic noster J. N. J U. D. illustraturus & gesta & literas Germanorum, "quae

*(praesertim in altera historiae suae parte) contemnendus non est:  
nisi*

---

"quae multos jam annos in tene-  
 "bris & situ delituerant, uir literis  
 "& fide praestans, quorum alterum  
 "sua potuit industria & Principum  
 "Virorum fauore; alterum, et si id  
 "quoque uere suum, quasi ex tra-  
 "duce accepisse uidetur a Patre  
 "JOH. NAVCLERO uiro equestris  
 "ordinis - - Ecclesiae Tubin-  
 "gensis Praepositus, & Uniuersitati  
 "studiorum Tubingensium Can-  
 "cellarius dictus est. Tum & pu-  
 "blicis & familiaribus commodis  
 "patriae pater succurrens, ingen-  
 "tia in Tubingensem Ecclesiam  
 "beneficia contulit - - Certo  
 "scio, gratus eris, ni ipsa sis im-  
 "manitate immanior, si cognoris,  
 "si legeris: tantum in eis, puto  
 "in Chronicis, operibus est trugis,  
 "ut plane nemo unquam ad uete-  
 "rum studia sine illis adspirare  
 "possit. Credo ob hanc causam  
 "dicendi genus est neglectius, ut  
 "in promptu cuique sit, quod uo-  
 "let - - Si uero quis est inge-  
 "nio tam immodesto, ut ne dicam  
 "stupido, qui placari nolit hisce,  
 "si quid fortassis offenderit stylus,  
 "aetati condonet alioqui de se non  
 "male meritae. Plane, si cum re-  
 "liquis historicis NAVCLERI opus  
 "conferas, quantum fors excellunt

nonnulli, & paucissimi quidem, "c  
 sermonis cultu, tantum hoc su- "c  
 perat notandi artificio. Ita sunt "c  
 omnia suis diuisa temporibus, ita "c  
 suis aptata locis, commode dige- "c  
 sta in annorum numeros & gene- "c  
 rationum τῶν γενῶν catalogos. "c  
 Ex his, quae Christi ortum pre- "c  
 cedunt, ex Evangelio descriptae: "c  
 quae sequuntur, suis Trigenariis "c  
 confectae sunt. Nihil his com- "c  
 mune cum ALCINOI apologis, nil "c  
 de Comis, nil de Monocrepide "c  
 Mercurio leges. Vitam formant "c  
 & mores, si recte judicaris, quae "c  
 hoc opere conscribuntur. Id "c  
 quod es amaturus miro modo, si "c  
 uideris, quae in eo uarietas & di- "c  
 ligentia, si quando de aliorum "c  
 scriptis judicatur. Tum id etiam, "c  
 quum legantur in ista quasi NAV- "c  
 CLERI Bibliotheca innumera, "c  
 quae apud Scriptores reliquos o- "c  
 mnino non sunt: adeo nihil hic "c  
 erit, quod si diligens expendas, "c  
 non elegans aliquid sapiat & e- "c  
 ruditum. "c Quae modum fere in  
 laudando excedunt, & judicium  
 amoris magis, quam ueritatis, ma-  
 jore sui parte sapere uidentur,  
 cum uulgaria plurima contineat.  
 Conf. de NAVCLERO ejusque opere  
 & Continuatoribus HENR. PANT-  
 LEON.

*nisi quod barbariore interdum stylo utitur: multas tamen res  
scitu dignissimas recitat. Sed & Platina\*, dum uitas Pontificum  
descri-*

---

LEON. *Prospograph. Virorum illustrium P. II.* p. 554. ed. german. MELCH. ADAMI *in uita Philosoph. German.* p. 13. ed. recentissimae. GERH. JOH. VOSSIUS *in opere de Historicis Latin.* L. III. c. X. p. 646. DEGOR WHEAR *in Relection. Hyemal.* Sect. XL. p. 156. J. AND. QUENSTAED. *de Patriis Illustrium Virorum* p. 165. MART. ZEILERVS *in Historicis celebribus P. I.* p. 97. JAC. BVRCKHARD *in Commentar. de Lat. Linguae fatis in Germania P. II. c. IV.* p. 275. sqq DAN. GVL. MOLLERVS *Diff. peculiari de Nauclero* 1697. Altorf. ed. HERM. DIETER. MEIBOMIVS *in Orat. inaugur. de genuinis Hist. germ. fontibus* p. ed. recentissimae L. 1727. p. 29. in not. REINH. HENR. ROLLII *Biblioth. Nobil. Theolog.* Sect. I. c. I. §. 3. p. 14. BELLARMINVS etiam *de Script. Eccles. ad ann. 1500.* & alii ejus generis plures.

\* *Platina.* Vero nomine Baptista, non BARTHOLOMAEVS, SACCHVS CREMONENSIS, ex uico autem Platina, uulgo appellatus Platina; de quo uid. omnino PETR. LAMBEVICVM *in Annotation. ad Platinae Historiam Mantuan.* p. 443. Notabile de eo est LANGLETI DV FRESNOY judicium: PLATINA ist zwar zu aufrichtig, doch kan Er, wenn O-

NVPHRII Noten dabeys sind, noch passieren. In der Anweisung zur Historie c. II. Art. II. p. 157. conf. MENCKE *in addito Catalogo Historiorum.* c. LXV. p. 357. Nec minus Magni olim ERASMI ROTEROD. sententia de ipso notari meretur: In Historia ualiturus erat, si naectus fuisset argumentum felicius. In optimo Cive & Panegyrico nonnihil acedit ad Ciceronis imaginem; sed tanto interuallo, ut hoc cognomen non promereatur eruditorum calculis, alioqui uir doctus, facundus, &c, ni fallor, bonus. in Ciceroniano p. 115. ed. Neapoli Nemetum a MELCH. ADAMO curatam, quam praestantissimam nuper Cl. HALLBAVERO non ad manum fuisse miror & doleo; suam enim multum locupletare & commendabiliorum reddere potuisset. Plura uid. apud EYBENIVM *in Eponymolog.* p. 669. sq. POPEBLOVNT *in Censura Auditorum p.* Unpartheyischer Bibliothecarius P. I. n. XIII. p. 77. sqq. Atque in Naudaeensis p. 74. & additions & corrections p. 204. Inter editiones PLATINAE optimae sine dubio sunt, quo uetustiores sunt Veneta Anni 1479. Norimb. 1481. 1485. & 1529. omnes in fol. utpote, in quas

Poëta. describit, saepe ostendit, sibi uitia P. quorundam uebementer dispuisse. Admiseri sunt & Poëtae\*, qui & animum extent,

---

quas indici expurgatorio nulla uis aut uiolentia esse potuit: et si recentiores annotationibus, illustrationibus & continuationibus ONUPHRII PANVINII, aliorumque, locupletatae sint. Versiones inter aestimari debet Italica cum uita Platinae a NICOL. ANGELO CAFERRO Rom. Scripta & cum Continuat. PANVINII, STRINGAE, CICARELLI, BZOVII, BAGATTAE ed. Venet. 1663. in 4. Cum uero non nisi rarissime haec & illae haberri possint, utilissimam non nemo operam praestitit, quod primam illam accurate & nitidis typis expresserit in Belgio 1645. in 12. Quae ad uitam ejus spectant, qui milites inter eruditos nomen dedit, & infelicibus propter perpesta tormenta, uincula, pauperiemque summam, eruditis annumerandus est, hauriri possunt ex TRIETHEMIO de Scriptor. Eccles. T. I. Opp. p. 375. HIER. BALBO de Coronat. p. 84. P. JOVIO in Elogis p. 34. LVD. JACOBO & S. Carolo Bibliotheca Pontif. L. II. p. 275. C. SAGITTARIO in Introd. in Hist. Eccles. Vol. I. c. XXV. §. X. p. 657. qui uaria etiam doctorum uirorum judicia de eo recitat, & continuatores ejus refert, ARISII CREMONA literata p. 310. T. I.

n. LXXXV. BAILLET. DES ENFANS celebres c. LXXXVIII. §. VIII. p. 422. DAN. GUIL. MØLLERO in diff. de Platinæ Ahorf. 1694. BVRCH. GOTTHELF. STRVVE in Actis liter. fasc. IV. p. 3. sqq. ubi Inuentarium Bibliothecæ Vaticanae ab ipso confectum producit, & aliis pluribus, quos recitauit JOH. FABRICIVS in Hist. Bibl. sua P. III. n. LVII. p. 424. Denique Epitaphium ejus legi potest apud MABILLONIVM in Musæo Italicæ T. I. P. I. p. 66. & DODO RICHEA in Theatro funebr. P. III. Scen. VI. p. 388.

\*Admiseri sunt & Poëtae. Ne mireris consilium Auctoris, Bone Lector, rationes ejus ipsi sunt plures una & sat graues. A lectione Poëtarum, qui abhorret (uerba cognosce JOH. KIRCHMANNI, Viri Cl.) eum ego auersis Musis natum, nec unquam ad solidæ eruditioñis culmen peruenturum esse, libere sentio, in Dedic. GYRPHI AVSONIANI de numero ternario Rosloch. 1607. in 4. edit. Etsi enim, ut EVREMONDIVM dans ses ceutres métées T. I. p. 254. praeteream, aliquos strepitus TANAQV. FABER JUNIOR Tr. de futilitate Poësos edito & JOH. CLERICVS Objectionibus suis de

rent, & simul Latinam linguam politiorem reddant, quales sunt rum le-  
Virgi. ctio uti-  
lis.

---

*de inutilitate Poëeos graecae latinaeque  
in Parrhasianis P. I. p. 3. fecerint, il-  
lius tumultus Vener. GVIL. SCHÜ-  
ZIVS pecul. Diff. Lips. habita feliciter  
repressit, hujus strophas celeb. J.  
GVIL. BERGERVS habita Vitib. Ora-  
tione inaugurali, aliique confutarunt.  
Confer CORN. DIET. KOCHI differt.  
de moribus Poëtarum Helmst. hab. &  
J. CASELII Orationem pro arte Poëta-  
rum. J. H. ACKERI curam in Opuscu-  
lis Eloqu. fascic. I. additam, Rudolphi.  
1712. in 8. Sigillatim an indignum  
sit Pastore animarum Poësin exer-  
cere? inquisuit & accurate senten-  
tiā tulit MELCH. SYLV. ECCARDVS  
in Paſt. Conſcient. cl. III. qu. IV. p. 256.  
qui simul cautelas annexit saluber-  
rimas, ex quibus primam saltim in  
gratiā eorum, qui hisce deliciis  
tantum non totos se immergunt,  
quorum etiam summa laus non  
nisi in eo consistit, quod uersus,  
aliquando lasciuos admodum &  
profanae mentis indices, pangere  
possint, repetere placet: "Non  
"nefas est Ministrum exercere Po-  
"ëfin, sic tamen, ut tractetur ceu  
"πάρεγγον, horis succisiuis animi  
"& oblationis gratia, cum a se  
"uerioribus curis non nihil remit-  
"tendum, ut postea eo acrius re-  
"dintegrato feroore suscipiantur;*

non autem, ut ἔργον, quod me-  
liores horas rebus theologicis  
impendendas, sacrilege suffire  
tur, sibique depositat. Lege, si  
lubet, CAR. ARNDII Dissertationes II.  
de usu Poëeos profanae in Theologia  
exegerica & didactica Tomo V. Miscella-  
neorum Lipsiens. p. 12. sq. Tomo VI.  
p. 212. sqq. Tom. VIII. p. 11. sqq. re-  
periundae, qui nisi fata prohibui-  
sent, plures etiam daturus erat, &  
conspicctoris ingenii Virum Ro-  
LAND. MARESIVM: Poësin ipsam  
non dedecere Episcopum egregie  
ueterum exemplis docentem Epist.  
Philolog. L. II. Ep. XXXVIII. p. 444.  
sqq. Adhaec, eo comparatam modo  
esse, ut Theologis etiam licita con-  
cessaque sit, ostendunt SEBAST.  
KORTHOLTIVS Programmate Kilon.  
ad indicandam Orationem de  
Poëtica cum Theologia conjungen-  
da publicato 1726. & ABD. PRAE-  
TORIVS in opere de Poësi graecorum  
Vitib. 1571. 8. edit. append. de gene-  
raliſſ Poëſ. considerationib. c. I. p. 331.  
sq. ubi p. 377. AVGVSTINI & BA-  
SILII etiam confessiones multa, in  
Poëtis utilia, se didicisse adfert, ut  
eos morari opus haud sit, qui sa-  
cri ordinis homines ab his sacris  
prorsus remoueat. u. THEOPH.  
RAYNAVDVM e Soc. Jesu, in L. de bo-  
nis

*nis & malis librī p. 190.* Praeterea de usu Poëseos in Theologia accurate differit R. BOYLE *de Excel-lētia Theol.* p. 9. add. DAV. CASPARI *in Praelect. de futuri Theologi Studiis* S. LXX. p. 29. sqq. Quam denique utilitatem cum ad rerum cognitionem formandumque judicium, tum ad uerborum orationis que facultatem & splendorem ex Poëtarum lectione capere possumus, erudite fusissimeque calamo, credam, Fratris NATHANIS edifferit DAV. CHYTRAEV, Theologus & Polyhistor summus, *in regulis studiorum*, (quas uere aureas & utilissimas in foro saepe scrutario situ atque puluere consumi, passimque prae musteis quorundam inanitibus negligi & contemni dolerem, nisi eandem optimorum solidissimorumque superioris aeuī scriptorum sortem esse quotidie experirem) *edit. opt. Lips.* 1595. fol 183. sqq. Utilitatem sigillatim latinae Poëseos, causasque hodierni ejus contemtus pec. *dissert.* ostendit P. BRVMoy S J. *in Pensées sur la Décadence de la Poësie latine* 1723. Nec difficile foret a seculo XVI. ad hoe usque, quod uiuimus, plures Poëtas, si mediocribus esse concedas, Theologos numerare, quam omnium reliquarum, quas uocant, facultatum Viri docti, producere

poterunt: qui ipse olim aliquot centurias eorum collegi, quos suo loco & tempore fortassis publice sistam. Antiquiores Poëtas Christianos graecos & latinos peculiari Dissertatione recensuit Vir doctissimus ANDR. CHR. ESCHENBACHIVS *in Dissert. Acad. juncū Norimb.* 1705. ed. *diff. II.* p. 69. sqq. Plura cupienti dabunt, qui Poëtarum Historiam condiderunt LIL. GREGOR. GYRALDV, cuius Dialogos X. *Historiae Poetarum graec. & lat.* possideo *ex edit. Basile.* 1545. in 8. II. Vol. PETR. CRINITVS *de Poëtis latinis* L. V. *in Opp. ex officina Ascensione* 1520. in fol. *editis folio* 75. sqq. JOH. PETR. LOTICHIUS *in Biblioth. Poëtarum IV. Partibus Francof.* 1625. in 8. ed. OL. BORRICHIVS *in Dissertat. Academicis de Poëtis Francof.* in 4. 1683. ed. cui supplementa doctissima elegantis ingenii juuenis, sed praecipiti fato non sine omni culpa sua ereptus, MICH. FILIZ *m. Analectis ad BORRICHIVM de Poëtis Lips.* 1696. &, qui primo loco nominari debebat, ADR. BAILLET *in Jugemens des Sauans Tomo IV.* integro & aliquot partibus constante *Paris* 1686. quem noua etiam editione meliore prodiisse nouimus. Addat. JVL. CAES. SCALIGER *in Poëtices L. VI.* toto, quem *Hypercriticum inscripsit Gen.* 1586. p. 764. sqq. & POLYCARP.

*Virgilius, Ouidius \**, (*ubi non est impurus*) *Hora-*  
*tius,*

---

CARP. LEYSERVVS, Vir politae do-  
 strinae acerrimique iudicij & am-  
 bitum scientiarum uastissimo inge-  
 nio suo complexus, *in Historia Po-  
 etarum & Poëmatum medii aeu[i] Ha-  
 lœ 1721. in 8. ed.*

\**Virgilius, Ouidius.* De utroque  
 Poëtarum, illo in heroico, ob sum-  
 mum judicium & accuratam dili-  
 gentiam, hoc in elegiaco carmine,  
 ob ingenii maxime elegantiam, &  
 admirabilem suavitatem Principe  
 non opus est multa conuasare.  
 Qui Poetarum Historias uel notiti-  
 am scripsere criticam, aut utrius-  
 que editiones praefantiores cu-  
 rarunt, aliisque de utroque & reli-  
 quis etiam, quos OSIANDER com-  
 mendat, stylo copioiore exposu-  
 erunt. Ab HELIANDO & GERVASIO,  
 Magiae ipsum accusari perridicu-  
 lum est, BAPT.a. MANTVANVM ipsi  
 aquari a TRITHEMIO & praeferry,  
 absonum. Elogia ejus plurima  
 habent POPEBLOVNT & EYBENIVS.  
 Addi tamen, si lubet, poterunt de  
 VIRGILIO JAC. PONTANVS e Soc. J.  
*in Annotat. ad Progymnas mata Vol. I.*  
*L. I. n. LXXIII. p. 142. ed. Francof.*  
*1689. MORHOF. in Polybist. T. I. L. II.*  
*c. XVI. p. 576. JOH. NIC. FVNCCIVS*  
*in tractatu solide eleganterque scripto*  
*de virili actate Lat. Linguae c. III. S.*

XVIII. p. 201. sqq. Omnia uero,  
 quae in laudem ejus, qui solus i-  
 pso judice Poetas nomine dignus  
 est (L. XXX. c. II. p. 208. l. mox ci-  
 tandi) uertere possunt, habet J. C.  
 SCALIGER L. V. Poët. c. II. p. 538.  
 sqq. ubi cum HOMERO prolixè  
 comparat, & VIRGILIVM HOMERO  
 praefert. Conf., qui etsi HOMERO  
 propensior, eadem Orchestra sal-  
 tauit R. RAPIN *les comparaisons des*  
*grands Hommes de l'antiquité Tom. I.*  
*p. 97. sq.* Ego non nisi pauca Pseu-  
 donymi elegantissimi VIGNEVL-  
 MORVILLE *Mélanges de l'Histoire*  
*& de littérature T. I. p. 44.* uerba ad-  
 iiiciam: Virgile ne doit point for-  
 tir des mains des jeunes gens.“  
 Son langage est plus beau, &“  
 plus naturell, que celui de Cice.“  
 ron. C'est le plus judicieux, le“  
 plus sage, & le plus pur de tous“  
 les Poëtes latins. Il y a beaucoup“  
 à profiter dans son Eneide:“  
 ad formandos mores in genere totum  
 Poëma. Est enim imago ἀνδρὸς  
 πολιτικῆς καὶ πεπτικῆς. Les Ge-  
 orgiques de ce Poëte, sont un chef-  
 d'oeuvre en leur genre. Effusissimus  
 omnium est in laudibus MARONIS  
 coaceruandis ALEX. ROSSAEVS, cu-  
 jus VIRGILIVS triumphans in III.  
 L. dispertitus, omnes veteres ipsum

*tius\*, ualde sententiosus, sed in Odis nimis obscurus. Comici etiam*

---

Poetas superasse, eundo per singulos, contendit Roterd. 1661. in 12. De OVIDIO uid. J. MASSON. *in luculenta doctissima que uitae ejus descriptione chronologica Amstelod. 1708. in 8.* qui instar omnium esse debet. Addi possunt, aut in defectu ejus sufficient J. G. WALCHIVS *in Hist. Crit. Lat. Linguae c. IX. §. II. p. 408. sqq.* J. ANDR. FABRICIVS *in Biblioth. Lat. P. I. p. 260. & P. II. p. 101.* MORHOFIVS *in Polybiſt. T. I. L. II. c. XVI. p. 598.* FVNCCIVS *I. c. §. XXXVIII. p. 251. sqq.* qui de VIRGILIO etiam pluriima habent. Unicum non grauabor adscribere BOHVSL. BALBINI judicium, qui, "O inimitabilem, *inquit*, quandam facilitatem, secutus summam claritatem, "cum suauitate conjunxit, nec tam elegiaci carminis & numerorum elegantiam neglexit, ut merito hunc unum dicipulis imitandum proponam, cuius lateus candor omnes aliorum fucatos colores uincit. Nostra aetate BIEDERMENA, & SED. HOSCHIVS, nec non GVIL. BECANVS, qui II. posteriores compluribus annis nullum alium legerunt profanum auctorem frequentius, eum ferme acquirunt, *in Verisim. hum. liter. c. V. P. II. §. IV. p. 135.*

Quae omnino ita se habent, quicquid etiam nimiarum argutiarum MVRETVS, VICTORIVS SCREVELIVS, VAVASSOR, aliique in eo sibi deprehendisse uideantur.

\* *Horatius.* Judicium Theologi audis, Lector, quod fortasse in censendis ueterum scriptis parum, aut nihil ualere praeoccupata mente praeripis: adscribam igitur unum alterumue Philologorum, Criticorumque summorum, quorum auctoritate illud egregie confirmatur: ut de comparatione inter PINDARVM & HORATIVM in hujus fauorem facta a BLONDELLO & Amstel. 1693. in 8. gallice ed. quam una cum RAPINI, TOLLII & PALMERII comparisonibus aliorum Poëtarum latina ueste indutam JANVS BERCKELIVS *Lugd. B. 1707. in 8.* edidit, nihil dicam. Nec DR. DE GODEAV in discursu super Poëmata Malherba gallica omnibus ipsum Graecis praeferre repetam: JOH. CASELIVS, at quantus in his literis uir! Epist. ad GVILIELMVM, Duc. Brunsvicens. p. 161. "Vate, *inquit*, LY. rico Te delectari animaduerti: neque immerito, cum sit & elegantissimus & doctissimus, qui semper admirabile aliquid & diuinum depromat, ex abditis Mu-  
"farum

“sarum penetralibus, quo demul-  
“ceat politissimi cuiusque ingenii  
“pectus.“ C A S P. B A R T H I V S ,  
summus olim Germaniae Criticus,  
crebro in ejus laudes se effundit.  
Pauca proferamus ejus uerba ex  
Tom. I. *Aduersariorum L.* X. c. II.:  
“De HORATIO constat omnium  
“Philosophorum flores & dogma-  
“ta delibasse. adde L. XXXVII. c.  
“XXII. MAJORAGIVS, e Soc. J.  
“dicendi facultate praestantissi-  
“mus: Nemo sane, ait, uel di-  
“cendi figuris metrorumque uari-  
“etate jucundior HORATIO, uel  
“recondita doctrina crebrisque  
“sententiis utilior inueniri potest.  
in *Omt. Vol. n. XXIII. p. 542.* DAN.  
HEINSIVS, ingeniorum in Belgio  
Princeps, in præfat. ad Lect. HORA-  
TII sui merito audiri uult: “Q.  
“HORATIVS FLACCVS, auctor plu-  
“rimae urbanitatis, &, si quisque  
“optimus uirtutis ac sapientiae  
“Magister. Et paulo post: E  
“PLATONIS & ARISTOTELIS scri-  
“ptis, quae ad uitam emandan-  
“dam spectant, non omisit VEN-  
“SINVS ille, sed contraxit. Siue  
“quando in Lyricis grandi ac sub-  
“limi ore, aliquod subinde ora-  
“culum pronunciat; siue, ut in  
“sermonibus, larga manu uirtutis  
“ac justitiae præcepta spargit.  
Quae uero de obscuritate odarum

queritur noster, ea, credo, qui in  
dubium uocare uelit, fore nemini-  
nem: in primis, si recogitemus ea  
tempora, quae uiuendo OSIAN-  
DER attigit. Causam certe dolen-  
di sibi habere olim uisus est HENR.  
GLAREANVS: Solum hunc inter“  
latinos Poetas digno expositore“  
carere, quem unum oportebat“  
memoriae commendare, quo nul-“  
lus tersior, nullus minus habens“  
uerrucarum, totus nitidus, ele-“  
gans, & dictionis felicissimae,“  
quo hodie lingua latina merito“  
gloriari potest, cum graeci o-“  
mnes in hoc poëmatis genere“  
nobis perierint“ in *Dedicat. Annot.*  
*suarum Friburgi 1533. in 8. editarum.*  
Ex quo uero BERNH. PARTHENIVS  
SPIELENBERGIVS *Commentarium*, in  
his, quod doleo, oris rarissimum, &  
quem reliquis omnibus utilitate  
praestare facile dixerim, *Venet. 1584.*  
in 4. publicauit: PETR. GVALTH.  
CHABOTII X. *Iustrorum industria*,  
ex ed. JAC. GRASERI *locupletissima*,  
*Baf. 1615. in fol.* curata, nimia fere  
& omnino paedagogica quibus-  
dam uisa, ei explanando impensa  
est; multaque lucem cum ex  
Philologiae, tum ex Philosophiae  
maxime penu ipsi assudit FRIED.  
RAPPOLTVS *Commentario suo elabo-*  
*miffimo, Lips. 1675. in sua forma e-*  
dito: textum uero aliquot cente-  
nis

*etiam recreationis causa legendi, qualis est Terentius\*, qui plus sapient.*

---

nis locis restituit notisque illustrauit doctissimis in postrema editione sua RICH. BENTLEJVS *Amstel.* 1713. in 4. & denique incomparabilis DACIERII *Pamphrasis Gallica*, *Paris.* 1681. X. Vol. quae sola omnes fere tenebras ejus dispellit, difficultates omnes tollit, accessit; querimoniae illi amplius locum adeo haud esse lubentissime concedo. uid. de CHABOTII *Commentario GEORG. ZENNERI gelehrte Nouellen Anni 1695.* p. 768. Vitam HORATII egregio Commentario illustravit JOH. MASSONIVS, *Amstelod.* 1708. in 8. Adde, praeter Scriptores ad Poëtarum notitiam ducentes, & NIC. FVNCCIVM *de virili aceritate Lat. Linguae c. III. §. XXIX. p. 239. sqq. WALCHIVM in Hist. Lat. Lingu. c. IX. §. IV. p. 414.* & PARRHESIANDRVM (Rüdigerum) ex SCHVRZFLEISCHII *Discursibus exceptis diuitem in singular. p. 513.* Plura uero de HORATIO ipso judicia conlegerunt, ut EYBENIVM & POPBLOVNT denuo excitare omittam, CHRIST. FVNCCIVS *in Rhetore Scholastico Claff. VI. p. 667.* & AVGST. BVCHNERVS *in Programmate de Horatianae Lyrae præstantia, Vitemb.* 1624. publicato, lectuque plane dignissimo.

\* *Terentius.* Haec ex tripode dicta censebis, qui accuratius Comicorum hunc Principem legisti unquam. Multis modis Criticorum suffragia eum PLAVTO praefuerunt. uid. CASP. BARTHIVS *Tom. I. Aduersar. L. IV. c. XV. p. 187.* TE-“ RENTIVS, ait, tanto sane Magistro“ suo (PLAVTO) superior, quanto“ honestas est improbitate. Et L.“ V. c. VIII. p. 225. Ego certe sem-“ per ita sensi, minime tanti aesti-“ mandam popularitatem PLAVTI,“ quanti sapientiam & urbanam e-“ legantiam TERENTII.“ Imo L. IX. c. VI. p. 423. ubi perstringit eos, qui cum TERENTIO, uerba magni“ Critici ipsa recito, PLAVTVM“ committunt, tanquam quisquam“ hoc certamine opus habeat, at-“ que adeo sint coeci, qui cum ju-“ dicio aliquo in litteris uersantur,“ uel quid unum alterumue dece-“ at, dignoscere non possint: quo“ spatio pudica & bene educata uir-“ go domum suam seruans distet a“ muliere, lauta quidem & epulis“ uiros uenante, sed uaga, scoeni-“ ca, denique circumforanea, tali-“ tamen, quae honestatem etiam“ simulare possit.“ Nullum mihi dubium est a BARTHIO, JVST. LI-“ PSIVM pungi, quem comparatione inter

*sapientiae in recessu babet, quam in fronte promittit.*

Plan-

inter hos Comoediae Duumviro instituta L. II. Epist. Quaeſt. epist. XVIII. tota PLAVTVM TERENTIO praetulisse conſtat. u. BALSAC. in Disc. Gallice editis & SOCRATI ejus Christiano adjunctis p. 83. FABRIC. Bibl. Lat. Vol. I. L. I. cap. I. p. 14. conf. CHRIST. CELLARIVM, TERENTIVM PLAVTO etiam praeferen tem, & manibus puerorum excutientem in Diff. Acad. uarii argumenti Diff. IV. §. XIII. p. 466 ſqq. add. DAN. HEINSIVS praef. in Terentium, Amſt. 1656. a ſe editum. BOH. BALBINVS in Veriſimil. humanior. Liter. c. VIII. §. II. pag. 212. J. N. FVNCCIVM in adolescentia Lat. Lingua, cap. III. §. XXVIII. p. 135. ſqq. ERASM. ROTE RODAMVM L. XXVIII. Epist. n. XX. p. 1700. ed. Lond. Ne autem V. D. Minister aliquando TERENTIVM inspicere pudori ſibi ducat, ſum mu m, quem excitaui, aeuī ſui The ologum ERASMVM cogitet, qui per omnem uitam ſuam triuifſe TERENTIVM, exemplumque ſuum paene quotidiana ad excessum us que lectione attruiſſe dicitur, & R. E. PVRPVRATVM VALLETE addat, de quo Cl. DAV. ANCILLONI VS in Melange Crinque de Literature Tom. II. art. LXXXIX. p. 418. LE CARD. DE LA VALETTE eſtimoit tant

cet ancien Poëte, qu' il portoit ſes comédies dans ſa poche pendant les Campagnes qu'il faifoit: Ino ipſum LVATHERVM noſtrum familiarem ejus lectionem non improbaſſe au tor est BAS. FABER in praef. L. de Synonymia Terent. Et SCALIGERVM ſenem, poſtquam omnium disciplinarum ac ſcientiarum paene perluſtrasset adyta, ſemper in manib[us] gestauifſe hunc Comicum, neque illius lectione diuinum illud pectus explere potuifſe JAC. CRVCIVS Belga notiſimus, refert in Epifol. L. III. p. 262. & peruulgatum paſſim eft GROTII Apo phagma: aliter pueri legunt, ali ter ſenes. Nec ſine ſtomacho in Seculum noſtrum TERENTII lectionem negligens ſummo Vir ingenio & accuratiſſimo judicio J. HENR. BOECLERV[us] amico ipſum commendat: Venustiſſimae ab ſolutiſſimaeque latinitatis auctor, nunquam ſatis laudatus eft, nec fruſtra a Joh. SCALIGERO, jam ſene tantopere deamatus. Hujus artem & ingenium, ſi penetrare poteris (& uiam monſtrabit, uel una diſſertatione, quām praefixit huic ſcriptori HEINSIVS) multum Te in politiori literatura profe cile exiſtima, in Epif. ex Mſt. ed. a Cl.

*Plautus\* nimis impurus est, & propter antiquitatis uocabula non facile*

---

a Cl. SCHELHORNIO in *Amoenitat. Literar. Tom. IV.* p. 547. Mihi hic commodum in mentem uenit recordari FRID. TAVBMANNI Viri, in quo amoenissimi ingenii uenustas cum solida uariarum rerum doctrina certare uidetur, qui in intimatione quadam ipsius VIRGILIO praemissa: "Laudo, qui hunc Autorem (TERENTIVM) Delicium romanae linguae sic legit, ut etiam intelligere cupiatis. Nam certe plures sunt, dicam sine fisco, qui TERENTIVM ament, quam qui intelligent, & creduntur quaedam pueris hodie nota, quae senioribus quidem unquam innotuerunt. Addam his ANGELI DECEMBRII uerba ex L. I. de *Politia literaria* P. III. pag. 22. ed. Basili. 1562., quod sciam librum doctissimum a paucissimis hodie legi: "Docet in primis Comicus naturaliter uiuere, prouidum & cautum hominem fieri adulantibus; "iisque adhibere negotiis, quod optimum est, quae consilio regi possunt: Caetera, uti uana inutiliaque relinquenda. Unde plerosque demiror, qui TERENTIANAM uilem admodum dicerent esse materiam, non ideo ab illustribus Viris, sed Plebejis

tantum legi dignam, cum TVLLI-  
VM tamen uideamus summum  
Oratorem & Philosophum, & qui tot magistratibus in urbe floruerit eundem Poëtam familiarem suum appellare - - - Sane sunt Terentiana praecepta omnium hominum generi per utilia, omni fere negotio congruentia. Obiter addo singularia quaedam de BOECLERIANA TERENTII editione legi in *Epistolis Loffianis* a Cl. LACKMANNO editis Ep. CLXXXIV. p. 381. quam etiam prae reliquis eligendam suaserim, cum ob elegantem commentarium & accuratas methodi recensiones, tum ob indicem utilissimum & xpsouadiav Terentianam.

\* *Plautus.* De PLAVTO & TERENTIO uariorum judicia congesserunt CASP. SAGITTARIVS in *Diaatriba de uita & scriptis Plauti, Terentii ac Ciceronis*, Alt. nb. 1671. 8. CHR. AVG. HEVMAN. in *Sapientia Scenae Rom. Isen.* 1716. in 12. ed. præfat. FAM. STRADA, S. J., in *Eloquentia Bipartita* P. I. L. III. Tractat. 2. & 3. p. 439 seqq. FRANC. VAVASSOR de *Iudiciorum dictione* Sect. II. c. I. p. 171. seqq. ed. KAPPIAN. L. 1722. D. G. MORHOF. in *libro posthumo de pura dictione a Vener. MOSHEIMIO* ed. t. XII.

c. XII. §. VI. p. 197. sqq. CHRIST.  
FVNCCIVS in Rhetore Scholaſt. c. VI.  
p. 662. & JOH. NIC. FVNCCIVS de  
adolescent. Lat. Lingv. c. III. §. I. p.  
103. sqq. ut reliquorum scrinia ex-  
cutere uix opus sit. Nihilominus  
extemporaneam eam quidem, sed  
solidam tamen & accuratam de illo  
Polyhistoris Critique consum-  
matissimi CONRAD SAM. SCHVRTZ-  
FLEISCHII sententiam audire lubet:  
M. A. PLAVTVS adhibiret uiel Ar-  
chaicnos und obsoleta, zum öffern ist  
Er im Scherzen obsoen, und hat zu-  
weilen Wörter erdichtet, um bey den  
Zuschauern ein Gelächter zu erwecken.  
Wenn man die alten Redens-Arten  
aunimmt, so schreibt Er gar gut La-  
tein, und kan man seine Latinität,  
sonderlich in satyrischen Schrifffen, wohl  
an Mann bringen. Apud PARRHE-  
SIANDRVM, quem euādem cum  
CLARMVND esse autumo, in frey-  
mühigen Singularibus p. 514. De lati-  
nitate Plautina peculiari Dissertatione  
HENR. STEPHANVS egit in append.  
Tr. de latinitate falso suspecta, eam  
que ex scholis eliminare contendit  
EDMVND. RICHERIVS in obſteirice a-  
nimorum c. V. p. 113. sqq. edit RE-  
CHENBERG. Neque graue erit,  
quae ingeniosissimus R. RAPINVS  
de utroque differit hoc loco etiam  
legere: "Plaute est ingenieux  
"dans ses desseins, heureux dans

ses imaginations, fertile dans l' "invention: il ne laisse pas que d'" "auoir de mechantes plisanteries" "au gout d' Horace, & ses bons" "mots, qui faisoient rire le peuple," "faisoient quelque fois pitié aux" "honnêtes gens. - - Plaute n'" "est pas tout à fait si regulier dans" "l' ordonnance de ses Pieces, ny" "dans la distribution des actes, que" "Terence: mais il est aussi plus" "simple dans les sujets, car les fa- " "bles de Terence sont d' ordinairement" "composées, comme on uoit" "dans l' Andrienne, qui contient" "deux amours. C' est ce qu' on" "reprochoit à Terence; qu' il fai- " "soit une comedie latine deux" "Grecques, pour animer d'autant" "le theatre. Mais aussi les" "denouemens de Terence sont plus" "naturels, que ceux de Plaute:" "comme ceux de Plaute sont plus" "naturels, que ceux d'Aristophane." "Et quoy que Cesar Terence une" "diminutif de Menandre, parce" "qu' il n' a que de la douceur &" "de la delicateſſe, & qu' il n' a" "pas de force & de uigueur, il a é" "crit d' une maniere & si naturelle" "& si judicieuse, que de copie qu' il" "estoit, il est devenu original." "Oeuvres diverses concernant les belles lettres Tom. II. Reflexions sur la poétique p. 199. a quibus non multum

tum abludit elegantissima inter PLAVTVM & TERENTIVM instituta collatio a ROL. MARESIO *L. II. Epist. Philol. Ep. VI.* Obiter addo in uul-  
gus notum esse, non sine ingenti aplausu TAVBMANNI olim com-  
mentarium in PLAVTVM statim, ex quo *Vitemb. 1605.* ederetur, a Viris eruditis in & extra Germaniam exceptum esse, quod uel repetitae edi-  
tiones *Annor. 1612. & 1621.* demon-  
strant, & ut aliorum encomia  
“transeam, J. H. ALSTEDIVS, toti-  
“us criticae speculum uere dicen-  
“dum esse existimat in *Systemat.*  
*Mnemon. de Poët. Lect.* Quam tam-  
men ne fibi ipsi quidem satisfecer-  
rit Auctor, & quam male inprimis  
a Typographis habitus sit, ipse suis  
nobis uerbis edisserat: “Quaeso  
“Te, quid in eo est, quod Lecto-  
“rem alliciat? typorum aliqua  
“conciinnior uenuistas? ea uero e-  
“jusmodi est praesertim Graeco-  
“rum, sed & in bona operis parte  
“latinorum, ut nisi Sybylla legerit,  
“posse interpretari alium pures ne-  
“minem. Charta autem, si cum  
“exotica componatur, aut cum me-  
“liore saltem nostratum, pleraque  
“sic est, ut a tractatione istius pue-  
“rum pekum & aquam poscas lo-  
“tioni manuum. Tegetes certe  
“mendicorum, qui Lipsiam tuam  
“(Becmann) in Nundinis obside-

re solent, uidi haud raro puriores;“ ut mirer in Galliis aut Transalpi-“  
nis reperiri, qui eum tanto pre-“  
tio emere aut tractare sustinue-“  
rint. Quanquam & mea aliqua“  
culpa is deterior factus: quid e-“  
nim pingam, aut uelem meas“  
hominis & tunc febrientis hallu-“  
cinationes? itaque editionem jam“  
paro alteram, quae multis qui-“  
dem modis, quod in me erit, me-“  
lior futura est. “in lance satyr p. 17.  
Hanc alteram uero, cum, quae se-  
cutae sunt, non multo prima me-  
liores, imo postrema etiam omni-  
um corruptissima, apparent, lu-  
cem nunquam uidisse satis con-  
stat, etsi olim magnifice prolix-  
que eam se curaturum illustris  
HENR. LEONH. SCHVRTZFLEISCHI-  
VS, quod bene memini, cum pu-  
blicam in Alma Leucorea professi-  
onem ambiret, edita peculiari  
scheda, catalogum multorum ejus  
operum affectorum recensente,  
promiserit. Cum MStis notulis  
*Brummerianis in Bibliotheca Carpzo-  
uiana* etiam fuisse catalogus ejus  
testatur *P. II. p. 222.* quas doctas  
accuratasque esse Auctoris summa  
in his literis eruditio sperare ju-  
bet. Lectu non injucunda sunt,  
quae de obscoenitate PLAVTI con-  
tra AVG. POLITIANVM disputat  
THEOPH. RAYNAUDVS, Soc. J., in  
*Erotemat.*

*facile imitandus, Nicodemi Frischlini\* priores Comediae, Rebeca,*

---

*Erotemat. de bonis & malis librīs P. I.*  
*Erotem. VII. n. XCIII. p 59.* Etsi uero noster PLAVTO operam aliquam impendere, recte quidem, V. D. Ministrum haud uelit, summi tamen olim in Dania Theologi praelectiones ineditas in quasdam ejus Comoedias Hafniae non omnino in dedecus ipsius seruari. J. A. FABRICIVS Autor est in *Biblioth. Lat. Vol. II. L. I. c. I. p. 16.* imo sanctum olim HIERONYMVM Plautinas libertissime legisse fabulas refert JOH. LVD. BALSAC. in *Epist. Se- liet. n. XLII. p. 751.* in append. VA- VASSOR. *libritit.* Quod suo cujusque tempore, sin minus laudem, ueniam tamen merebitur.

\* Nicod. Frischlini. Spes nostro aeuo supereft ualde exigua, fore inter V. D. Ministros, qui ejus comoediis legendis uacare uelint. Non pessime autem tempus suum collocarent, qui in juuentute, antequam S. muneri admouerentur, seriis amoeniora hujusmodi studia interponerent, unamque aut alteram ejus Comoediarum percurrent, omnibus enim idem pretium statui haud potest cum animi potius in aliquibus seruorem, quam judicii normam secutus nec debitam adhibuisse diligentiam ui-

deatur. Multo rebus suis rectius consulerent, quam naeniis germanicis & ineptissimis saepe chartis, aliquando etiam fabulis, quas Romanenses uocant, futilibus tempus fallendo: dicam an potius? perdendo! Neque tamen uelim, aliquis sibi persuadeat, multam operam tempusque hujusmodi lectioni animi unice recreandi gratia, etsi non sine utilitate, impendendam esse. Ut in omnis profanae literatura studio, ita hic in primis ualet illud: ne quid nimis. Habet majora grauioraque V. D. M., in quibus omni animi contentione elaboret, & quibus per totos omnino uitiae dies inhaereat, ne nostro aeuo contingat, de quo olim suo conquestus est diuus HIERONYMVS: Sacer-“ dotes dimissis Prophetis & Euan-“ gelii uidemus comoedias legere“ (aliquando eheu ipsos agere!) &“ amatoria bucolicorum uersuum“ uerba canere, tenere VIRGILIVM,“ & id, quod in pueris necessitatis“ est, crimen in se facere uolupta-“ tis. “ Epist. XLVI. ad Damasum. Vi- tam atque fata infelicis hujus erudi-“ ti descriptis M. GEORG. PFLÜ-“ GERVS, Ulmanus in Appendice Orationum FRISCHLINI altera edi-

*ea, Priscianus napolans, Julius Redinius, multum habent elegantiae, jucunditatis, festinitatis, & eruditionis. Sunt & uaria Colloquia\* Latino sermone non minus jucunde, quam eruditæ*

tione promulgatarum Argent. 1605. in 8 cujus libelli paulo rariores utulo reliqui fere omnes Biographi, ADAMI, FREHERVS, CLARMVNDVS, &c. ararunt. Nuper rimme memoriam ejus accurato studio doctissimaque commentatione recoluit CAROL. HENR. LANGIVS Brunsvigae 1727. in 4. De Comœdiis uero ejus, quas praeter inuentionis artificium, argumenta utiliora, uersuum dictio[n]isque elegancia & in primis perspicuitas commendant, summi etiam Viri honorifice admodum senserunt. DAV. "CHYTRAEVs per illas pristinae "latinitatis nitorem in Germaniae "theatra reduc[t]um esse statuit: "JAC. MONAVIVS comicam palli[m] omnibus hujus seculi Poëtis eripuisse scripsit. Et quae hujus generis plura ipse recitat in Orat. in MARC. WAGNERVM Fri-mar. p. 416. conf. LOTICHII Biblio[th]e. Poët. P. III. p. 158. OL. BORRICHIVS in Dissertationibus Acad. de Poëtis Diff. IV. n. CLVII. p. 130. EYBENIVS in Eponymol. Crit. p. 368. ANT. TOISSIER les Eloges des Hommes sauans P. II. p. 144. sqq. & nouelles addi-

tions p. 369. ADRIAN BAILLET Jugemens des Sauans Tom. IV. P. III. p. 408. JAC. BVRCHARD. de Lingua Lat. in germania fatis P. I. c. VI. p. 501. seqq.

\* *Colloquia.* Non dubito fore, qui haec pueris nondum ephæbos egressis, non uero Viris, S. muneris dignitate fulgentibus, commendanda esse arbitrabuntur. Sed illi non sunt, qui satius esse tandem ea didicisse, quam nunquam, quorum ignoratio contemptum sui ut plurimum, viros etiam ceteroquin doctos in ruborem dando, acriter vindicare solet. Neque uero ERASMI Colloquia pueris scripta sunt, neque a pueris intelligi queunt. Frustra eos Viri Magistri que ipsi legunt, nisi accurate temporum, hominum doctorum & morum illius aeuicognitio[n]e probe instructi ad lectionem eorum accedant. Major pars illorum Historiam clericorum eruditorumque ERASMI aequalium arcanam sūtit, & acri omnino sale uitia plurimorum perfricare audet. Ex editionibus, quae exstant, plurimis commendare soleo ul[lim]ensem

1712. in suo editam, cum notis PETRI RABI & apologia ac utilitate colloquiorum, nec non laude morias, aliisque rebus. Vir omnino elegantissimus fuit ERASMVS, qui ingenio suo festiuo leridoque multum indulxit, atque mentem suam de controversiis tum agitatis, quam studiose alias tegere solebat, hic satis prodidit. Adeoque non sine ratione B. LVTHERVS juuentutem diligenter serioque adhortatus est, ut a lectione eorum abstineret, uid. WOLFG. KRÜGERI *Catalogum Mille Virorum illust.* p. 81. Captum quippe ejus multum superant: ut jocos salesque aliquando nimis libero & incerto eum ore effundere taceam; ex quibus mores juuenum, qui confirmati nondum judicii & ad licentiam per se proni sunt, detrimentum capere possent. Quamuis etiam regulas, quas in scribendis dialogis Rethores praescribunt, ERASMVS superstitione obseruasse haud uideatur, tot tamen habet lectissimorum uerborum locutione nunque elegantias, quibus uarias easque curiosissimas res inuoluit, ut Lectorem peritum atque attenuum ualde demulcere & in amorem sui abripere possit; nec sine insigni uariae doctrinae augmento dimittit. Ut uero ad LVTHERVM

redeam, uariae erant causae, quae, ut ERASMO irasceretur, animum ejus permouebant u. in eum acriter inuehentem in *Colloquis Francof.* ad M. 1571. latine in 8. editis Tom. I. ubi inter alia plura duriora: Scripta ejus sunt ualde perniciosa " Moriens filiis meis prohibebo, " ne colloquia ejus legant, ubi si- & etis & alienis personis impiissima spargit, & data opera docet, quae obscurant Ecclesiam & fidem Christianam, rideat me & omnes homines, Deum non rideat, si deliter suadeo" &c. p. 204. Quod inter opera ejus prohibita in indice prohibit: f. XII. Conc. Trident. Colon. 1597. in 12. edito primo loco numerentur, causam facile quilibet subodorare potest. Adeoque nemo facile in plures inquirere opus habebit, cur integra in Virum Summum plausta congerat THEOPHIL. RAYNAUDVS in *Erotem. de bonis & malis Libris Part. I. Erot. IV.* p. 22 sq qui in classem scurrarum rejicit, clanculariis Atheis adnumerat, scurrilitatis blasphemae & maximarum haeresium reum agere nititur. Praeterea fallit ac fallitur vir doctissimus J. G. WALCHIVS, qui, Colloquia, inquit, neque tenerae aerati, neque adultiori commendari merentur: namque sunt supra juniorum captum, qui illa

"illa haud intelligunt, & notae,  
 "quas usui eorum accommodatas  
 "adjiciunt, nullum utilitatis fru-  
 "ctum praebent. Qui in latini-  
 "tate aliquid profecerunt, tempus  
 "male consumunt, quando in hu-  
 "juscemodi colloquiis & abruptis  
 "formulis uersantur, *in Hist. Crit.  
 Lat. Linguae c. XI. §. VIII. p. 454.*  
 Etsi enim prius ambabus manibus  
 concesserim, posterius probare  
 haud possum. Adultiores enim  
 in politissimo ERASMI ingenio  
 modum applicandi ueterum for-  
 mulas felicissimum, orationis a-  
 moenae lepores, flosculosque sin-  
 gulares, licet aequabilis ipsi tenor  
 puraeque dictionis grauitas saepe  
 desint; & quod hic in primis at-  
 tendimus, uberrimam rerum scitu  
 dignissimarum, intimorem Hi-  
 storiam cum literariam, tum ec-  
 clesiasticam illius aeui illustranti-  
 um, ad acuendam ingenii simul  
 ac judicii uim inuenient, quae im-  
 pensam lectioni operam largissime  
 compensabunt. Ita exempli grati-  
 a HVGO DONELLVS JCt. Cl. pri-  
 mam occasionem cognoscendi pe-  
 nitius religionis nostrae ueritatem  
 ex lectione horum colloquiorum  
 cepit. u. *Acta Erudit. Franconiae P.  
 XVII. p. 416.* Evidem Vir fuit ua-  
 stissimi ingenii, acerrimique judi-  
 cii, & qui utique in literis domi-

erat & regnabat, in seculi decus &  
 miraculum natus: de se ipso ta-  
 men per modestiam contemptim  
 judicat *in Ciceroniano p. 126.* judi-  
 ciumque ipsius de colloquiis suis  
 festiuum hic repeti meretur: E.  
 nimvero Bataui, *ait*, oratoris nae-  
 nias, quae colloquia uocantur,  
 quanto plures terunt manibus,  
 quam LONGOLIVI scripta, quamli-  
 bet elaborata, quamlibet expoli-  
 ta, quamlibet TULLIANA, & ut  
 graece dicam melius, *κυριοτητες*  
 va. Quid in causa? quid, nisi  
 quod illud res ipsa capit, mora-  
 turque lectorum qualicunque  
 sermone tractata: ad haec quo-  
 niam theatrica sunt & uita ca-  
 rent, dormitat lector stertaque.  
 Utilitas commendat etiam medi-  
 ocrem eloquentiam. Quae tan-  
 tum adferunt uoluptatem, ea diu  
 placere non possunt, praesertim  
 iis, qui literas in hoc discunt, non  
 solum, ut politius dicant; uerum  
 etiam, ut melius uiuant, *m Cice-  
 roniano p. 145.* ed. M. ADAMI. Sed  
 rectius judicium posteritatis est.  
 Expromam illius specimen ex Viri  
 excellentissimae eruditionis, &  
 summa ingenii ui praediti J. FRIED.  
 CRAMERI uindiciis Nominis ger-  
 manici aduersus obirectatores Gal-  
 los scriptis: LONGOLIVS ERASTI  
 eloquentiam totius Galliae opi-  
 bus

"bus praeferebat: equidem si ue-  
 "rum fateri uelimus; nescio an  
 "uel superior: uel etiam hodier-  
 "na aetas Galliae quicquam ui-  
 "derit ingeniosius Colloquiis ERA-  
 "SMI. Conf. CHRIST. HENR. WEI-  
 SIVM Lib. IV. de Stylo Rom. c. VI. p.  
 340. qui stylum ERASMI dialogi-  
 sticum ex recentioribus prae cae-  
 teris magnificat. Placet tamen,  
 ut lucem aliquam foenerentur ea,  
 quae de prohibitione eorum atti-  
 gimus, uerba addere VALER. AN-  
 DREAE ex Biblioth. Belgic. pag. 178.  
 "Liber notatus in prima classe LL.  
 "prohibit: Interpolarat olim ea,  
 "refecatis iis, quae offendere pote-  
 "rant, NIC. CVNNIUS, ERASMO a  
 "manibus, sed perit labor ille &  
 "certe ERASMVS ipse L. XXXVII.  
 "ad amicos lect. styli exercendi  
 "gratia scripsisse ea se refert, nihil  
 "minus cogitans, quam ut ederen-  
 "tur. Et in purgatione sua aduer-  
 "sus Epist. non sobriam M. LV-  
 "THERI, Colloquia, inquit, me in-  
 "uito atque etiam irato prodie-  
 "runt, quibus adjeci quaedam in  
 "gratiam typographi, leui sane  
 "brachio, ut qui uno die inter-  
 "dum III. absoluerm colloquia.  
 "Quanquam non ubique jocor in  
 "colloquiis, et si jocor, non jocor  
 "otiose. Idem L. XXI. Ep. ad Tho-  
 "MAM Cardinal. Angl. scribit: ut

colloquia sua alicui graece ac la-"  
 "tine docto, nec in odium, nec in"  
 "fauorem notabiliter propenso, "  
 "perlegenda tradat: Si deprehen-"  
 "dantur, inquit, impia, me quo."  
 que suffragante, eripiantur ju-"  
 "uentuti: Sin offendant leuiora"  
 "quaedam, poterunt ex bonorum"  
 "uirorum judicio corrigi, quo pe-"  
 "nes juuentutem maneat utilitas."  
 Quod cum factum adhuc non sit, e"  
 "juuentutis ea manibus excutienda"  
 "sunt, nec purgationi ERASMIANAЕ"  
 "dandus locus. Haec ille. Paulo mi"  
 "tius cum ipso agit FR. SWEERTIVS  
 in Athen. Belgicis p. 208. quem uide.  
 Neque ingratum fore confido hic  
 legere jucundam de his colloquiis  
 historiolam & Galli simul doctissi-  
 mi judicium. Ita enim persona-  
 tus VIGNEVL-MARVILLE: SIMON"  
 COLINET, libraire de Paris, fit ti-"  
 "rer uingt-quatre mille exemplai-"  
 "res des Colloques d' ERASME."  
 Outre qu'en ce tems-là les liures"  
 etant plus rares, qu'ils ne sont"  
 pas au jour d'hui, on les recher-"  
 choit avec plus d' auidité, le li-"  
 braire eut encore l' adresse de"  
 faire courir le bruit, que ces Col-"  
 loques etoient defendus, a fin"  
 par cette amorce d'en auoir plu-"  
 tot le debit, ea res acuit empto-"  
 rum auiditatem dit E. en ecriuant"  
 a ALPHONSVS VALDISAEVS Les"  
 "Col-

*dite scripta & edita, qualia sunt Erasmi, Joannis Ludouici Viuis\*, &  
Dialog-*

---

“Colloques d’ ERASME sont trop  
“libres & neantmoins ils meritent  
bien d’etre lus pour ce qu’ils ont  
“de bon d’ ailleurs. ERASME y  
“fait uoir toute l’ etendue de son  
“genie le plus beau & le plus agre-  
“able, qui ait jamais rempli tête de  
“Grammairien. Varillas dit, que  
“les plus curieux de ces Colloques  
“c’est le Ciceronien; mais je puis  
“assurer, qu’ il n’y en a pas un qui  
“n’ ait quelque chose de singulier  
“& beaucoup de finesse d’ Esprit &  
“de critique. In Melanges d’ Hi-  
“stoire & de Literature T. II. p. 125.  
addi mererentur, quae apud BAIL-  
LET *Jugemens des sciauans* T. II. L. II.  
p. 151. sqq. leguntur, nisi prolixio-  
ra essent, & sat jam prata bi-  
bissent.

\* *Johann. Ludou. Viuis.* Aliquam  
hic purae latinitatis curam offendas,  
si nouiter efficias sine necessitate  
uoces, & Phrases etiam saepe  
Iberiam redolentes magis, quam  
Romanae linguae genium, excipi-  
pias, sed sine neruis & ingenii fe-  
stiui nitidique copia. Ea etiam  
leporum amoenitas, quae Dialogis  
multam conciliat gratiam, abesse  
uidetur. Rerum uero ad Viro-  
rum studia aliquid emolumenti  
conferentium pauca deprehendes

uestigia. Ad puerorum igitur in-  
genia captumque accommodatio-  
ra uidentur. Caeteroquin VIVES  
diffusissimae eruditionis copia, ma-  
gnus suo tempore literator, JCtus  
& Theo'logus fuit, qui summa judi-  
cii ui ERASMVM, in aliis eti amani  
dotibus ipsi inferior, superasse  
uidetur. Reete de eo censet CONR.  
GESNERVS: J. L. VIVES in Iucu-  
brationibus suis eloquentiae fa-  
pientiam ita conjunxit, ut nemo  
etiam eruditus non cum aliquo  
fructu earum le lectionem hau-  
fisse fateatur in Biblioth. pag. 430.  
& notatu digna sunt, quae in lau-  
dem ejus scribit JOH. TH. FREIGIVS:  
LVD. VIVEM puer etiamnum ita  
adamaui, ut ne adhuc quidem  
ejus amorem mihi ex animo ex-  
cidisse sentiam: Semper enim  
mihi in Philosophia & liberior &  
ueracior aliis & inter primos fu-  
isse, qui superioris seculi barba-  
riem, & sophisticam agnouerit,  
agnitamque probauerit, conui-  
cerit, affixerit uisus est. *In Dedic.*  
*Colloqu. Vivis.* In multis P. RAMO  
praelufuisse VIVEM non est dubium,  
& prolixe facta sententiarum in  
Tabula comparatione illud docet  
BARTH. KECKERMANN. in *Pne. cogn.*  
*Logic. Tr. II. c. IV. p. 164. sqq.* Ipse  
etiam

etiam ERASMVS haud sinistre judicat de stylo ejus: "Nec ingenium, "nec eruditionem, nec memoriam "in illo desidero: adeo illi para-  
ta sententiarum ac uerborum co-  
pia, cumque fuerit initio durius-  
culus, in dies magis ac magis  
maturescit eloquentia &c. in Ci-  
ceroniano p. 132. Addat, de eo PAVL.  
JOVIVS in *Elogiis Vir. lit. illustr.* p. 218.  
CONR. GESNER. in *Biblioth.* f. 430. sq.  
REVSNERVS in *Icon. Vir. lit. illustr.*  
f. 11. KRÜGERVS in *Catalogo Mille  
Virorum illustr.* p. 169. qui falso obi-  
tum ejus in annum 1543. reuicit.  
J. JAC. BOISSARD. in *Icon.* cum REVS-  
NERO l. c. & KOENIGIO in *Bibl.* pag.  
250, emortualem ejus 1541. annum  
facit, cum HENR. WHARTHON &  
recte quidem A. 1537. obiisse di-  
cat in *Append. Hist. Lit. Script. Eccle-  
siast.* GVIL. CAVEI p. 129. quo cum  
POSSEVINVS, Nic. ANTONIVS,  
THVANVS aliique faciunt. Qua in  
sententia aliquo modo confirmor,  
quod unanimiter omnes fato prae-  
maturo obiisse dicant; ERASMVS  
vero A. 1519. ipsum jam annum  
26. egisse testetur in *Opere Epistol.*  
*L. XIX. Ep. 101.* consulatur porro  
de uita, scriptis ac eruditione VI-  
VIS, SIXTVS SENENSIS in *Biblioth.*  
*Sacra L. iV.* p. 337. THOM. POPE-  
BLOVNT in *Censura celebr. Auct.* p. 365.  
sq. J. H. HOTTINGER, in *Biblioth.*

quadripart. *L. II. c. VI.* p. 31. & 75.  
ANTON. A WOOD in *Histor. & Anti-*  
*quitat. Oxoniens.* *L. II.* p. 233. ANT.  
TEISSIER *Nouvelles additions aux Elo-*  
*ges des hommes fauans* p. 78. sqq. *Un-*  
*parthyscher Bibliothecarius* *P. X.* n.  
177. p. 880. BAILLET *l. mox citato*  
*n. 345.* p. 164. sqq. REIMANN. in *Cri-*  
*tischen Geschichts-Calender* p. 49. sq.  
qui demum 1538. VIVEM prodiisse  
in lucem publicam libris suis *de*  
*trad. art. minus recte afferit.* Epi-  
taphia ejus aliquot exhibit DODO  
RICHEA in *Theatro funebri* *P. III.*  
*Scen. VI.* p. 408. & qui omnium fu-  
ssilime accuratissimeque de eo e-  
git Nic. ANTONIVS in *opere Bibli-*  
*oth. Hispan. recentior. rarissimo Vol. I.*  
*p. 552. sq.* et si OSANDRO nostro  
praeter meritum insultet, quod ip-  
sum puriori religioni fauise re-  
ferat. Ipsa hoc confirmingat mul-  
torum, quos ANTONIVS cumulat,  
elogia; & Indicum expurgatorio-  
rum diligentia, quae in operibus  
ejus delenda inuenisse sibi uide-  
tur plurima, illud testatur. Non  
graue erit hoc transferre, quae de  
Colloquiis Vivis habet, alibi non  
reperiunda, in primis cum opus  
ipsum euoluere paucissimis con-  
tingat: *Exercitatio linguae latinae*  
*S. Dialogi.* Hujus operis prima  
publicatio uidetur *Coloniae fu-*  
*isse Anno 1494. in 4. sub primae*  
*latine*

*Dialogi Joannis Jouiani Pontani\**, eruditionem, festinatatem &  
elegan-

---

"latine loquendi exercitationis se-  
 "cundum ordinem rerum, quae in  
 "quotidiano usu uersantur, appel-  
 "latione. Editi sunt *Venetis*  
 "quoque apud haeredes MELCH. SES-  
 "SE 1588. in 8. & saepe alias. Hos  
 "semi - graecarum uocum ibi u-  
 "surpatarum nomine reprehendit  
 "MATAMORVS, atque item aliquan-  
 "to acrius FRANC. SANCIUS, facta  
 "ab eo tot uocabula sic audacter, &  
 "praeter aequum ac decens, in hac  
 "exercitatione non sine admirati-  
 "one, ne dicam indignatione ex-  
 "cipiens. Quietamen Dialogi sem-  
 "per in magno usu apud omnes  
 "fuerunt nationes, quibus latina  
 "lingua cordi est & pretio. J. TH.  
 "FREIGIVS notis illustratos Norimb.  
 "1571. 8 ed. ubi & recusi sunt 1622.  
 "in 12. & Venet. per Domin. de Imber-  
 "1612. 8. in singula colloquia  
 "annot. fecit P. MOLA Compluten-  
 "sis, indicemque latino - hispani-  
 "cum difficiliorum uocabulorum  
 "J. RAMIRVS adjunxit, ut editio fie-  
 "ret noua, tum alibi tum Barcino-  
 "nae 1615. in 8. Caesar. Augustaeque  
 "1627. in 8. Madritique 1644. 8. & cum  
 "inscriptione *Dialogisticar. LL. exer-*  
 "citionum. Lermae 1619. Gallice  
 "quoque una cum latino Autoris  
 "prodierunt Lugd. apud Gabr. Co-

lier 1560. cum indice Latino-Gal-  
 "lico AEG. HOVSTEVILLE CADOMI  
 "in Gymnas. Mont. Profess. atque  
 "iterum ex noua Gallica uersione  
 "BENJ. JAMINI Paris. apud Gabr.  
 "Bacon. 1578. teste VERDIERIO. Ger.  
 "mani etiam atque Poloni suos fe-  
 "cerunt, DROVDO teste &c. p. 554.  
 Quod si editio operum ejus, cum  
 erudita HALDR. COCCII praefatio-  
 ne, Basil. 1560. II. Tom. in folio cu-  
 rata, haberi queat, impensaie iis  
 coemendis pecuniae neminem fa-  
 cile poenitebit, quod Louanienses  
 aliquot locis libros ejus truncaver-  
 int. Omnem uero iram in opti-  
 mum omnino Virum euomit JAC.  
 BIEDERMANNVS in *Agonistixw L. II.*  
 c. VIII. p. 291. cuius periniquam  
 censuram repetere haud lubet.

\* *Job. Jouiani Pontani.* A JAC.  
 PONTANI e Soc. J. Progymnastis-  
 tibus, dialogorum etiam forma,  
 maximam eruditionis scholasticae  
 partem elegantissime complecten-  
 tibus, & saepe prela typographo-  
 rum exercentibus, probe hujus Di-  
 alogi discernendi sunt. Elegantia,  
 proprietate & puritate styli ERAS-  
 MVM atque VIVEM multis modis  
 superat. Neque hominem de  
 schola existimes, qui in aulis Prin-  
 cipum magnam uitae partem con-  
 sumpsit,

elegantiam latini sermonis, una cum multarum rerum cognitio-  
ne,

---

sumpsit, & difficillima belli pacis-  
que negotia apud Imperantes tra-  
etrauit. Ipse Lat. Linguae intelli-  
gentissimus ROMVLVS AMVSAEVs,  
“PONTANVM inter eos, quos latinæ  
“orationis facultate cum antiquis  
“hominibus comparari posse exi-  
“stimat, primo ponit loco: Quid  
“enim, ait, J. PONTANVS, Vir in-  
“genio & doctrina singulari, tam  
“multis uoluminibus non ma-  
“gnam rerum uarietatem copiose  
“grauiter & ornate, tum uersibus,  
“tum soluta oratione tractauit?  
*in Vol. Omt. p. 138.* adde BAS. ZAN-  
CHIVM *in Poëmat. L. VII. p. 225.* ubi  
eleganti epigrammate laudes ejus  
cecinit. Docti, faceti jucundique  
ejus sunt Dialogi, & sale etiam  
satyrico adspersi: utinam non ob-  
scœnitate uerborum, & nimia sty-  
li acerbitate, aliquando etiam  
commaculati. Videatur de Viro e-  
loquentissimo, quem inuidia aemul-  
lorum sua ipsi CICERONI surripui-  
sse, uana suspicione, in uulgo  
sparxit P. JovIVS *in Elogiis Virorum*  
*Literis illustr. pag. 94. ed. majoris.*  
CONR. GESNERVS *in Biblioth. uni-  
uers. p. 428.* WILH. CAVE aut po-  
tius WHARTON ad illum, *in Hist.*  
*Lit. Ecclesiast. Addit. p. 145. ed. nouis-  
simae.* NICOLAVS REVSNERVS *in*

*Iconibus. J. III. J. RAVIS. TEX TOR*  
*in Theatro Historico-Poet. L. IV. cap.*  
*XXVI. p. edit. per J. JAC. GRASE-*  
*RVM Basil. 1673. curatae & optimae*  
370. GERH. JOH. VOSSIUS *in opere*  
*de Historicis Latin. Lib. III. c. VIII. p.*  
607. *sqq.* POPEBLOVNT *in censuræ*  
*celebr. Auth. p. 352. sqq.* G. MATTH.  
KOENIG *in Bibliotheca Veteri-Nouæ*  
*p. 655. sqq.* ADOLPH. CLAFMVND.  
*in Vitis clariss. Virorum P. VII. n. X.*  
*p. 83. sq.* WICQVEFORT *Ambassa-*  
*deur L. I. c. VII. p. 113.* & qui curio-  
sa multa & accuratam operum ejus  
notitiam suppeditat NIC. TOPPIVS  
*in Bibliotheca Neapolit. p. 151. sqq* ubi  
memorabilis FRANC. ASVLANI *Epi-*  
*stola* inserta legitur, quae plena est  
laudum PONTANI, & prolixo ho-  
nores, quibus ALPHONSVS Rex  
Neapol. ipsum affecit, recenset, qui  
imaginem ejus ex aere factam in-  
ter res suas pretiosissimas ostende-  
re, & reliquis omnibus præferre  
solitus fuit. Ob libri raritatem ea  
tantum huc transcribam, quae in-  
uidendas laudes Dialogis ejus ad-  
metiuntur, uerba: Adde totte  
Dialogos, & de rebus grauissimis  
disputationes, in quibus cogno-  
scendis majorem fortasse utilita-  
tem capere possumus, quam cum  
LVCIANVM bonos omnes inse-  
“stantem

*ne, complectentes. Sunt & alia latina scripta satis eleganter composita, lectu jucunda: qualia sunt, Apophthegmata Erasmi\*: ejusdem*

---

“stantem, & dignitati cuiusque generis hominum illudentem, legimus, ubi multum scurrilitatis, urbanitatis parum deprehendimus p. 154. Epitaphium elegans & piuum, quod ipse sibi scripsit, passim legitur, uide N. CHYTRAEI *delicias iuener. p. 66.* & a ROGISSARO etiam repetitur *in delices d' l'Italie p. 476.* Obiter addo: Lepidum Jouiani Patris colloquium cum filia Aurelia de secundis nuptiis legi posse in *Cheuraeanis P. I. p. 206.* & de responso ejusdem: cur unice tantum cibi genere uteretur? ut medicorum, inquit, manus effusquam, uide BEIERLING *apophthegmata Christi. p. 399.* Editio operum, quae soluta oratione scripsit Basil. 1538. prima Tom. II. constat, locupletissima uero est Basil. 1556. IV. Vol. in 8. quae poëtica simul comprehendit, utraque rarissime in illustrioribus etiam Bibliothecis offertur.

\* *Apophthegmata Erasmi.* Usum eorum aliquem in S. etiam sermonibus noster rectissime concedit, si aliquando & cum judicio adhibeantur: qua in sententia Theologi nostrates semper fuerunt, donec superstitione rigidi quidam

censores haec talia, ceu ueteris Adami lenocinia, & profana sacrorum sermonum de honestamenta, rejicere prorsus ac damnare, praepostero deuotionis zelo, niterentur. Sunt enim uasa aegyptiaca, quae aurum habent aliquando, quod aures simul ac mentes attrahere potest, si gloriae diuinae amplificandae parca prudentique manu consecrentur; ut nullum deuotionis pietatisue hinc detrimentum metuendum sit. Conf. *Dissert. de Concionibus artificiosis & alamodisticis Praeside D. ZACH. GRAPIO Rost. 1704* hab. §. XVII. p. 35. sqq. CHRIST. CHEMNITIVS in *Methodo concion. in annot. ad praefat. S. V. p. 124.* & ad c. I. §. III. p. 133. sq. MELCH. ZEIDLERI *Rhetorica Ecclesiast. c. II. p. 34. ed. majoris in 4. 1704.* curatae, & in commentario ad illam eruditio, sed mole sua laborante c. V. §. 55. p. 99. sq. Non inutiles igitur pueros senibusque libri sunt Apophtegmatum & similium ERASMI, quos merito D. G. MORHOFIVS, vir in his etiam literis acutum uidens, commendat in *Polybist. Part. I. L. I. c. XXI p. 270.* Lycosthenis tamen similis labor multis modis eidem praeter ridebet, qui locupletior ordinata-

*eiusdem similia, ex Plutarcho & aliis autoribus collecta: quorum usus etiam in sacris Concionibus interdum esse potest, & multa*

---

dinatiorque est, & leuissimo saepe pretio uenundatur. Fuit enim uir hic reuerā musarum Notarius, cui omnis aetas ingenique uis in locis communib[us] congerendis consumpta est. Maxime suaderem Verbi diuini Ministro, si haberiqueant, ut SIM. GOVLARTHII *Apophategmata Sacra* 1592. & LAVR. BEYERLINCK. *Apophategmata Christiana Antwerp.* 1608. in 8. sibi comparet, in quibus ex ecclesiasticis Patrumque scriptis selecta sunt, quae magis adhuc in orationibus S. admonuendos auditorum animos pondus habere poterunt. Nec minus, quod obiter addo, JOH. DANDREI *similia & dissimilia ex Patribus imprimis collecta Col.* 1594. in 8. aut MAXIMIL. SANDAEI *Syluam similiu-dinum S. Col.* 1640. in 8. Ut recentiores ubiuis obuios non attingam, quos magno numero allegauit CL. FRID. ANDR. HALLBAVER *im Unterricht zur Klugheit erbaulich zu predigen. P. II. c. III. §. XIII.* p. 290. Denique ERASMI uitam, quam cognoscere operae pretium est, praeter ea, quae ipse literis mandauit ad CONR. GOCLENIVM, habemus ex diligentia P. MERVLAE & PETRI SCRIVERI *Amst.* 1615. publicatam in

12. addatur Epistola B. RHENANI operum editioni priori praefixa, BARTHOL. CALCKREVTER. *in uita ejus Argent.* 1605. in 8. GVIL. INSULANVS MENAPIVS *in Orat. funebri* ERASMO habita & Basil. in 8. edita, & MELCH. ACONTIVS *in Epicedio & Apotheosi Erasmi, carmine prolixo & eleganti, Tom. II. Declamat. Melanchthon.* p. 422. sq. Elenchum Librorum ejus dedit ADR. BARLANDVS, ipseque ERASMVS II. operum suorum catalogos publicauit *Basil.* 1537. quis uero crediderit, tot eruditissima utilissimaque scripta peracribum & iniquum J. CAES. SCALIGERI judicium, mereri: una litura ea“ fana fieri posse “ *in Orat. pro Cicerone contra Erasimum p. 24.* Prolixa imprimis uitae scriptorumque recensio extat *in nouissima operum ed. Amst. X. Vol. 1705. sq. in folio* constante, quae diligentissime scripta est, & omnia habet, quae ad notitiam tanti Viri comparandam desiderari queant. Addantur omnino SAM. KNIGHT *in Vita Erasmi Cantabrig.* 1726. anglice edita in 4. GVIL. BATESIVS *in uitis selectorum aliquot virorum pag. 187. seqq.* *Icon animi & affectuum ERASMI in Observat. Halens. T. IV. Obs. XXI.*

*multa alia bujus generis. Neque exclusos uelim etiam historicos, qui Germanice (praefertim eleganter) res memoria dignas, conscripserunt. Nam & Germanicae linguae elegantia, non tamen affe-*

*p. 440. sqq. JOH. CLERICVS in Bibliotheca Choise Tom. V. p. 15. sqq. & Tom. VI. p. 7. sqq. qui nouam splendidamque illam editionem aliquot locis diligenter etiam recensuit. P. JOVIVS in Elogiis p. 175. MATTHIAS QVADIVS in Ebre deutscher Nation p. 409. sqq. PHIL. MELANCHTHON. Declamat. T. IV. p. 778. sqq. CONR. GESNERVS in Biblioth. Uniuers. f. 197. JAC. VERHEIDEN. in Imagin. & Elogiis praefantium aliquot Theologorum a ROTHSCHÜZIO recus. p. 14. sqq. JOH. FABRICIVS in Biblioth. sueae P. I. p. 320. ANON. in Observat. Halens. T. IV. pag. 440. TH. CREEN. in Animadu. Historico-Philol. P. IV. p. 103. sqq. BAILLET in Jugemens des Sauans P. II. Tom. II. n. 339. p. 127. sqq. JAC. FRIED. REIMANN. in Historia Germanorum literaria P. III. Sect. I. p. 331. GOD. ZENNERI gelehrte Nouellen Anni 1692. p. 494. PARAVICINVUS in singularib. Erudit. Cent. II. p. 63. CLARMUND. ille personatus Virar. clariss. in re lit. Virorum P. I. n. I. p. 1. sqq. MELCH. ADAMI, KOENIGIVS, FREHERVS a. llii. Animi gratia egregium, si superis placet, Epitaphium tanti ui-*

*ri adjicere lubet, quod collectis a PANTAL. CANDIDO XIV. in Epitaph. Antiqu. & recent. L III. p. 85, adjungi meretur:*

*Hic jacet Erasmus, qui quondam bonus erat mus,  
Rodere qui solitus, roditur a uermibus.*

Addit, qui exhibit AEG. MENAGIVS: Il y a, comme uous uoyez, « deux grosses fautes de quantité, » qu' il semble, que l' Auteur ait « bien reconnu, & quand on lui « demandoit, pourquoi il auoit fait « la premiere syllabe de uermibus « breue; c' est, repondit - il, que « dans le premier uers j' ai fait la « premier syllabe de bonus longue. » in Menagianis Tom. II. p. m. 391. sqq. Mirari etiam subit fuisse, qui testamentum ejus rescindere uoluerint, scriptaque ejus, ab excessu damnauerint tanquam Lutherana, teste WESENBECIO in Orat. de Gabr. Naudaco, in declam. Melanchthon. T. VII. p. 213. imo uero fuisse etiam, qui imaginem ERASMI in conclavi affixerat, hac sola de causa, ut inambulans eamque praeteriens consputaret; & quod magis est, repe-

*affectata*\*, *Theologum ornat.* *Hanc horam ita Minister insu-*  
*mat,*

---

reperiri Virum uariae doctrinae laude inclutum, qui illud tantum non collaudaret & defenderet JAC. PONTANVM, S. J. *Theologum in Atticis Bellariis* P. I. b. XVII. p. 46. Desid. u. ut hoc adhuc addam, ERASMVM foro Roterodamensi redditum cultissimo epigrammate celebrait Poeta insignis, PETR. FRANCIVS L. II. *Epigramm.* p. 432. ed. 2. *auctioris Amst.* 1697. quod legi relegate meretur. Proxime etiam auctior prodibit celeberrimi J. A. FABRICII *diff. de Religione Erasmi*, a cuius diligentia & rarae eruditio copia nonnisi curiosa solidaque monumenta expectari possunt.

\* *Non tamen affectata.* Quo uitio nostra aetas in primis laborat. Etsi dissimulandum haud sit, hoc dum acrius insectatur Cel. JOACH. LANGIVS *in Orat. Sacra Francof.* 1707. *in suo ed.* in alterum inclinare, & omnem orationis cultum praeposter zelo e suggestu S. eliminare, qui in scyllam fere semper incidere solet, dum uult uitare Charybdim. Optime autem incomparabilis noster BALDWINVS: "Mali sunt Concionatores, quibus nimium placet stylus aulicus, cui

plus studii tribuunt & laboris," quam utilibus doctrinis." uide quaelo ipsius *Institut. Minist. Verbi c. XIV. §. III. p. 147.* & JOH. ANDR. QVENSTAEDIVM *in Ethica Paſtorali Mon.* 107. p. 636. sqq. & *Mon.* 109. p. 646. sqq. ubi obſeruationes quasdam de studio linguae uernaculae a Theologo etiam impendendo offendes. Sin alicui peregrina magis arrideant, legat, quae de uitanda profanae eloquentiae affectione V. D. Tractatorem bene admonet GILLES DV PORT *in l' art de Precher* L. II. c. VIII. p. 85. L. V. c. XV. p. 301. sqq. Egregie etiam hac de re differit R. RAPIN e Soc. Jes. *in Reflexions sur l' Eloquence de la Chaire* Tom. II. Opp. Amſterd. 1683. ed. n. 32. p. 98. cuius quaedam uerba dabimus: "Un Predicateur" Chretien ne doit rien tant eui" ter, que tout ce qu'a trop d'eclat" dans les paroles & même dans" les penſées: il doit l'étudier a" parler nettement & sans affectati" on. L'Eloquence de la chaire" aime la pureté sans rechercher l'" elegance: elle uaut être forte," sans se soucier d'être agreeable:" elle n'a rien de grossier ny rien" d'affetté: & elle prend toujours" plus

*mat, ut non defatigetur, sed ut omnino cum animi alacritate definat.*

## CAP.

“plus de soin de ce qu’elle pén-  
“se que de ce qu’ elle dit.  
“Tout ce qui est étudié & bri-  
“llant lui paroît faux elle ne peut  
“s’en accommoder: & toute cet-  
“te uaine affectation de langa-  
“ge qui corrompt la pureté &  
“la sainteté de la parole de Dieu  
“lui paroît profane: elle n’ai-  
“me dans le discours que ce qui  
“est droit, simple, naturel &c.  
In primis multum consuluisse ju-  
uabit Mr. ARNAVLD. *Reflexions*  
*sur l’ Eloquence des Predicateurs,*  
*Amsterd. 1695. in 8. & Saint-Eu-*  
*remoniana Tom. I. p. 226.* Cete-  
rum uernaculae linguae studium,  
utile, aut necessarium haud esse

contententes, exemplis graeco-  
rum latinorumque masculine con-  
fundit u. MELANCHTHON. in  
Collect. JOH. MANLII Part. III.  
pag. 50. sq. qui locus, nisi pro-  
lixitatem uitaremus, hic exscri-  
bi mereretur. conf. AD. THEOD.  
SIBERVUS Vol. II. diaλεξεων A-  
cad. pag. 159. Oppido autem no-  
tari meretur confessio B. MART.  
CHEMNITII, qui ex Postillis LV-  
THERI stylum germanicum se  
collectione phrasium formularum-  
que excoluisse ipse narrat in ui-  
tae suae Historia. uid. erleuterter  
Preissen Tom. III. P. XXIX. p. 339.  
cujus uestigia legisse neminem  
poenitebit.



## C A P. VI.

### *Secunda hora pomeridiana.*

DE

### LINGVARVM STVDIO.

**N**on modo ornamento est Ecclesiae Ministero, uerum etiam Linguarum uile, si graecae & hebraicae linguae cognitionem studia habeat: ut quandoque propter translationum uarietatum uenit possit ad fontes linguarum\*, & ad ipsa (ut uocant) originalium.

\* *Ad fontes linguarum.* Confer haec, bone Lector, cum illis, quae noster statim ab initio & paulo etiam post hoc ipso capite monuit, & studium S. fontium eum neglegit non habuisse uidebis, et si temporis ingeniorumque rationem prudenter attendere uoluit. Dici enim satis non potest, quot iliades malorum ignoratio SS. Linguarum olim & nunc pepererit in Theologia. Neglectio, Magnus ait noster CHEMNITVS, & ignorantia fontium uarias de nihilo gignit Disputationes, quae conspectis fontibus unico uerbo praecidi possunt. *Harmon. Evangel. Vol. I. c. l. p. 40.*, Christi notitia e fontibus hausta sola ueros Theologos efficit, judice Theologo linguarum, quas oriens colit,

suo tempore peritissimo, JOH. DRACONITE in *Dedicat. Michae Pentapli.* Fuit olim tempus, quo IGNATIVS LOJOLA Hebraeae linguae cognitionem suis interdixit, uid. RIBADENEIRA in *uiva ejus L. V. c. X. p. 627. ed. Colon. 1602. in 12.* cui tamen instituto intercessit decretum PAVLI V. & URB. VIII., qui serio, ut ad haec etiam studia animum appellerent, mandarunt. Utrumque extat in JVLII CLEMENT. PLACENTINI *Lib. de Potest. Pontific. in S. J. P. III. c. V. §. VIII. & XII. p. ex ed. J. A. SCHERZERI Lips.* Nec defuerre ex illa etiam societate, qui Orientalium Linguarum cognitione celebre in republica literaria nomen adepti sunt. Minime vero audiendus ex nostratis est HERM. CONRINGIVS, qui versionem germanicam

*nalia configere: quandoquidem Nouum Testamentum lingua graeca:*

---

manicam Ministro uerbi sufficere ad interpretationem scripturae, nec opus habere hebraea & graeca lingua, contendit in Epist. gratulat. ad Ducem Brunsvicens. ob natalem octogesimum ipsius scripta, quem merito reprehendit & confutat B. JOH. BENED. CARPZOVIVS in *Theologia Exeget.* Reg. I. p. 18. Ceterum non minus eleganter ac neruose scripsit NIC. ALBERTVS A KAMENECK, S. L. Professor olim Pragensis: "Miseratione Theologus, qui S. linguam penuria Doctorum disce- re non potuit: flagris, qui disce- re non uult & occasiones respuit, dignus est: ille, quod juniores non cohortatur, hic, quod su- perbe dehortatur, culpandus, in Programmat. Acad. Pragens. 1616. in 8. editis Reet. Julio Com-Schlickio Lit. B. & suo jam tempore JOH. SCHWE- BELIVS acuti ingenii grauissimique judicii Theologus censuit: "Haud facile quemquam feliciter uersari in diuinis literis sine linguarum peritia, praefertim, qui publicis concessionibus praeesse cogetur. "Si quidem scriba doctus ad regnum coelorum similis est Patri- familias, qui depromit e thesau- ro noua & uetera. At noua in "graeco, uetera n hebraico sunt

recondita promptuario, ut lin- " guarum clave uehementer opus" esse uideatur. In insigni rarissima- que Epistolaram ejus Theologicarum Centur. Bipont. 1597. in 8. edit. n. XXV. p. 73. adde, quae prudenter cir- cumspecteque CHRIST. DEMOCRITI fanatico fontium contemptui op- posuit D. FRANC. ALB. AEPINVS in *Mateoelog. fanat. recentior. praelimin.* Thes. II. p. 5. sqq. WEIGELI quoque impetus in LL. studia factos feliciter repressit BALTH. RHAV in *Theol. Polem. L. I. Controu. I. qu. IV.* p. 7. Confirmant uero sententiam OSIANDRI egregie, ut mille alia omittam, magni ERASMI uerba, quae hoc transferri digna mihi ui- fa sunt: "Nulla, inquit, ratio- ne fieri potest, ut intelligas, quod scriptum est, si sermonis, quo scriptum est, fueris ignarus: nisi forte malimus ociosi, quic- quid hoc est muneris, cum apo- stolis e coelis expectare. Neque enim audiendos arbitror istos- quosdam, qui, cum in Sophisticis- tricis & illiteratis literis usque ad decrepitam aetatem computre- scant, dicere solent: mihi satis est HIERONYMI (adde LVTHERI) translatio. Sic enim potissimum respondent ii, qui ne latine qui- "dem

*gracca: uetus autem hebraeo sermone, scriptum est. Igitur haec hora*

---

“dem scire curant, ut his etiam  
“frustra uerterit H̄ERONYMVS.  
“Ceterum, ut ne dicam interim,  
“plurimis modis referre, e suis  
“haurias fontibus aliquid, an e  
“qualibuscumque lacunis. Quid,  
“quod quaedam, ob sermonum  
“idiomata, ne possunt quidem ita  
“transfundi in alienam linguam,  
“ut eandem lucem, ut natuam  
“gratiam, ut parem obtineant em-  
“phasin! Quid, quod quaedam  
“minutiora sunt, quam ut omni-  
“no reddi possint.“ Et sic por-  
ro. Prolixiora enim sunt, quae  
hac de re ulterius differit, quam  
ut spatium hoc capiat. Pauca ta-  
men adhuc exscribam, quae V. D.  
Ministro cum stimulo tum sola-  
tio aliquando esse poterunt: “quod  
“si cuius aetas jam ad hoc praeter-  
“uit, is, quod est uiri prudentis,  
“suam sortem boni consulat, &  
“quantum potest, aliena fulciatur  
“industria: modo ne bonaे spei  
“juuenibus, quibus haec potissi-  
“mum scribuntur, obstrepat.  
“Quanquam ego profecto ne se-  
“nibus quidem fuerim auctor de-  
“sperandi, quandoquidem IV.  
“nominatim recensere possim, mi-  
“hi familiariter notos, uiros jam  
“libris etiam editis celebres, quo-

rum unus 2. de 50. natus annos,“  
nemo non major 40. prima grae-“  
ci sermonis elementa sit aggrega-“  
sus. Porro, quo profecerint ipfi,“  
suis testantur monumentis. in nat.“  
uerne Theologiae Tom. V. opp. p. 65.“  
Consentit ERASMO non multum“  
inferior MELANCHTHON: In“  
scholis fontes noti sunt. Neces-“  
se est igitur, eruditiores, & quos“  
Ecclesia uult custodes esse ac in-“  
terpretes S. codieum, nosse lin-“  
guam Ebraeam, ut certum sit, in-“  
terpretationes congruere cum“  
fontibus. Deinde nulla tam fe-“  
lix interpretatio erit unquam, ut“  
non aliqua occurrant sphalmata,“  
& in locis recte conuersis tamen“  
multum lucis adfert collatio. O.“  
nat. de Studiis Hebr. Linguae. Et“  
quod ille de Hebraea, non mi-“  
nus uere de graeca afferit EILH.“  
LVBINVS: Homini Theologo“  
graecae linguae cognitio adeo“  
necessaria est, ut sine illa plera-“  
que N. T. loca neutiquam posit“  
intelligere, ejus autem admini-“  
culo & ueram cuiuscunque loci“  
explicationem possit afferere, &“  
falsam haereticorum refutare.“  
Sane nulla est machina, nullus“  
aries, quo potentius ac ualidius“  
haereticorum moenia prosterni,“  
“&

*bora linguarum & artium dicendi studio commode deputabitur.  
Etiam si*

“& arces expugnari possint, quam  
“uerbi euangelici ueritas ex ipsis  
“fontibus in aciem contra illos  
“producta. in Dedic. Clau. Gr. Lat.  
Rostoch. 1609. 8. Utinam uero no-  
stra aetate in omnibus hae linguae  
scholis, quod OSIANDER ait, satis  
& bene fatis disserentur. Sunt  
inter celebriores etiam, ubi per-  
functorie graeca tractantur, de  
hebraicis uero tantum non altum  
est silentium. Cum tamen in ho-  
diernum diem adeo expedita o-  
mnia & singula in theologicis non  
sint, ut tuto & sine noxa lingua-  
rum harum studiis carere possit,  
qui nomen V. D. Ministri sua  
cum gloria & auditorum fructu  
aliquando tueri uelit. Quicquid  
uero ejus rei sit, temperare mihi  
non possum, quin cautelam tamen  
maximi prudentissimique olim  
Theologi B. BAEDVINI addain:  
“Etsi linguarum cognitio perquam  
“necessaria est in Ecclesia, nec fa-  
“tis commendari potest: in ea  
“tamen subsistendum non est, sed  
“magis laborandum, ut scriptura  
“dextre explicetur, & ad captum  
“auditorum utiliter proponatur.  
“Male ergo consulunt Ecclesiae,  
“qui diutius, quam par est, lin-  
“guarum studiis inhaerent, & post-

modum in publicum prodeuntur,  
non nisi eruditionem suam  
jactare sciunt, inutili uocum ex-  
oticarum explicatiōne, qua certe  
parum aedificatur. Quibus oc-  
cinatur hoc Apostoli nostri: ae-  
mulamini spiritualia, magis, ut  
prophetetis.<sup>in Comment. in I. Epist. ad Corint., p. 500.</sup> Adde, quae re-  
spectu talentorum diuersorum ha-  
bito, prudentissime monuit Dn.  
VAL. ERN. LÖSCHERVS in arreco  
*theolog. exegeticae Breuiario pag. 206.*  
Ne uero nostrates Theologi re-  
missiores in LL. studio Aristarchis  
quibusdam uideantur & justo be-  
nigniores erga teponem ignauiam-  
que multorum; addam quaedam  
uerba ANT. WALAE: non infimi  
subsellii apud Reformatos Theolo-  
gi, qui inter alia: Tantum, in-  
quit, interest inter eos, qui per se  
& suapte ope Spiritum S. primi-  
genia lingua loquentem audiunt,  
& eos, qui ex solis uersionibus  
sapiunt, quantum inter uulgus  
Israelitarum & ipsos Sacerdotes:  
quorum illi in atriis domus Dei  
consistentes elonginquo, quae a-  
pud altare & in sacrario ageren-  
tur, contuebantur; hi uero in i-  
psa penetralia intromissi, omni-  
um, quae agebantur, arbitri erant

*Etiamsi enim haec linguae in scolis discuntur: tamen nisi ex exercitio, quasi quotidiano, alantur, facile e memoria, magna ex parte, excidunt. Etsi autem Minister Ecclesiae contentus esse poterit, si Graecum Novum Testamentum exacte intelligat\*: tamen,*

*si*

“& testes. Nec tamen hic eorum studium probo, qui totam aetatem in linguis illis addiscendis terunt, reliqua haud paulo magis necessaria negligunt. Paucis datur, ut omnium culmen continent, in mediocribus consistere propter uitae breuitatem Theologiae Candidatus etiam cum laude potest. in *Orat. de Stud. Theolog. inter omt. inaugural. Acad. Leid. junctim ed. Lugd. B. 1620. in 4. p. 20.*

\* *Nouum Testam. exakte intelligat.* Hoc uero absque adminiculo aliorum graecorum Scriptorum uix ac ne uix quidem fieri poterit. Maximus nostri aei Theologus J. FECHT egregie hoc edifferit in *praefatione Cl. RAPHELII Notis in N. T. ex Xenophonte peccatis Hamb. 1709. praefixa, quae una cum ejusdem simili ex Polybio & Arriano labore Hamb. 1715. & Cl. von SEELEN Annot. Phil. ex Plutarcho Lubec. ed. ejusdemque Nou. Test ex Hesiodo illustratum, cuius gustum aliquem dedit in Biblioth. Lubecensi P. VII. p. 427.* Specimen egregium sicutunt, &, quantum lucis sedula

profanorum scriptorum lectio N. foederis tabulis afferat, ipsa approbante RAPHELII operam Anglia, ad oculum demonstrant. Eadem uiam ingressi sunt plurimi in *opere criticorum Anglican. reperiundi, & nuper admodum J. G. WALCHIVS, J. GOTTFRIED. LACKEMACHERVS in Observat. sacrarum libellis aliquot editis.* Et ex Reformatis JOH. ALBERTVS Lugd. B. 1725. JAC. ELSNERVS in *Observat. sacris in Nou. Test. Libros Tmjeeti ad Rhen. 1720. in 8. ed. aliisque plures.* Conf. LAMB. BOS praefat. Exercit. Philel. G. GVILIELM. KIRCHMAYERI parallelism. N. foederis & POLYBII operose institutum Vitemb. 1725. in 4. & GEORG. LVD. OEDERI L. unus de Programmatiis graecorum pro demonstrando græc. lingv. in sacris usu. Jen. 1717. in 8uo. qui ipse etiam non paruo obseruationes hujusmodi numero peculiari uolumine hoc ipso anno promulgavit. Cautio ne tamen in adhibendis profanis ad illustrationem sacrarum literarum scriptoribus non una opus est, ut celeberrimus J. LAVR. MOS-

*Si quis ingenio ualeat, & prae caeteris aliquid praeflare uoleat,  
etiam*

---

HEIMIVS in *Cognitionibus Philosophicis*, de eo, quod justum est circa Literarum S. ex priscis scriptor. interpretationem Kilon. 1720. tantum non omnem hujusmodi laborem ceu superfluum & inanem condemnaret, quem u. jure meritoque notauit M. J. ANDR. CLEFFELIVS in *Dissert. Critica de interpretatione Nou. Test. ex scriptor. profan. Viteb.* 1722. habita, ut juuenilis ardoris zelum laudabili omnino exemplo ipse uenerabilis Mo SHEIMIVS postea intra justos coegerit limites. conf. JOH. MICH. DILLHERR. in *Dissert. de usu lectionis scriptorum secularium Tom. I. Disp. Acad. n. VIII.* inserta p. 100. sqq. ABR. SCVLTETVS in *Ont. eruditissima de conjungenda Philologia cum Theologia*, qua scriptorum profanorum usum in interpretandis S. literis egrægie commonstrat, *Deliciisque ejus Euangeli. Prægenibus* præfixa legitur. Imperite igitur corruptoque gustu existimare puto plurimos, qui mediocri noui foederis expositione omnem graecae linguae eruditionem metiuntur, & se imbibisse uana persuasione sibi uidentur. Evidem is ego non sim, qui cum celeberr. J. M. DILL-  
“HERRO, eos errorem errare insa-  
“num, pronunciem, qui ephebis

suis linguae addiscendae graecae“ causa N. T. proponere nil ueren-“ tur: “ erudite enim solideque uiri optimi hoc paradoxon castigauit ANDR. CORVINVS, Prof. Acad. o-  
lim Lipsiensis, in *Epiſt. peculiari ad ipsum Lips. 1654.* in 8. typis exscri-  
pta, quae ob methodum L. san-  
ctæ nouam in illa propositam,  
aliaque notabilia Philologica, lectu  
dignissima est. Egregium plane  
est consilium L. graecæ addiscen-  
dae, quod suppeditat ABR. PVN-  
GELEIRVS, S. Theol. D. & in scho-  
la Herborn. Philos. Prof. in *Sermo-  
ne*, dixeris potius *Commentarium*  
multa eruditione refertum, *Acade-  
mico de jucunda acad. juuentuti stu-  
diorum ratione Herb.* 1705. in 4to ed.  
p. 19. sq. in *notis*: Qui nobiscum,“  
sacra esse anteponenda profanis,“  
idque ante omnia agendum, ut“  
graecum Nou. Test. contextum“  
explicare & uersionem ueteris“  
τῶν LXX. cum aliis uersionibus“  
latinis conferre sciamus, opina-“  
tur. “ Neque tamen erectiora in-  
genia in perfuctoriam Nou. Test.  
lectione subsistere, caue sola cur-  
sum graecum absoluere uelim:  
quae etiam OSIANDRI mens fuit,  
licet pro facultatum modulo uo-  
luminosa omnium Patrum grae-  
corum

*etiam alios graecos autores euoluere singulari cum laude poterit.  
Et quidem exstant quaedam opuscula\* Chrysostomi graece seorsim impressa: nescio an etiam Basili, & similium. Certe Pastor*

*storem*

corum opera sibi V.D. Ministrum comparare haud posse aut debere censeat.

\* *Quaedam opuscula.* Non pauca PP. graecorum extant opuscula, quae apud LAEBEVUM, HOTTINGERVM, CAVEVM, OVDINVM, FABRICIVM, & reliquos Hist. Liter. illorum Scriptores uideri, & exiguo saepe comparari pretio possunt. Commendari in hunc finem Pastoribus debet B. THOM. ITTIGI *Bibliotheca Patrum Apostolicorum graeco-latina*, quae CLEMENTIS, IGNATII & POLYCARPI Epistolas apostolici spiritus plenissimas continet Lips. 1699. in 8. ed. cui supplementum operum CLEMENT. ALEXANDRINI ab ipso sequenti mox anno curatum addi queat. Itemque EVSEBII ALEXANDRINI *oratio de die dominica* Lips. 1720. in 4to. a uiro doctissimo, coetusque purioris irreparabili damno nimis eheu! praecoci fato Academiae Leucoreae rebusque mortalium erupto J. GVIL. JANO in lucem data. Porro ATHENAGORAE *Apologia pro Christianis & de Resurrectione mortuorum* Lips. 1684. in 8. curante ADAM.

RECHENBERGIO: Patrum diuorum Homiliae in Nativitatem Christi a CHRIST. DAVMIO *Cygn.* 1670. & J. ERN. GRABII spicilegium PP. I. & II. seculi Oxon. 1698. ed. denique GREGORII THAVMATVRGI *Panegyricus ad Originem* a J. ALB. BENGELO Stugard. 1722. ed. in 8. & THEOPHIF Libri III. *ad Autolycum*, cum notis doctissimis uenerandi JOH. CHRIST. WOLFII Hamb. 1724. in 8. editae. Et hujusmodi plura. Prae reliquis V. D. Minister diligenter uerfare debet ex opusculis CHRYSOSTOMI, de cuius eloquentia & doctibus singularibus multa collegit TH. CREEN *de singular. scriptor.* S. LXIII. p. 86. sqq. aureos ipsius de Sacerdotio VI. Libros, ut suavi gustu ad Scriptores ecclesiasticos Alumni Coenobiorum Würtenbergici inuitentur, opera laudati JOH. ALB. BENGELO recusos 1625. in 8. Ejusdemque *Sermones II. de oratione & salute animarum nouo consilio graece & germanice* Jen. a J. CHRIST. HAYNISCH 1725. ed. BASILLI etiam quaedam seorsim publicata habentur e. g. *Homilia de infantibus ab Herode occisis* Heidelb. 1598. in 4. *Orationes*

storem Ecclesiae emtione uoluminum graecorum Patrum onerare nolim. Nam & magno constant, & non usque adeo eorum letio (in lingua greca) uel utilis, uel necessaria est: praesertime cum latinae uersiones satis diligentes non tanto precio emantur.

Profani

*Inter profanos graecos\* scriptores, qui Graece cum utilitate*

---

tiones *Lugd. B. 1596. 8.* Epistolae a RICH. MONTACVTIO e tenebris primum productae; sed raro Pa- storum Musaea ingredi illa cernes; quo autem pretio habere debeant V. D. Ministri allatis magnorum uirorum uerbis ostendit TH. CREEN in diff. Epist. de singular. script. §. XXXIII. p. 44. sqq. Sin uersiones latinae ex consilio nostri conquirere aliquis uelit, omnium utilissimam, si in casles ejus haec quidem praeda incidat, a V. D. Ministro maxime conquirendam suauerim Collectionem in DOMINICAS totius anni a LAVENTIO CVMDIO sub titulo: *Bibliothecas Homiliarum Patrum Lugd. 1588. IV. Vol. in fol. uulgatam*, quae X. Po- stillarum, quas uocant, uicem ab- undantissime praestare queat. In- digno tantum non, certe leuissimo pretio opus hoc, fauente fortuna, mihi oblatum aliquando est, quod tamen rarissima inter illustrium Bibliothecarum cymelia referendum esse Cl. DAVMIVS in *prafat. Patrum in Natin. Christi Horn. & B.*

ITTIGIUS in tr. de *Bibliothec. Patrum* p. 370, nos edocent. Vices uero ejus supplere aliquo modo potest *Homiliarius Patrum in Euangel. Domin.* ita dictus, qui operi illi simul insertus est & *Rasid. 1516. ed.* facile parabilis, quod multis in Bibliothecis priuatis reperiatur, & haud raro in auctionibus publicis uenum exponatur.

\* *Profanos graecos Scriptores.* Hos inter HERODIANVS elegantissimus tersissimusque scriptor est, & qui ueritatis studium non adeo multorum annorum in historia cum rerum ubertate conjunxit. Hinc J. A. BOSIO, absolutissimi styli & judicij Historicus audit, & fine causa ab interpretibus inter uitarum scriptores repositus. In *Diatribis Isagog. de prudentia & Elo- quentia ciuil. comparanda. Jen. 1698. ed. §. XXIX. p. 9.* Editio commo- diffissima & haetenus fere optima quoque est JOH. HENR. BOECLERI *græco-latina Arg. 1662. in 8.* Plura de eo dabunt EYBENIVS in *Epony- mologicœ Crit. Magiri p. 434. POPE- BLOVNT*

*litate legi possunt, & ornate scripserunt: Herodianus Historicus, scriptor & Xenophon, Historicus & Philosophus, & alli, qui ita sunt res grae impressi, ut ad alterum latus sit adjecta latina uersio, quae legere cilegentorem ita juuare potest, ut non ad Dictionaria recurrere needi.*

*cessē*

BLOVNT in *Censura celebr.* *Aucto.* p. 135. MART. HANCKIVS in *L. de Rom. rer. scriptoribus P. I. c. XXI. p. 124.* & *P. II. p. 294.* J. HEN. BOECLERVS in *Bibliograph. Crit. c. X. §. IV. p. 255. sqq.* & *862. sqq.* in *Cl. KRAVSI Animaduers* JOH ALB. FABRICIVS in *Biblioth. graeca L. V. c. VII. p. 11. sqq.* DEGOR. WHEAR in *Relect. Hiemalibus Scđ. XXI. p. 89. sqq.* JAC. PONTANVS in *Atticis Bellariis Vol. III. Syntagm. V. p. 412.* Nec male de XENOPHONTE noster censet, molissimae dictio[n]is & atticae facilitatis laude incluto, cuius in dicens suauitatem, & uenustatem in affectatam tantopere admirata est antiquitas, ut ipsas finxisse sermonem ipsius Gratias judicarint, teste MICH. NEANDRO in *præfat. luculentissima Erotēm. graecae Ling. præfixa p. 126.* contentus erit, qui editionem *graeco-latin.* FR. SYLBVRGII 1594. - - in fol adipiscatur, et si enim 1703. in 8. Oxen. V. Tom. publicata optima quidem sit, V. D. Minister tamen ob ingens pretium, quo uenditur, sibi compare haud poterit. Corf. de XENO-

PHONTE EYBENIVS *l. c. p. 807.* PEPLOVNT *p. 17. sq.* BOECLERVS *c. XIX. §. IV. p. 234. sqq.* & qui in star omnium esse potest J. A. FABRICIVS in *Bibliotheca Graeca L. III. c. IV. p. 70. & sqq.* ELINGIVS in *Hist. L. graecae §. XL. p. 207.* DEGOR. WHEAR *l. c. Scđ. X. p. 50. sqq.* & JOH. CHR. NEV. in *acceſſion. pag. 100.* Aptiorem scholis, quam toro, ISOCRATIS dictio[n]em fuisse, ex communi omnium judicio statuit MORHOF. in *Polybiſt. Lib. IV. c. II. n VI. p. 258.* Commodum uero hic recordor, in primis Oratoribus sacris summum olim Polyhistorem SCHVRZFLEISCHIVM ISOCRATIS orationes, dictio[n]is numerique elegantia prorsus incomparabiles, studiose legendas commendare solitum, quod hic OSIANDER etiam facit. Nec difficulter ex editione HIER. WOLFII *Basil. 1570. in 8uo.* haberi possunt. Conf. MICH. NEANDER in *præfat. cit. p. 232.* EYBENIVS *p. 486.* BOECLERVS *p. 50.* & *Animaduers. Krausiana p. 839.* FABRICIVS *L. II. Bibi. Græc. c. XXVI. p. 900. sqq.* LAVR. INGEWALD. ELINGIVS

Q

GIVS

*cessē habeat, si alicujus uocabuli interpretatio ipsum fugerit. Sed & Iſocratis scripta lectu jucunda & utilia sunt. Graecae autem linguae studium ad utilitatem, non ad ambitiosam & uanam ostentationem ingenii dirigendum est. Poëtarum graecorum (obſcuriorum praeſertim) lectione, si quis delectabitur, faciat bac in parte, quod uoleat: modo ingenium non in iis conterat.*

*Hebrai- In Hebraea lingua satis fuerit, si quis Hebraea Biblia in-  
cae lin- telligat: etiamſi hoc ſtudio non omnes Eccleſiae Miniftri onerandi  
guae ſtu- uidentur. Qui uero in id incumbunt, ut Rabbinorum commen-  
dium. tarios\* hebreos intelligant, oleum & operam perdunt. Nam &  
bar-*

GIVS in *Hiftoria grecæ linguae* §. XLI.  
p. 211. & HERM. VON DER HARDT  
*in praefixa ſtudioſo graeco Helmſt.* 1699.  
*introduc. in lect. uet. ſcript. grecor.* p.  
28. quae integra huc ſpectat, & u-  
tiliſſime cum Auctoris noſtri mo-  
nitis conſerri potest.

\*Rabbinorum Commentarios Hebreos.  
Non omnino a ueritatis tramite ab-  
errat noſter, qui LVTHERV M ipſum, cuius uerba huc ſpectantia  
collegit C. BARTHOLINV in aenigm.  
priſci orbis Hardtianis pag. 472. cui  
HARDTIVS ipſe accedit p. 477. ſqq.  
multosque ingenuos & literarum  
Orientalium non expertes uiros e-  
ruditos uiae ducem comitesque  
habet. Etsi quisquis amat ranam,  
ranam putet eſſe Dianam, & Viri  
noſtro tempore quidam celeber-  
rimi Rabbinismi ſtudium inuiden-  
dis fere laudibus extollant: "Nul-

los u. g. eſſe auctores, qui lecto-  
rem magis allicitant, utiliores fint,  
quam Rabbini: item Euangeliū  
uix habere acriores hostes, quam  
Judeos, ſed tamen a nullis in-  
terpretibus tantum lumen foene-  
rari ac ab illis, confidenter ſatis  
afferit nimio abreptus in Judai-  
cae gentis Doctores affectu OTTO  
*in Hiftor. Doctor. Mifchn.* pag. m. 124.  
conf. qui prolixe nec fine ſtoma-  
cho & infectione cl. uiorum cau-  
ſam Rabbinorum egit BASHVYSEN  
Junior tr. de uſu Philolog. P. I. §. IX.  
pag. 84. ſq. adeo ut non uereatur  
FOERSTERVM, LOESCHERVM,  
quem tamen inter Patronos Rab-  
binorum etiam refert, aliosque tan-  
tum non omnes, oſores ignorantes  
& porcos margaritas conculcantes  
declarare. V. certe D. Ministro ui-  
tio uerti non poterit, ſi tricis hi-  
ſce

*barbarissime scribunt, stylo ex uariis linguis, & quidem corru-  
ptis,*

---

sce naeniisque immersi, & ad scopulos Rabbinicos consenserescere noilit. Audiamus Virum sine controuersia hebraice doctissimum, de quo, ut alia taceamus, accuratus ingeniorum censor GEORG. FABRICIVS Chemn. testimonium perhibuit :

*Sic loqueris Eoerstere, uelut de semine  
cretus*

*Isacidum : Sancta est lingua pa-  
terna tibi.*

*Sic scripta exponis meritum testantia  
Christi :*

*Ut manet libris coelica uena tuis.  
apud REVSNER. in Icon. Vir. clar. p. 211.  
Ita uero ille differit : "Saepe ue-  
hementer demiratus sum Nostra-  
tium, ut pace ipsorum dicam, fo-  
cordiam, qui absque ullo judicio  
Commentaria Judeorum, in  
quibus nulla lux, nulla notitia  
Dei, nullus spiritus, nulla ullius  
disciplinae siue artis uera ac solida  
scientia, nulla linguarum ac ne  
quidem hebraeae linguae est co-  
gnitio, amplecti maluerunt, quam  
ut ipsi considerarent uoces ac ea-  
rum significaciones. Quid, ob-  
secro, Judaei intelligerent, quo-  
rum cordibus, ut Paulus Aposto-  
lus noster testatur, uelamen Mo-  
sis in lectione Vet. Test. usque ad*

diem hodiernum impositum ma-  
net, sensusque eorum obcoecati-  
sunt, ut in finem legis intende-  
re non possint -- Nihil igitur  
profuerunt, nisi quod uelut Bi-  
bliothecrii libros tantum S., quos  
Biblia uocamus, ac aliquot gram-  
maticos nobis Christianis suppe-  
ditarunt; at quod ad S. S. intel-  
ligentiam atque etiam L. Ebraeae  
cognitionem praestiterunt, quod  
laudem mereatur, omnino nihil.  
Nam dictionaria & commentaria  
ipsorum plus obscuritatis & erro-  
ris in Ecclesiam Christi inuexe-  
runt, quam lucis & ueritatis. - -  
Non est autem haec illorum pu-  
denda stultitia, qui omnem aeta-  
tem suam consumunt in Rabbi-  
norum Commentariis, ea ut ad-  
discant & intelligent; & tum e-  
gregiam nauasse operam, atque  
magnam eruditionis laudem af-  
sequutos existimant, si ex illis S.  
Libros interpretentur, negligen-  
tes interim proprietatem sermo-  
nis hebraici, quae est ipsa lux &  
optima interpres S. S. " Ne uero  
quis, artem hic habere osorem, qui  
eam ignorauit, conjiciat, non pi-  
grabor adhuc addere ejus sequen-  
tia: Si quis est, qui facultates  
suas in Rabbinos profudit, qui in-  
"ipso-

*ptis, confarcinato, & in explicatione sacrae scripturae non magis  
Lectori*

---

“ipsorum synagogis longo tempo-  
“re uersatus est, qui domi pro-  
“priis impensis ipsos praeceptores  
“aluit, qui ipsorum commenta-  
“taria studiose euoluit, FOERSTE-  
“RVS est: & tamen Deum & con-  
“scientiam meam testor, nihil ex-  
“imii, & quod singulari laude di-  
“gnatum esset, reportauit. Eram il-  
“lis initio adeo addictus, ut aliis  
“quisquam, sed quo olim illis fui  
“addictior, hoc nunc sum factus  
“infensior, quod omnem operam  
“& oleum me perdidisse uere, sed  
“non sine dolore, fateor. J. FOER-  
“STERVS in *Praef. Dictionar. Hebraici*  
*Noui Basili. 1557. in fol. ed.* Haec qui-  
“dem paulo duriora sunt, ut *GVIL.*  
*SCHICKARDVS* concoquere haud  
“potuerit, qui se FOERSTERO oppo-  
“suit in *Bechinath Happenbachim Disput.*  
*VI. p. 107. sq.* Add. JOH. LEVSDEN.  
in *Philologo Hebreo mixto diff. XVI.*  
de *Comment. Rabb.* pag. 113. & JOH.  
CHR. WAGENSEILIVS in *praeft. telus*  
*igneis Satanae praefixa p. 64. sq.* Nec  
“tamen minus apposite de moribus  
nostri aeui in hac parte differit  
Vir doctus & uita longiori dignis-  
“simus, MATTH. GEORG. SCHROE-  
“DER. in *Epistola ad Amicum Commen-*  
*tationi pereruditiae de Mahummed. te-*  
*ste ueritatis Lips. 1718. in 8. ed. anne-*

xa p. 127. Male linguis totum“  
uitae tempus destinatur, quod“  
magis necessariis tribuendum e-“  
rat. Nullum majorem quidem“  
strepitum edere solent eruditi,“  
quam narrando L. orientales,“  
quas calleant. - Ipsi quoque lin-“  
guarum illarum cultores alios e-“  
ruditos, qui utilioribus saepe stu-“  
diis operam nauarunt, despiciunt.“  
Qui Rabbinorum cupediis saepe“  
aereis delectantur, quicquid ex-“  
tra forum rabbinicum uenditur,“  
uix olerum nomine dignantur,“  
suos tantum flosculos Rabbini-“  
cos ex Paradiso attulisse, & in“  
coelum sustulisse, sibi uidentur.“  
Totam se exhausisse eruditionem“  
putant, seque reliquis carere jam“  
facile posse disciplinis. Suos nar-“  
rant labores, suas laudant lin-“  
guas, suos extollunt libros. Cre-“  
dulas quoque mulierculas, imo“  
uiros, sed muliebri corde prea-“  
ditos, decipiunt, qui illorum di-“  
ctis nunquam fidem denegant,“  
quia a linguarum cognitione ad“  
magnam eruditionem, & ab hac“  
ad aliquam infallibilitatem con-“  
cludunt. Conf. ex *Reformatis D.*  
*PVNGELENIVM in Serm. Acad. de in-*  
*eunda stud. rat. jamjam laudato p. 34.*  
& eandem tibiam inflare, similes-  
que

*Lectori profunt, quam si ab homine cacco uiam sibi monstrari Theologiae studiosus peteret. Quare Theologus ingenium & laborem in aliis studiis multo melius collocare poterit.*

Hac

que querelas effundere deprechen-das. WALTON. *in Apparatu Bibl.* p. 218. FOERSTERO praeterea ad-sentitur JOH. CLERICVS *in Arte Cri-tica P. I.* p. 136. qui lectionem Rab-bin, exiguum, imo nullum usum praestare censet. Medium uero uiam ingressi cum damna tum e-molumenta studii rabbinici edis-ferunt B. HENR. KROMAYER *in Polymath. Theol. P. I. c. XV.* p. 83. sqq. D. VAL. ERN. LOESCHER. *in opere de causis Linguae Ebr. longe do-diissimo Lib. I. c. VIII.* p. 104. sq. & c. IX. p. 124. CAMPEG. VITRINGA in pref. *Commentarii in Esaiam, T. I.* p. 5. edit. Leouard. *splendidissimae accuratissimae* que. Et THEOPH. RAY-NAVDVS & S. J. Theologus & Poly-histor celeberrimus, *in Erotemat. de bonis & malis libris P. I. Erotem. XIII. n. CCCL.* p 204. sqq. Audia-mus autem Virum, qui principa-tum in hoc studiorum genere suo tempore in germania tenuit, cele-berrimum J. C. WAGENSEILIVM circumspete differentem: "Est "nunc quasi uastum quoddam pe-lagus Theologiae studium, & tam "multa tamque uaria iis, qui ei se

commiserunt & alta petunt, ne-cessario discenda offeruntur, ut uix spatium concedatur Rabbino-rum & Talmudistarum reconditis abstrusisque commentariis co-gnoscendis animos occupare. Facile enim nomen gradumque Theologi tuetur, qui illorum librorum sensa non adsequitur: ac satis est diuinarum scriptura-rum uolumina in lingua primigenia intelligere, & cum uariant interpres, ex multis discrepan-tibus translationibus, aduocato in consilium Grammatico Rabbino, meliorem eligere posse. *in Telis ignis satanae l. c. p. 85.* Attamen negari haud potest, si occasio ita ferat, ingeniumque ac sumptus suppetant, mediocrem in his etiam literis diligentiam non sine aliquo fructu ponere posse gregis S. Pa-storem, non ut uana ostentatione, quod perperam quidam solent, coram rudi plebecula Rabbinos crepet, quale finciput mirabile & gloriae mancipium egregie per-strinxit MELCH. SYLV. ECCAR-DVS *Epigramm. Lib. I. pag. 12.*

Dialectici & Rhetoricae studiis Hac hora secunda pomeridiana, per uices, Ecclesiae Minister poterit etiam Dialectica\* & Rhetorica praecepta, quae olim in schola didicit, repetere, ut ea in Disputationibus & Concilio-

nibus

*Ebraeae non es contentus cortice linguae,*

*Intima percipidus uiscera tota uomis.*

*Nam quoties penitus talmudica scripta pererrans,*

*Quae non e doctis obvia uulgas habet!*

*Et quidem in sua, quae prorsus commoda forma,*

*Quod nulli e doctis constat, id unius habes.*

*Non alius uersare uacat tam grande uolumen,*

*Tumrum digitis hoc MANVALE teris.*

'Ad sensum uocum phrasiumque hebraicarum obscuriorum euoluendum, & ritus uaria S. codicis loca illustrantes accuratius imbibendos, aliquando & inter postrema exegeseos S. adminicula illis utatur. Exemplum praeiuit, & ut plurimum feliciter doctorumque uirorum applaudente corona JOH. LIGHTFOOTVS in horis suis hebraico-talmudicis, Lipsiae 1675. in 4. forma curante J. B. CARPZOVIO editis, et si in aliquibus etiam locis rem nimio Rabbinismi amore

acu haud ferire, & distortas absurdasque eum aliquando suppeditare interpretationes facile demonstrari posset. Eundem scopum sibi in scribendo proposuisse Cl. JAC. RHENFERDVM RVARD. ANDALA in uitiae ejus descriptione refert operibus ipsius Philolog. Trajecti ad Rhen. editis praefixa; qui uero LIGHTFOOTI uestigia aequis haud passibus mihi secutus esse, & nimia diligentia in minutis saepe inutilibus haerere, uidetur.

\* *Dialectica.* Logicae totam sub hac uoce comprehendit artem, qua carere doctorum hominum nemo potest, ut recte de disciplinae suae ueritatibus cogitare, in illas accurate inquirere, easque solide dijudicare, & judicium ipse formare, probe uero intellecta cum aliis ordine & perspicue communicare, atque contra alias etiam defendere discat. Bene illud demonstrauit, quamuis subtilior sit, & solius ARISTOTELIS praecepta attendat peculiari de usu Logices institutione JOH. NELDELIUS Lips. pri-  
mum in 8. post Helmstad. etiam in 4. edita. Aristotelicam etiam Logicam illu-

*nibus sacris ad usum applicet. Non enim ea ideo in scholis di- dium scimus, ut postea abjiciamus: sed ut iis in Ecclesiastica functio-* non ab-  
*ne ciendum.*

---

illustris LEIBNIZIVS omnibus reliquis praefert, & nullam ueri oppugnationem fore afferit, quae praecoptis ejus solui non possit. ESSAIS DV THEODICEE *praef.* omnino etiam Theologo mature & diligenter praecolla illa ratiocinandi ars, a sectae tamen seruili jugo libera-ta, & recentiorum diligentia magis expolita, uariisque obseruatio-nibus aucta, addiscenda est, cuius utilitatem, addita subinde repeti-tione, in administratione sacri muneris passim deprehendet. "Adeo, ut TH. CARTWRIGHT nul-lam disciplinam esse reatur, in qua dialecticae artis, aut usus major aut certior fructus existat, quam in Theologia. In *prefat.* ad DVL. FENNINI Compendium S. Theologie Geneu. 1586. ed Eadem mens dubio procul fuit ANONYMI ueteris, qui CHRYSOSTOMI Libro IVto de sacerdotio ejusque capiti Vto lemma praefixit: Sacerdotem per quam peritum Dialecticae esse o-portere; quem ideo castigauit Cl. BENGELIVS in not. ad b. l p. 448. & omnino nimium Dialecticae ille tribuisse uidetur, non tamen prorsus ab ipso textu menteque CHRYSOSTOMI lemma illud abit, et si B.

Pater ipsius Dialecticae haud men-tionem faciat. Natae hinc PHIL. ZEISOLDI Logica Saum Francof. in 4. edita, opus multae eruditio-nis ac nimiae tantum non diligentiae, quod mole sua laborat, ideoque passim negligitur. J. A. SCHMIDU Logica S. a CONR. DIET. KOCHIO in lucem producta Helmst. 1712. ingeniosum accuratumque compen-dium, quod legisse neminem po-e-nitebit. SALOM. GLASSII Logica S. postremae Philologiae ejus S. edi-tioni ex MSto Oleariano addita, li-bellus posthumus & mancus, non tamen inconcinnus; D. J. PAVE. HEBENSTREITII, aliorumque simi-lles labores, qui majorem commen-dationem mererentur, si recentiorum in Logicis cogitata minus ad theologiam applicare neglexissent, & non, ut plurimum vulgari Ari-stotelicorum Scholasticorumque uia incedere maluissent. Neque tamen uiris optimis nouam confundendi Philosophiam cum Theolo-gia methodum, quod Aristar-chi quidam fecerunt, exprobrare opus fuit, qui non nisi usum terminorum axiomatumque logico-rum in rebus S. ostendere volue-runt. Quorsum tendit etiam Ex-

*ne utamur. Etsi autem Organum Aristotelis\* pro opere Dialectico*

---

*amen Logicae Photinianae ANDREAE KESLERI Viteb. 1624. 4to. ANDR. HYPERII topica theol. Witteb. 1565. in 8. JOH. CHR. SELDII Logica Anticaluiniana, & JOH. FRID. MAYERI Logica Pont. ἀλογος aliquoties lat. & germ. excusa. Quod enim Theologia a Logica non sit separanda, peculiari *Dissert.* B. CASP. LOESCHERVS euicit Viteb. 1711. & uestigia Logicae peripateticae, e scriptis excellentissimorum Theologorum eruta, publica diff. stitit Lic. CHRIST. LVDOVICI Prof. in Alma Philurea publicus Lips. 1708. *De usu Analytice in Theologia* perdocte eleganterque differuit mox citatus CONR. DIET. KOCHIVS pecul. programmata Helmst. 1706. ed. quo commentationes suas in VIOTTVM indixit, ut Senioris BASHVYSENI *Dissert. II. de utilitate Analys. Log. in explic. SS. & novo fundamento pro Analyse SS. praeterream*: JOH. NIC. HARTSCHMIDII Theologi Argentor. incluti *Meditationes de Doctrina Analytica in usum theologiae cultorum* edidit JOH. JAC. FERBER Viteb. 1708. in 4. Adhaec elegans est de Dialectica Theologo necessaria locus, sed prolixior, quam ut huc transscribi queat, in *Declamat. MELANCHTHON. Tom. V. p. 948. sqq.* Ejus autem uicem sup-*

plement pauca quaedam ipsius PHILIPPI uerba: Nemo potest rite docere, nisi Dialecticae peritus fit. Ea enim ars est perspicue docendi, neque ob aliam causam inuenta est ullam, nisi ut uiam & rationem res obscuras explicandi teneremus. *Dissert. de officio concion. Tom. II. Operum p. 31. conf. CASPARI in Praelect. de futuri Theologi Studiis tb. LVIII. p. 21. sqq. & H. KROMAYERVS in Polymath. theolog. P. II. p. 228. sqq.* Rectissime tamen sentit MART. DORPIVS, Vir olim praeclarissimus: Quaedam didicisse oportet non discere. Non damno Dialecticam sed nolim illam in studiis utramque paginam facere solam, quanto minus uillissimam illam ineptissimamque abcdarium sophistiken, qua nihil est conspurcatius, nihil aequedespuendum, nihil praeclaris ingenii indignius, addo etiam nihil rectis studiis perniciosius. *in Orat. Epistolis Paulinus explicandis praemissa & lectu dignissima p. 94.* quam HERM. VON DER HARDT recudi fecit in studio graeco Helmst. 1699.

\* *Organum Aristotelis.* Non improbo OSIANDRI de illo judicium: in primis illo tempore latum, quo plurimi in hunc Logici Systematis inuen-

*co perfecto habetur: tamen propter prolixitatem, obscuritatem & perplexitatem Theologo non multum prodeesse uidetur. Dialectica certe D. Philippi\* breuis & perspicua est, & usum artis hujus egregie*

inuentorem prae amore furere uidebantur. lege e.gr. KECKERMANN. in *Præcogn. Log. tract. II. c. II. §. XV.* p. 83. sqq. Etsi uero Organi ipsius lectionem merito V. D. Ministro dissuadeat noster, major enim ejus est subtilitas & difficultas, quam utilitas; ut tamen aliquam ejus cognitionem habeat, euoui poterit MICH. PICCARTVS in *Ithagog. in locutionem Aristotel. in usum theologiae studiosorum*, curante J. C. DVRRIO edita *Altorf. A. 1665. in 8. c. XIII. p. 114.* sqq. aut, si ille ad manum haud sit, CHR. FVNCCIVS in *Introduct. in fructuosam Aristot. Lectionem Aphor. IV. p. 53. sq.* qui utilitatem operis hujus in Theologia fusius ostendere annititur: Quandam ejus etiam notitiam insinuat J. HENR. BOECLERVS in *Bibliograph. Crit. cap. XXXIX. p. 587.* conf. J. G. WALCHIVS in *Parergis Academ. p. 351. & 521. sqq.* Ut FABRICIVM, JONSIUM, HORNIVM, VOSSIVM, aliasque Hist. Philos. Scriptores, non attingam. Unum, ut mutatam eruditio[n]is animorumque scenam in orbe hoc etiam exemplo uideamus, commemorare placet: Ho-

ram illam olim, qua primum librum hunc uiderat, beatam prædicasse dicitur J. C. DANNAHVERVS noster, si fides sit penes ROM. TELLERV M in *Dissert. de Existimat. Philos. gentilis apud Christianos §. XIV. Lit. D. 3.*

\* *Dialectica certe D. Philippi. Aristotelica est, sed a scholasticorum tricis inutilibusque subtilitatum spinis perpurgata exemplisque utilibus ex SS. & auctoiribus classicis illustrata, & a B. LVTHERO, cum primum ederetur, summopere commendata, u. ejus colloquia latina rarissima Tom. II. p. 114.* Communis haec olim Germaniae Praeceptoris Logica, quae erotematum Dialect. titulo prima uice 1520. tum saepe, aucta denique ac recognita 1547. prodiit: compendium tamen non nisi imperfectum, &, si ad nostrorum temporum perfectiōnem respicias, sterile aridumque est. Atuero nimii in Praeceptorē affectus argui haud debent hac in parte CHRISTOPH. PEZELIVS & VITVS WINSHEMIUS, q[uod]orum suo tempore ille scripsit: Libris“ Dialecticae Melanchthonianae“ R “qua-

"quatuor nullos alios in hoc gene-  
 "re conferri posse, & quod ad  
 "praeceptorum perspicuitatem &  
 "exemplorum bonitatem attinet,  
 "in *Judicis Scholae Melanchthon*, a  
 "GREG. RICHTERO Viteb. 1592. edi-  
 "tis p. 663. Hic uero (quem prius  
 deferere professionem suam Wi-  
 temb. uoluisse, quam omittere do-  
 ctrinam de propositionibus inuis-  
 tatis, cuius, nescio, fide refert &  
 perstringit CHR. THOMASIVS in  
*Philos. Aulica c. II. §. XLVI. p. 63.*)  
 "ita disserit: Fateri nos oportet,  
 "quod si nullo alio beneficio nos  
 "& doctrinarum omnium studia  
 "affecisset Reuer. Pater & Praece-  
 "ptor, quam uel unam hanc  
 "disciplinam, Dialecticam dico,  
 "caeterarum omnium uel admini-  
 "straticem, ita & gubernatricem,  
 "in tam luculentum dissentibus  
 "commodum, & obuium compen-  
 "dium, atque in unum quasi cor-  
 "pus nobis contulit, & hanc lu-  
 "cem huic reginae ac gubernatri-  
 "ci disciplinae praebuit, quae an-  
 "te in tenebris plus quam tarta-  
 "reis, Deum immortalem, quam  
 "alta & obscura sedebat, si nullo,  
 "inquam, alio beneficio nos Prae-  
 "ceptor affecisset; tamen uel ob  
 "unum beneficium ei non posset  
 "pro merito gratiam referre tota  
 "in aeternum posteritas. *ibid. p. 669.*

Quibus addere operae pretium  
 est, quae in commendationem li-  
 bri, accuratissimi subiectique judi-  
 ci Theologus, DAVID CHYTRAEV<sup>S</sup>  
 scripsit: Sunt immenso Dei be-  
 neficio praecpta dialectica ex  
 densissimis tenebris & cauillatio-  
 num spinis, hac nostra aetate, in  
 claram lucem, & in aciem educta  
 a communi Praeceptore nostro,  
 qui eum & utilissima praecpta  
 sapienti judicio selegerit, & o-  
 ptimis exemplis illustrarit, hor-  
 tor adolescentes, qui theologiae  
 studium ingressuri sunt, ut uni-  
 cum illum libellum tantisper le-  
 gant & relegant, donec praecpta  
 omnia sibi familiariter nota red-  
 dant, eaque ad usum in judican-  
 dis hominum sapientum scriptis,  
 in styli & dispp. exercitiis, ac  
 praecipue in docendo transferre  
 possint. In *Oration. p. 659.* Imo  
 uero, nec recentiores commer-  
 tam Viro in his etiam literis do-  
 ctissimo laudem denegant. Di-  
 gna sunt, quae hic repetantur a  
 cerrimi ingeniorum censoris, illu-  
 stris CHR. THOMASI uerba, quae  
 in *introduct. in Philosophiam aulicam*  
*c. IV. §. XV. p. 94.* habet: Ine-  
 ptam Dialecticam cum laude e-  
 mendare aggressus est PHIL. ME-  
 LANCHTHON, idque praestitit,  
 quantum ad praecpta attinet,  
 "quod

*gregie monstrat. Rudolphi Agricolae\* libri duo de Inventione e-  
ruditiſſ-*

---

“quod illa scholasticorum spinosa  
“& barbara reſecuerit, priscamque  
“Aristotelis mediocritatem, quan-  
“tum potuit, reduxit; imo &  
“ſuppleuit ea, quae ab Aristotele  
“neglecta uidebantur. Quantum  
“ad exempla; quod utilibus per-  
“ſpicuis, ſuo tempori accommo-  
“datis fuerit uſus, cum ſcholastici  
“meras nugas loco exemplorum  
“aſſerrent. Conf. LVTHERI, CHY-  
“TRAEI, MATHESII, THABVRNI,  
“STVRMII Elogia L. bujus in testimo-  
“niis LVTHERI de ſocio laborum fuo-  
“rum PH. MELANCHTHONE 1580. in  
“4. ed. Lit. F. BARTH. KECKERMANN.  
“in praecognit. Logic. tr. II. c V §. II.  
“p. 168 ſq. J. G. WALCHIVS in Parer-  
“gis Academicis p. 626. ſqq. JAC. FRIED.  
“REIMANN. in Critifrenden Geschichts-  
“Calender der Log. p. 47. ſq.

\*Rud. Agricolae. Nondum ob-  
litus ſum hos libros (III. ſunt ut  
errore calami II. poſuiffe OSIAN-  
EVVM existimem niſi fortaffe tertium  
ad Rhetoricam ſpectantem stu-  
dio omiferit) illis auditorum ſuo-  
rum, quibus familiariter utebatur,  
ſummopere commendaffe illuſtre  
quondam Ordinis Theologici in  
Academia Leucorea ſidus & im-  
mortalis memoriae Theologum,  
cujus ſubactum ſolidumque in o-

mni literarum genere judicium li-  
uor ipſe stupeſt, J. G. NEVMAN-  
NV. Et reuera Logices, maxi-  
me locorum topicorum & doctri-  
nae de Enthymematibus Rhetori-  
cis, utilitatem in Rhetoricis pri-  
mus fere & ſolus & ita docuit A-  
GRICOLA, ut poſteros multum ad-  
didiffe, quod alicujus momenti fit,  
uix credam. Quotus autem quiſ-  
que etiam ex illis, qui ex ſtudiis  
humanitatis aliquam laudem affe-  
ctant, per omnes uitae dies, uel  
unicam illis uoluendis horam im-  
pendit? ne dicam longe plurimis  
haud cognitos inuiſosque eſſe, &  
in publicis haud raro auctionibus  
uix uno alteroue aſſe aeftimari,  
aut plane emptorem etiam ne  
quidem inuenire. Editio plenior &  
optima utique eſt ab ALARDO AM-  
STELREDANENSI Col. 1539. in 4to  
curata, qui in annotationibus ad L.  
II. pag. 459. de labore libro huic  
impento ipſe quaedam notatu di-  
gna refert, & alia uiri hujus m.  
addidit. Notitiam illius aliquam  
ſuppeditant celeberrimus JAC.  
FRIED REIMANNVS in Introduc. Hi-  
ſtor. Lit. Germ. L. II. Sect. III. p. 328.  
380. p. 448. ſqq. & 453. qui inui-  
dendis fere laudibus eum extollit  
im Critifrenden Geschichts-Calender

*ruditissime scripti, & Dialecticae & Rhetoricae officium Theologo praestare possunt. Et ii libri docent, magna facilitate & dexteritate inuenire, & quasi e tenebris eruere, quid in unaquaque disputabili propositione uel pro, uel contra adferri queat. Rhetorica*

*non der Logica p. 44. sq. J. GEORG. WALCHIVS in Parergis citatis p. 605. sqq. QVANTI PETR. RAMVS, qui AGRICOLAE multum debet, ipsum fecerit, refert AVDOM. TALAEVS Comment. in Logicam RAMI L.I. p. 68. conf. MORHOFIVS in Polyhist. Tom. II. L. I. c. XII. §. I. p. 67. De meritis uero AGRICOLAE in bonas literas docte eleganterque differunt PH. MELANCHTHON, Tom. II. Declamat. Vitemb. p. 201. sqq. ubi libros ejus hos diale&icos etiam studiosis diligentissime commendat; & JAC. BVRCKHARD. in Comm. de linguae lat. fatis in Germania P. I. c. IV. p. 119. sqq. P. II. c. IV. p. 160. sq. Encomium styli ejus parcus aliorum laudator ERASMVS plena manu suppeditat: "RVD. "AGRICOLA sufficit unus pro multis. Agnosco Virum diuini pectoris, eruditiois reconditae, styllo minime uulgari, solidum, neruosum, elaboratum, compositum, sed qui non nihil resipiat, QVINCILIANVM in eloquendo & ISOCRATEM in orationis structura, utroque tamen sublimior, QVINCENTILIANO etiam fusior ac dilucidius.*

or. Quod uoluit, praestitit, nec dubito, quin CICERONIS figuram potuisset effingere, si huc uertif& set animi studium. Et huic tam ad summam laudem, quum alia quaedam obstatere, tum prae& cipue regionis & temporum infelicitas, quibus uix quicquam honestis habebatur literis politioribus & nationis parum frugalis uitia. In Italia summus esse poterat, nisi Germaniam praetulisset. In Ciceroniano p. m. 127. Qui alibi plane in ea erumpit uerba: R. AGRICOLAE, hominis uere diuini, scripta, quoties lego, toties peritus illud sacrum ac coeleste mecum adoro atque exoscular Lib. XXVIII. Ep. I. 27. p. 1710. ed. Londin. Plura collegerunt EYBENIVS in Eponymol. p. 23. sqq. POPEBLOVNT in Censura Autor. p. 337. sq. ADR. BAILLET Jugemens des sauvans sur les principaux Ouvrages des Auteurs Tom. II. P. II. n. 309. p. 76. sqq. JAC. FRIED. REIMANN. in introductione exitata L. II. Sect. III. n. CCXXVII. p. 328. n. CCXLVIII. p. 380. n. CCXCIII. p. 448. sqq. Vitam exhibent ALARD. AMSTEL-

*torica D. Philippi\*, etiam si adolescentibus scripta uidetur: tam*

AMSTELREDAN. in Operibus R. AGRICOL. Tom. II. Col. 1539. quod dixi in 4. editis ex TRITHEMIO, MELANCHTHON. aliisque collecta, & JOH. SAXO in Orat. de uita RVD. AGRICOLAE Vit. 1539. in 8. edita & postea T. II. Declamat. MELANCHTHON. p. 444. sqq. inserta, cuius uitula ararunt omnes, GEORG. PFLÜGERVS in append. Om. NIC. FRISCHLINI p. 41. sqq. MELCH. ADAMI in uitis German. Philos. p. 6. sq. PAVL. FREHERVS in Theatr. Erudit. Vir. P. IV. p. 1429. sqq. SVFFRIDVS PETRI de Scriptoribus Friesiae Colon. Agrip. 1593. in 8uo ed. Decade VIII. n. V. p. 48. sqq. qui inter alia ALARDVM AMSTELREDANVM editorem librorum de Inuent. Dialect. ab AD. OCCONE autographum accepisse refert. ANT. TEISSIER les Eloges des hommes fauans P. I. p. 99. & Nouvelles Additions aux Eloges P. III. p. 63. J. GOTTFR. ZEIDLER in Theatro Erudit. Vitemb. 1690. in 8. ed. p. 2. KOENIGIVS in Bibliotheca p. 17. J. HENR. HOTTINGERVS Histor. Eccl. f. Nou. Test. Sel. XV. P. IV. Sel. I. p. 40. sqq. GERH. JOH. VOSSIVS de Historic. Latin. L. III. c. VI. p. 566. BARTH. KEKERMANN. in Praecognit. Log. tr. II. cap. I. n. XLII. p. 108. sqq. ADOLPH. CLARMUND. in Vitis Cla-

rissimorum Virorum P. VI. n. XXIV, p. 224. sqq.

\* *Rhetorica D. Philippi.* Moderatum non fucatae ueraeque Eloquentiae Studium Theologum non dedecere supra jam diximus, & contra praeposteras & male sanas objectiones fanaticorum, quibus olim incauta artis oratoriae sacris rebus adhibitae insectatione praelusit LAMB. AVENIONENSIS in Tractatu de Proprietatibus lectu alias non indigno p. 96. edit. primae Argent. 1526. in 8. euinci haud difficiili negotio potest. Vide, quae prolixe eruditique differit de ejus necessitate atque utilitate Omnis MELANCHTHONIANVS Tom. V. Declamat. p. 507. sq. & 951. sqq. Conf. B. GODOFR. WEGNERVS in diff. theolog. de Rhetoricae S. usu Regiomont. 1704. in 4. ALEX. BVRGOS Ord. Min. Prof. Patavinus, in diff. de usu & necessitate eloquentiae in rebus sacris tractans Romae 1710. in 4. J. MATT. H. GESNERVS in institut. rei scholast. c. II. Sect. VII. §. VII. p. 118. MELCH. ZEIDLERVS in opere Rhetor. Eccles. majorus motus & eruditiois, quam utilitatis, discursuum c. II. §. XX. p. 36. sqq. Ut enim, liceat Viri Cl. Joh. "SICHARDI uerba hic mea facere," in Theologo summam eloquen- "tiam

*men summam artis perspicue & erudite tradit: atque ipsam ar-*  
*tem*

---

“tiam anxie non requiro, si desit,  
 “quam tamen sim in lucro habi-  
 “turus si adsit: ita mediocrem cum  
 “dignitate conjunctam omnino  
 “necessariam duxerim. Est enim  
 “omnino etiam in sacris suis elo-  
 “quentiae locus, est sua admira-  
 “tio, ueluti in matrona aliqua ho-  
 “nestiori laudes ornatum eum, qui  
 “autem sine impensiori sumptu pa-  
 “retur, aut non abhorreat a per-  
 “sonae decoro; ita sordes ode-  
 “ris, ut etiam omnibus sit nume-  
 “ris alioqui in suo genere absoluta.  
 in *Dedicat. Clementis Recognit. Basil.*  
*ed. Lit. a. 3.* In gratiam osorum  
 eloquentiae S. excitare lubet Ad-  
 uocatum ejus eloquentissimum J.  
 ANT. MAJORAGIVM, qui in elegan-  
 tissimo *de Eloquentia Dialogo omni-*  
 bus, quae in eam conjiciuntur,  
 probris & scommatibus erudite di-  
 lutis tandem: “Quid de Christi,  
 inquit, “praecone dicendum est?  
 “cui tam necessariam esse arbitror  
 “eloquentiam, quam etiam sacra-  
 “rum scientiam literarum: Quid  
 “enim? an non uidemus in theo-  
 “logica facultate doctissimos ple-  
 “rumque homines, quod facun-  
 “dia destituti sint, ita frigide con-  
 “cionari, ut nihil omnino, quam-  
 “uis plurima uerba profuderint,

auditorem commoueant? sed to-“  
 tum fere tempus inanibus quae“  
 stiunculis (quas inuoluisse filen-“  
 tio multo praestitisset) altissima“  
 uociferatione conterant? Quid“  
 enim ea populo prosunt, quae“  
 Scotus & ejus farinae comites so-“  
 mniarunt? quibus ad religionem“  
 quidem ne tantillum accandan-“  
 tur: sed ea cum audierint, in di-“  
 uinis rebus multo tardiores effi-“  
 ciantur Quanto praestantius es-“  
 set, eloquentiae post diuinias li-“  
 teras, totis neruis incumbere (&“  
 rejectis Dialecticorum sophis-“  
 matibus, in quibus tanquam ad“  
 Syrenejos scopulos consene-“  
 scunt) tantam studio facundiam“  
 comparare: ut audientium men-“  
 tes immutare, impellere, trahe-“  
 re, rapere possent ad honesta-“  
 tem capessendam &c. *in appendi-“*  
*ce orationum Lips. per VAL. HAR-*  
*TVNGVM 1628. curate edit. p. 687.*“  
 Cum uero non multitudine praec-  
 ceptorum, sed ingenio & exerci-  
 tatione haec ars maxime constet  
 & addiscatur: Elementa Rhetori-  
 ca etiam MELANCHTHONIS II. Li-  
 bris comprehensa, et si juuenilica-  
 lore Anno aetat. 19. effusa, teste  
 MELCH. ADAMI *in Vitis Theol. germ.*  
*p. 159.* suo loco & tempore aliquo  
 modo

modo sufficere poterant; de quibus uere appositeque cecinit PETR. VINCENTIVS *de variis Germaniae, nostre etiam Silesiae, scholis, optime meritus Tom. III. Intimat. Vuemb.* pag. 148.

*Rhetoricen multi scriperunt ante Philippum:*

*At scripsit nemo simpliciore via.*  
Et perspicuitate ac facilitate incre-  
dibili conscriptum libellum hunc  
asserit A. TH. SIEBERVS *Vol. I. Dia-lex. differt. XIX. p. 262.* additque:  
“Quod si quis tam obtuso inge-  
“nio est, ut cum L. domi per se,  
“sine interprete publico, intelli-  
“gere non possit, is, ut animose  
“pariter & jocose dicam, non o-  
“ratori jam, sed aratori operam  
“impendat, & stiuae potius, quam  
“stylo manus admoueat. Plura  
uide in *judiciis scholae MELANCHTHON.* p. 712. sqq. & in *Testimoniois LVTHERI de MELANCHTH. allegatis Lit. F. 2.* Prolixe autem totum L. recenset, & admodum, quem in scriptis dissidentium in religione censendis seruare solet, satis bene de illo commentatur Ms. GIBERT in *Jugemens des sauans sur les Auteurs, qui ont traité de la Rhetorique* Paris. 1716. Tom. II. p. 243. usque ad p. 260. In illa nempe breuitate, quam affectauit, utique non pauca adfert, quae in primis ad intel-

ligendas docendasque S. literas fa-  
ciunt. Ut enim taceam genus di-  
das calicum maxime in Doctorum  
coetus diuini gratiam eum addi-  
disse, quae de figurarum doctrina,  
sensibusque scripturae adfert alia-  
que hujus generis plura conte-  
mnenda prorsus non sunt. Ju-  
uat uero PHILIPPVM audire ipsum  
in p[ro]m[iss]o. ita differentem: Et hos“  
meos libellos spero profuturos“  
his, qui postea legent CICER. &“  
QVINTILIANVM. Quaedam e.“  
nim illorum pracepta explica-“  
mus, & exempla addimus sumpta“  
ex praesentibus negotiis, ex qui-“  
bus facilius intelliguntur praece-“  
pta, quam ex istorum exemplis,“  
quae sunt ab usu nostro remota.“  
Haec consilii nostri ratio initio“  
fuit. Quanquam autem ipsa“  
pracepta Rhetorices leuia & per-“  
quam puerilia uidentur: tamen“  
hoc sibi persuadeant adolescen-“  
tes, & ad judicandum & ad ma-“  
ximas causas applicandas prorsus“  
ea necessaria esse. - Quare et.“  
iam adhortandi sunt, ne his no-“  
stris libellis immorentur, sed co-“  
gnitis his elementis CICER. &“  
QVINTIL. legant, nec degustent“  
obiter, sed diu multumque le-“  
gant autores illos, non solum ad“  
eloquentiam, sed etiam ad sapi-“  
entiam profuturos, & discant ex“  
“iis

*tem ad usum transfert. Insuper & Erasmi libellus\* de rerum  
& uerborum copia Theologiae studiosis plurimum profuerit. Qui  
plura*

---

“iis eloquentiam metiri magni-  
“tudine sua.

\* *Erasmi libellus de Copia*. Magno olim applausu exceptus, nostro autem aeuo plane neglectus, partim quod uel meliora uel accommodatoria seculi genio habeamus, partim, quod hac fere humano- rum literarum pars inulta jaceat, & paedagogis aut hominibus de schola relinquatur. Fuit olim tempus, quo juuenibus praelegebatur in academiis, nunc conte- mnitur a pueris in scholis, ut rem plane insolitam et si omnino laudabilem censem, quod post diuturnum de eo in *Bibliopolis silentium Osnabrugae 1715. in 12.* iterum in lucem protractus fit. Rectene an secus illud fiat, hic non disqui- ram: aliter longe de ERASMI li- bello judicat MELANCHTHON, cu- jus uerba de eo sunt perhonorif- ea: “Extat de *copia* ERASMI com- mentarius, cuius optarim utilita- tem uulgo tam perspectam esse, quam est titulus ubique notus. “Quanquam enim opus in speci- em minutum uideatur: tamen si propius inspixeris, comperias uere esse, quod audit copiae cor- nu. Nam cum figuræ omnes

locupletandæ illustrandaque o- rationis tradat & informet: non uulgarem eloquentiae thesaurum continet. Plura uide *in iudiciis scho- lae MELANCHTH. p. 226.* Aliter etiam MORHOFIVS, admirabili- uir doctrina & acutissimo inge- nio: inter recentiores cum lau- de uerſatus est hoc in argumen- to, libris de copia ERASMVS & MARCVS CORRADVS; & ERASMVS quidem immerito illam ob cau- ſam, ut *μικρόλογος* a non nemini traducitur. In *Deliciis Ora- toriae intimioris*, qui liber totus huic spectat, & de dilatatione ac amplificatione accurate elegan- terque praecipit *Lub. 1701. in 8. ed. P. I. c. I. §. VII. p. 4.* Alibi au- reus libellus ipsi audit, in quem commentarium non contemnen- dum J. MICRAELIVS scripserit, in *Polybiſt. P. I. L. IV. e. X. §. XI. p. 126.* imo: Libellus utilissimus no- tior nomine quam usu frequens: & qui tamen optimas profecto- dat orationis ornandique atque amplificandi regulas *L. IV. c. I. §. XXI. p. 250* “ Aliter scilicet catuli olent, aliter sues. Candide uero & sine ambitu ac circuitione is ipse uir egregius sententiam de eo fert

*plura uolet, poterit etiam adhibere Ciceronis Rhetoricam\* ad Herenni-*

*fert in libro de pura dictione a D. MOSHEIMIO edito, c. VIII. §. II. p. 115. "Magnus ille ERASMVS in praeclaro illo de copia uerborum & rerum libro multa congescit ad locupletandam orationem non uulgaria neque contemnenda. Sed quoniam omnes loculos non excusfit, nullam quoque classificam auctoritatem secutus est, sed suo tantum genio indulgens multa congescit, illum ducem eligere non possumus, ut qui in multis ipse deficiat. Animi gratia repetere placet locum THOM. MORI: emisit ERASMVS utramque copiam, quid itaque sibi reliqui fecit praeter summam inopiam. u. ipsum ERASMOV Lib. XIX. Epist. IV. pag. 633. conf. JAC. FRIED. REIMANN. in der Einleitung zur Hist. Lit. der Teutschen L. II. Seet. III. n. CCXXIX. p. 333. qui librum hunc contra CLARMVNDVM tueritur. Et de re ipsa praeter allegatum MORHOFIANVM egit JOD. WILLICHIVS de uerborum & rerum copia comparanda, qui Tom. III. institut. Literat. Thorun. in 4to ed. insertus est, itemque libellus concinnus utilissimusque BOHVSL. BALBINI, e S. J., de amplificatione oratoria uerbipol. 1684. in 12.*

\* *Ciceron. Rhetoricam.* In auctorem horum librorum CONR. SAM. SCHVRZFLEISCHIVS, assiduus CICERONIS lector, & felicissimus imitator, eruditissima inquisivit *Difserit de auctoritate librorum ad HERENNIUM Vitcb. 1703. hab. qui CICERONI, consentiente maximorum Criticorum senatu, u. JOACH. CAMERAR. in Element. Rhetor. p. 331. P. VICTORIVM uar. lect. L. XXII. p. 354. C. BARTHIVM Tom. I. Advers. Lib. L. c. IX. Ad. THEOD. SIEBERVM Vol. II. Diallex. Acad. Omat. V. p. 71. J. H. BOECLERV in Bibliograph. Crit. c. III. §. VIII. pag. 41. C. A. HEVmann. de Anonym. & Pseudonym. p. 149. abrogauit; etsi in eadem Academia uir clar. GEORG. CASP. KIRCHMAYERVS eidem libros hos assertum iuerit. Enimuero non inepte olim J. LVD. VIVES: Quos, ait, qui CICERO NI assignarunt, equidem, quid secuti sint, haud uideo. De tradend. disciplin. L. IV. p. (ed. Colon. 1532. utor in 8.) 325. Conf. J. A. FABRICIVS in Biblioth. Lat. Vol. I. Lib. I. cap. VIII. p. 95. sq. & Vol. II. p. 107. & GIBERT. Jugemens des Sauans Rhetor. P. I. p. 405. sqq. Plenos tamen bonae frugis hos esse libros, & lectu dignissimos prae multis recentiorum abortiuae disciplinae*

*rennium: si tamen Ciceronis est, certe multa utilia praecepta continet. Leget etiam Theologus, si ita uidebitur, Ciceronem de Oratore\*: qui simul & artem Oratoriam docet, & latinum stilum*

---

plinae libellis Rheticis, nemo, qui, quid distent aera lupinis, nouerit, inficiabitur. Quam uellem, si uotis id meis consequi possem, legant, relegantque, qui loquacibus, jejunisque chartis, quibus omnem eloquentiae artem absolui autumant, uanaque spe illarum commendatione se suosque fallunt, A. THEOD. SIEBERI, uiri cl. dissertationem in compendia recentiorum Rheticarum, sale pipereque, sed eruoso, adpersam Vol. I. διαλεξ. Dissert. XIX p. 259. sq. Unus uero instar omnium sit, quem testem nostro OSIANDRO de Ciceronianis hisce Rheticor. aduocabimus, non imperitum artis dicendi Magistrum MELCH. JVNIUM, qui: "Ad Herenniana, inquit, "praecepta quod attinet: "illorum ego libenter sententiae "subscribo, qui CICERONIS ea esse "negant. Siue uero CORNIFICII, "siue GALLIONIS, siue alterius alii "cujus sint auctoris illa praecepta. "Utilia profecto sunt, cognituque "necessaria, quia breuiter sunt, & "perspicue, & orationis genere non "impuro aut barbaro, sed latino "tradita; & quae in oratoris sunt

posita munere atque officio, complectuntur omnia. Et quod hoc in auctore singulare notatunque dignum, non solum uirtutes in dicat; uerum etiam, quae uitia, & quomodo uitanda, planum facit. in Methodo Eloquentiae cap. V. pag. 48."

\* Ciceronem de Oratore. Ego quidem non parum difficultatis atque obscuritatis in se habere librum hunc, in quem mihi CICERO omnem dicendi facultatem, artisque suae copiam contulisse uidetur, dissimulare nolim: attamen, hinc etiam eo majori attentione legi debet. Atque cum P. MANVTIO, at quanto CICERONIS interprete! fateri nullus dubito: CICERONEM cum lego, nullius Rheticis praecepta desidero. in Commentar. in Epp. ad familiar. p. 23. Quid ipse CICERO de opere hoc suo censuerit, legere non injucundum erit. in Epistolar. ad fam. Lib. I. Epist. IX. ubi MANVTIVS in Commentario p. 184. addit: His libris nihil possiefieri eleganter, aut etiam utilius, conuenit inter homines eruditos: atque ipse CICERO de iis, "quid

*lum puriorene efficit. Interdum etiam Orationem Ciceronis, aut De-*

---

“quid sentiret, ostendit Epist. XIX.  
L. XIII. ad Attic. Id quod in gratiam seculi, solidum ueteris doctrinae cibum nimis fastidientis, uno alteroque summorum uirorum testimonio confirmabimus : Non postremus inter Oratores Soc. Jesu superioris seculi est M. ANT. MAJORAGIVS. Hunc uero in modum in TULLII oratorem praefatur : “Hos de *Orat. Libros ad QVINCTVM fratrem conscripsit* : in quibus, “quicquid erat eloquentiae, quicquid ingenii, quicquid artis, quicquid eruditionis, expressit : ut nullum unquam, neque apud Graecos, neque apud Latinos hoc in genere praestantius opus fuerit, aut esse possit. Et post pauca : Evidem ita censeo, Auditores, si quis hos III. de *Oratore libros* bene perceperit, etiamsi nihil aliud prorsus intelligeret, eum doce, grauiter & ornate posse dicere. Et mox : quo fit, ut hos ego non libros, sed rerum omnium pulcherrimarum thesauros appellare soleam : quoniam in eis inuenio tanquam reposita scientiarum omnium ornamenta maxima. Neque tamen ideo, quamuis eruditionis pleni sint, minus est in eis jucundita-

tis. Rerum enim uarietas ejusmodi est, ut nostros animos oblectare maxime possit : cum tam magnifice, tam egregie suis laudibus orator uestiatur : tam graniter & ornate, quid ualeat oratoria facultas, explicetur. Praef. X. p. 624. AVDOM. TALAEVS inclitus P. RAMI discipulus tale libro huic, quem ipse commentariis suis *Parisi. 1583.* illustrauit, elogium scripsit : tantus est in personis ipsis decor, tanta in sermone cuiusque dignitas, tanta in omni tractatione rerum & uerborum moderatio & confirmatio, ut nihil mirum sit, quod ait GVARINVS, repertis primum CICERO-NIS de oratore libris, eloquentiam, quae tot annos sepulta jacuerat, reuixisse : horum siquidem librorum uel exemplis solis magnus orator possit effici. Praef. III. p. 105. Celeberrimus uix & dissertissimus orator J. H. BOECLERVS haec de eo habet : CICERO integrum Rhet. artem plane tradidit, ut in nobilissimo illo de oratore opere III. libris praestitit, ubi sterilem per se & inamoenam praeceptorum materiam per dialegos more PLATONICO, summa eloquentia excoluit, in *Bibliograph. Critica*

*Demosthenis\** (*graece*) legat. Exstant enim Olynthiacae Demosthenis Orationes scorsim impressae: quod si graecum Demosthenem inspicere commodum non sit: saltet (si libuerit) uersionem doctissimi uiri, Hieronymi Wolffii, in manus sumat. Mirabitur in  
Ci-

*Critica loc. cit. pag. 41.* Confer de hujus libri editionibus & historia FABRICIVM in Biblioth. lat. l. c. Vol. I. pag. 92. & Vol. II. pag. 102. sqq. & GIBER'T. in *Judicis Gallicis Lib. allegat.* pag. 279. sqq. qui plura doctorum uirorum judicia collegit. Obiter addo ex diffusis Librorum Rheticorum CICERONIS praeceptis elegans utileque compendium consarcinasse GVIL. MECHOVIVM. Cellis 1620. in suo edit.

\* *Ciceronis aut Demosthenis.* Summum inter Oratores locum duumu-rios hos tenere nemo est, qui ambigat; uter uero alteri prae-terri debeat, difficile dictu est. Multi cum ueteres, tum recentiores DEMOSTHENEM cum CICERONE comparare instituerunt; alii, illum ut extollant, hunc extenuant; alii, hunc ut euehant, illum deprimunt. Quae tamen comparationes utilissimae sunt, & lectorem ad penitus cognoscendam utriusque praestantiam multa docere, animumque ejus ad

illos legendos cum fructu praeparare possunt. Ipsa ueterum uerba accurate studioseque representauit, suamque deinde etiam sententiam prolixè exposuit NIC. CAVSSINV S de Eloquentia sacr. & human. Lib. I. cap. LXII. pag. 40. sqq. addat. ERASMVS ROTEROD. in *Opere Epistol. edit.* Londin. Lib. XXVIII. Epist. XXVI. p. 1708. JVL. NIGRONIV S. J. Vol. oration. n. XVIII. J. H. BOECLERV S in *Bibliograph. crit. c. III. num. II. §. XIII.* p. 48. sqq. Integra imprimitis dissertatione gallice scripta per partes & copiose id executus est ingeniosissimus R. RAPINVS, qua in re alter alteri praeftet, aut par sit in *Opp. diuersis Tom. I. les comparaisons des Grands-Hommes de l'Antiquité p. 1.* sqq. quam comparationem ad Longini exemplum institutam, ut a quois orat. artis studiose legitur dignam aestimat SCHVRZFLEISCHIVS *Animaduersion. ad LONGINVM* pag 304. HIERON. WOLFFII uersio, quam OSIAND nostrar laudat, aliquoties prodiit, & facile

Cicerone uerborum & phrasium copiam atque elegantiam, in Demosthene (quod ego magis probo) orationis neroos tales, ut nihil addi, nihil detrahi possit. Sed & Basili Homiliae & Chrysostomi scripta, quatenus Oratoria, cum fructu legi possunt, si dextrum judicium, de quo supra admonuimus, adhibeatur.

Plurimum etiam profuerit, si Minister Ecclesiae interdum Exerciti (sepositis praedictis autoribus) epistolis priuatis ad amicos lati- um scri- nae linguae puritatem atque elegantiam (quae in proclatis auto- bendi ribus conspicitur) imitetur: uel etiam periculum faciat, an so- non ne- phisticum aliquem scriptorem latino sermone (uel germanico) con- gligen- dum, futare

facile haberi potest. Vid. de ea J. A. FABRICIUS Lib. II. Biblioth. græc. cap. XXVI. pag. 926. Sanum etiam incorruptumque nostri de DEMOSTHENE judicium comprobauit uaria, quae concessit A. TH. SIEBERVS ejus ueterum elogia Vol. II. Dialex. Dissertat. III. p. 266. sq. qui ibidein pleno quasi horreo etiam CICERONIS laudes ex ueterum recentiorumque simul ore admetitur pag. 330. sqq. Recte tamen sapienterque agit, quod CICERONEM non coelo ipsi inferre audeat, secus ac ERASMVS fecit a cl. JOH. SIEBERO in tract. de salute Christ. & Philos. id eo castigatus confid. XXXV. p. 246. sqq. Adhaec omitti hic non debet dissertatio elegantissima clar. HALBAVERI de CICERONE san- bioris doctrinae cultoribus multum

legendo, quae uariorum de imitatione opusculis nuper admodum recusis inserta legitur p. 799. Plane autem consona iis sunt, quae nos ter tradit, ERASMI uerba, illiusque sententiam mirifice confirmant: Ex doctoriis pro- fanis, quorum libri potissi- mum sint euoluendi futuro con- cionatori, nullus est, quem DEMOSTHENI ac CICERONI praferamus, uix etiam, quem conferamus, fane quod attinet ad dictiōnis uirtutes. in Ecclesiaste Lib. II. pag. 217. Nec est, quod ab ejus aliorumque profanorum scriptorum lectiōne V. D. M. fabula de B. HIERONYMO, ob lectionem CICERONIS ab angelo correpto, absterreat, in Jure Canon. Dift. XXXVII. c. VII. allata, quod somnium fuisse ipse haud dissimu-

futare queat. *Etsi enim non omnia talia, quae exercitii causa\* scribuntur, mox typis euulganda uidentur: tamen talis exercitatio autori, ratione exercitii, magnum adferet emolumentum.* Et, quando opus fuerit, talibus Ecclesiae Ministris exercitatis aduersariorum scripta confutanda committi poterunt. Semper enim quosdam prae aliis instructos esse conuenit, qui cum aduersariis feliciter congregandi possint.

## CAP.

lat in *Apolog. c. RUFFIN.* Lib. I. conf. Cl. ESPENCAEVS tract. de projectu ex gentilium librorum lectio- ne capiendo. THEOPH. RAYNAU- DVS in *Erotemat.* de bonis & malis libris P. I. *Erotem.* XI. pag. 183. sqq. & JAC. PONTANVS in *Atticis Bel- lariis* Vol. II. *Dial. V.* p. 474. sqq.

\* *Quae exercitii causa.* Nimis saepe uenales suas quosdam protrudere merces uidemus, quibus non

immerito dictum sit, quod Clar. CRENIVS optat: *Ich wollte, dass manche minder schrieben, und mehr ihre anuertraute Heerde besucheten, lebreten und ermabneten. Denn bierzu sind sie sonderlich beruffen. Viele schreiben nur, dass sie einen grossen Namen und andewertigen mehr eintragenden Beruff erlangen mögen P. II. Meditat. passion. in Matth. Med. II. pag. 128.*



## CAP. VII.

### Tertia hora pomeridiana.

DE

## SCHOLASTICORVM JVRIS ET MEDICINAE SVBSIDIIS.

**H**Aec hora, uel per uices alternatim, uel bipartita, dari potest lectioni alicujus commentarii sacri\*. Interdum licebit etiam

\* *Commentarii sacri.* Commonerfactiones & cautelae circa commentarios S. codicis, quos noster hic innuit, cum fructu legendos, per necessariae sunt, & passim legi possunt. Vix ego aliter ac Lexicographorum instar eos habeo, qui nunquam, nisi a simplicioribus, qui oleum operamque taedioso labore perdunt, a capite ad calcem legi solent, sed in difficilioribus, quoties aqua legenti haeret, & proprium scrutinium temporis penuria aliaeue rationes haud concedunt, aut pars aliqua S. S. ob certas causas sollicitius exurienda est, rectissime in subsidium adhibentur. Neque ita eos consulere aliquem jubeo, ut in ipsorum sententia sine ulteriori inquisitione acquiescat, sed ut ansam argumentaque cogitandi & differendi, at-

que ueram per hermeneuticas regulas erutam sententiam confirmandi habeat. Non multi tamen, ita prorsus ad mentem meam<sup>“</sup> WILH. ZEPPERVS, sed pauci ii<sup>“</sup> que optimi commentarii euoluerendi & consulendi sunt. Praeterquam enim, quod multi temporis atque laboris hoc est, uaga illa lectio animum magis defatigat & perturbat, ut omnibus perfectis non raro incertior ab eas, quam accefferis, praesertim si infirmius sit judicium, quam quod diuersas, aut etiam contrarias sententias discernere & dijudicare queat.<sup>“</sup> u. ejus ars babendi & audiendi concion. S. Herb. 1616. in 8. ed. L. I. c. IV. p. 38. Qui rectissime tandem p. 45. addit: Tales<sup>“</sup> commentarios Postillis merito ecclesiarum ministri praefrerunt:<sup>“</sup> quod

*etiam inspicere scholasticorum Theologorum\* scripta: qualia sunt:*

---

“quod solidius fere ac plenius o-  
“mnia atque singula rimentur, ad-  
“eoque imitationis uberiorem ma-  
“teriam subministrant: in thesi  
“magis immorentur, & meditatio-  
“nibus priuatis satis uberem relin-  
“quant materiam, quomodo audi-  
“toribus omnia prudenter & ap-  
“posite applicari debeant & pos-  
“sint. Quo eodem, puto, pru-  
“dens Ecclesiastes illis, non ut do-  
“minis, sed seruis, non ut duci-  
“bus, sed pedissequis utitur. Adde  
LAMB. AVENIONENSEM tract. de  
*Prophetia* p. 120. AVGUST. PFEIFFE-  
RI *Thesaur. Hermeneut. hypomn. ad*  
*cap. XIV. can. CXIII.* pag. 514. sqq.  
D. VAL. ERN. LOESCHERI *Breviar. Theol. exeget. P. III. Sect. I. cap. I. p.*  
*151.* J. B. CARPOVII *Theol. Exeget. Reg. XII. p. 95. sqq.* JOH. JAC. RAM-  
BACHII *Institut. Hermeneut. S. L. III.*  
*c. IX. p. 663. sqq.* & ingeniose soli-  
deque differentem J. CHR. DANN-  
HAVER. in *Idea boni interpretis Sect. II. art. III. §. XXVI.* p. 41. & *Sect. III. art. XIV. §. 105. pag. 198.* J. A. QVENSTAED in *Ethica Pastor. Mon. IV. p. 37. sqq.* qui multa praecclare  
utiliterque monuerunt de com-  
mentariorum adminiculis. Quae  
praeterea ad notitiam optimorum  
commentatorum acquirendam fa-

cere possunt, & passim quidem,  
sed dispersa habentur, elegantissimum in compendium misit B.  
MART. CHLADENIVS, SS. Lit. Do-  
ctor inclutus, & magno Almæ Leu-  
coreae purorisque uniuersæ Ec-  
clesiae malo praecipiti fato morta-  
lium rebus eruptus in *Instit. Exeget. P. II. c. II. Aph. V. p. 488. sqq.*

\* *Scholasticorum Theologorum.* Sub  
attrito sordidoque pallio incedit  
etiam aliquando sapientia, & au-  
rum in ipso latet stercore. Sum-  
mus ille & sui nominis uir, HVG.  
GROTIUS scholasticis legendis ali-  
quam etiam operam non plane  
inutiliter olim impendit, quod uel  
ex incomparabili ejus *de Jure B. &*  
*P. opere* uideri potest: quanto ma-  
gis in his talibus Theologum non  
omnino plane rudem esse decet,  
in primis, qui solidiora in Polemi-  
cis affectat, & tempore aliquo mo-  
do abundare uidetur. Nihil di-  
cam de JOH. FERRII Vill. Metensis,  
qui raro praecocis ingenii exem-  
plio 10. aetatis anno S. munus su-  
sccepit, *specimine scholastici orthodoxi*  
*Sed. 1619, in 8.* quo protestantium  
de gratia diuina hypotheses ex ipsis  
scholasticis probare annis est:  
Vix enim nostris in oris haberri  
potest, & suæ (Reformatorum) parti-  
cum-

cum primis uelificare studuit. Com-  
modum in mentem uenit recorda-  
ri, quantam apud ipsos hostes sui  
admirationem excitauerit, quam-  
que feliciter ueritatis euangelicae  
causam hoc etiam praefidio instru-  
et us summus noster J. HVLSEMAN-  
NVS egerit in *Colloquio Thorunensi*.  
Licet enim JOACH. HILDEBRANDVM  
Theologum Helmstad. dicere so-  
litum referat B. J. A. SCHMIDIVS in  
*Dissertat. de Institut. catech.* §. XXX.  
“Ipsos Apostolos, si reuiuiscant,  
“sine reuelatione uix theologos  
“scholaisticos intellecturos; atta-  
men non pauci nostrarium fue-  
runt, qui summa ingenii acie illo-  
rum etiam tenebras penetrarunt.  
De stylo scholaisticorum legi me-  
rentur *Epistolae amoebae* HENRICI  
BARBARI & PICI Comitis Mirandu-  
lani aliquoties junctim editae. Non  
equidem ignoro, ut disertissimi pi-  
entissimique HENR. MÜLLERI uer-  
ba ex dedicat. *Theologiae Scholaisticae*  
*Rostoch.* 1670. in 4. ed. mea faciam,  
“Theologiam scholaisticam ma-  
gnis & pene desperatis morbis  
“teneri, tum ob immodicam ejus  
“curiositatem, qua fit, ut nihil i-  
“gnorare, & ubi maxime delirat,  
“ibi altissimum sapere uideri ue-  
“lit; tum propter obscuritatem,  
“partim e seculi, quo nata est, te-  
“nebris contractam, partim de in-

dustria affectatam; tum ob ser-“  
uite, quam immitti Domino“  
seruit, cuius decretis placitisque“  
uelut Ixionis rotae alligata est.“  
Enimuero habet Theologia scho-“  
lastica suos naeuos, habet suam“  
etiam necessitatem, hac in primis“  
aetate, quae Theologiam tot in-“  
uoluit difficultatibus, tot obseu-“  
ritatibus immersit, ut sine accu-“  
rata Theologorum Scholaisticorum“  
intelligentia uix ac ne uix“  
quidem emergere liceat.“ Cum  
quibus uelim conferas, quae lu-  
culenter accurateque differit de  
Theologiae Scholaisticae pretio &  
usu apud nostrates B. BALTHASAR.  
MEISNERVS in *oratione de antiqua*  
*theologice disputandi ratione* Gieff. 1611.  
in 4. ed. B. ABRAH. CALOVIVS in  
*Systemat. Theol. Tom. I. qu. XV.* p. 75.  
sqq. J. GERHARDVS in *Conf. Catbol.*  
*L. I. P. II. c. XV.* p. 743. sqq. JOH.  
FECHT. in *Tract. Schol. de statu da-  
mnator.* dedic. p. 2. plurimas profe-  
cto ob rationes a scholaisticorum  
lectione prorsus V. D. Ministrum  
abstinere jubet J. A. QVENSTAE-  
DIVS in *Ethica Paſtorali Mon. VI.* p.  
57. sq. conf. ERASM. SARCIERIVS in-  
tegro tract. de *Theologiae Scholaſt.* ua-  
nitate 1541. in 8. & ex politicorum  
ordine illustr. BACON DE VERVLAMIO  
in *aureo de augmentis scientiar.* opere  
*L. I. p. 41. sq. ed. Lugd. B. 1652. in 12.*

ex Reformatis autem JOH. POLYAN-  
DRVM in *Orationibus Acad. Leid. in-*  
*augural. p. 12. sqq. Lugd. B. 1620. in 4.*  
Eleganter autem ingenioseque in  
utramque partem, ita tamen diffe-  
rit, ut non prorsus exsibilando  
contemnendosque arbitretur scho-  
laasticos ANDR. L. KOENIGSMANN.  
in *Dissertat. Ecclistica de rationali Me-*  
*taph. cultu Kilon. 1712. §. XVIII. p. 29.*  
*sq. qui uero in allegandis aucto-*  
*ribus satis accuratus non est. Nec*  
minus sobrie hac in parte seavit D.  
J. DAN. HERN SCHMID tract. de *A-*  
*cadia in obf. XVIII. p. 300. ed. germ.*  
Placet autem hic saltem in medi-  
um proferre, quae sumini in omni  
literarum genere judicii uastissimi-  
que ingenii Polyhistor J. H. BOE-  
CLERVS *Tom. III. Dissert. Acad. pag.*  
*494. habet: "Licet in eorum scri-*  
"ptis multae theoreticae quaestio-  
"nes, & praesertim theologia mo-  
"ralis copiosissime pertractentur,  
"tamen non cuius commendari  
"debent: requirunt enim lecto-  
"rem, qui adferat multam eruditio-  
"nem, & peritiam separandi in-  
"utilia ab utilibus. Addam ego:  
ferream inter tot fentes spinas-  
que aliquot rosarum colligendi di-  
spersa folia patientiam. Ceterum,  
quod probe obseruari uelim, in  
scholasticam hanc, quam uocant,  
Theologiam uiri doctissimi ad-

uersarum etiam partium acriter in-  
uecti sunt; CLICHTOVEI, A. PIG-  
HII, ERASMI, MELCH. CANI, SAL-  
MERONIS, censurae passim legun-  
tur, quibus addi merito debent a-  
moenissimi ingenii judiciique a-  
cerrimi uir ROL. MARESIVS in *Epi-*  
*stol. Philol. L. II. Ep. XII. p. 293. sq.*  
& *Epi. XLV. p. 475. sq.* quem ex-  
scribere haud lubet, quod liber in  
omnium manibus sit, certe ab o-  
mnibus, ut teratur sedulo, dignis-  
simus. sit. JOH. LAVNOJVS de *uaria*  
*Aristot. fortuna in Acad. Parif per to-*  
tum, cuius ed. Viteb. 1720. ab ELS-  
WICHIO curata merito aestimari  
debet. PERRONIVS, doctissimus E.  
R. Purpuratus, in *ceronianis p. 344.*  
*sqq. THEOPH. RAYNAUDVS,*  
qui tricas inutiles scholastico-  
rum, inutilibus curiositatibus, i-  
mo meris nugacitatibus plus ju-  
sto insistentium, & languentium  
circa pugnas uerborum, nocu-  
isile supra modum Ecclesiae Dei  
conqueritur, " in *Erotem. de bonis*  
& *malis libris P. I. Erotem. XVII. n.*  
*CCEXCIV. p. 229. & JAC. FACCIOLA-*  
*TVS, Th. D. & Med. in Seminario*  
Patauino Praefectus, in *Orat. Vol. n.*  
*X. p. 192. & in Pmf. Disp. II. p. 353.*  
*disp. IV. p. 356.* Spectat huc etiam  
liber rarissimus: CHEFFONTAINE  
de *necessaria correctione theologiae*  
*schoasticae*, de cuius mutilata edi-  
tione

tione curiosam obseruationem u.  
apud RICH. SIMONIVM in *Critique de la Bibliotheque des Auteurs Eccles.*  
M. ELIES DV PIN T. II. p. 179. sqq.  
Causam nihilominus scholastico-  
rum diserte docteque egit, Cuix  
persuaderi possum, serio ) omni  
humanitatis laude florentissimus  
FRANC. VAVASSOR, *pecul. orat. in o-  
peribus ioma* p. 241. sqq. Etsi omni-  
no uerissimum sit, quod B. WEG-  
NERVS existimat: "Non statim,  
"quod scholasticum, contemnen-  
"dum est, sed quod utile seligen-  
"dum, quod inutile, spinosum,  
"ineptum, negligendum est. *in dis-  
sert. de ambitu theol.* §. XXXIV. p. 26.  
Introductionis loco, antequam is,  
cui uolupe sit uadum hoc tentare,  
rem aggrediatur, commendari me-  
rito debet A.D.A.M. TRIBBECHOVII  
*liber singularis de Doctoribus schola-  
sticis & corrupta per eos diuinarum hu-  
manarumque rerum scientia Giess.* 1665.  
*in 4. & Jenae 1719. in 8. cum prefat.  
cl. HEVMANNI editus.* Neque ad-  
didisse quenquam poenitebit J. L.  
*VIVIS libros VII. de causis corrupta-  
rum artium,* (utor ed. Brugensi 1531.)  
in quibus contra scholasticos o-  
mni virium contentionе militat.  
Vtinam, quae in usus auditorum  
priuatos ingeniose ac subtiliter  
commentatus est de theologia  
scholastica uen. D. GEORG. FRIED.

SCHROEERVS, Theologus Viteb.  
meritissimus, & quo peritiorem ejus  
majorique subsidiorum copia  
instructum nostro tempore inter  
nostrates noui neminem, publicae  
luci daret; multa nos de illa ejus-  
que scriptoribus, plurimis intacta,  
nec tamen inutilia docere possent,  
atque usum ejusdem abusumque  
in uariis cum diuinae ueritatis ho-  
stibus controuersiis luculentissime  
demonstrarent. Interim aliquo  
modo ejus defectum supplere poter-  
it ut J. HIMMELIVM taceam,  
CHRISTOPH. BINDERI *theologia  
scholastica*, in qua de ejus causis,  
origine, progressu ac methodo le-  
gendi scholasticos agitur *Tubing.*  
1614. *in 4.* qui imperfectus tamen  
liber est, & multis modis supple-  
ri corrigique posset. Non etiam  
nisi primae saltim lineae sunt,  
quas duxit doctissima JAC. THOMA-  
SII manus edit. A. 1676. *disput. acad.*  
*de scholasticis latinis*, integri tracta-  
tus *de theologia scholastica* prodro-  
mo, cuius fragmentum ab interi-  
tu vindicauit filius *in hist. sapient.*  
& sicut. T. III. p. 231. sqq. Simul-  
que conferri potest GISBERT. VO-  
ETII *L. II. biblioth. theol. c. VI.* p. 195.  
GEORG. HORNII integer a c. I. ad  
*Vltum usque Hist. Philos. L. Vltus* p.  
295. sq. & qui chronologiam scho-  
lasticorum breuem consarcinavit

*sunt, Magister sententiarum\*:*

*Com.*

J. H. ALSTEDIUS in *Thesauro Chronolog.* cap. *XLIV.* p. 436. sqq. Exempli autem loco inseruire potest, si cui gustum deliciarum illarum habere lubeat, J. HENR. POSEWIZII *Metaphysica theologica*, quae regularum scholasticae doctrinae usum & abusum in quaestionibus theologicis longe plurimis perspicue subtiliterque ostendit *Lips.* 1695. in 8. ut uere compendium theologiae scholasticae haberiqueat.

\* *Magister sententiarum.* Ita uulgo audit a scripto praecipuo PETRVS LOMBARDVS, frater GRATIANI & P. COMESTORIS, quos dubia admodum fide nothos faciunt fratres, & de quorum matre referunt, cum poenitere admissi stupri nequiret, quod tam praeclaros uiros genuisset, jussam esse, ut saltem poeniteret, quod poenitere non posset. Teste PANCIROLLO de *cl. legum interpret.* L. III. c. II. p. 318. edit. *Lips. nouissimae.* Episcopus Parisiensis, qui sub CONRADO III. Imp. circa annum 1140. claruit, & ex patribus antiquis, in primis AVGVSTINO, quatuor sententiarum libros concessit, non credo, inconsulto prouersus consilio, sed infeliciori eventu. Etenim occasionem ita dedit, neglecto fonte SS. scriptu-

rarum, ad riuulos eo magis hominum consecrandos, quaedam etiam mutila uel interrupta, quaedam immutata, & in aliud sensum detorta priscorum Doctorum uerba ab eo sunt; ut nihil mirum sit, mille hinc aliorum conciliaciones, quaestiones & explicaciones ortas esse, quibus orbis eruditus facile carere potuisset. Altercatio in plures annos jam olim de quibusdam propositionibus ejus durauit, quam refert J. LAVNOJVS de *uaria Aristot. fortuna c. III.* p. 191. sqq. Necessaria ualde & omni laude digna est SIXTI SENENSIS admonitio, qua loco quodam S. AMBROSH ab ejus detorsione vindicato, quales ejus lapsus plures vir diligentissimus passim obseruauit, serio hortatur, ne qui Rapsodis, compendiariis & summistis admodum delectentur, grauentur interdum a riuulis ad fontes reuerti, & ipsas PP. sententias apud auctores suos exquirere & diligenter expendere. Vide omnino L. V. *Biblioth. sanctae annot.* LXII. p. m. 437. qui alias L. IV. p. 362. non minima ipsum laude extulit, quod nec segnius nec parcus egit ANTONINVS, Archiep. Florent. in *uasto Chronicorum opere* *Lugd.* 1586. ed. Tom. III. p. 74. Purior autem

autem ceteris scholasticis est, & multa habet, quae a ueritate euangelica non abhorrent. Cumpromis Damascenum imitatum fuisse existimat FRIED. SPANHEMIUS in *Isagog. Epitome ad Hist. Nou. Test. p. 542. ed. Lugd. Bat. 1689. in 8.* qui plura de eo refert. P. ABELARDI simili labore cum usum esse asserit C. KORTHOLTUS in *Hist. Eccles. P. XII. p. 474.* an uero BANDINVM sublegerit, prolixissime disquirit JAC. THOMASIVS in *L. de Plagio lieutorio longe doctiss. §. CDXCIII. p. 217.* "Petrus ne Lombardus an Banduinus fuerit cucullus, uerba sunt "RAYNAVDI de bonis & malis libris. "P. I. Erot. X. §. IV. p. 165. & si- "bi L. sentent. supposuerit, igno- "rari ait GENEBRARDVS. Confiden- tenter autem illud asserit BILIBALD. PIRCKHEIMHERVS, uir suo tempo- re doctissimus, cuius uerba ex Re- sponfione ipsius de uera Christi carne ad OECOLAMPADIVM Nor. 1526. in 8. ed. cum rarissimus etiam hic liber sit, repeteare operæ pretium erit: "Sen- "tentiarum, ut vocant, Magi- "strum, nec ego, multorum erro- "rum causam & originem fuisse, "sum nescius, tametsi illum op- "unio sua, forsitan non mala, po- "tius quam euentus in plerisque "deceperit. Siquidem arbitratus "est consarcinacione illa sua, mul-

tos errores explodi posse, quod ferre contrarium euenit. Sed nec eum operis illius auctorem fuisse, BANDINI summa, quae impressa circumfertur, palam arguit, qui longe illo fuit antiquior. &c. *Lit. A. 4.* compara, si lubet, P. BERNH. PEZIVM, ord. Bened. a Bibliotheca in Monasterio Mellicensi, in *dissert. Isagog. c. I. ad Tom. I. thesauri Anecdot. nouissimi p. 46.* qui singularia de lite ECKII ob BANDINI summam ex incomparabili eruditio[n]is libra- riae, qua pollet, copia suppeditat. ERASMVS ROTEROD., quod mirari subit, plane dubitat ejus librum sententiarum genuinum esse *Lib. XXVIII. Epist. VIII. p. 1634.* Me- thodum, totiusque operis partitio- nem & argumenta refert paulo cu- ratius J. FRANC. BVDDEVIS in *Hist. critico-theol. dogmat. P. I. Sezt. II. c. III. §. X. p. 55.* Primus, qui in LOMBARDVM commentatus, est ALEXANDER HALES, circa annum 1245. Doct[or] irrefragabilis dictus. Ad manus est editio sententiarum *Lugd. 1593. in 8.* quae accurata sa- tis & ob erroneos adjectos articu- los aliaque plura, prae aliis, quarum plurimae in Gallia Germani- aque extant, & apud GOTTFR. OLEARIVM in *Bibl. Script. Eccles. T. II. p. 81.* uideri possunt, commen- dari meretur. Suorum elogia, quo- rum

rum ingens suppetit copia, coaceruare nil attinet. Videantur, qui haec talia non parca manu offerunt: EYBENIVS in *Magiri Eponymol. Crit. p. 527. sqq.* POPEBLOVNT in *censura autor. pag. 268. sq.* JOH. SCHOPPIVS in *Acad. J. C. f. 178. class. XII. sqq.* JOH. FABRICIVS in *comment. de biblioth sua P. VI. n. 122. p. 548. sqq.* ut LABBEVM; CAVEVM similesque taceam. A. TRIBBECHOVIVS de *doctor. scholast. c. VI. p. 143. sqq.* qui multa de eo notatu ualde digna adfert. MR. AMILLON *Melange Critique de litterature T. II. art. LXVIII. p. 332.* & qui integra dissertatione omnium fusissime de LOMBARDO egit CASIMIR. OVDINVS in *opere de scriptor. eccl. T. II. pag. 1218. sqq.* Vnum modo alterum-ue a nostratisbus de eo prolatum judicium annextere lubet: Primo loco jure quodam suo comparet sequens B. LVTHERI: "LOMBARDVS in conciliatione PP. est dili- gentissimus & se longe superior. Nemo ipsum in hoc genere su- perabit; nullis in conciliis, nul- lo in patre tantum reperies, quam in libro sententiarum. Nam pa- tres & concilia quosdam tantum articulos tractant, LOMBARDVS autem omnes. Sed in praecipuis illis articulis de fide & justifica- tione nimis est jejonus, quan-

quam Dei gratiam magnopere" praedicat." Tom. VII. f 232. Ali- bi magis honorifice adhuc de eo scribit: Vir fuit egregius, cum" uideret infinitos libros scribi, i- pse methodum omnium scriben- tium tradidit, & hac sua metho- do multa effecit, fuit enim uir" doctus, perlegit nempe omnes" autores AVG. AMBROS. GREGOR." HIER. HILARIVM: praeterea o- mnia concilia & decreta. Si" tanta diligentia Biblia legisset," temere certe non laborasset." T. II. colloqu. lat. p. 137. Haec ex- acte concinunt cum iis, quae de LVTHERO refert HIER. WELLERVS: Magistrum sententiarum ideo le- gendum esse ajebat, quod is o- mnium fere patrum sententias de" praecipuis locis doctrinae chri- stianae in libro suo collegerit," sed tamen cum judicio juniores" theologos legere illum uolebat." in epist. de stud. theolog. consilio p. 4. Genuinus ejus est discipulus do-ctrinaeque euangelicae strenuus & nullis calumniis, laboribus nul- lis defatigatus assertor JAC. AN- DREAE, qui in ipsa LVTHERI ca- thedra hunc in modum perorauit: PETRVS LOMBARDVS, quem Ma- gistrum sententiarum appellant," uir sane non indoctus, qui di- gnus erat, ut in seculum magis" felix

"felix incideret. Is enim pulcherri-  
 "mum ordinem in explicatione  
 "praecipuorum capitum doctrinae  
 "christianae obseruauit & se-  
 "cutus est, ut hanc laudem nemo  
 "haeftenus illi ademerit. Sed dum  
 "controversias per collectas sen-  
 "tentias S. patrum & decreta con-  
 "ciliarum explicare & dijudicare  
 "conatur, & se ipsum & alios in-  
 "uoluit, ut interdum lectorum  
 "incertorem & magis dubium di-  
 "mittat, quam prius fuerat, *in orat.*  
*Viteb.* 1577. habita *Lit. C. 3.* Legi  
 tamen jubet B. DAV. CHYTRAEV<sup>S</sup>  
 LOMBARDI libros, quod uelut loci  
 communes theologici sint, ex lati-  
 nis patribus praecipue coagmenta-  
 ti. *in epistola p. 227.* Exemplaque  
 suo ipse magnus noster CHEMNI-  
 TIVS docet, non inutilem prorsus  
 fore lectionem Magistri in pro-  
 priae uitiae historia ita scribens:  
 "Quia alios libros non habebam,  
 "legi Magistrum sententiarum, &  
 "ex eo coepi antiquitatis scripta  
 "amare, *im erläuterteren Preussen Tom.*  
*III. P. XXIX. p. 339.* nostro tamen  
 aeuo, ubi magna bonorum libro-  
 rum copia suppetit, fortasse ad le-  
 cutionem ejusdem nemo facile adi-  
 gi se patietur. Enimuero omitti  
 haud debent, quae summus, &  
 cui parem coetus purior nondum  
 uidit, theologus JOH. GERHARDVS

ex aliorum potissimum mente dis-  
 serit: Hic est ille liber, de quo  
 AVENTINVS uerissime conqueri-  
 tur, quod sacrostanctae thcolo-  
 giae ueritatem fontemque puris-  
 simum coeno quaestionum riuu-  
 lisque opinionum conturbauerit,  
 quod a JAC. FABRO Stapulensi,  
 & (JODOCO) JACOBO CLICHTO-  
 VAEO, praceptoribus suis plus  
 millies se audiuisse afferit: Hic  
 est ille liber, de quo ERASMVS  
 scribit: Utinam illius labor tam  
 feliciter cessisset orbi christiano,  
 quam ipso suscepimus est pio stu-  
 dio; siquidem apparet, illum  
 hoc egisse, ut simul collectis,  
 quae ad rem pertinebant, quae-  
 ftones omnes excluderet; sed ea  
 res in diuersum exiit, uidemus  
 enim ex eo opere nunquam fini-  
 endarum quaestionum non exa-  
 mina, sed maria prorupisse: hic  
 est ille liber, cujus plus quam  
 26. errores annotarunt Parisien-  
 ses, quibus adscriptum: hic Ma-  
 gister non tenetur. *m loc. theolog.*  
*T. V. §. CXXXIII. p. 279. edit. Jen.*  
*1617. in 4.* Operosum doctumque  
*in librum I. LOMBARDI commentari-*  
*um dedit magni inter Calvinianos*  
*nominis theologus LAMB. DANAE-*  
*VS Geneu. 1580. in 8. in cuius Prole-*  
*gomenis etiam integrum fere the-*  
*ologiae scholasticae historiam ha-*  
 bet;

bet; nec in reliquos, licet celeberrimo BVDEO ita uideatur *l. c.* qui dubio procul ipsum librum non inspexit, amplius aliquid ejus innotuit; nec in dedicat. promittere ausus est, ubi: "De reliquis quid sim acturus, nondum apud me constitui. Vnum tam men hoc ute pote expertus affirmare & sancte jurare possum, si quis hunc autorem integrum repurgare uelit, illum uelut alterum quendam coelestemque Herculem, conari plus quam impius Augiae stabulum exhaustus: Sic nimirum & falsis allegationibus & falsa doctrina, uelut sanie & sordibus scatet hic autor totus. Mitius tamen, quod mirere, longe de eo judicat *in prolegom.* *p. 4.* quae hic legisse operae pretium erit: "Atque ut, quid de hoc scriptore sentio, ingenuo profitear, judico, hominem istum, si in feliciora tempora incidisset, minusque corruptam fideli doctrinam didicisset, potuisse multum prodesse ecclesiae Dei. Fuit enim diligens & acutus: atque etiam hujus operis instituendi scopus, non modo honestus, sed etiam necessarius fuit, &c. Adhaec ipse hic DANAEI com-

mentarius tam gratus acceptus que proceribus Leidensibus, quibus eum inscriperat, fuit, ut ad theologiam in academia docendam accerherent, obseruante illud uiro clar. PETRO BVRMANNO in *sylloge epistolarum a viris illustribus scriptarum*, quae collectio omnium praestantissima est, neque tamen ejus ultra 400. exempla typis exscripta sunt. *T. I. ad Epist LXXXIII. p. 88.* Addat. cuius uerba breuitatis causa omitto, MORHOF. *Polybif. T. II. L. I. c. XIV. p. 85. sqq.*

\* *Compendium Theologicae ueritatis.* Libellus hic foetus incerti patris est. Alii AEGIDIVM ROMANVM, alii DIVUM THOMAM, alii, non sine ueritatis specie, BONAVENTVRAM ejus auctorem faciunt. uid. VINC. PLACCIVS *in theatro Pseudonym. §. CDXLI. p. 135.* Quid sibi uelit, aut quo fundamento nitatur SANNIGIVS *in uscio cursus philosophici opere Pragae in fol. edito,* quod FRANCISC. cuidam de conchis Gallo factum hunc supponat, *in premissa synopsi scriptorum hisp. lit. F.* ego quidem nescio. ALBERTO Magno, nouae in theologia scholastica periodi auctori, tribuit CALOVIVS noster *in dedic. Tom. I. System. theol. lit. c.* quod calculo suo, etsi meti-

meticulosius, corroborat FR. JOH. DECAMBIS, Ord. Min. Theol. Doct. in addita declarat. termin. theological. BONAVENTVRAE, cuius uerba, quod judicium simul de eo exhibeant, recitabimus: "Compendiose con- scripta est series totius theolo- gicae ueritatis, quam nonnulli S. THOMAE adscribunt, alii S. BONAVENTVRAE, alii uero PETRO A TARANTAZIA, qui suo tempore uiri extiterunt per celebres atque immortali memoria digni. Sed, ni fallor, ALBERTO M. congrue adscribendam putto. Non tamen meo innitar judio: quisquis autem ille fuerit, Deus nouit, & acceptauit, cum fideliter catholiceque scripserit ad DEI laudem legentiumque profectum p. 651. Adeoque nec diligentissimus NIC. STAPHORSTIVS libri hujus, cuius summam exhibet, auctorem indagare potuit. u. historiam ejus eccles. Hamburg. diplom. T. I. Vol. III. p. 299. Expendi tamen simul merentur pientissimi VAL. HERBERGERI, qui prorsus alii adscribit, uerba: *Hugo Argentoratensis hat das liebliche Compendium theol. ueritatis geschrieben; darinnen sind viel schöne Reden, quorum exempla quaedam adfert in der Hertz-Postill P. II. p. 548.* Minus uero accurate de opusculo

hoc agit PETR. DAHLMANN in Schau-Platz der masquirten und demasquirten Gelehrten Secl. I. n. XXI. p. 39. JOH. enim CAMBIS suo sub nomine edidisse falsum est, ipse illius editione nitida & eleganti, Lugd. apud S. Gryphium 1557. in 12. curata, utor, in qua nec uola, nec uestigium apparet, illum ejus aliquid sibi tribuere uoluisse, & contrarium mox allegata ipsius uerba euincunt. Simile quid de JOH. FISCHERO, quem idem ille DAHLMANN Pseudo-auctorem compendi facit, arbitrari licet. Praeuit errandi exemplo JOH. PRIDEAVX, theologus Anglus, in opp. lat. Tig. 1672. editis omni. IX. pag. 398. quem tamen DAHLMANNVS dubio procul non nisi ex aliorum allegatione habere potuit. Sic uero ejus uerba sonant: "Compendium theol. ueritatis, quod primum sub ALBERTI M. deinde sub BO-NAVENTVRAE, tandem sub Joh. DECAMBIS prodiit auspiciis; ante decennium & nouum adscivit dominum & titulum: Compendium de CAMBIS R. D. SEBAST." VISCHERI sit systema theologi- cum, ut nouo titulo rubris chara- teribus conspicuo, nouum acquiratur pretium. In quibus uerbis plurima minus recte se habere, quaedam etiam ex nimio zelo ani-

mum ad cauillationes primum omnino prodere, ex illis, quae diximus, facile animaduerti poterit. Prima ejus editio 1473. in fol. produxit. Adhaec auctor THOMAS quidam DE DORNEBERG, Sec. XVti scriptor, perhibetur *in nouis literar. Lips. 1727. mens. Decembr. p. 1039.* cuius sub nomine etiam Argent. 1489. prodiisse, ipsumque Memmingensem Decretorum & Art. Lib. Doctorum fuisse, refert CORN. A BEVGHEM. in *Incunabilis art. typograph. p. 55.* Tot inter sententiarum diuertia bonus ille HERBERGERVS, quem citasse me Critici fortean quidam distento ore riderent, solus ueritatis scopum attigit, etsi in assignando nomine baptismali cespitauerit. Verum enim compendii hujus auctorem THOMAM Argentinensem esse, theologum ordinis S. Dominici Sec. XIII. non inclebrem, prolixo perdocteque demonstrauit JAC. QVELIF *in scriptoribus ordinis pmedicat. Vol. I. p. 470.* qui RIGALDI plagium in hoc compendium commissum, aliaque curiosa de eo refert conf. p. 534. & 464. Obiter addo, meo, quo utor, exemplo D. LEONH. KRENZHEMI Chronologi quondam celebris manum uersus quosdam ex Lib. II,

Eleg. TIBULLI adscriptisse, tituloque allegauisse uerba: *Aurum in scorius.* Nec fortasse aliis est ab hoc THOMA VLRICVS DE ARGENTINA, quem compendii hujus uerum esse patrem arbitratur THEOPH. RAYNAUDVS in *Erotem. de bonis & malis libris P. I. erotem. X. n. CCLIII. pag. 157.* Miror autem illud compendium theologicae facultatis perpetram uocari a clar. VINC. PLACCIO in *theatro cit. pseudon. n. CCXXXVI. p. 74.* qui tamen adducto WIMPHELINGII testimonio non probat, quod probare sibi uidetur.

\**Summa Angelica.* Inuidendis vere laudibus cultores ejus auctorem libri primarium THOM. AQVINATEM, u. gr. Angelici, Aquilae Theologorum, matutini Luciferi, cum Salomone comparandi, pluribusque aliis titulis mactare solent. De quo, ut HADRIANI DE PROST, HENR. SMEIERS, IGNATII CIANTES, HIER. WIELMI, aliorumque Panegyricos, in primis DILBERGERVM Reittenbachensem, qui ut solem per omnes coeli domus deduxit, & VERNVLAEV M Collegii Phorcenf. P. I. orat. XV. p. 560. pluresque taceam. Videantur praeter scriptores hist. eccles. literarios, SIXTVM SENENSEM, CAVEVM, LAB-

LABBEVM, OVDINVM, alios, ANTONIVS, Florent. Archiepiscopus, *in chronico. P. III. p. 644.* TRITHEMIVS *de script. eccles. Vol. I. p. 293. sqq.* operum ed. Francof 1601. *in fol.* NIC. STAPHORST. *in hist. eccles. Hamb. P. I. Vol. III. p. 268. sqq.* & JAC. QUESTIF, qui instar omnium esse potest, si ejus compos V. D. Minister fieri possit, omniumque accuratissime omnia habet, quae ad THOMAE *bistoriam literariam* requiruntur, *in opere doctissimo de scriptor. ordin. praedicat. Tom. I. p. 271.* In ejus defectu adhibeantur JOH. SCHOPFIUS in academ. J. C. class. III. pag. 183. CONR. GESNER. *in biblioth. fol. 615. sqq.* SLEIDAN. *de statu relig. & reipubl. L. I. pag. m. 13.* EYBENIUS *in Eponymol. p. 777. sqq.* CHR. KORTHOL'T. *in hist. eccles. P. XIII. Sccl. II. p. 528. sqq.* Hist. eccles. Gothan. p. 618. JOH. FRIED. MAYERVS *in logica αλογ. pont. n. XIV. p. 89.* JAC. THOMASIVS *de plagio literario c. I. Theor. VII. p. 81. sqq.* & c. II. p. 248. ANTON. BENTHEIM. *in sole trino praeft.* JAC. PONTANVS *in Atticis Bellarris P. I. hist. XII. pag. 34.* ELSWICH *de uaria fortuna Arist. apud Protest. p. 12. & sqq.* JOH. LAVNOJI nouae editioni libri de uaria fortuna Aristot. apud Paris. praefixa; CHRISTOPH. HENDREICH. *in pandectis Brandenburg. p. 239.* qui multa, sed confuse minusque accurate plurima, de eo cu-

mulauit: TRIBBECHOVIUS *l. c. c. VI. p. 150. sqq.* MORHOF. *in polybistor. L. cit. p. 87.* Scripta tamen tanti uiri uariis locis anathematis fulmine vibrato confixisse male animatum Episcopum Parisiensem indignabundus refert THEOPH. RAYNAV'DVS *de bonis & malis libris pag. 325.* Enim uero tanta estimationis Angelica haec summa hodieque est, ut eam non modo graeci in sermonem suum transtulerint, uerum etiam Arabes ac Sinenses suo idiomate expressam legant, teste HORNIO *in hist. philos. Lib. VI. c. IV. pag. 299.* CHYTRAEV'M de hoc etiam libro censem audire est: Summa THOMAE prolixior est, & disputationibus scholasticis, quam erudiendis & excitandis ad ueram pietatem animis aptior, quam tamen suo tempore perlungare operae pretium est. *in Epistolis Han. 1614. ed. p. 228.* Angelus illam de CLAVASIO Ord. Minor. Vicar. General. a patria CLAVASIO, ciuitate Liguria, ita dictus, qui 1495. (perperam *in Lexico erudit.*) obiit, ex THOMAE postissimum operibus, nec tamen aliis plane neglectis, eo consilio conuasauit, ut locos communes decisorum ab illo casuum conscientiae, eorundemque indicem quasi quendam exhiberet, & in praefat.

*Durandus \* de ratione diuinorum officiorum. Jus Canonicum.*

---

ipsa Angelicam nominauit. De quo MORHOFIVS ibidem pag. 106. audiendus est: "Vtilissimus sane liber est, ac operae pretium profecto faceret, quod (qui) his adiiceret omnes THOMAE commentatores, atque ex illis locos universales casuales efficeret. Pro desle hic liber & Theologis & JCtis potest. Ego, parum abest, quin credam, editionem me possidere primam Norimb. 1488. curatam. Hunc excepérunt Venet. 1490. & 1495. in 8. Argentinensis 1502. in 4. Lugdun. 1534. 8. quae 1543. repetita est, posteaque plures; quas uide apud JOH. ALB. FABRICIVM in opere de scriptor. eccles. in nouis ad TRITHEMIVM n. DCCCXCV. p. 213. qui de ipso etiam accurate egit in JOH. GOTTL. OLEARII bibliotheca script. eccles. P. I. p. 55. Conf. praeter LABEVUM, CAVEVM, OVDINVM &c. CONR. GESNER. in biblioth. fol. 43. sq AVBERT. MIRAEVS in auctar. script. eccles. n. DCLXXXII. p. 89. ed. FABRIC. KOENIGIVS in biblioth. p 195. HOFMANN. in lexico universal. Vol I. p. 119. a Parisinis tamen olim jam theologis notatus fuit THOMAS, quod in scriptis suis ARISTOT. verba frequentius usurparit uid.

LAVNOJ. loc. allegat. cap. X. pag. 213. In transitu monere liceat, summi stas a scholaisticis differre; illos theologos praticos, hos uero theoreticos haberi, quod accurate monstrat GISB. VOETIVS in disceptatione de lusu aleae a censuris vindicata Anacrisi I. pag. 10. & sqq. qui uariorum simul summas casuisticas, stylo Romanae scholae ita dictas, indicat.

\* *Durandus.* GVILIELMVVM intellige, & ut ab aliis ejusdem nominis probe distinguas, speculatorum dictum. Episcopum uero circa annum 1260. Mimatensem, aut, quod aliis placet, Mynacensem u. VAL. FERD. DE GVDENVS sylloge diplomatum I. p 351. Nomen inter JCtos seculi tertii decimi non postremum. Vir enim sua aetate fuit arte simul & marte clarissimus, quem Doctorem in Jure peritissimum, & Eccles. observationis ualde studiosum, ingenio subtilem, & clarum eloquio appellat TRITHEMIVS de scriptor. eccles. n. CDXXXII. p. 120. ed. FABRIC. JOHANN. SELDENO, at quanto uiro! Theologus sane & JCtus praestantissimus audit Lib. II. de syne, ueter. Ebrmcor. cap. IV. §. IV. p. 94.

p. 94. ed. ult. Amstelod. 1679. in 4to. Plura de eo judicia collegit EYBENVS in *Eponymolog. Crit.* p. 299. sqq. conf. in primis AVB. MIRAEVS in *Auctario de scriptor. eccles.* n. CDX. p. 76. & praetor FICHARDVM in *uitis & Citorum recentiorum* p. 406. edit. Hofmannianae Lips. 1721. in 4to. PANCIROLLVM de clar. LL. interpretibus L. III. c. XIV. p. 330. sq. qui fabulam de mira ejus ex amore in puellam nobilem morte refellit. BELLARMINVM, OVDINVM, OLEARIVM, aliosque de scriptoribus ecclesiasticis, uita ejus a SIM. MAJOTLO, accurate & adhibitis auctoris ipsius scriptis uariisque monumentis ueteribus scripta & *Fani* 1569. edita. VALENTIN. FORSTERVS in *Histor. Jur. Rom.* Helmst. 1609. in 8. Lib. III. c. XVIII. p. 626. sqq. CHR. KORTHOLT. in *biflor. eccl. P. XIV.* Sezt. I. c. IV. p. 566. KOENIGIVS in *bibliotheca V. N.* p. 265. J. A. QVENSSTAED. in *dialogo de patriis illuſtr. doctrina uirorum* pag. 37. NIC. STAPHORST. in *bift. ecclesiae Hamburg. diplomatica T. I.* Vol. III. c. II. p. 181. *Lexicon Erudit.* MENCKENIAN. T. I. p. 838. & tandem, qui omnium copiosissime & more suo de eo egit JAC. QVELIF. in *scriptor. ordinis predicat.* T. I. p. 480. sqq. Nihilominus tamen crebro & facili admon-

dum prolapso cum DURANDO Juniore ejusdem nominis & sedis Episcopo confunditur. Rationale hoc in VIII. LL. distributum saepius prodiit, ut XIV. diuersas numeret diligentissimus CAVEVS pag. 652. editiones, quibus tamen aliquot QVELIF. addidit, & adhuc plures facile addi possent. Prima ejus editio Mogunt. 1459. fol. secundum opus omnium typis excusorum habetur u. MICH. MAITTAIRE *Annal. Typographici Vol. I.* p. 35. & JEAN DE LA CAILLE *Histoire de l'Imprimerie Par.* 1689. L. I. p. ii. Liber est ad cognoscendos Ecclesiae Rom. ritus utilissimus. De uerisone ejus in linguam germanicam MSTA uid. cl. WILH. ERNEST. TENZELIVM in *monastischen Unterredungen A.* 1690. mers. Jun. pag. 585. & NIC. PETR. SIBBERN in erudito schediaſmate de libris latinorum ecclesiasticis Viteb. publicato 1706. in 8. p. 113. Animi gratia DURANDI subjicere epitaphium, quod TRIBBECHOVIVS de doctorib. scholaſt. p. 151. habet, non injucundum erit:

*Durus Durandus jacet hoc sub  
more duro,  
An sit Saluandus, ego nescio; neque  
quoque curio.*

\* *Jus Canonicum.* Notissimum est, agnosce, Lector, uerba Juris

Consultissimi D. THEOD. PAVLI, professoris in Alma Regiomontana celeberrimi, potissimum partem Juris Caesarei Digesta consicere, alteram Codicem, tertiam "Nouellas. Ad eundem modum "in Jure Canon. decretum ita se "habet, ut digesta, quia sicut haec "ueterum JCtorum responsa, ita "hic liber patrum dicta & conciliorum decretorum continet. De cretales codicem repraesentant, "nempe quoad compilationem "GREGORII & rescripta pontificum. Liber vero VI. & "CLEMENTINAE sunt quasi nouellae & extrauagantes, sicut consuetudines feudales. Imo ne quid deesset, jussu Pontificis PAVLI IV. "etiam institutiones sunt additae, "a JOH. PAVLO LANCELOTTO. Liber VII. Decretalium, qui nouiter corpori canonico accessit, notoria confirmatione Papali nondum donatus est. In tract. theoreti de ueris Juris & Jurisprud. principiis P. II. quæst. LI. p. 245. Qui pleniorum notitiam Jur. Can. desiderat, adeat ALBERIC. GENTILIS dissert. de libris Jur. Can. Hanou. 1605. in 8. ed. CASPAR. ZIEGLERI dissert. de origine & incrementio Jur. Can. notis & animaduersionibus ad LANCELOTTI institut. praemissam; & qui fundum hunc plane exhausit GER-

HARD VON MASTRICHT, includus Duisbergensium JCtus, in historia juris ecclesiæ & ponif. dotti:ssime scripta & cum prefat. CHR. THOMASII de neglectu studii Jur. Can. recusa Hal. 1719. in 8. Add. D. JOH. JO D. C. BECK. in Prolegomenis Jur. uniuersal. Norimb. 1712. in 4to editis c. I. § X. p. 13. cap. III. § XIX. p. 140. sqq. & SAM. MARESIUS, theologus reformatus, in sylloge disspp. selectiorum P. II. pecul. dissertat p. 344. sqq. De auctoritate & utilitate ejus protestantes, quos uocant, JCtos non conuenire constat: Sunt inter ipsos R. Ecclesi. asseclas, qui rigidam in illud censuram exercent, ex quibus exempli loco prouocare licet ad HENR. CORN. AGRIPPAM, cuius de uanitate scientiar. c. XCII. integrum de eo agit & lectu dignissimum est, & si ejus auctoritas suspecta sit, GVID. PANCIROLIVM de cl. Legum interpret. L. III. c. II. p. 318. conf. D. GVIL HENR. BRÜCKNER pecul. dissert. de auctoritate Jur. Can. Jenae 1702. hab. & JVST. HENN. BOEHMER. de origine & apparatu Jur. Canon. Hal. Sax. in 8uo. Non autem sine omni penitus fructu illud uoluere posse V. D. M. rectissime OSIANDER censuit, qui consentientes habet B. CALOVIVM in systemat. T. I. qu. XVI. p. 83 OLEARIUM in methodo stud. theor. append. Sect.

*Set. I. T. II. p. 199.* JOH. GERHARDVM in *confiss. cathol.* *L. I. P. II cap. XIV. p. 730.* & LVC. FRIED. REINHARTVM in *Gemmulus Theologic. Jur. Canon. Altorf.* 1682. *in 8. editis, in praefer.* Ac primum non poenitebit B. D. GOD. WEGNERI *animaduersiones in Jus Canonicum loca S. Scripturam allegata concernentes & Regionem.* 1699. *editas consuluisse.* Multa ad historiam ecclesiasticam facientia, non pauca etiam cum nostrae religionis hypothesis aliquo modo conspirantia, in decreto in primis GRATIANI offendit. Natus hinc est D. ANDREAE OSIANDRO nostri filio, Lutherana ex jure Canon. ac eruditioribus non nullis auctoribus collecta confessio Francof. 1610. *in 12.* quem praeclarum libellum eruditionis & auctoritatis non vulgaris uocat BASIL. DE VARNA (ANDR. LIBAVIVS) in *Dialys Colloqu. Rati. b. P. I. c. XIII. p. 81.* & ualde commendat ANDR. CARGLI in *memorab. Sec. XVII. Ecclesiast. L. I. c. LXVIII. p. 242.* atque D. JOH. FRIED. MAYER in *Kriegen des Herrn p. 918.* Idem saxum uoluerunt D. JOH. CHRISTOPH. PFAFFIVS, theologus Tubingensium solide doctus & reapse major, quam ambitiosior, in diff. dogmata protestantium ex Jure Canon. demonstrante

*Tub. 1712. in 4.* JCtus ANONYMVS in *Reformat. Pap.* a B. JOH. ARNDIO editus Goslar. 1621. *in 8.* (de quo rarissimo hodie libro uid. SCHÜZ. in *uita CHYTRAEI L. II. p. 378.*) & JOH. SAVBERTVS in *psychoparmac.* p. 50. INNOCENT. GENTILETTVS, JCtus Delphinus in *Apologia pro ecclesiis reformatis,* alii. Eum in finem veteres editiones recentioribus splendidioribus, ac ad usum JCtorum magis apparatus praferre licebit. Ipse editione utor Parisina literis Gothicis THIELMANNI KERNERI 1505. *II. Tom. in forma 4. pagin. majori exarata,* quam magni facio & a reliquis excipiendam esse deprehendi, quas omnes deprauatas asserit Criticus acerrimus JOH. DAVMVS, praeter *Parisinam 1550. in 8uo majori editam,* quam reliquis omnibus praefert in *epistolis ad HECKELIVM Epist. IX. p. 14.* Patet hinc B. J. A. SCHMIDIVM in *introductionis in Hist. Eccl. SAGITTAR.* continuatione *Setz. II. c. I. §. XXVII. p. 757.* errare, quod tertiam GRATIANI editionem A. 1508. *Parisis* prodidisse, eamque primam nomen ipsius praeferre existimat; cum quartam potius illam esse, atque meam, quae tertia est, primam GRATIANI nomen prodere in propatulo sit.

*M. Antonio Cuccho\* collectae, Coloniae apud Birckmannum impressae: Liber Missalis\*\* aliquis antiquus:*

Ser-

\* *M. Anton. Cuccho.* Ex hoc auctore, quem theologiae cultori etiam commendat B. WEGNERVS de ambitu theol. §. XXX. p. 47. perpetram D. BVRCH. GOTTH. STRUVIUS binos facit, omisso MARCI nomine in allegatione alterius. uid. *Bibliothec. Juridicam c. VI. §. XXXVIII. p. m. 143. & c. XIII. §. XV. pag. 415.* eundemque in lapidem impegit *Lexicon Eruditorum.* MENCKEN. edit. nonuissimae p. 747. T. I. BERGOMAS autem & JCtus Jurisque Professor Parisis & Romae suo tempore non incelebris fuit, de quo uid. KOENIGIVS in *biblioth. V. N.* p. 227. JOH. JAC. HOFMANN. in *lexico uniuersal.* Vol. II. p. 559. & qui prolixius de illo agit GERH. VAN MAASTRICHT in *hist. Jur. Can. §. CCCLXXXIX. p 422.* qui SIMLERVM etiam emendat CVNCHIVS scribentem & cum A. CONTIO confudentem. Prim aillarum editio est *Lugd 1565. in 12.* Pastor noster, si OSANDRO morem gerere uelit, licet commoda-ora nostro tempore compendia magna copia extare autem, sibi editionem harum Institutionum Juris Canon. IV. libris comprehen- sarum eam comparabit, quae GROENINGAE 1660, in 4. cum notis SAM. MA-

RESII, theologi Caluino-Reformati notissimi lucem uidit. Quodsi uero, cum majoribus operibus, saepe paradoxarum sententiarum plenis, uix opus habeat, JOHANN. BRVNNEMANNI saltem *Jus Eccles.* ex ed. SAM. STRYCKII *Francof.* 1686. in 4to. JVL. BERNH. A ROHR *Ober-Sächsisches Kirchen-Recht Francof.* & Lips. 1723. in 4to. JOH. denique SCHILTERI *institut. Jur. Canon. Jen.* 1699. & JVST. HENN. BOEHMERI *SCHILTERVM illustratum Halae 1712.* in 8. haud neglegit CASP. HENR. HORNI additamentis *Vit. 1723.* in 8. excusis, conferre placeat, melius omnino tempus operamque collocabit, & quae nostro seculo hoc etiam literarum genus incre-menta ceperit, facile deprehen-det.

\*\* *Liber Missalis.* Saepenumero in iisdem latent sententiae pieta-tem ardoremque spiritus proden-tes singularem, & a quibus nec Euangelicorum fides abhorreat. Vestigia etiam purioris antiquita- tis in illis quaedam apparent, & priscae in sacris deuotionis, et si sequiorum temporum formulis ritibusque fere obruta. Fuit olim HIER. WITTICHIVS, Vratisl. Anti- stes

*Sermones discipuli\**:

Libel-

stes Bregensis, uir pie doctus & optime de grege suo meritus, qui singulari studio haec talia in usum ecclesiae euangelicae ex aliquot hujusmodi libris se legit, & in germanicam linguam translata edidit; quae probe satis digesta multis modis tamen augeri possent. **M**atus opus & perfectius aliquid in hoc genere parauit Hamburgi uir doctissimus, cuius plurima praeclarae industriae eruditionisque haud proletariae extant specimina, **DAN. SEVER.** **SCVLTETVS**, sed, morte ipsius praematura intercedente, amplius nihil sperare licet. Quod tamen damnum resarciri potest ex copiis eruditii Galli **F. P. DE LA BARRE**, *la doctrine des Protestans, sur la liberté de lire l'ecriture &c. justifiée par le Missal Romain, à Genève 1720. in 12.* integra libri elegantissimi **P. I.** Catalogum uariorum missallium dedit, et si ualde imperfectum, **NIC. PETR. SIBBERN** *de libris eccl. latin.* p. 104. sqq. Plures qui cognoscere uelit, adeat *Catalogum Bibliothecae Duboisianae P. I.* p. 85. sq. *P. II.* p. 153. sq. & *P. III.* p. 328. sqq. Codicem hujusmodi elegantiissime pictum & immanis pretii obseruauit & descripsit **MONCONYSIVS** *in itinerario Anglico* p. 554. Spec-

et at eo Ceremoniale ac Pontificale Roman., ex quibus non pauca in rem protestantium uertit & peculiari libello excerpta edidit germanice **WENZ. LINCKIVS** *Argent.* 1539. in 4.

\* *Sermones discipuli.* Verum auctoris nomen est: **JOH. HEROLD.** Ordin. Praedicat. S. Theol. Mag. Germanus fuit, qui sub initium Sec. XV. uixit, & sermones uarios de sanctis, Promptuarium exemplorum aliaque plura scripsit. Aliquando nomen ejus etiam **HERLOT** scribitur. Accurate autem distingui debet ab alio **JOH. HEROLDO**, qui ob ius ciuitatis Basili. acquisitum se etiam **BASILIVM** **JOH. HEROLDVM** scripsit, multo juniore, de quo uid, **CONR. GESNER.** *in biblioth.* p. 425. **MART. HANCKIVS** *de Rom. rerum scriptor. L. II. P. I. c. XXVII.* p. 142. **KOENIGIVS**, qui ex uno duos facit p. 398. & **BAYLE** *in Dictionnaire Critique T. II.* p. 460. qui nostrum uocat: *un babile Theologien & un fort bon sermonaire.* **JOH. SIMMLER.** *in biblioth.*, qui primus illud prodidit, p. 382. **VINC. PLACCIVS** *in theatro pseudonym. n. DCCCXL.* p. 238. **J. HÜLSEMANN.** *in Pentagono pag. 41.* *Sammlung von alten und neuen theolog. Sachen.* An. 1724. P. V. X

p. 698. Promptuarium exemplorum discipuli alterum illum librum ab ipso auctore, ex modestia, uocatum esse ex praef. ipsius patet. Hinc fortasse nomen discipuli adhaesit operi, & in memoria hominum, uero auctoris nomine paene obliteratedo, remansit. Ita enim uerba sonant in praefat. *ad Prompt. exemplorum*: "Intendo, diuina gratia assistente, mihi in hoc uolumine, quod promptuarium exemplorum intitulatum, multa exempla ex diuersis libris colligere, & in altera in promptuarium de miraculis B. Mariae: ad roborandas in ejus amorem fidelium mentes intendo ex diuersis libris colligere opusculum, quod nominari debeat promptuarium discipuli, de miracul. B. Mariae uirg. Aperte tandem in fine homiliarum dominicalium mentem suam prodit auctor: "Intitulantur sermones discipuli, quod in ipsis sermonibus non subtilia per modum magistri, sed simplicia per modum discipuli conscripsi & collegi. Quae ideo adducere placuit, ut ratio nominis nondum, quod sciam, haec tenus a quoquam indicata, constet. Editiones ejus mihi innotuerunt uariae. Ipse primam possideo in fol. sine die & consule literis go-

thicis & plane incunabula typographiae prodentibus exscriptam. Successerunt Basl. 1482. Lugd. 1492. in 4. Norimbergensis 1490. in fol. & 1514. Veneta 1595. in 4to. & Magonitina 1612. ubi junctim opera eius omnia Vol. III, in 4to prodierunt, & plures, quas allegant BEVGHEM in incunab. typograph. pag. 72. CAVEVS aut potius H. WHARTON. in appendice hist. lit. script. eccles. p. 122. Et scriptores Ord. Praed. infra citandi. Non pigrabor adscribere de eo uerba cl. KRIEGK. Rect. Ilefeld., quae uener. JOH. HENR. KINDERVATER in Arcanis Biblioth. Blasian. n. CLVI. p. 32. ubi de nostro etiam prolixius agit, recitat: *Belangend die Notice des Discipuli de tempore, so ist mir solche gemacht worden zu Jena uon dem Herrn General-Superintend. GOEZIO, der in seinen Predigten dessen mehrmalen erwähnet; Diesen aber habe niemals gesehen, als in der Bibliothek DRANSFELDIANA, darinn er mit Müncbs-Schriften n. LXXXVII. fol. Norimb. 1502. sich befunden: und obnerachtet ich ihn gerne behalten, hat ihn doch der Herr uon Leibnitz ganz besonders ausersehen, dem ihn auch überlassen müssen. Er ist rar und curieux. Omnia plenissimam hujus HEROLDI notitiam dederunt JAC. QVETIF. & JAC. ECHARD. in usq;*

*Libellus de miraculis uirginis Mariae\*: Vitae patrum\*\*, & si  
qua sunt bujus farinae. In ejusmodi autem auctoribus tanquam  
hosptites*

*uaflo eruditioque de scriptoribus Ord.  
Praedicatorii opere T. I. p. 762. ubi  
aliquas aliorum de eo narrationes  
emendatas offendes. Nobis pri-  
ma & ultima saltem uerba in no-  
stras areolas deriuasse sufficiat:  
"J. H. TEVTO, ut plerique censem,  
"non aliunde fere nobis notus est,  
"quam ex ejus operibus, quae ui-  
"rum pium, modestum, doctum  
"simul & animarum salutis auidum  
"praestant - - - Ceterum etsi  
"doctrinam sanam semper pro-  
"ponat, quia fere ubique SS. pa-  
"tres & S. THOMAM DE AQVINO  
"adducit, iisque adhaeret, ita sae-  
"pe ad historiolas digreditur in-  
"eptas & insulsas, ut risum seu ste-  
"machum potius excitent, quam  
"moueant ad pietatem. Excusari  
"tamen potest, quod eas non ad-  
"inuenerit, sed ex CAESARIO simi-  
"libusque auctoribus de promtas  
"seculi sui ruditati sese accommo-  
"dans referat. Haec illi!*

\* *De miraculis uirg. Mariae.* Fortasse innuit eundem, cuius jam mentionem fecimus; cui addi posset LAVR. CHRYSOGONI *Mundus Marianus Aug. Vindel. 1712. in fol.* Maxime uero HYPPOLITI MARACCI

*Bibliotheca Mariana Tom. II. quae bis  
mille centenos ac denos scriptores  
huc spectantes recenset; & deni-  
que PAVLI DE BARRII annus Maria-  
nus ingeniose diligenterque elu-  
cubratus ab ADAMO SCHIRMBECK.  
Monach. 1659. in 8. qui ipse P.I. c.  
II. p. 2. c. IX. p. 23. P. II. c. II. p. 46.  
sqq. magno numero plures alle-  
gauit. Quodsi poetica magis al-  
lubescant: ANT. DE BALINGHEM  
*Parnassus Marianus Duac. 1624. in 12.*  
ed. Plura dabit quam desideres:  
lege, si uacat, & judica.*

\*\* *Vitae patrum.* HERIB. ROSWEI-  
DI, JOH. BOLLANDI, GODOF. HEN-  
SCHENII, DAN. PAPEBROCHII, & so-  
ciorum acta sanctorum fortunam  
facultatesque V. D. Ministri supe-  
rant, nec opera illa uastissimae  
molis uoluendi otium suppetet.  
Sufficere ipsi poterit, etsi imper-  
fectum minusque accuratum sit,  
*Lexicon sanctorum germanica lingua*  
*Colon. & Francof. (Lipsiam intelliges)*  
1719. in 8. editum. Majori etiam  
cum fructu & minori multo aere  
sibi comparare poterit *Antiquitates*  
*Patrum & Ecclesiasticas Viri* in his  
literis doctissimi GVIL. CAVEI ex  
anglico germanice redditas Bremac

*bospites uersari aliquantisper, non commorari nos decet: ne multas bonas horas perdamus. Hunc tamen usum habet eorum lectio, ut agnoscamus, in quantis tenebris mayores nostri fuerint,*  
*(quia*

---

1701. in 4. Opus utilissimum & quod accuratione, doctrinaeque libertate & rerum uariarum eleganti collectione simile uix habet. Recte autem omnino nostrum uitas etiam patrum legi dignas censuisse, confirmat judicium B. LUTHERI, quo suasore GEORG. MAJOR olim uitas patrum, ipsius etiam praefatione lectu dignissima munitas, repurgauit, ediditque in usum, ut habet titulus, Ministerium uerbi, quoad ejus fieri potuit, repurgatas. Vitemb. 1544. in 8uo.  
 "Impuli, ait B. Vir ibidem, & uix  
 "perpuli precibus D. G. MAJO-  
 "REM, ut hoc onus feligendi &  
 "purgandi omnia susciperet, haud  
 "dubie molestissimum. Sunt e-  
 "nim in eo libro, ut & in HIE-  
 "RONYMO multa egregie dicta &  
 "facta, quae ut fragmenta euangeli-  
 "cae mensae colligere oportet,  
 "& non abjecere cum istis  
 "sordibus, quas alii imprudentes  
 "miscuerunt, uelut illae dirae  
 "uolucres apud VERGILIVM, da-  
 "pes Aeneae faedauerunt. Vitas  
 illas germanice redditas duplo  
 auxit & multis assumentis non

usque quaque optimis stipatas recudi fecit notissimus ille GOD. ARNOLDVS Hal. 1700. in 4. ubi in pref. de uariis libri editionibus & uestionibus etiam differit. Acces- fere postea ad pertexendam no- stra usque tempora telam ipsius studio & opera uitae credentium germanica lingua ibid. 1701. in 4. editae, in quibus, si tres quatuorue excipias, Enthusiastrarum fanaticorumque ac mysticorum hi- storias fabulis, inspirationibus, ecstasis, aliisque absurdis saepe, saepe heterodoxis hypothesi- bus turgentibus longa serie necrit, & incautis lectoribus, mellitis uer- bosae pietatis globulis adspersis, propinat. Concinne olim etiam HERM. BONNVS, Antistes Lubec., libellum hariorum exemplorum partim ex hist. eccles., partim ex uitis PP. collectum (Francofurti ad Moen. una cum aliis quibusdam edit. 1549. in 8. habeo) qui, ut sunt omnium rerum initia tenuia & imperfecta, exiguae molis, nec ta- men penitus, ob multa bona frugis exempla, spernendus est, & exemplo MAJORIS excitatus esse vide-

(quia Theologiae Philosophiam male admiscuerunt, & ex duobus integris unum corruptum effecerunt) & ut DEO pro Euangelii luce gratias agamus. Deinde, ut possimus ostendere, quod iustissimas causas habuerimus, cur a P. erroribus, & cultibus discesserimus. Multi enim scriptores & disputatores (quos errorum suorum pudet, non autem poenitet) hodie talia perficta fronte audacter negant: quos ex ipsorum antiquioribus libris conuincere oportet. Sed & quaedam utilia habent, quae cognitu non erunt injucunda, si ex spinis multis interdum rosam exacerbere nouerimus.

Nihil

uidetur. Imo uero, simile quid molitus est BONVM, ut ipse fatetur *in dedicat.* ad LVTHERVVM, aemulatus & crebris LVTHERI uotis, ut tale quippiam daretur, incitatus eodem fere tempore, GEORG. SPALATINV<sup>S</sup> libello, quo "magnifica, ut in fronte loquitur, consolatoria exempla & tentias ex uitis & passionibus sanctorum & aliorum summorum uirorum, complectitur Viteb. 1544. in 8. quem etiam luculenta succique boni ac spiritus diuinioris plena ornauit praefatione LVTHERVS: Ego autem ualde rarum, nec G. ARNOLDO, auido hujusmodi scriptorum helluoni, uisum existimo. Hunc in modum LVTHERVS statim ab initio praefatur: "Placet mihi institutum tuum, mi SPALATINE, nec dubito, quin Deo ipsi

placeat & omnibus, qui Deum " querunt, quo collegisti sancto- rum DEI dicta & facta puriora. " Pertinent enim haec ipsa non solum ad obstruendum os loquenterium iniqua contra nos, & obstructantum nobis, quasi nouas haereses, vel ubi mitius uolunt loqui uideri, nouas opiniones & dogmata seramus. Verum et iam ad confirmandas nostras conscientias, tot testimoniorum & exemplorum ueterum nube, eruditas, qui eadem nobiscum sentierunt, dixerunt, fecerunt & uelerunt. " Et ita porro: Addo spiritu ARNOLDINO inebriatum, sed minori eruditionis subsidiorumque apparatu instructum JOH. OTTON. GLVSINGIVM Ad. 1720. in 8. sine loci mentione publicasse librum: *Den ersten Tempel GOttes* dictum,

*Nihil Theologo obfuerit, etiamsi Institutiones Justiniani\* (Juris civilis compendium) una cum affixis Regulis Juris, semel percurrat, non ut Jurisconsultus fiat, aut causas agendas suscipiat:*

---

dictum, III. partibus constantem, quo sine judicio & selectu uitias patrum, sed uix aliorum, quam eremitarum & mysticorum, matronarum deuotarum ac maximam partem fanaticarum, martyrumque corrasit, & fulciendis enthusiastis separatisisque opinionibus accommodauit, multa etiam ab ARNOLDO jam allata recoxit, de nuoque fastidioso lectori obtrufit.

\* *Institutiones Justiniani.* Has sci-  
“licet, ut dissertissimi FACCIOLATI  
“uerba mea faciam, percurriimus,  
“non tractamus, nec uero per-  
“cureremus, nisi rebus grauiori-  
“bus conjuncta essent, uetus ta-  
“que & exquisita eruditione re-  
“dundarent. Praef. disp. XIII. ad in-  
fit. JVSTIN. p. 371. Et sunt omni-  
no in theologia cum thetica, tum  
polemica, quae ex JCtorum penu-  
ipsorumque formulis u. gr. de justi-  
ficatione, satisfactione, acceptila-  
tione, foederibus, de jure punien-  
di, de dominio, de seruis, usuris,  
de mutuo & commodato, de con-  
tractibus innominatis, natura feu-

dorum &c. hausta sunt. Ipsam Jurisprudentiam etiam cum theo- logia egregie confert illustris G. GVIL. LEIBNIZIVS in noua methodo discenda docendaque jurisprudentiae P. spec. §. V. p. 37. qui inter anec- dota J. G. DORSCHEI posthumum opus jurisprudentiae theologicae laudat p. 39. conf. TOVILLIERII ora- tio inauguralis de nexu inter theologi- am & jurisprudentiam Groeningae A. 1717. ed. Eo tendunt B. AVGUST. PFEIFFERI theologia juridica cateche- tica, opusculum VIII. homiliis con- stans, & posthumum Lub. 1700. in 8. editum: ejusdemque actio rei amotae, ob substractum Laicis calicem. Lips. 1685. in 4. Integrum uero systema theologiae Positiuo- polemicae sub titulo: *Theologiae testamentariae exhibuit CASP. EX- NERVS V. D. M. apud Germano- Ossigenses in Lusatia Lips. & Fran- cof. 1698. in 4.* quam ob eruditio- nem uariam usumque apud politi- cos insignem praefixa commendauit epistola B. VAL. ALBERTI. Nec contemnendum specimen dedit SCIPIO Gentilis JCtus cl. in com- mentario postbamo in epist. ad Phile- monem

*at: hoc enim ab ipsius officio alienissimum est: sed ut terminorum iuris & communissimarum regularum non sit plane ignarus.*

*Magis*

*monem Norimb. 1618. in 4to edit. & postea Tom. V. bibl. critic. ed. Francfurt. inserto, quo in articulum de justificatione uerbaque Paulina sententiis Juris Civilis egregie illustravit. Junctim etiam prodierunt sub titulo: Processus Juris Joco-serius, BARTHOLI A SAXO ferrato Processus satanae contra D. Virginem coram iudice IESU, in quo tamen A. C. addictus lector non raro offendet, & JAC. DE ANCHARANO processus Luciferi contra Jesum, cum iudice Salomonem, ubi inter judices Christo datos ARISTOTELEM & OCTAVIANVM AVGVSTVM ethnicos, considerare dubio procul miraberis, cum commentariis JAC. AYRERI Hanou. 1611. in 8. quem L. paucis usum inter rariores supellectilis muae refero, & ex quo germanice editus, nec uulgo ignotus processus AYRERI translatus auctusque hujus commentariis est. At uero dissimulare nolim jocos hic fere intempestiuos, in re nimis seria mihi parum arridere, ut malam me apud lectores gratiam haud initium confidam, uerba sententiamque JOH. DECKHERI, JCti & Cameræ Imper. Aduocati, ea de re ex-*

*scribendo: AYRERIANA, si in alia non adeo scandalose elaborata materia, quae in effectu DEUM Christum risui habet, & Apostolos imposturae arguit, exercita fuisse, laudatissima practica diligentia: Nescio, an a diabolo dignis muniberibus pensata; nisi quod uirorum fide dignorum enunciata extet: Actorem auctoritatis, ultimis uitiae animaeque curis, inter tristissimas praeteritorum memorias excessui sui indolent, fidelis patrocinii gratiam cum hoc elogio reddidisse: Ipsum, ut Aduocatum causam clientis strenue egisse, oppositas Christo & Apostolis exceptiones, sibi ipsi, si lis instruenda fuisse, pudendas; usurpatas & passim artes destruendae aduersae parti, sibi incognitas; rem cum ipso sibi in posterum nullam futuram; gratiisque actis utrinque discersum. De script. adesp. Sect. VII. pag. 32. Neque uero inuentionis hujus, si qua est, gloriam AYRERVS sibi tribuere potest. Primi enim jam aliquot ante secula auctoris nomen detegit VAL. FERD. DE GUDENVS in sylloge diplomat. I. pag. 350.*

*Adhaec*

*Magis autem Ecclesiae Ministro profuerit, si interdum in  
Medi-*

---

Adhaec plurimis nostratum non nisi solo nomine nota est *theologia juridica* MAXIMIL. SANDAEI, & soc. Jesu theologi eruditae industriae multaeque lectionis laude clarissimi *Mogunt.* 1629. in 4. majori edita, qua concionibus moralibus, s. ut ipse appellat, commentationibus libris materiam de contratribus ex Jure Pontificio & Caesareo Pericopis Euangeliorum Dominic. accommodat, & ex sanctis patribus, philologis atque humaniori literatura etiam egregia multa adfert & in religionis suae usum conuertit. Nos autem commendamus in primis *Postillam theolo- - juridico - politico - philologicam* a G E O R G. C H R I S T O P H. W A I T H E R O, JCto & Reipubl. Rotenburgic. Consiliario inchoatam & a M. O. T. PP. quibus literis OTTO- NEM THABOREM indicari, ignota manus meo adscripsit exemplo; uerum clar. SIGISM. JAC. APINVS in *uitis philosophorum Altorff.* Abdiae Trev. adscribit p. 163. absolutam Norimberg. in 8. II. partibus constantem, in qua penu rerum optimarum eruditionisque uariae exhibetur, & quaestiones theologicae complures ex philologia & juris

utriusque placitis solide resoluuntur, doctissimeque illustrantur. Quare, ut diurna nocturnaque manu uerent cum Theologi tum JCti, serio hortor ac moneo: nec impensa lectioni operis multijuga eruditione referti quemquam poenitebit. Quod si uero ex iuriis ciuilis pharetra contra aduersarios suae fidei tela petere quis uelit, obtusa & leuia illa esse omnino oportet. Fidem dictis facient D. JOH. BAPT. FICKLERVS in *Theologia*, quam uocat, *Juridica, Di- ling.* 1575. in 8uo. qui magno feruore, sed minori successu, suam ex legibus & edictis Imperatorum confirmare, nostram uero religionem reuellere nititur: & JOH. PAVL. WINDECKIVS in *Theologia jEctorum*, in qua leges JVSTINIANI, & aliorum sacras in sensum contrarium aduersus A. C. Socios omni opera flectit ac detorquet. uid. quid de eo judicat consultissimus HAHN. ad WESENBECHI *Paratula de J. & J.* p. 391. editionem *Institutionum Justiniani* commodam scilicet minister uerbi in suos sibi usus facile poterit. uid. praeter bibliotecas LIPENII STRUVIQUE *Juri- dicas* D. JOH. JOD. BECKI *Prolego- mena*

*Medicorum\* scripta digrediatur: non quidem, ut Medicinam faciat aut profiteatur: sed ut ualeudinem suam, & familiae, facilius tueri queat, & ut in casibus necessitatis, in morbis praesertim*

---

*materia juris uniuersi c. I. §. XX. p. 43.*  
sqq. ubi de plerisque accuratum fert judicium.

\* *In Medicorum.* Plures, neque minus graues, sunt rationes, ac auctor noster affert, quae studium medicum cum theologico conjungi jubent. Longe enim plurima in S. codice occurrunt, quae sine aliquali rei medicae cognitione uel satis intelligi, uel accurate exponi nequeunt. Felicissimus ille ingeniorum artiumque formator MELANCHTHON utile esse, ut medicum studium conjugatur cum theologico, jam olim censuit. uid. FABRICII *biblioth. propriae Vol. V. p. 118.* Et in uulgs noti sunt THOMAE BARTHOLINI & CHRIST. WARRENII *de morbis biblicis commentarii*, quorum ille additis etiam paralyticis Nou. Test. a TH. CREENIO fasciculo V. diff. philol. insertus, & saepe alias prelum fatigauit; hic uero prauam maxime diaetam animique affectus respiciens, Viteb. 1714. in 8. prodiit. Seorsim quoque senium Salomoneum ex Medicorum praecepsis descripsit ibid. editum; quibuscum conjungi pos-

sunt VII. ADERV<sup>S</sup> *de aegrotia & morbis in euangelio Tom. II. biblior. crit. Lond. insertus & D. J. CHRIST. GOTTLIEB TROPPANNEGRI* *dissert.* sub praefidio HOFMANNIANO Halae 1718. hab. de Diaetetica S. Scripturae Medicina. Ut non immerito Medicorum *in scriptum sacram merita peculiari commentatione celebraverit clar. VAN SEELEN Lub. 1719.* in 4. BARTHOLINV<sup>M</sup> quidem reliquis ob solidam philologiae medicæque artis cognitionem, & non uulgare, quod adhibuit, judicium praferendum esse, nemo facile dubitabit: Fundum tamen hunc nondum exhaustum, nec pro dignitate materiae sufficientem eruditiois apparatum, debitamque diligentiam uiros clar. ei illustrandæ impendisse, &, quod majus est, recentiorum hypotheses, quorum industria rei medicae ingens incrementum dedit, ab illis ne quidem conferri potuisse, nec eos aliquando uoluisse doleo. Quæ enim a JOH. JAC. BAYERI, Prof. Med. in Acad. Altorfina inclusi manu, *de rebus S. Scripturae medicis expectamus, lucem publicam non-dum*

*seruit acutis, qui inducias dare non solent (cum nec Medici consilium, nec Pharmacopole auxilium haberi potest) aliquid remedit sibi & suis adhibere possit. Ut autem aliquem in Medicina*

---

dum uiderunt. Interim ad supplendum hunc defectum non pauca habet illustris G. WOLFG. WEDELIVS in *exercitationibus suis medicoco-philologicis Jenae diuerso tempore in lucem emissis, docta limata, curiosa, ut sunt uiri summi omnia, qui fortasse etiam omnium maxime aliquid perfecti absolutive in hoc doctrinae genere proferre potuisset, si animum eo uertisset serio, & neruos intendisset. Haud raro etiam ipsa theologia, uel ad artis salutaris methodum disponi, uel similibus ex ejus penu depromptis illustrari non infelici successu posse uidetur, si modo a PARACELSI, WEIGELII, BÖHMII, FRANCKENBERGII, aliorumque fanatica medicinae cum theologia commixtione, & hujus per illam corruptione sedulo nobiscaveamus. Ut promissam & latenter adhuc medicinam theologicam MICH. ALBERTI, Med. Professoris in academia Halensi eruditissimi, fileam: Excitandi hic iterum sunt ex nostratis Avgvst. PFEIFFERVS, & inter R. Catholicos MAXIMIL. SANDAEVS. Illius enim*

habemus theologiam medicam catecheticam majori diligentia praejuridica elaboratam & Lubec. 1693. in 8. ed. Hujus uero theologiam medicam, *commentationes de meduis, morbis & medicinis euangelicis*, ut loquitur, *uarias III. lib. complexam, Col. Agripp. 1637. in 4.* quae, si hypotheses religioni ipsius proprias excipias, ob uarias doctas ingeniosasque meditationes, multijugae eruditiois sesamo conditas, non displicebunt. Spectat huc aliquo modo CAR. SCRIBANII, e S. J. scriptoris notissimi, *medicus religiosus. Lugd. 1619. in 12.* excusus, qui titulus, non inspecto libro ipso, multos, de medici christiani officiis eo agi praesumentes, decepit: non enim nisi de animarum morbis & curationibus, habito etiam cum primis ad S. ordinis homines respectu, auctor agere instituit. Ingeniose etiam *Institutiones Pastorales ad Methodi medicae leges tradidit D. JOH. MICH. LANGIVS*, theologus tum adhuc Altorfinus, Nor. 1707. in 8. quas tamen aliquot locis mysticis fanaticisque sententiis commaculatas deprehendi, quae piis

cina discursum habere possimus, ad id conductet, legere Methodum

---

piis veritatis amatoribus offendiculo esse queant. Qua ratione medicina DEUM doceat & ad Deum ducat *discursu medico-theosoph.* exposuit L THEOD. VAL. KRAMER Lips. 1710. in 8. & adeo mendose negligenterque exscripto, ut uoces & lineaे non tantum corruptae, omislae, sed integrae etiam paginae trajectae sint. Hinc factum est, ut nexus affinitatemque singularem theologiae cum arte medica intercedere dudum a uiris doctissimis obseruatum sit. Integra, ut de KEPLERI medicina cum theologia companata nihil dicam, prostat *dissertatio MAEVII VOLSCHOVII*, theologi Gryphswald. suo tempore principis, *medicae artis cum S. theologia concentum* ostendens. 1641. ed. Idem egregie demonstrant JOH. GERHARDVS in *prefat. medit. sacr.* J. C. DANNHAYER in *theolog. conscient.* Tom. I. P. I. Sect. II. pag. 77. sqq. ABR. CALOVIVS in *prefat.* Tom. VII. *System. Theol.* THOM. BARTHOLINV<sup>S</sup> pecul. om̄t. in uol. oration. uarii argumenti n. V<sup>II</sup>. p. 39. sqq. Non pauci etiam ipso opere theologiae studia cum medicinae artis, sive scientia, sive praxi jungere contenderunt,

ut de *medicis sanctis CARPZOVII Jun. disserr. a. 1709.* hab. fileam, non paucos collegit medicos theologos D. CHRIST. POLYC. LEPORIN in *uitis eruditorum german.* Sec. XVIII. P. III. pag. 222. sqq. §. V. p. 454. sq. Et qui catalogum eorum inseruit, sed ualde imperfetum, & qui uel quadruplo augeri leui opera posset, J. GEORG. MEINTEI. *Theologo Philiatro Norimb.* 1717. in 8. ed. c. III. *integro* p. 39. sqq. Is ipse non tantum ad omnes theologiae partes illustrandas facere medicinam, (de quo, uide sis, doctissimum GARETIVM in *erudita de nacuis medicorum theolog. disserr. p. 2*) sed etiam a theologo, in pagis maxime, exerceri posse & debere contendit. cap. I. §. XII. p. 13. quae OSIANDRI hic sententia est, eam, licet aliter cautum sit *Jur. Can.* uid. BOEHM. *Jus Eccles.* Lib. III. Tit. L. §. XVI. p. 1074. & ANG. MARIA VERRICELLVS, *Can. Reg.* & J. V. D. in *opere de apostolicis missionibus Venet.* 1656. in fol. ed. & longe rarissimo Tit. IV. qu. XCVIII. § XXX. pag. 257. sqq. nostrarium tuerunt plurimi: u. gr. MELCH. SYLV. ECCARDVS in *pastore conscientioso class.* III. qu. VII. p. 264. G.

dum uel *Institutionem Leonhardi Fuchsii\**, *Aphorismos Hippocratis*,

---

WEGNERVS de ambitu theol. §. LIII. p. 47. sqq. J. FECHT in *instruct. pastoral.* p. 211. PRÜCKNER. in *Manuali mille quaest. cent. IV.* p. 190. DEDEKENN. in *confil. theol. continuat. P. II.* p. 604. J. AD. OSIANDER in *theolog. causal. P. V. cap. II.* p. 554. sqq. JOH. MEHLFÜHRER in *uindictis euangelic. dec. VI. disp. II. §. XCIII.* p. 47. CASP. ZIEGLERVIS de *Diaconis uet. ecclſ.* pag. 226. JVL. BERNH. von ROHR in *Ober-Sächſischen Kirchen-Recht L. II. c. I. §. XIX* p. 314. Conf. LE PRETRE Medicin de MR. AIGNAN. Paris 1696. in 8uo, qui ad ductis rationibus patrumque autoritatibus erudite diligenterque causam suam tuetur, Auctor ANONYMVS schediasmatis germanici: *Unmasgebliche Gedancken über die Frage: Ob ein Prediger auch der Cur des Leibes sich bey erfordernder Noth mit anzunehmen habe?* 1726. in 4. *Annal. acad. Juliae Semestri IV.* pag. 106. & MART. SCHOOCKIVS in *exercitat. uariis Traj. ad Rhen.* 1663. ed. diff. XIX. p. 271. sqq. In contrarium tamen abire uidentur ANDR. KESLERVS in *theologia causalum conscient.* c. XXXVI. p. 161. MICH. WALTHER. in *centur. miscell. cap. XVIII.* qu, XXIX. p. 277. Celeberr. Dom.

D. GOEZIVS in *Meletematibus Annaeberg.* pag. 433. sq. de *Theologis Pseudomedicis*, quem cum reliquis non infeliciter conciliare studuit eminentis doctrinae & stupendae electionis polyhistor J. A. FABRICIVS in *biblioth. graecae Vol. XII. L. VI.* p. 740. qui aliorum calculum plena manu adjecit.

\* *Leond. Fuchsii.* Substituere fortassis huic nostra tempora jubent, uel JOH. HELFR. JÜNCKENS *sichern und sorgfältigen Leib-Arzt* ed. III. Francof. & Lips. 1702. in 8. uel HENR. CASP. ABELII *Leib-Medicum der Studenten* edit. ultimae Lips. 1720. in 8. qui tamen artis suae doctoribus se non magnopere probauit, uel THEOD. ZWINGERI *sichern und geschwinden Arzt.* Basil. 1703. in 8. ed. uel potius iis, qui solidiora amant D. CHRIST. WEISBACHII, qui *Sathlianam medendi methodum pressius sequitur, wahrhaftie und gründliche Cur aller Krankheiten Argent.* 1712. in 8. uel denique D. CHRIST. VATERI *institutiones medicas succinctis aphorismis comprehensas & experimentis diuersi generis illustratas Vitib.* 1722. in 4. Suo tamen loco & tempore noster merito L. FUCHSII, D. & Prof. publ., operam commendauit, quem

quem graece latineque doctissimum primum GALENI sere in germania interpretem publicum, & CAROLO V. Imp. summisque Principibus charum, Germania olim impense coluit & celebrauit. uid. REIMANN *Einleitung zur Histor. liter. der Teutschen P.* III. c. IV. qu. CLVII p. 549. Integra Medici hujus opera prodierunt Tom. III. in fol. Francof. ad M. 1566. Eiusdem historiam stirpium contemnit quidem Jos. SCALIGER, patrem tamen a simili labore, illo accepto, absterritum esse fatetur. In Scaligerian. edit. Colon. 1695. p. 160. Aegineta germanus audit, quod parens & restitutor rei anatomicae inter ciues suos fuerit teste R. GOCLENIO in Lexico Philos. p. 388. Litem ejus, quam CORNARIO ob uersionem HIPPOCRATIS intentauit, jucundum legere est apud BAILLETVM Jugemens des scauans Tom. III. art. DCCCXLIII. pag 403. Vitam uiri dedit GEORG. HIZLERVS in pecul. orat. Tbing. 1566. in 4. ed. qua usus est MELCH. ADAMI in uiris Medic. german. p. 76. conf. ut HOFFMANN. atque Lexicon Erudit. MENCKENIANVM taceam, FREHERVS in Theatro erudit. uiror. P. III. p. 1257. REVSNER. in imagin. german. illustr. lit. T. JOH. SIMLERVS in biblioth.

Gesn. Epit. p. 450. sqq. JOH. KLEFECKERVS in biblioth. erudit. praecoc. p. 97. JOH. ANTON. VAN DER LINDEN de scriptis medicis L. I. p. 421. sq. J. G. ZEIDLERVS in theatr. erud. p. 39. KOENIG. in biblioth. pag. 321. ANT. TEISSIER les eloges des hommes sauvans P. I. p. 309. sq. & in nouvelles additions aux eloges des hommes sauv. P. III. p. 181. sq. ubi de his institut. medicis, quae Lugd. 1555. in 8. Basil. 1572. & fortasse alibi etiam prodi- erunt, inter alia: Ses Instruci-<sup>ons</sup> de Medecine ont été si bien<sup>es</sup> recues du public, que de son ui-<sup>uant</sup> on en auoit déjà fait six e-<sup>ditions</sup>. La Sixieme chez Opo-<sup>rin</sup> à Bale est la plus parfaite, l'<sup>e</sup> auteur ayant dit luy - même dans<sup>es</sup> son Epitre dedicatorie a LOVIS<sup>es</sup> GREMPIVS: Hanc mearum insti-<sup>tutionum</sup> editionem a me accu-<sup>rata</sup> opera ita adornatam, ut in<sup>ea</sup> nihil desiderari possit.<sup>es</sup> Summus uero hic suo tempore medicus, ad cuius nomen, cum audi-<sup>rent</sup>, studiosi in academiis exteris surgere uenerabundi sole-<sup>bant</sup>, aliquando tamen filiolae digitum cultro laefum obligare nesciens, Chirurgi operam im-<sup>plorare</sup> coactus fuit. uid. JOACH. FELLERI Cygnos quasimodogenitos Lit. D. 3.

*tis\*, & si quae sunt similia, quae partes humani corporis, morbos,*

---

\**Hippocratis.* Ejus Aphorismi ex editione latina commodeque disposita celeb. G. W. WEDELIJ Jen. in 12. procurata, uel ex graeco-latina, & cum commentar. J. C. DIETERICI Gieff 1656. in 4. promulgata, legisse fortassis sufficiet. Integra quidem opera ex optima edit. JOH. ANT. VAN DER LINDEN grecce & lat. Lugd. B. in 8. II. Vol. ornementum bibliothecae medici erunt; Theologus autem alia habet, quae sibi comparet magis necessaria. Noli autem, bone Lector, mirari, quod prisci hujus Medici libellum noster commendat, medicorum omnium citra controuersiam sumimum LEONH. FVCHSIUS L. I. Inst. Med. Sect. I. c. X. olim praedicauit, & adhuc uenerantur, cum incomparabili & nostrae aetatis HIPPOCRATE J. E. STAHLIO, plurimi. Neque nostro tempore facile aliquis erit, qui MICH. NEANDRO ualde irascatur scribenti: “HIP. Cous fuit, medicorum uerustissimus & coriphaeus medicorum, & philosophorum primus, qui primus naturae opera cognouit; cuius libros studiosi exosculantur, tanquam oracula diuina, non autem humanae uo-

cis uerba. P. I. Oper. Aurei p. 367. et si postrema haec uerba hyperbolent aliquam sapere uideantur. Longe tamen in laudando Cossene NEANDRVM superat, & modum omnino excedit, qui mediocritatem animi ipsa dictio[n]is humilitate alias exprimere solet, MELANCHTHON, quem uel animi gratia perorantem audire lubet: Quoniam perfectae atque heroi[us] cae uirtutes existere non posse sunt, sine aliquo diuino afflato, ut conuenit inter omnes doctos & prudentes, non possum hoc loco praeterire, quod uerissimum esse res loquitur ipsa a Diis ortum esse Hypocratem, h. e. peculiari quadam & heroica uerbi diuinitus ad hanc infinitam naturam uarietatem cognoscendam patet faciendamque excitatum est: aut, si hoc magis placet, quemadmodum de HOMERO uerbi ueritatem dicunt; fuisse eum non hominem, sed Deum quemdam in terras missum ex superbum concilio, ut hoc diuinum carmen ad homines perserret: ita uideri potest HIPPOCRATES, non tam homo, quam Deus quisquam missus in terras ad ostendens

*bos, & morborum causas, & praecipua remedia ostendunt. Pro-  
fuerit*

---

“stendendam medendi artem salu-  
“tis hominum causa. In orat. de  
“HIPPOCRATIS vita Tom. II. Decla-  
“mat. p 374. ubi ejus generis plu-  
“ra legi possunt. Transferri huc  
debent, quae de Aphorismis lauda-  
tis habet PHILIPPVS: “PLATO ait,  
“ueteribus hunc morem fuisse, bre-  
“uibus quibusdam sententiis, tan-  
“quam oraculis, tradere suam phi-  
“losophiam. Ideo uidetur & HIP-  
“POCRATES hac usus esse breuita-  
“te, in qua tamen tanta est rerum  
“copia, ut appareat, eum & ad-  
“spexisse animo uniuersam rerum  
“naturam, & omnes physicae par-  
“tes complecti uoluisse. Quic-  
“quid enim de corporum naturis,  
“de morborum causis, de signis,  
“de symptomatibus, de remedii  
“reliqui philosophantur, qui in-  
“gentia uolumina reliquerunt, id  
“quasi praemonstrant HIPPOCRAT.  
“sententiae, quas quidem quoties  
“lego, mirabiliter afficior, cum  
“illam & doctrinae uarietatem &  
“sapientiae magnitudinem apud  
“me considero. pag 378. Quae  
calculo suo uir quidam doctus, &  
procul dubio artis salutaris apud  
Lipsienses Doctor nostro confir-  
mare aequo nil dubitauit: “Quem-

admodum HIPPOCR. summa sem.“  
per apud medicorum filios fuit“  
auctoritas: ita inter opera, quae“  
posteritati reliquit, Aphorismi“  
maxime aurei fane illi, rotundi“  
& ab omnibus medicae artis cul-“  
toribus memoriae merito impri-“  
mendi, solent commendari in a.“  
Etis eruditior. Lips. A 1684. pag 429.“  
adde, quae cum ueterum tum re-  
centiorum similia, & majora etiam  
encomia collegerunt TH. POPE-  
BLOVNT in censura celebr. auct. p. 7.  
sq. MAGIRVS in Eponymol crit. p.  
443. sqq. uel qui horum scrinia  
expilauit BENJ. HEDERICH in no-  
tiitia auctor. antiqu. P. I. n. LXVIII.  
p. 147. Judicia scholae MELANCHTH.  
p. 373 sq. RODER. A CASTRO in me-  
dico politico Hamburg. 1614. in 4. ed.  
L. II. cap VI. p. 75. ubi inter alia  
uerax, probus, magnus, omnium“  
Philosophorum & Medicorum“  
princeps, magister, diligentissi-“  
mus, nobilissimus, dux & auctor“  
omnium disciplinarum, maxime“  
admirandus, diuinus, senex ue-“  
nerandus, uir, qui nihil frustra“  
unquam dixit aut scripsit &c.“  
audit. conf. c. IX. p. 84. sq. & qui  
cum cura de HIPPOCRATE, & ejus  
in rem medicam meritis egit AND.

OTTO

*fuerit legere breuem libellum Jacobi Sylvii\* de curatione internorum*

---

OTTO GOELICKE *in hist. medicin. uniuers. per. VI. integra Francof. ad Viadr. 1719. in 8. ed.* Multos tamen fore ex V. D. Ministris, qui OSIANDRI consilio hac in parte obsecundare uelint, despero. Neque dissimulare possum, aphorimos tantopere laudatos J. G. VOS-  
SIO ab ipso HIPPOCRATE scriptos haud uideri, sed ab alio ex ua-  
riis HIPPOCRATIS operibus bo-  
no judicio excerptos. *in libris de  
philosophia p. 83.* imo uero fuisse,  
qui eos plane in dubium uocau-  
erit, & falsitatis accusauerit, sto-  
machiosius conqueritur BERNH.  
LANGWEDEL Medicus ex thesauro  
HIPPOCRATIS Hamburg. notissimus  
*in epistolis LOSSIANIS ab A. H. LACK-  
MANNO publicatis ep. CLXVII. pag.  
348.* cui in defensione illorum ad-  
stipulatur TH. BARTHOLINVS *in epp.  
medicis cent. III. epist. IV. pag. 16. &  
cent. IV. epist. XCV. p. 549. sqq.* legi  
autem omnia, quae de illis, illo-  
rumque pretio, aduersariis, editio-  
nibus desideres, possunt apud J.  
ALE. FABRICIVM Vol. I. L. II. bibli-  
oth. græcæc c. XXIV. quod totum  
HIPPOCRATI impendit, p. 847. sq.  
cujus stupenda diligentia aliis pa-  
rum aut nihil fecit reliqui,

\* *Jacobi Sylvii.* Etiam hic magni nominis Medicus superiori seculo & publicus Anatomiae Profess. Parisis fuit, cujus opera in *VI. Tom. distributa Coloniae 1630. in fol.* pro-  
dierunt, *Auctoris uita, iconæ, &  
præstantissimorum virorum elogia  
præfixis.* Singula, quæ in iis con-  
tinentur, recenset LINDENIUS l. c.  
p. 300. sqq. ubi etiam 5. *editiones li-  
bri de morborum internorum curatio-  
ne annotauit.* Multa de ejus au-  
aritia, quæ uel CATONI risum ci-  
re posse, narrari solent. uid, *Le-  
xicon der Gelehrten Tom. II. pag. 1198.*  
Ipse, qui multus est in meritis e-  
jus in rem medicam celebrandis,  
Scaeoula Sammarthanus, dissimula-  
re non potest avaritiam plane for-  
didam, ut inter ipsas funeris exe-  
quias jocos in eum BVCHANANI  
uersus templi ualuis affigerentur:  
*Sylvius hic situs est, gratis qui nil dedit  
unquam,*  
*Mortuus &, gratis quod legis ista,  
dolet.*  
*In elogis Gallorum L. I. n. XXII. p.  
47. ed. HEVMANN.* Addantur, qui  
sua inde transcriptis, FREHERVS,  
*in theatr. P. III. p. 1236.* & KOENI-  
GIVS *in biblioth. p. 754.* Has ego  
historias, quibus difficulter si-  
dem

*rum morborum. Et utile est (quamvis barbarum) scriptum, scholae Salernitanae\*, de conseruanda bona ualeitudine. Potest interdum*

---

dem dare soleo, dubias reddi deprehendo uerbis CONR. GESNERI, qui ipse SYLVIUM docentem audiuit & admiratus est: "Jam longo tempore nihil, quam medicinam docet, frequentissimo auditorum undique gentium concursu. Nam paucorum annis, duobus, ni fallor, aut tribus ad summum, non magna auditorum mercede contentus, (quibus uerbis narratūculis maleuolorum aperte tradidit) totum medicinae negotium a capite ad calcem fideliter deducit. in biblioth. f. 363.

\* *Scholae Salernitanae.* Monita haec Sec. XI, quorsum tanquam ad linguae latinae jacentis periodum resert clar. JAC. FACCIO LATVS in comment. de L. Lat. aetatis pag. 243. in orat. ipsius uolumine, uersibus leoninis scripta, & magno olim in pretio habita, plurimarum gentium linguis leguntur. Germanicis etiam uersibus non inconcinnis, & metri leges melius obseruantibus, quam in LEBENWALDIANA translatione miserrima & plane infelici factum est A. 1701. in 12. expressit DAN. SPECHT Jur. Pract. Sagani 1674. in 8, Hodie autem scho-

la haec adeo euiluit, ut per jocum *Salbaderianam* appellari meminerim. Nomen habet ab Academia Salernitana in regno Neapolitano, in quo, uerba WOLFG. JVSTI ex omnium academiarum &c. fundationibus n. XXVII. lit. D. recito, quondam floruit studium medicinae, eademque academia regi Angliae regimen sanitatis, quod Salernitanum inscribitur, nuncupauit, quod ARNOLD DE VILLA NOVA scholiis illustrauit; nunc desistit fertur. conf. ANT. MAZZA in epitome historiarum de rebus Salernitanis Neapol. 1681. in 4. uulgata, & ERN. GOEKELIVS in deliciis academ. §. LVIII. p. 362. olim magnam eorum fuisse existimationem, quam ipsi turpissima sua inuidia decoixerint, historiola quadam probat THOM. BARTHOLINV in epistol med. cent. I. epist. LIV. p. 233. THOM. REINESIVS, Medicus & Polyhistor celeberrimus, ita eara celebrat: Circa ann. Chr. 1000. Salerni, in Apuliae Ducatu nobili oppido, in primis medicinae studium flouruit, habitique fuere tum Salernitani medici, uti olim Crotoniae & Alexandrini, omnium prae-

dum adhiberi, tam uoluptatis, quam utilitatis causa, aliquis Herbarius,

---

“stantissimi. Medici Psalerniae,  
“inquit ORDERICVS VITALIS An-  
“glus, quorum fama per orbem  
“admodum diuulgata est excellen-  
“tia medicinalis peritiae. in defens.  
“uar. leet. contra ANDR. RIVINVM  
“Rof. 1653. in 4. ed. p. 143. qui fin-  
“gulia de auaritia & inuidia ipsorum  
“addit. ANTONIVS uero MVSA  
“BRASAVOLVS hoc eam elogio ma-  
“ctauit: editioni Geneu. 1599. in 12.  
“praefixo: uulgatus Salernitarum  
“de tuenda ualeudine libellus, his,  
“qui legunt, non parum utilitatis  
“praefstat, illisque multo majorem,  
“qui libelli praecepta obseruant.  
NIC. TOPPIVS sub titulo: *Opusculum de conseruanda bona ualeudine ad regem Angliae, Venetiis 1573.* in 12. editum refert in biblioth. Neapa-  
“lis. 1676. in fol. ed. p. 282 sed Fran-  
“cescunt jam 1551. in 8. uidi, credo  
tamen hac etiam antiquiores exta-  
re. Non autem omnino inter a-  
lias editiones negligendae sunt:  
JOH. GERIONIS *Francof.* 1582. uul-  
“gato in 8vo, qui, ut utiliora, quae  
praestitit, sileam, rythmos ger-  
manicos & figuras non inconcin-  
nas, et si saepe ridiculas, adjecit:  
& *Hagae Comitum nitidissimis typis exscripta* 1693. in 12. Pleniorem li-

belli hujus cognitionem suppeditat LEONHARD. NICODEMVS in ad-  
“dizioni copiosi alla biblioth. Napolit.  
del Dottor N. Toppi Napol. 1683. in  
fol. ed. p. 228. sqq. ubi editionem  
optimam existimat uariorum notis  
instructam *Parisinam* 1672. 8. Verum-  
que auctorem ejus JOHANNEM DE  
MEDIOLANO Salernitanum Medicum,  
qui nomine totius collegii scripserit, esse affirmat. Cui etiam attribuit *editio* ZACH. SYLVII,  
(qui eam accurate recensitam emi-  
“sit Roterod. A. 1667. in 8vo, hanque  
*Parisinae* non multum cedere autu-  
mo) & J. ANT. LINDENIVS *de scri-  
“ptis mediis L. I.* p. 371. qui potiores  
simul recenset editiones, quibus  
longe plures, & quae recentissima  
est *Ratisb.* 1722. in 12mo curata, o-  
mnino addi posse, uel ex iis, quae  
jam diximus, patet. confer. FRIED.  
GEISLER *de pseudonym.* pag. 82.  
PLACCIVS *in theatro Anonym.* c. V.  
n. MXV. pag. 252. sqq. P. DAHL-  
MANN. *im Sibau-Flor demasquierter  
Gelehrten* P. II. Seet. III. n. IX. pag.  
453. sqq. Et qui primo loco no-  
minari debebat, suoque more o-  
mnia haber, quae huc pertinent,  
J. ALB FABRICIVS *in biblioth. lat.*  
*Vol. I. L. IV. c. XII.* p. 871. sq ' &  
*Vol. III.*

*barius\*, praesertim Hieronymi Bock, seu Tragi, ex quo & herbarum*

*Vol. III. p. 882. sq.* Attamen operae pretium me facturum praecipio, si de Ratisbonensi ed., quae repetitio SYLVIANAE est, pauca quaedam uerba adjiciam: Nouissima enim est, & aliquot medicis opusculis auctior, indicibusque, altero capitum, altero rerum, instruta. Luculentam SYLVIUS praefixit *dissertationem V. capp. constantem*, ex qua plurima ad historiam libri hujus pertinentia discere possumus. *c. I.* enim *de antiquis. & dignitate scholae Salern. c. II. de auctore*, quem indicauimus, *titulo, rythmorum ratione &c. c. V. de materia ejus docte eleganterque differit.* Addita sunt selecta quaedam OUENI, SCRIVERII, BARTHII, GROTHI *epigrammatz.*

\* *Aliqua Herbarius.* Utulis jucundaque in primis V. D. Ministris degentibus in pagis cognitio herbarum est. Non minus enim uere quam eleganter cecinit JOH. STIGELIVS:

*Aut mibi planta suis numen demon-  
strat in herbus,*

*Pmesentemque refert una uel her-  
ba Deum;*

*Aut operis seriem auctorem tota re-  
censet,*

*Qui facit, & lacto cuncta vigore  
fouet,  
Emicat ex ipsis diuina potentia ram-  
pis:  
Nec leuis est cespes, quin prober  
esse Deum.*

Scriptores ad illam ducentes refert MORHOFIVS *in polyhist. Tom. III. L. VII. n. V. p. 117.* sed, quod miraris, in uiro artis medicae peritissimo, tam negligenter & imperfete, quam quidem in nulla eruditionis alia parte ab ipso factum est. Consulat igitur, quisquis plura scire auet, JOH. CHRIST. NEHRINGIVM, pastorem Morlensem apud SAXONES *in commentario in FRANCKE-NAV tractatum de palingenesia Hal. 1717. in 4. ed. c. XLVI. §. XII. p. 268. sqq.* ubi ad notitiam herbarum acquirendam multa bene utiliterque praecepit. Addatur MART. MYLIVS *in horto philos. p. 35.* & qui omnia cum puluisculo congesit nobiliss. Dn. JVL. BERNH. VON ROHR *in physicalsch. Bibliothek c. VII §. XI. pag. 87. sqq.* cum JOH. JAC. SCHEVCHZERO *in biblioth. scriptor. hist. natur. passim per totum li-  
brum CASP. SCHWENCKFELD in stir-  
pium & fossil. Silesiae descriptione, de-  
diu, & THOM. REINESIVS uar. lett.  
Lib.*

*Lib. III. cap. XVIII. p. 664.* qui de plerisque etiam judicium fert. Ego tyronem hujus studii jussorū familiarem quotidiano usu sibi reddere floram Francicam rediuiuam illustris G. FRANCKE A FRANCKENAV ex latino in germanicum idioma translatam, & altero tanto auctiōrem eura L. CHRISTOPH. HELWIGII Lips. 1713. in qua nomina uaria herbarum florūque ad ordinem litterarum alphabeti recensentur, eorundemque uires & usus indicantur. Addere posset, qui curiosam eruditionis uariae supelle-  
tīlem quaerit, J. BAPT. FERRARII flomm f. de florū cultū Amstelod. 1664. in 4. ed. Utileissimum esset opus, si color, forma, figuraeque singulorum additae essent. Et si ob sumptuum magnitudinem comparari etiam queat, D. A. QV. RIVINI introductio generalis in rem herbariam Lips. 1690. in fol. ubi singulārum herbarum flores, semina, figurae accuratissime expressae ingenti diligentia, & summa cum cura repraesentantur. Noster, quem ipsum suo tempore studium historiae naturalis factis, experimentis uariis, sedulo diligenterque excoluisse perhibet GEORG. CONR. PREGIZER. in der fortgesetzten GOTtheiligen Poesie anni 1720. in praeferita HIERON. TRAGI, uero nomine BOCK.

dicti, herbarium commendat, quo nomina, proprietates & uires herbarum etiam satis bene pro ratione temporis illius describuntur. Prod. Argentor. cum additamentis MELCH. SEBIZII, Med. D. & Prof. 1580. & 1630. in folio. Et fuit ipse etiam ordini S. addicetus, in re tamen herbaria non mediocriter uersatus, ut JOH. SAPIDVS imagini ipsius adscriperit epigramma, quod hic legi etiam meretur:

Hoc Hieronymus ore Tragus spirabat,  
ut annos

Natus bis ternos obloque lustra  
fuit.

Cuin nullus medicus uulsa non porri-  
gat herbam,

Tam dextre herbarum uimque  
genusque teneri:

Et cui tam laute struitur penaria  
cella,

Qualem uiderunt secula nulla  
prius.

Det Deus huic fano longaeui temporis  
usura,

Vnus qui multos sedulus arte ju-  
nat.

Epitaphium ipsius Hornbaci possum exhibet PANT. CANDIDVS, in epitaphiis antiquis & recentibus Argent. 1600. in 4. editis L. IV. p. 123. quod, cum de uita uiri hujus parum alias constet, hic repetere placet: Anno Dom. M. D. LIV. XXI. Febr. HIER. TRA-

*barum formae & principales uires possint cognosci. Dioscorides\*, tametsi*

*TRAGOS, animae corporis que quon-  
dam Medicus & Canonicus hujus ae-  
dis in Domino IESU obdormiuit, cuius  
anima in consorio beatorum quiescit.  
Amen.*

*Vi Tragus aethereas primum sun-  
tus in auras,*

*Cultorem legit me medicina sume.  
Herbarum primis indagine ductus ab  
annis,*

*Germano peti plenaque tefqua  
solo.*

*Vi nasci uidi stirpes, ita quasque no-  
tavi,*

*Eisque fides oculis non nisi facta  
meis.*

*Vera mihi debent non paucae nomina  
plantae.*

*Indicio multis uis sua nota meo  
est.*

*Quo domi multis Hornbaci sacra per  
annos,*

*Conditus in templo sum, Fabia-  
ne, tuo.*

*Vtinam lucem aliquando uideret,  
quod tamen ob necessariam sum-  
ptuum magnitudinem sperare  
haud licet, opus stupendae indu-  
striae, accurrationis summae, & in-  
comparabile prorsus ISRAELIS &  
GEORG. ANTON., patris & filii  
VOLCKMANNORVM, Med. Doct. a-*

pud Lygios experientissimorum;  
qui dimidium fere seculi, operam-  
que non exiguum, & uitae ingenii-  
que maximam partem in eo absolu-  
uendo consumperunt. *Phytolo-  
giam magnam jure meritoque ap-  
pellarunt descriptionem amplissi-  
mam X. tomis primae magnitudi-  
nis constantem Silesiacarum cum  
primis herbarum, qua singularum,  
uires, flores, fructus, figuram, qua-  
litates accurate cum exteris conten-  
derunt, & propria manu elegantis-  
simis figuris uiuas aemulantibus  
exhibuerunt. Emptionis jure per-  
uenit post obitum utriusque locu-  
pletissimus uniuersae rei herbariae,  
aliarumque rerum curiosarum the-  
saurus haud ita pridem in Augustiss.  
FRIED. AVGVSTI, Reg. Pol. &  
Ele&t. Sax., *Bibliothecam*, de quo  
plura dicere, nolo, ne amori in co-  
gnatos aliquid dare uidear, quam-  
uis nihil tam magnificum sit, quod  
de eo praedicare non licet: confi-  
clar. CHRIST. RVNGII miscellan. liuer.  
de quibusd. ined. b. 18. Siles. scriptoribus  
specim. III. num. III. pag. 72. sqq. &  
SCHEVCHZER. in biblioth. script. H. N.  
pag. 61.*

\* *Dioscorides. Plures hujus no-  
minis apud veteres inclauerunt;*

tamen si inter antiquissimos est: tamen ad nostra tempora, & ad has regiones, minus quadrare uidetur. Talia scripta, qui dextre legerit, Deo juuante, ualestudinem & suam & suorum, facilius tuebitur. Curandum enim est, ut sit mens sana in corpore sano.

Quin

Nostr<sup>o</sup> ANAZOBEVM, cuius opera saepe prelum typographorum graece latineque edita fatigarunt, intelligit; a quo probe distingue-re oportet ALEXANDRINVM, militem illum eruditum, qui in ipsis castris etiam rei herbariae incubuit, & CLEOPATRAE ac ANTONI sanitati curandae praefuit. Vide KOENIGII biblioth. V. & N. p. 252. C. GESNERVS in biblioth. fol. 214. & 541. JOH. HALLERVORDII bibliotheca curiosa p. 62. CASP. BARTHIVS T. I. aduers. p. 31. ANGEL. POLITIAN. epistol. p. 20. qui tantum non omnes utrumque inter se confundunt. Sed de hoc etiam ejusque aetate, scriptis, editionibus, & quae cognitu, uel utilia, uel jucunda sint, uid. apud J. A. FABRICIVM biblioth. greciae L. IV. c. III. p. 88. sqq. Ridiculum paene est, quod REINESIVS "herbariorum Sybillam uocet Di- "OSCORIDEM uar let. L. III. c. XII. p. 532. Commodum in mentem ue-nit recordari libelli rarissimi, quem lectio*n* scriptorum medicorum addere neminem poenitebit: HIER.

CASTELLIONEI CARDANI, Medici Mediolan. de malo recentiorum me-dendi usu Venet. 1536 in 8. qui in-tegris capp. LXXII. bene multa taxat in medicis sui temporis, quae non sine damno aegrorum adhuc passim obseruari uidemus. Enim uero melius, quae mea est sim-plicitas, cum humano genere a-ctum iri nullus dubito, si uete-rum & uiuendi & medendi ra-tio, non quidem in omnibus, in quam plurimis tamen reducere-tur. Obiter addo, OSIANDRVM nostrum in ea esse sententia, su-am suorumque sic ualestudinem Clericum facile curare posse. Nempe sui medicus quilibet esse potest, quae uerba pec. differt. il-lustrauit HIER. LVDOLPHVS, Med. D. & Prof. in Alma Hierana, 1723. add. celeb. D. JOH. KANOLDI Bresl. Natur. Geschichte 1723. Mens. Mart. pag. 551. & trattatus germanicus: die Kunst, sein eigener Medicus zu seyn, Franckenhaus 1721. in 12 itemque cel. FRIED. HOFMANNI diff. de practania remediorum domesticorum Halae 1718.

*Quin & Philosophica\*, quae in scholis olim didicit, interdum*

\* *Quin & Philosophica.* De studiis V. D. Ministri Philosophicis incorrupte noster judicat. Sunt enim, qui plane ad hos scopulos eum consenescere uelint; sunt et contrario, qui uel in ipso academicae uitae statu futurum aliquando Doctorem S. ab omni philosophiae commercio mature abstrahunt, collegaque eo spectantia ipsis, quo cunque ualeant modo, dissuadere nituntur. Vid. quae de D. BILEFELDIO, ZIEROLDO, aliisque congettis solertis ingenii uir J. HENR. AB ELSWICH in schediasm. de uaria Aristot. apud protestantes fortuna §. XXXIII. p. 100. Nec profecto celeberrimus D. SPENERVS procul ab illa sententia absuit, quod nostro tempore theologiam absque praesidiis philosophiae doceri ac disci posse, eamque plurimis negligendam esse existimaret in differt. de studio theolog. Cujus uero sententiam diu ante jam in philosophiae suo tempore hostibus allatis rationibus ac LVTHERI, MELANCHTHON., CHEMNITII, aliorumque testimoniis profligauit in orat. de studio philosophicus Lips. 1612. habita, & leetu dignissima ERHARD LAVTERBACH. Collegii tum Philosoph. De-

canus. Juuat quaedam ejus uerba hoc transferri, quod in paucorum manibus, ut solent hujusmodi chartae palantes, fortasse sit: In primis eos, qui SS. theol. cultores sunt, moneo & hortor fideliter, & per salutem ecclesiae, per suum decus & nomen oro, ne illos manibus in sacraria theologiae irrumptant, & literarum disciplina contemta per saltum docendi in ecclesia munus contentur, aut potius uenentur. D. PHILIPPVS sua aetate saepe questus est, quod in tanta artium lucce multi indignis modis subito nascantur theologi, sicut fungi, qui sine grammatica, sine logica, sine ratione dicendi, sine scientia rerum in naturae obscuritate latentium, sine disciplina morum, sine aliis adminiculis necessariis manum sacro admoueant aratro. Simili querelae nostra aetate multa similia exempla, causam praebent. Sed uos quæso, ipsi cogitate, qualenam judicium ad dijudicandas & simplicioribus explicitandas materias theologicas adferat is, qui non prius literis humanitatis exultus est? nonne erit ὅνος ἀγαπη μυστήρια, quemadmo-

*terdum Minister Ecclesiae repetet: qua in re commodissime utetur  
egregio*

---

“modum in proverbio dici solet.  
“Quare per Deum immortalem  
“uos iterum oro & obtestor, ne  
“philosophiam aspernemini, nec  
“aures praebeatis iis, qui literarum  
“disciplinam uituperant. Saepe  
“cogitate, quod LVTHERVS dice-  
“bat: Ego persuasus sum, sine li-  
“terarum peritia prorsus stare non  
“posse sinceram theologiam. Po-  
“nite uobis ante oculos non ue-  
“stram tantum, sed multo magis  
“ecclesiae ac reipublicae utilita-  
“tem; Artes Dei munera amate,  
“artes uitiae priuatae conseruandae  
“instrumenta, ecclesiae Christi e-  
“gregia ornamenta, reipublicae  
“praefidia & firmamenta, a theo-  
“logia sobrie distinctas, magni fa-  
“cete, sedulo discite, denique ad  
“gloriam DEI & salutem pro-  
“ximi usurpare: non deerunt uo-  
“bis praemia; non deerit Deus  
“his, qui sua dona tueri & conser-  
“uare conabuntur p. 27. sq. Theo-  
logum etiam nullo modo philoso-  
phia carere posse doce diligenter-  
que demonstrauit JOH. MÜLLERV,  
theologus postea Hamburgensium  
inclusus, pec. oratione Vi. 1619. in 4to  
typis exscripta. LVTHERVM haud  
raro objiciunt, quem philoso-

phiam theologo inutilem, atque  
noxiā declarasse clamitant:  
quantopere autem fallantur ac fal-  
lant boni uiri, doctissime ostendit  
clar. HEVMANNVS in actis phi-  
losophorum T. II. obseruat. III. p. 580.  
sq. Interim apparatus studii philos.  
quem GISE. VOETIVS exhibet in bi-  
blioth. stud. theol. L. II. c. XI. p. 343.  
sqq. modum facultatesque ministri  
excedere, non negauerim, cui nec  
tempus suppetit ad haec talia; nec  
usus esse potest. Media hic etiam  
omnino uia calcanda est, & probe  
dispiciendum, quid humeri cuius-  
que ferre possint, quae sumptuum  
temporisque ratio concedant, &  
quorsum ingenii uires studiorum-  
que scopus ducant. Nolim ta-  
men uel ullum omnis prorsus phi-  
losophiae plane expertem esse,  
quae contemptum sui, cum damno  
ipsius olim grauiter vindicabit;  
excultaē autem rationis usum per  
omnem uitam, cum in rebus ad in-  
tellectum pertinentibus, tum in  
dirigenda uoluntate praestabit.  
Allegatus modo MÜLLERV in o-  
rat. cit. p. ult. B. BRVNGIVM dixisse  
refert: Philosophiae, quamdiu po-  
tes, nimis non potes; excellens phi-  
losophus, excellens theologus, olim  
uidebis.

uidebis. At uero, si uel unquam, hic certe crebro inculcari debet illud NEOPTOLEMI: Philosophandum, sed paucis.“ Spectat huc aliquo modo, illustris JOH. PETR. LVDWIG. *dissertatio de philosophis caute legendis Hala 1688.* habita; quae tantum non in defensionem laudati Berolinensis Theologi scripta uidetur, & paucis philosophari aut degustare primis tantum labris philosophiam prohibet. Rectiora autem sunt, & OSIANDRI uerba egregie illustrant, quae fuse accurateque edisserit AD. RECHENBERGIVS in *problem. Gelliano: An paucis philosophandum?* Lipsiae ad disputandum proposito 1687. ubi maxime contendit, philosophandum theologo, sed paucis, & V.D. Ministris toto philosophiae apparatu opus non esse, dummodo cum linguarum S. peritia in philosophia non sint plane hospites. §. XXII. Consentientem habet B. JOH. FECHTIVM in *instrutione pastorali c. I. §. VI. p. 13.* & ex Reformatis ANT. WALAEVM in *omn. supracitat. p. 23.* atque STEPH. GAVSSENVIM in *dissert. de utilitate philosophiae ad theologiam,* quae lectissima est, & tota huic spectat, ex qua pauca transferre uerba nostrorum temporum causa lubet: “Vt semi-Theologo, cui ingenium conti-

gerit, inquietius nihil est in eccllesia, & in republica pestilentiæ us: Sic in theologia summo philosopho, quem Dei gratia non coercent, nihil sere perniciosius.“ p. 324. ed. Halens. Conf. D. JOH. FRIED. SCHMIED, *commentatio de philosophiae usu & abusu nostri temporis contemptoribus opposita Stargard. 1707. in 8.* & qui ipso opere luculentissime ostendit utilitatem philosophiarum disciplinarum in theologia B. BALTHASAR. MEISNERVS in *philosophia sobria in 8. & in 4.* aliquoties edita, cui si quis recentiorum philosophorum inuenta, quibus omnes partes humanæ sapientiae illustrarunt, ditarunt, eadem methodo adderet; nae is ualde operae pretium faceret, & egregie sacrorum hominum studia promoueret. Dum haec scribo, incidit in manus meas *fasciculus disp. V. controversias recentiores ex philosophia sobria complectens uiri celeberrimi D. HENR. KLAWSINGII Viteb. 1719. ed.* qui egregio specimine uoti mei me damnauit, ut telam uocatione ejus in Almam Philuream dubio procul abruptam esse, juuentutis causa doleam. Erudita etiam comptaque, ut solent uiri illius esse omnia, oratio GEORG. CALIXTI est de philosophiae dignitate & necessitate, quae inter orationes ejus

*ejus Helmſt. 1660. in 4. editas ultima, p. 141. sqq.* Inprimis legi meretur summae accusationis ac doctrinae theologus, HENR. HÖPFNERVS, qui in locis theologicis loc. I. §. XLI. p. 26. sqq. usum philosophiae, cum didascalicum tum elenchiticum, variis in medium allatis exemplis patrumque dictis, probat. Add. DAV. CASPARI, theologi Rigenfis in Luvonia, *pæieleciones publicae de futuri theologi studiis philolog. & philosophicis Rostochiū*, cum praefat. D. JOH. FECHTII, lectu dignissima, editae 1705. in 4. qua uir summus, & decus academie Rostoch. immortale, contra fanaticos utilitatem philosophiae in theologia luculenter vindicat & euincit. Itemque M. JOH. BROVKHAVSEN ciuis ejus *dissert. III. de philosophiae in theolog. usu Lips. habitae 1696.* docteque ac diligenter scriptae. Conf. D. FRANC. ALB. AEPINVS in *mataeolog. fanatic. recentior, compendio Dippelianis furoribus opposito praelim. ib. VI. p. 10. sqq.* qui ipse metaphysicam theologiae applicatam scripsit Rostoch. 1725. in 8. quae ob accuratam perspicuitatem celebratur. *Sigillatim de insigni dialectices & metaphysics usu in libris symbolicis differuit J. JAC. FERBERVS, Vitemb. 1708.* & qui logicam sacram Francof. 1714. non sine applausu foras dedit, metaphysicam

theologo etiam commendauit GVST. WESSEL. RVMPAEVS in *institut. metaph. sacrae Francof. ad M. 1711. in 8. editis*, quas perperam ob praefat. *huc in primis spectantem D. JOH. FRIED. MAYERO tribuit bibliotheca du Boisiana P. III. p. 555. De physicae utilitate consulendi sunt dissert. philos. J. P. DE CROVSAY Groening. 1725. in 12.* VALENT. HENR. VOGLERVS *dè rebus SS. natur. ac medicis 1682. Helmſt.* JOH. DE MAY in *physica sacra Mediob. 1661. vulgata, J. J. SCHEVCHZER in Jobi physica S. Tiguri 1721. majoris, in integrum S. codicem operis prodromo.* ANONYMI *Essais de physique prouvez par l'experience & confirmez par l'ecriture sainte Paris 1684. 8.* JOH. ANDR. FISCHER. Med. D. & Prof Erfurt. in *principiis philos. natur. in usu theolog. & med. adornati Francof. 1702. in 12.* & de *matheseos usu in theologia* JOH. JAC. SCHEVCHZERVS modo laudatus in *pæielection. Amstel. 1712. in 8.* M. JOH. CONR. HARTMANNVS in *demonstratione, philosophiam mathematicam theologo necessariam esse & utillem Jen. 1723. ed.* Porro, ut GEORG. ALB. HAMBERGERI *diss. de usu matheseos in theologia Jen. hab. tateam,* JOH. B. WIEDEBURGIUS *de noxio matheseos in theologia neglectu Jenae;* deque felici matheseos cum theologia nexu Gieff. 1722. in 8. J. GEORG.

*egregio libello D: M. Georgii Liebleri\*, qui Aristotelis Physicos libros*

---

GEORG. LIEBKNECHTII: & denique de jurisprudentiae naturalis utilitate ad theologiam M. J. GOTTH. ROSAE Jen. 1720. diff. acad. Equidem iniquiores olim studiis philosophicis fuisse patres ex uariis ipso- rum inuectiuis in philosophos colligi posset: uerum tamen eos philosophiam commendare, si quis accuratius intueatur, constabit, & adductis ipsorum uerbis demonstrat HENR. JVL. SCHEVRLIUS in diff. de studii sapientiae dignitate §. XIX. pag. 24. qui theologum philosophum esse debere contra fanaticos etiam contendit §. XXI. pag. 28. quos ignorantiae suae aliquid pietatis obtendentes false etiam perstringit M. J. GOTTHELF ROSA in diff. de L. lat. & philosophiae in sui contemtores vindicta Jen. 1712. hab. cap. II. §. XI. pag. 27. Ut AVG. VALERII diff. de theologia cum philosophiae studio conjungenda, alias que non attingam. Quod pace lectoris addam, jucundam de studiis philosophicis habet epistolam FRANCISCVS MARTINIVS, Concion. Epenfis, qua inter alia jocatur: "Philosophus noster tot mihi diuisiones fecare, quot uerba loqui, uidetur. Et nisi certus essem: be-

ne distinguentem bene docere," jam propter tot diuisiones diuiderer ipse. *Epp. ad amicos I. p. 2.*"

\* Georg. Liebleri. Professor ille publicus, & fere quinquagenarius in alma Tubingensi, qui ab ecclesia, cui admodum juuenis erat praefectus, cura ad scholam Tuting., quod ipse narrat ded. infra citanda, se receperat; & de quo scite STEPHAN. FEIERABENT in opere Polyhistorico & festiuo de feirabeta auspiciis RVD. AVGUSTI, Brunslu. & Luneb. Ducis Helmst. 1699. in 8. ed. cecinat:

*Feirabent liber faciet, qui nomen a mandum*

*Gestat, & est quouis dignus amore senex.*

Fer. VI. 247. Scientiam naturalem ad ductum ARISTOTELIS suo tempore non sine applausu docuit. Graece callentissimus erat, quod ad magistrum intelligendum reetus, & accuratius interpretandum ipsi multum profuit. Vitam uiri, in juuentute summa pauperate pressi, oppido memorabilem D. MICH. ZIEGLERVIS, successor eius, oratione compta prolixaque delineauit *Tub. in 4. 1601. ed.* quam in compendium misit P. FREHERVS in

*libros in Epitomen redegit. Sed & alia Philosophica scripta interdum inspiciat: ne inter uiros eruditos differentes, quasi mutus*

*theatro clar. uirorum P. IV. p. 1494. sgg. Add. WOLFG. KRÜGER in catalogo & historologia mille uirorum p. 104. HENNING. WITTE in diar. biograph. in append. Tom. I. ad d. XXX. Januar. qui emortualis ipsi fuit. Binos uitae annos ipsi demit WITTENIVS, cum non 74. sed 76. uiuendo attigerit. Imaginem ejus conseruauit carmineque elegiaco ornauit ERH. CELLIVS in imagin. Profess. Tübinger. lit. I. ubi inter alia in laudem ejus canit:*

*Theologus bonus est, bonus estque politicus, idem*

*Physicus, Orator, Philosophusque bonus.*

*Scripta docent patulas jam dudum uisa per auras,*

*Famaque compendi, physica, summa tui.*

*Editionem ejus uidi Basiliensem 1575. in 8. quae tamen multis locis auctior & emendatior in fronte libri audit, & quam epistola ad LVD. Ducem Würtenb. scripta, qtam jam a typographis flagitari, refert, IV. libris doctrinam posteriorum ARISTOTELIS acroamaticorum exhibentibus*

*autem. Prima uero omnium 1561. prodiit, & dedicat ad CHRISTOPH. DUCEM Wurtenb. ostendit, quae sequentiae sunt, anni 1594. & 96. itemque Lipsiensem 1651. in quo. habet MART. LIPENIVS in biblioth. reali philosophb. P. II. p 1162. quam postremam editionem, quod propria nostra aevo tempora, non tam liberius philosophandi genus, abjecto ARISTOT. jugo, sententur, quam alia jam tum habuerint physices compendia, indicatam anni 1561. esse existimo. Vim meae roburque sententiae addit sequentibus uerbis ZIEGLERVS loc. cit. p. 15. Egregio illo libello totam fere naturalem philosophiam ex ARISTOT. complexus, & in usum studiosae juuentutis A. 61. typis euulgare possum est, quem deinde post annos 10. quatuor posteriorum acromaticorum librorum accessione, animaduersonibus item in P. RAMI scholas auxit. Nam in eomentem ARISTOTELIS adeoque ipsam ueritatem bono ordine, perspicuo orationis genere & grata breuitate exponit. Inuenit hic libellus tantam apud homines eruditos & intelligentes*

*"lau-*

*tus sedeat. Semper tamen illius Paulini dicti meminerit: Vide Colos. te, ne quis uos deprædetur per Philosophiam, &c. itaque cante in hoc studiorum genere uersabitur.*

## CAP.

“laudem, ut non solum in hanc  
“scholam fuerit receptus, & ad  
“hunc usque diem per annos 29.  
“conseruatus, sed in aliis quo-  
“que academiis & scholis juuen-  
“tuti, tanquam prae aliis ejusdem  
“argumenti utilissimus descendus,  
“commendetur & legatur, & ty-  
“pographus saepius eum prelo  
“interea reddere coactus fuerit -  
“Noster certe professor, ut hac  
“sua epitome physica tenuitati ju-  
“niorum inseruitum uoluit, ita  
“ad altiora ad ARISTOT. ipsos-  
“que fontes sedulo hortatus est:  
“quamuis docti etiam habeant,  
“quod ex isto libro discant, &  
“in studio naturae nequaquam  
“poenitendos progreslus fecerint,  
“qui eum probe cognouerint.  
“Atque, ut ingenue dicam, quod  
“sentio, puto aliorum doctos &  
“prolixos commentarios professio-  
“ribus tantum & magistris utiles  
“esse, egregium uero hunc libel-

“lum, qui praeter obscuras quas-  
“dam contra aliorum errores di-  
“sputt. reliqua omnia fere per-  
“spicue & breuiter complectitur,  
“doctoribus nequaquam inutilem,  
“discipulis autem perquam ne-  
“cessarium & commodum esse.  
“Et reuera cum *introductio in libros*  
**ARISTOTELIS physicos**, tum expli-  
“catio eorum est, nisi quod P. RAMI  
“errores simul in ed. auctiori dili-  
“genter perfstringat atque confutet.  
“Epitomen etiam praeclaram uo-  
“cat, quae *Tubingae* & alibi explicata  
“soleat Jos. SIMLERVS in bi-  
“blioth. Geſu. contracta & aucta p.  
“229. Ita pro statu temporum &  
“captu lectorum habent sua fata  
“libelli. Nostro enim aeuo ne-  
“mo non ad J. C. STVRMII, J. JAC.  
“SCHEVCHZERI, JOH. FRIED. WV-  
“CHERERI, MART. GOTTHELF LOE-  
“SCHERI, CHRIST. VATERI, alio-  
“rumque *institutiones recentiores* po-  
“tius meritoque se conferet,



## CAP. VIII.

# GENERALES QVAEDAM ADMONITIONES.

1.  
Locos  
commu-  
nes sibi  
paret ec-  
clesiae  
minister.  
**Q**uemadmodum in pertuso dolio, nec aqua, nec uinum  
seruari potest: ita parum proderit, multa legere, nisi  
praecipua & necessaria ita retinueris, ut ea ad usum  
transferre, & suo loco atque tempore in lucem proferre  
possis. Memoria autem et si nobis a DEO ideo data est, ut fi-  
deliter, quae illi commendata sunt, custodiat atque seruet: ta-  
men in uarietate studiorum & negotiorum, praesertim accidente  
senecta, fit multo languidior, & minus tenax. Quare sibi Mi-  
nister Ecclesiae librum paret, ex charta pura, in quo annotet  
praecipua & insignia dicta, exempla, argumenta, & alia, quae  
prae aliis memoratu maxime digna judicauerit: idque non modo  
ex sacris, uerum etiam profanis autoribus: ut necessitate postu-  
stulante inde depromere possit, quibus opus habuerit. Locos com-  
munes\* tales codices appellant. Quis debeat esse numerus aut or-  
do

\* *Locos communes.* Quod capi-  
ta, tot fere etiam sententiae inter  
eruditos sunt de locis communibus  
adornandis. Si quaeras: an  
omnino talis labor suscipi debeat?  
ego quidem negantium parti ac-  
cedere facile nolim, nisi plane  
diuina & excellenti quis praedi-  
tus sit memoria, quae tamen nec  
ipsa ubique & semper, in primis  
uergente ad senium aetate; pre-  
sto erit ac sufficiet. Et profecto  
uix unum alterumue ad solidam  
eruditionem, ejusque copiam ali-  
quam hoc sine adminiculo felici-  
ter adspirasse, extra controuersi-  
am est: Audiamus magnum GERH.  
JOH. VOSSIVM ex animo & serio,  
ad suum ipsius exemplum prouo-  
cando, filio suo illud suadentem:  
Age, imitare exemplum meum,“  
aduersaria confice, ubi pulcher-“  
rima quaeque in suos digeras lo-“  
cos. Haec semper ad manus sunto.“  
“Idque

C. VIII. GENERALES QVAEDAM ADMONITIONES. 191

*do titulorum, in cujusque erit arbitrio positum. Qui plures faciunt titulos, & singulis aliquot folia purae papyri adsignant, magna faciunt uolumina: unde fit, ut saepe diu titulum quaerant,*

---

“Idque & magnum illum PLINIVM  
“fecisse scias. Nam, ut de eo ju-  
“nior PLINIVS refert, nihil unquam  
“legit, quod non excepere. Tar-  
“dius quidem lectio procedet, sed  
“quae chartae inscribis, simul quo-  
“dammodo animo inscribes. Et  
“dum quidque ad suam referes  
“classem, eadem charta & olim le-  
“cta inuenies & recens lecta sub-  
“ junges. Quae collatio & prio-  
“rum memoriam refricabit, & si-  
“mul firmabit judicium. Praeter-  
“ea jucundum erit postmodo, quae  
“ex uariis auctoribus congesseris,  
“uno quasi intuitu uidere, & ex  
“horreis suis quasi messem pro-  
“priam deponere ad usus, quos  
“uoles. Hoc age, mi fili. In epi-  
“stol. celeberr. uiror. a JANO BRAN-  
“TIO Amstelod. 1715. ed. in 8. epist.  
“XXX. p. 103. conf. JVST. LIPSIVS  
“in inst. epist. c. XII. Operum Vesal.  
“1675. editorum Tom. II. p. 1080. qui  
“lectionem ipsam non sufficere, ne  
“repetitam quidem, imo nec in  
“felicissima memoria: sed opus  
“esse excerptis quibusdam & notis  
“rerum uerborumque singularium,  
“quos imitemur, afferit; quae ex-

cerpta memorialibus libellis tan-“  
“quam aerario contineri uult, un-“  
“de sermonis illae opes per tem-“  
“pus & ad usum promantur.“ Ec  
“GVL. SALDENVS de libris corumque  
“usu & abusu L. I. c. VIII. §. VII. p.  
“248. ubi cum necessitas tum sim-“  
“plicitas hujusmodi aduersario-“  
“rum erudite adseritur.“ Neque  
“tamen ea de excependi arte pro-  
“mittere audeo, quae liberaliter ni-  
“mis praedicat de ejus utilitate, &  
“de se ipso ob illam uix sine Thra-  
“sonismo gloriatur P. JER. DREXE-  
“LIVS in aurifod. P.I. c. VIII. p. 70. sqq.  
“ed. Kerger. Sin autem, quomodo  
“fusci pi hic labor debeat? quaeras:  
“Ego cum OSIANDRO simplicissi-  
“mam conficiendi hujusmodi excep-  
“ta methodum credo esse optimam,  
“& uidetur ea usus esse incomparabilis MART. CHEMNITIVS,  
“nec sine fructu & delectatione,  
“quod ipse refert in erleuterten Preus-  
“sen Tom. III. P. XXIX. p. 342. uer-  
“bis lectu dignissimis, quae breuitatis  
“ergo omittimus. Non negauerim, bene illos rebus suis consu-  
“lere, qui compendium aliquod,  
“cui in singulis diuinæ humanae-

*rant, & bonam partem temporis cum taedio amittant. Ego simplicissimam rationem esse puto, si quis primum quemque locum, qui incipienti hoc opus occurrerit, primo statim folio, cum suo titulo,*

---

que eruditionis partibus adsueuerunt, inserta charta munda sibi eligunt, atque ei, quaecunque legerint, obseruarint, addunt; quod aliis suadet, qui insigni suo damno se neglexisse queritur, TH. BARTHOLINVS de libris legendis diff. VI. p. 188. itemque SALOM. VAN TILL in method. concion. praef. Astuero bene obseruauit olim summus noster ABR. CALOVIUS, fere ut una plagula deficiat, altera supersit chartae purae, & ordo libri memoriae impressus primo oculorum obtutui le subducat. Absoluti fortasse omnia possent aliquot uoluminibus; quorum unum miscellanea sine ordine non nisi notatis paginis & addito indice, chartae tamen plagulis in duo latera diuisis, quorum alterum seruetur uacuum, ut paralela adjici copiose queant, comprehendat, cuius generis aduersariis HERM. CONRINGIVS usus fuisse perhibetur; ut hinc CONRINGIANA appellari queat methodus. Alterum marginem biliorum numeratorum J. D. DORSCHAEI, quae facile comparari possunt, uel ipso biblico codici, (si

exemplum, lato margine instruatum haberi queat,) quod adhuc commodius est, adscriptis uario- rum ad uoces & dicta SS. illustrandas auctorum locis impletat. Tertium charta pura titulos theologiae P. I. theoreticae, si ita de positua & polemica loqui fas sit; P. II. titulos practicac (puta moralis & casuisticæ) comprehendat, non tam prius inscribendos, nisi quamprimum rarior & egregia quaedam obseruatio occurrat; Quartum B. HAASII oratorem ecclesiasticum additis aliquot plagulis ad singulas partes homileticis oratoriisque collectaneis, quantum necesse sit, destinari suaserim. Duo praeterea in primis probe obseruanda, meo edictus malo, censeo; ne semel adscitam methodum, etsi melior fortasse post aliquot tempus monstretur, abdicamus, quod sine ingenti damno fieri uix poterit; & ne nimiam ac superstitionis huic negotio impendamus diligentiam, quod non nisi subsidiariam memoriae operam praestare debet. Quodsi uero V. D. Minister aliorum consilia & limatiora & operosiora

titulo, inscribat: secundum (qui est diuersi argumenti) secundo folio: tertium tertio, & sic consequenter: Ita non opus erit magno uolumine. Opus autem fuerit, ut singula folia numeris ordinarie signentur, & ut praemittatur Index, qui sub literis Alphabeti ostendat, quo folio quisque locus reperiatur. Quod si locus aliquis suum folium totum compleuerit, in fine folii scribat haec uerba: Reliqua quaere (hoc uel illo) folio. Itaque reliquum proximo folio, quod uacuum fuerit, inscribat, & sic perget. Non tamen prohibeo, ne Theologiae studiosus alia ratione, quae ipse magis arriserit, in colligendis locis communibus utatur.

Bibliotheca Ministro\* Ecclesiae opus erit: non tamen sumtuosa, sed ex optimis & maxime necessariis autoribus aliquos (pro ratione facultatum suarum & prouentuum) sibi comparet. Qui-dam enim dum instructam bibliothecam ostentare gestiunt, aere alieno (nulla necessitate cogente) constringuntur. Neque multos libros

Biblio-  
theca,  
qualis sit  
compa-  
randa

rosiora scire aueat, MORHOFIVM in Tom. I. polyhistor. integro Lib. III., VINC. PLACCII notissimum de arte excerpendi librum Hamb. 1689. in 8uo. JOH. FRIEDR. HEINE methodum excerpendi Lips. 1713. in 8. ed. & J. A. QUENSTAEDIVM in ethica pastoral. append. qui in utilitate LL. CC. commendanda multus quoque est mon. VIII. p. 77. sqq. & J. CHR. DORNI-VM in bibliotheca theolog. critica P. II. c. VI. integro p. 181. sqq. qui tamen non nisi obuia passim & protrita habet, consulere potest: uix tamen suis rebus accommodatoria suppeditabit quisquam ea excerpendi ratione, quam J. CHR. UDE-

NIVS pecul. libro in 4. & 8. edito delineauit. Ampliora, fateor, suppeditat, J. B. MEZLERVS in methodo excerpendi, non quidem altera uice, sed mutato saltem titulo denuo CHEMNITII 1724. in 4. uenum expoita; qui in primis etiam commoda sacerdotum spectat; sed ille quoque artem & diligentiam nimiam mihi, ut DREXELII, LOCKI, HODANI, & reliquorum fere omnium consilia, postulare uidetur.

\* Bibliotheca Ministro. Bona sunt & omni approbatione digna, quae hic etiam OSIANDER. praecipit de comparanda sacerdoti bibliotheca. Et enim non pauci olim fuerunt, &

*libros simul emant: sed paulatim, & eos in primis, quorum lectione maxime opus fuerit. Et quidem hoc facile fieri poterit: quia Bibliopolae Tomos D. Lutheri & Brentii, Historiae Magdeburgicae, & alia multa uolumina ita separatim uendunt, ut Lector,*

adhuc sunt, qui tantum non libris, praeter S. codicem, ejus musaeum jubent esse uacuum: quod multitudo librorum a lectione S. literarum, omnium maxime necessaria, animum abducet. Querelae LVTHERI, u. colloquia ejus latina Tom. II. p. 24. sq. & BVGENHAGII etiam extant ejus rei graues & memoratu dignae: ipseque noui uirum S. ordinis in nostra patria, qui plurimos bonae notae scriptores, ex paterna haereditate acceptos, diuendidit, non nisi paucissimis quibusdam, quos uocant, practicis & SS. tractatoribus sibi retentis; ipsumque aliis amore librorum utilium uitio uertere & exprobrare, ceu S. muneric rite fideliterque peragendi impedimenta: Nec si libris abuti & totum se abdere uelit, imo si, quod HIERONYMVS suo tempore de nonnullis conquestus est T. I. epist. ad EVSTACHIVM, inficiuntur membranae "colore purpureo, aurum liquefecit in literas, gemmis codices uestiuntur, & nudus ante fores "J. C. emoritur: locum querelis

istis dandum esse inficiamur: " Non tamen ideo omnis libraria supplex clericis erienda est, quasi piaculum foret ullum, aliquem praeter S. Biblia librum attingere, quod plurimum lectio ad ea uoluenda magis incitare & ad rectius interpretanda non parum emolumenti adferre possit. Vide litem hanc: *an sit ex usu christiani-smi, ut biblicis exceptis, omnia philosophorum & philologorum uolumina exterminetur?* accurate perorata ab eruditissimo uiro J. CVNR. DIETERICO in antiquit. bibl. prolegom. p. 25. sqq. Cum uero res angusta haud raro domi sit, jam olim per societatem uicinorum bibliothecas instrui suasit GERHARD. LORICHIVS HADAMARIUS in pastorali suo L. I. c. uem Studio und Büchern eines Pfarren f. 8. (1537. in 4.) quod patrum nostrorum tempore consilium etiam dedit GOD. WEGNERVS, theologus Regiomont. sub larua G. FINWETTERI pec. epist. ad MART. HANCKIVM 1686. in 12. euulgata. Audiendi igitur minime sunt, qui multitudinem librorum & librorum

*Lector, quemcunque ex illis uelit Tomum emere, reliquorum autem emtionem in aliud commodius tempus rejicere possit. Et si quis maxime instructissimam Bibliotecam possideat: tamen non omnibus libris simul uti poterit. Et uix Ecclesiae Minister tam exitem*

---

berorum V. D. M. exprobrant, & dipterium uulgare quotidie occidunt, quod egregia oratione uix anno 16. aetatis completo diluit GOTTLIEB WEGNERVS, theologi laudati filius, *Lips. 1697.* post prae-maturam ipsius mortem edita. Summatim de librorum multitudine egit Diatribe academica M. JOH. SCHVFNER *Jen. 1702.* ubi in causas multitudinis illius, & damna hinc redundantia in rem publ. liter. curate inquirit, & regulas in tali copia obseruandas praescribit; ac multitudinem compendiorum & commentariorum in primis a fontibus bibliorum abducere afferit cap. II. p. 22. Quae uero & alia supellectili paulo copiosiori librorum pro ingenii, conditionis, loci, & facultatum ratione comparatae objici solent, diligentissime confutauit doctissimus GVIL. SALDENVS *L. I. c. II. de libris eorumque usu & abusu p. 37. sqq. & cap. VII. §. II. p. 204. sqq.* Conf. quae magna circumspectione accuratoque iudicio de quadam librorum comparanda copia differit immortalis me-

moriae uir HERM. CONRINGIUS in epist. de biblioth. augusta (*in collect. SCHMIED. Vol. I.*) p. 204. sqq. Neque ipse credo, nullam, quod barbare eloquitur RICH. DE BVRI in *Phibliblio* (*collect. SCHMIED. Vol. II.*) c. III. p. 12. debere caristiam hominem impedire ab emptione librorum, cum sibi suppetat, quod petitur pro iisdem, nisi ut obficiatur malitia uendoris, uel tempus emendi opportunius exceptetur. Enimuero V. D. Ministrum multa saepe alia impediunt, ne paulo numerosiorem bibliotecam, quam maxime ueller, sibi comparare queat, & recte laudabiliterque saepius in ore habuisse memini B. JAC. WELLERVM: pauperum miseria se adeo tangi, ut, si aliunde facultates non suppetant, libros suos uendere, & pecuniam ad eleemosynas erogare malle; quam illorum inopiam non subleuare. Bene etiam inter plura huc spectantia JOH. LOMEIERVS: Non, inquit, librorum multitudo, sed eorum multa lecio eruditum facit. *L. de biblioth. singul. c. I. p. 5. ed. Schmied.*

*exilem habebit Bibliothecam, ex qua non possit depromere, quod integro anno ad lectionem, etiam diligentem, sufficiat. Non tamen in hac re Pastor majorem tantillae pecuniae, quam eruditionis rationem habeat.*

3.  
Quando  
studiis  
priuatis  
incum-  
bendum.

*In studiis hinc priuatis continuandis Ecclesiae Minister non occupetur iis temporibus\*, quibus concio aliqua colligenda & disponenda erit: sed in hoc publico officio omnes neruos intendant, ut det conciones bene praemeditatas, neruosas, & in sacris literis probe fundatas: id eo facilius & dexterius praestabit, si reliquo*

*Quem abusum merito in philatechno quodam perstringit MATTH. ZABERVS, qui eleganti epigrammate in eum lusit:*

*Bibliotheca bonis est instructissima libris,*

*Hinc hominem doctum te, philosophie, putas.*

*O magnum absurdum! uaria instru-  
menta Bibinus  
Noster habet: posset rouscicu esse tibi.*

*Tantum ipsi profunt, quantum solet  
alea uaccae;*

*Emptorem ridet pendula chorda  
rudem.*

*In poem. Francofurti ad M. 1627. in 12.  
ed. P. I. p. 181.*

\* *Occupetur iis temporibus.* Aurea haec optimi viri commonitio est. Saepe enim aliud & πάρεγγον agendo, illud quod agere maxime debabant, & ἔγγον est, V. D. Mi-

nistri etiam uel negligunt, uel frigidius tamen tractant. Hi sunt, qui profecto non cogitant grauisimam irati numinis comminacionem *Jerem. XLVIII, 10.* Memini olim a uiro fide digno mihi relatum esse, *HILARIVM PRACHIVM*, Diaconum quondam Goldbergensem, tandem ob fanaticos, quibus plane se immerserat, errores, mu[n]ere S. abdicatum (de quo u. M. GOTTLIEB LIEFMANN, in *dissert. de fanaticis Silesiorum*, Viteb. 1698. hab. §. XX. & JOH. CASP. EBERTI in *pe-  
plo ingeniorum Goldberg*. fusiisque in nouis literariis german. A. 1705. M. Aug. p. 290. sqq.) ad ipsum saepe aram, itemque recitantibus peccatorum suorum confessionem auditoribus, Rabbinicos codices Rabbinorumque acceptas literas, non leuiter enim his literis tinet[us] erat, uoluisse & tanta attentione legisse,

*reliquo tempore priuatis suis studiis diligenter incubuerit. Sed nec studia priuata ipsum impedian, quo minus aegrotos (prae-  
fertim eos, qui graibus temptationibus uexantur) officii ratione, &  
ex charitate christiana, diligenter uisitent: nam & haec schola  
est, in qua theologus multum proficere possit.*

*Non postulo etiam, ut omnes Ministri sex horas quotidie  
studiis impendant: aut, ut omnibus supra commemoratis materiis  
occupentur. Videat quisque, quid corporis & ingenii uires fer-  
re ualeant. Non enim ita studendum est, ut ingenium attera-  
tur, sed ut poliatur, & a rubigine conseruetur. Interim tamen  
nullus falso ualetudinis praetextu, otio & torpori se tradat\*. Qui  
enim a priuatis studiis abhorrent, in compotationes intempesti-*

4.  
Minister  
in priua-  
tis studi-  
is uires  
corporis  
& inge-  
nii sui  
nas, expen-  
dat.

legisse, ut non sine scandalo ex so-  
pore quasi hoc eruditio subinde ex-  
citare, & officii admonere ipsum  
adstantes necesse haberent. Ipse  
etiam recordor, uirum doctissimum,  
mihique olim amicissimum, post-  
quam integras hebdomades in ua-  
riarum linguarum studio, quarum  
plures exakte jam callebat, con-  
sumpsisset, uix una alteraue hora  
ante signum, ad conuocandum coe-  
tum datum, meditationi habendi  
sermonis S. se accinxisse, ut nec  
in chartam conjicere summam e-  
jus, nec, si spatium suppeteret, re-  
legere posset; alterumque multae  
dignationis theologum libris suis  
ita se mancipare solitum, ut, quo-  
ties ad lectos aegrotorum ex mu-  
neris S. ratione uocaretur, aegre

inde & nonnisi indignabundus,  
uel ad semifllem horulae auelli se  
pateretur: cum reuera schola illic  
pandatur, in qua per totos uitae  
suae dies ea discemus, quae alibi  
nunquam didicimus, nec a quo-  
quam doceri potuerunt. Ita mi-  
feri mortales in omnibus uitae ge-  
neribus, passim necessaria negli-  
gunt, dum magno suo malo non  
necessaria multo, sed inani eheu!  
& poenitendo labore tractant.

\* *Otio & torpori se tradat.* Haec  
pectori probe infigenda sunt, ut  
semper ante oculos habeant, qui  
uerbi ministerium non negotio-  
rum negotium, sed suave otium,  
peractis diligentia perfuntoria  
ordinariis laboribus, esse sibi so-  
mniant. *Hos* fucorum instar in  
B b 3 apia.

*uas, interdum etiam in scelera incident. Otium enim est (ut ueteres dixerunt) molle puluinar Satanae. Et qui nihil agunt, male agere discunt.*

Pluri-

apiarium sacrum inuolare sine am-  
bitu & circuitione dixerim. Nec  
forte sibi dictum putant: Attende  
lectio*n. 1. Timoth. IV. 13.* in quaे  
uerba grauis lectuque digna extat  
*onatio J. JAC. BRETINGERI, Theo-*  
*logi Tigurini, germanica in Mysell,*  
*Tigur. Vol. I. P. IV. n. VIII. p. 142.*  
*sqq.* assidueque etiam sacro mu-  
nere jam fungentibus literarum  
studia continuandi necessitatem  
imponunt & urgent *CASP. CRVCI-*  
*GER, Theologus quondam Viteb.*  
doctus piusque, *in prefat. in Mar-*  
*garitam Spangenbergii Lips. 1540. edit.*  
& *MELCH SYLV. ECKHARDVS,*  
Theologus Hassiacus non conte-  
mnendus, *in past. conscientia cl. III.*  
*qu. I.* num minister illaesa con-  
scientia, cum nec otium nec media  
desint, librorum lectioне abstinere  
possit? quod quinque rationibus: *Ob*  
*neglectum Apostoli mandatum, ob igna-*  
*num otium, ob concitatum Dei odi-*  
*um, ob profectus impedimentum, ob*  
*ignorantiae incommodum, negat pag.*  
*247. sqq.* Exemplo sit Theologus  
Würtenbergicus, qui integro poe-  
ne semiseculo coetui diuino in-  
seruit *JOH. JAC. HEINLINVS;* uer-

ba Viri, diuinorum humanarum-  
que literarum scientissimi, probe  
expendi merentur, quando saepi-  
uscule est fassus: Quanto peni-  
tius in rerum causas inquireret, “  
 quantoque longinquius a litto “  
 re uulgarium opinionum rece-“  
 deret, tanto se conspectius pro-“  
 fundissimam rerum plurimarum “  
 inscitiam agnouisse, & idcirco, “  
 ut eam quotidianis profectibus “  
 uelut abstergeret, perpetuam ad “  
 sepulchrum usque discendi ne-“  
 cessitatem sibi impositam censu-“  
 iffe: “ referente *M. HESENTHA-*  
*LERO in suada octenni P. I. pag. 215.*  
 Cum quo conjungi debet eruditio-  
 nis, modestiae, diligentiaeque  
 spectatissimae Theologus *DAV.*  
*CHYTRAEVС, quem ferali lecto-*  
 decumbentem narrat *MELCH.* “  
*ADAMI, cum ab assidentibus sub-*  
 misse aliqua de re disputari in-“  
 audiret, erecto, ut poterat, ca-“  
 pite, eos rogauisse: clarior lo-“  
 querentur, jucundiorem sibi di-“  
 scepsum facturos, si moribundus “  
 etiam aliquid didicisset. “ *in uitæ e-*  
*ju p. m. 329.* Scilicet uerbis utor  
*BERNH. RAVPACHII ex commenta-*  
*tione*

*Plurimum ad acuendum judicium, in rebus theologicis, conducunt Disputationes\*, quae certo ordine & tempore Disputationum*

---

*tione de officio Min. Eccl. ex mente & exemplo P.P. Apostol. Kilon. 1714. in 8. §. XX. p. 154. seq.* “quantos etiam cunque in doctrinae coelestis cognitione fecerit progressus uir Dei, quantumcunque habitum in pietatis exercitatione contraxerit, quantumcunque demum in pascendo grege suo adhibuerit studium, multa tamen adbuc supersunt eidem tum discenda, tum agenda, eritque semper, ubi corrigenda quaedam, quae dam supplenda, meliorique ratione instituenda reperiet, quo majorem officii negligenter administrati culpam in se transferunt, qui, postquam sacram induerunt uestem, omnem de majori in studiis incremento curam exuunt, rei potius domesticae, ut mitius loquar, quam diuinis literis intenti, perlausique, tumultuariam & undique corrasam concionis materiam totam rem confidere.

\* *Disputationes.* Inuisi huic etiam bonarum mentium exercitio sunt fanatici, & uiri quidam politici, qui hanc ecclesiae, quam uocant, scabiem, qua ueritas amitt-

tatur, & contradicendi prurigine mentes hominum corrumpantur, finibus ejus tantum non eliminant & proscribunt. Eo tendit realis ille personatus DE VIENNA in disputatione ad D. CHRISTIAN. THOMASII philosoph. aulicam p. 269. imo est, qui sub larua Orffyrei later, cui capitale crimen & carnificis manu ulciscendum est, u. *Sammlung von alten und neuen theologischen Sachen A. 1724. P. I. p. 91.* Nostro autem tam laeva mens haud fuit, qui ipsi V. D. Ministris utilitatem disputationum theologicarum uehementer commendauit, & quo non sine fructu haberi queant, regulas aliquas ualde necessarias suppeditauit. Cum olim publicae disputationes per CHEMNITIVM Brunswigae introductae essent, in prima MARTINVS, ille alter a LVTHERO, largiter effusis lachrymis gaudium suum testatus est, teste GASMERO in vita HENR. LAMPADII lit. E. 3. Quales etiam antistites in Saxonia, & alibi passim in conuentibus suis habere solent, quod schismata egregia & perdocta subinde eum in finem edita commonstrant, licet, quod dissimulare nolim, nunc quidem alicu-

theolo- pore inter uicinos Ecclesiae Ministros instituuntur. Quale hodie  
gicaruim pium & utile disputationum exercitium DEI beneficio passim in,  
utilitas. hoc Ducatu uiget. Theses autem non sint multae aut superfluae:  
sed contineant assertiones uerae doctrinae. Neque aduersariorum  
argumentorum refutationes thesibus inscrantur: ne opponentibus  
arma, priusquam ad conflictum ueniant, eripiantur. Argumen-  
ta, quae opponuntur, urgeantur, donec respondens opponenti (non  
contentioso) satisfaciat. Haec disputandi ratio in lucem produ-  
cit uera & solida sincerae nostrae religionis fundamenta, sophis-  
matum & paralogismorum uanitatem detegit: Judicium confir-  
mat, & Ecclesiae Ministros ad defensionem ueritatis alacres, ani-  
mosos & instructos facit.

6. *Colloquia priuata inter fratres fiant latino sermone\**: ut pa-  
stores
- 

alicubi languidius & paulo rarius  
hoc fieri obseruatum sit. Extant  
quaedam nostra in patria Vratis-  
lauiae & Lignitii sub initium supe-  
rioris seculi hujusmodi colloquiis  
destinatae thesiū theologiarum  
partes, quod uero institutum ab  
eo tempore, ob causas, quas domi  
nouimus, et si non adeo praegnan-  
tes, plane desuisse doleo. Compa-  
ra, si lubet, ECKHARDVM in pasto-  
re conscientioso cl. III. qu. II. p. 251.  
sqq. D. ADAM. RECHENBERGIVM  
disput. de officio theologi circa contro-  
uersias fidei. Lips. 1702. JOH. RVD.  
BRACHVOGEL de usu & abusu dispu-  
tandi Erfordiae 1713. D. J. G. ABICH-  
TII programma disputationibus theolo-  
gicis in Athenaeo Gedanensi haben-

dis praemissum, quo prolixè de mi-  
tione disputandi in theologicis com-  
mentatur Gedan. 1718. in primis ue-  
ro J. CONR. DANNHAVERI Ideam  
boni disputatoris & malitiosi sophistar  
Argentor. 1629. in 8. & qui disputan-  
di studio in clarescere data opera  
contendit, D. JOACH. LANGIVS in  
methodo disputandi materiis theolo-  
giis accommodata Halae 1719. in 8.

\* *Latino sermone.* Latinae lin-  
guae usum in congressibus nostra-  
rium plane obsolescere saepius  
grauiter tuli, ob uaria, quae inde  
expectanda sunt incommoda. Ne-  
que enim nostris parcit homini-  
bus acerrimus contemptus sui uin-  
dex PRISCIANVS: neque ea tempo-  
ra amplius sunt, quo fratres Bo-

*stores usum latinae linguae, quem in scholis sibi compararunt, Ministri  
retineant, & ubicunque opus fuerit, expedita latine loquantur: latine  
non barbare, sed (quoad ejus fieri poterit) pure & mediocri cum crebro  
elegantia: non tamen affectate.*

Sed

latine  
crebro  
loqua-  
tur.

hemis a sacerdotibus suis, neque linguarum, neque philosophiae cognitionem requirere soliti sunt. u. ordinem inter ministros ecclesiae ejus a J. COMENIO publicatum, & JOH. FR. BVDDEI cura recusum *Halae 1702. p. 13.* ipsumque *in annos. pag. 69.* qui tantopere approbat, quod ipsimet fraudi sibi esse postea cognoverunt (u. JOH. LASITIVM de ecclesiast. discipl. fratr. Bohem. cap. IV. §. XII. p. 28. Amst. 1660. in 8. ed.) ut etiam SENECAE illud sacris hominibus applicet: postquam prodi- erunt docti, desierunt boni. Fuit nostro etiam adhaec aevo vir do- etissimus, sed fanaticismi studiofissimus, HORCHIVS, qui eruditam hanc linguam Antichristi linguam & theologo hinc abominandam pronunciare nihil fuit ueritus. apud BASHYVSIVM Juniores in tract. de usu philologiae P. II. §. XIII. pag. 69. Parum abest, quin eos hodie, qui in academiis theologiam magno juvenum, qui curtam ualde in academiam attulerunt linguam latinae supellecstilem, concursu germanica lingua proponunt, in eadem

ex parte sententia esse praecipiam, qui uero sibi dictum putent, quod disertissimus JAC. FACCIOLATVS suis inculcauit: Qui literis de-“ ditus est, aliis omnibus linguis“ carere potest, hac una non pot-“ est. Omnes enim artes ac disci-“ plinae latine traduntur; omnes“ academiae (utinam in Germa-“ nia!) latino sermone circumfo-“ nant; frigidus est Theologus,“ Philosophus, Jurisperitus, qui“ suarum rerum grauitatem alii“ uerbis assequi conatur, quam la-“ tinis.“ Nec ego uelim quenquam uerbis latinissimi oratoris PETRI BVRMANNI ab amore cultuque linguae latinae absterrer: Stul-“ tum & inauditum pronunciantis,“ quicunque ultra prima elementa“ a sacrae doctrinae studiosis labor“ impenditur,“ in orat. in humaniza-“ tis studia pag. 294. P. I. collect. Kappa-“ pianae; non enim suam expressissime sententiam, sed uulgi ineptam persuasionem perstrinxisse palam est. In orationibus de optimis studiis exercit. liter. 2. pag. 282. edit. Lips. Quanquam autem omnes dicendi ueneres

7.  
Epist.Sed & epistolae ad amicos\* literatos scriptae, sint latine:  
in

ueneres & oratorios calamistros in familiaribus eos colloquiis sectari utique opus non sit, detersa tamen barbarie conditam nitore aliquo sermonis orationem theologi esse posse, uel suo exemplo docuit DIONYS. PETAVIUS, e S. J. Theologus eruditissimus, qui barbarum & inquinatum multorum dicendi genus lepida ad ROL. MARESIVM epistola excusare conatus est, *in amicor. ad MARESIVM epistolis n. III. p. 551. sqq.* Egregia sunt, quae ad objectionem cujusdam TITII COTTAE, quem sibi singit, *latinae linguae studium theologis* diffudentem, excipit Vir clar. CHRIST. BECMANNVS: "Nemo latinam lin-  
"guam parui faciat. Nemo in-  
"utilem S. literis, aut minus com-  
"modam, sensu alicujus TITII pro-  
"nunciet. Praesertim cum ad an-  
"tiquos etiam illos ecclesiae do-  
"ctores, quos alioquin patres uo-  
"camus, recte intelligendos faci-  
"at; in quorum plerorumque  
"scriptis insignis eruditio juxta &  
"latinissima dicendi forma elucet:  
"quae deinde latius edifferit in  
"manuduct. ad latinam linguam c.  
"II. ed. recentiss. p. 12. Quibus ad-  
"di merentur FRIED. TAVEMAN-

Ni uerba non, quod uideri pot-  
erat, hyperbolica: An studi-  
um linguae latinae adeo sit ne-  
cessarium, ut eo carere nulla  
hodie possit liberalis disciplina?  
ad hoc respondeo non tribus  
quidem, quod solet dici, uer-  
bis, sed uno: nulla, nec illibe-  
ralis quidem disciplina; & pa-  
rum abest, quin in calce ad-  
dam, uix ulla pars christiani  
orbis. *Dissertat. de ling. lat. pag. 19. conf. necessitatem L.L. oratoribus  
sacris* grauiter persuadentes RO-  
MVLVM AMASAEVM *in orationibus  
junctim editis rarissimis*, qui latinae  
linguae usum retinendum graui-  
ter diserteque suadet *scholis II. p. 101. sqq.* JAC. PERIZONIVM *in uol.  
orationum clar. virorum a KAPPIO  
collectarum T. I. Omt. VI. p. 154.  
& ANT. WALAEVM *in oration. inau-  
gural. supra alleg. p. 19.**

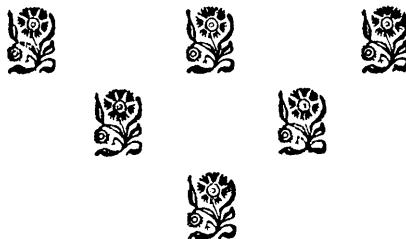
\* *Epistolae ad amicos.* Semel iterumque hoc urget noster, quod omnino decus V. D. Ministro conciliare, & insignem simul utilitatem adferre potest. Quodsi praeceptis ad hoc indigeret, indigere autem uix potest, quem haec talia ea aetate, qua plan-  
tis

*in his enim major puritas & elegantia latini sermonis, quam in lae ad amicos latine scribantur.*

## CAP.IX.

ties stare & laxiores inter habebas incedere cepimus, didicisse par erat, maxime commendatum sibi habeat libellum cultissimum JOH. HENR. ACKERI: *Methodus scribendarum epistolarum ad sonates purioris latii conformata Rudolf. 1710. in 8.* cuius concisam breuitatem in iis, quibus desicere videatur, supplebit D. G. MORHOIVS uariis consiliis, libris, obseruationibusque suppeditatis *in libello de ratione conscrib. Epp. edit. a J. B. MAJO repurgatae 1694. in 8uo.* Plura qui deside-

ret, fore mihi persuadeo neminem; quod hic etiam usus plurimum possit & solus fere artificem faciat. Exempli loco, in quod intueantur, & quod imitentur, inseruire possunt FRANC. MARTINI, Concionat. Epensis, *epistolae ad amicos Harderivic. 1658.* in 12mo editae, festiuae sane, lepidae, elegantes, doctae, ingeniosaeque, & quae de priuatis sacerdotum belgarum rebus multa nos docere queunt, sed quas ualde raras esse doleo.



## C A P. IX.

DE

# QVIETE ET RECREATIONIBVS.

Ministro  
quiete o-  
pus est.

**R**ecete dictum est: *Quod caret alterna requie, durabile non est. Et arcus, etiam optimus, nimis diu intentus, corruptitur, & inutilis redditur. Itaque theologiae studiosus saepe aliquid quietis & recreationis interponat. Verbi gratia. Priusquam hora studii tota sit elapsa, surgat a libris\*, obam-*

\* *Surgat a libro.* Hac cautione ualde opus est iis, qui intemperantia in studiis, oculorum aciem ingeniique uim debilitant, & corporis animique uiribus fractis, uel morbos languoresque immedicabiles, uel praematuram haud raro sibi mortem accelerant. Larga eorum seges est, & non paucos recensuit, & *diuoxeigia* illicitam ipsorum arguit reuer. JOH. CHRISTOPH. TSCHANTERVS, V.D. Min. in Lusatia in *relat. historica*, exhibita sub praesidio BOETNERIANO ante *Lips. disputatione enata*, uon gelehrten Leuten, die sich zu Tode studiret, Budiss. 1722. in 8. quibus supplementa facili negotio scribi possent. Elegantissima etiam D. G. MORHO. III oratio de intemperantia in studiis & eruditorum, qui ex ea moriuntur, morbus, conferri debet in hol. ora.

tionum uiri incomparabilis p. 106. sqq. legenda. Rectissime autem celeberrimus J. FR. BVDDEVIS in *philos pract. P. II. c. IV. sect. III. §. III. p. 260.* Quod si aliquis ea agat, “quae officii & stationis, in qua a“ summo imperante, ipsoque adeo“ Deo collocatus est, ratio postu“ lat, indeque uitiae finis accelera“ tur: hoc quidem jussu ipsius Dei“ fieri censemendum est, adeoque ab“ omni *diuoxeigia* criminе, me“ rito absolvitur.“ Ceteroquin O“ SIANDRI consilium, medici celeberrimi TH. BARTHOLINI consensus & exemplum, egregie confirmant, cu“ jus uerba ex pluribus quaedam da“ re sufficiet: Medicinae praece“ pta in omni uitiae genere seruan“ da, quae librorum belluonibus,“ qui chartis semper impallescunt,“ in memoriam reuocare officii mei“ “par-

obambulet in suo Museo, ut cerebrum paulisper quiescat. Et, si in musica instrumentalis peritus est, ludat paululum instrumento aliquo musicō, quo recreetur, & paulo post ad studia alacrior redeat. Etsi enim interdum animus (praesertim in jucundioribus studiis) ita ardet, ut putas, te librum non posse e manibus depondere: tamen qui semel in die ingenium continua lectione defatigauerit, atque obtusum quasi reddiderit, is eo die, aut certe aliquot horis sequentibus, non multum in studiis efficiet: talisque intempestiuā diligentia cursum studiorum magis impedit, quam promouebit. Quin etiam in septimana dimidium, uel etiam

“partem existimo. Et si me audi-  
“re uelint, exemplo meo discant,  
“quod serius didici, post coenam  
“lectioni & scripturae parcere, no-  
“tem quieti concedere, nunquam  
“de die medianam horam sedendo,  
“scribendo aut legendo continue  
“impendere, sed uel stando uel  
“ambulando legere, & scripturam  
“quouis horae quadrante inter-  
“rumpere. Ita a me jam a mul-  
“tis annis studia tractantur, quia  
“sine sanitatis detimento, aliam  
“uitae rationem non licet inire.  
“Fateor peccasse me junioribus  
“annis intemperantia quadam stu-  
“diorum. Sed spectandum, quid  
“fieri Romae debeat, non quid  
“factum sit. Consilia meliora  
melius edocis & meo & aliorum  
exemplo dare possum, in tract. de  
libris legendis diff. VI. pag. 180. sq.  
FRIED. tamen SCHRADERVS in diff.

de eruditorum ualeutudine doctissima,  
& supra ad C. V. jam laudata lu-  
cubrandi studium non plane im-  
probat §. XVIII. & XXII. add.  
GABR. NAVDAEI quaestio satis phi-  
lologica: *An matutina studiis uesti-  
nitatis salubriora?* & GEORG. WOLFG.  
WEDELIVS de diaeta literat. §. C. p.  
21. Consuetudini fortasse aliquid  
concedi potest, ita tamen, ut at-  
tendi magis debeat ad regulam,  
quam celeb. J. J. BEIERVS suppeditat:  
Vigiliae antelucanae & ma-  
tutinae, quemadmodum musis  
esse solent gratiores, magis que  
proficuae; ita & sanitatis causae  
preferendae nocturnis. *De lite-  
ratorum sanitate tuenda Sect. VII. n.  
XII.* Peccasse hac etiam in parte  
se magno suo malo expertus est  
PEIRESEIVS teste GASSENDO in uita  
ejus Lib. VI. p. m. 354.

*iam totum diem, prorsus a studiis abstineat: ut postea ad ea  
majore desiderio redeat. Neque sic literis incumbat, ut inde odi-  
um literarum concipiatur.*

Recrea-

*Recreationibus etiam\* Minister Ecclesiae licitis, & ipsius  
uoca-*

\* *Recreationibus etiam.* Nihil hic praecipitur, quod pietati christiana & decoro S. muneris repugnet: Prudentiam potius atque moderationem singularem spirant omnia. Lusus honestos inter alia sacerdotibus concedit. Deus bone! quot quantosque tumultus quidam nouelli pietatis singularis doctores, si forte haec legant, excitaturi sunt, qui omnes omnino sine discriminatione lusus, ceu piacula & carnis opera, nimio rigore culpant, proscribunt, damnant. Imo uero quot quantosque jam excitauit GOD. ARNOLDVS in hist. baeret. sua in B. nostrum OSIANDRVM acerrime inuetus, cuius tamen calumnias abstersit diligentia doctissimi AND. DAV. CAROLI in der Württenberg. Unschuld P. III. c. III. §. II. p. 387. sqq. Sed bene est, quod theologi superiorum temporum uere pii solideque docti laruatos hujusmodi catones agere noluerint. Neque recreations minus decentes u. g. chartas lusorias, choreasque, quae juuentuti certis honestatis limitibus coarctatae concedi pos-

sunt, V. D. Ministris commendauit OSIANDER, utrasque enim gratitati & decoro muneris S. non respondere intelligebat. Adeoque chartas lusorias manibus euangelicorum ministrorum merito excusit ANONYMVS in Priester-Klage und übler Nachsage P. II. c. XLIII. pag. 261. sqq. qui alias etiam infra dignitatem muneris S. positas recreations refert & rejicit c. XXXIV. p. 223. sqq. add. der exemplarische Priester cap. IX. p. 102. sqq. In eosdem uero, saltando se publice prostituentes, jure meritoque inuestitus est C. DIETERICVS in Cobel. c. III. serm. V. p. 214. add. ECKHARDVS in past conscient. cl. V. qu. VI. p. 291. sqq. KIL. RUDRAVFF in instit. moral. christiano - peripat. ex. XVII. qu. IX. Imo uero hoc etiam cum aliquo temperamento & debita circumspectione aliquando Ministris V. D. indulgent nobilissimus JVL. BERNH. VON ROHR im vollständigen Ober-Sächsischen Kirchen-Rechte Lib. II. c. I. §. XXII. p. 317. Theologus magnae eruditionis accuratio-  
nisque J. P. GRUNEBERGIVS in diff.  
de

nocatione non indignis animum erigat, & corpus exerceat. Qui tiones lib-  
enim omnibus recreationibus carent, facile in Melancholicos mor-  
bos incident: itaque interdum miseriam ex animo expuere de-  
cet. Sunt autem multa, quae uel animum recreant, uel corpo-  
ris sanitatem conseruant, uel utrumque praeflant. Deambula-  
tiones\* in locis amoenioribus, praesertim in salubriore & tem-  
perato Recrea-  
tiones  
perato

---

de saltatione Chrifiano licita Roflock.  
1704. quaest. III. lit. D. 2. J. GVIL.  
BAYER, acerrimus morum sui ordi-  
nis alias censor, in *dift. de decoro*  
*minift. eccl. S. XV. pag. 27. sq.* &  
JCtus celeberrimi nominis ULR.  
HvBERVS apud BENTHEMIVM im  
*Holländischen Kirchen-Staat P. II. p.*  
*311.* Quamuis ego quidem satius  
esse duxerim, ut ab omni saltati-  
one Clerici omni tempore, cum  
primis nostro, quo tristissima in-  
ter fata misera Zion in squalore  
genit ejulatque, abstineant, at-  
que optimam animi sui recreatio-  
nem in jucundioribus studiorum  
partibus, ceu condimentis quibus-  
dam, sibi quaerant.

\* *Deambulationes.* Peripateticos  
esse hoc sensu V. D. Ministris ma-  
gnam saepe utilitatem adfert, ne  
malum hypochondriacum, mille  
malorum lernam, aliosque conti-  
nuo sedendo morbos sibi attrahant.  
Ingeniose tanquam reme-  
diū, quod ad tuendam contra  
plurimorum mōrborum insultus

ualetudinem, utramque paginam  
faciat, deambulationes animi recre-  
andi causa instituendas commendat  
ANONYMVS in libro, quem uocat *Ge-*  
*spräche im Reiche derer Weltweisen*  
*Hal. 1722. in 4. ed. P. VII. colloqu.*  
*XXXII. p. 313. sq. conf.* quae de ua-  
riis corporis exercitiis praecipiunt  
GREG. HORSTIVS *de tuenda sanitate*  
*studiosorum Lib. I. cap. VIII. p. 1060.*  
*sqq.* JOH. JAC. BEYER *de literato-*  
*rum sanitate tuenda Sect. VIII. pag.*  
*34. sq.* G. WOLFG. WEDEL *de diae-*  
*ta literator. Sect. III. c. II. pag. 23.*  
*sq.* G. E. STAHL *peculiaris diff. de*  
*motus utilitate in uariis morbis Hal.*  
*ed., & qui equitandi usum erudi-*  
tis ualde commendat FRIEDER.  
SCHRADERVS *diff. allegata de erud.*  
*ualetud. S. X.* cuius quaedam fal-  
tim uerba ex S XIII. excerpere lu-  
bet: Dicam aperte, nisi modera-  
to corporis motu & membrorum  
suaui exercitatione ista quies (e-  
ruditorum sedentariae uitae) tem-  
peratur & interstinguatur, inqui-  
eta fit; prouentus humorum in-  
“uti-

mini- perato aëre, animum & corpus reficere possunt. Sunt & lusus strorum, honesti, qui corpus exercent, & animum simul delectant. Qui quales es- dam tornandi arte\*: alii pescando, aucupio & similibus exercitiis le possint. delectantur: talia autem omnia suo loco & tempore fiant. Sunt, qui

“utilium alias excernendorum se-  
“quitur, nec secretiones sufficien-  
“ter in uisceribus fiunt, uel se-  
“gniores redditae debite excitam-  
“tur, sed sequuntur humorum co-  
“agula, impuritatum collectiones  
“& stagnationes, quae grauissi-  
“ma mala in corpore pariunt.  
“De equitandi exercitio sanitati ual-  
“de commendabili pec. differt. citat-  
tus jam aliquoties D. J. JAC. BAY-  
ERVS & D. MICHAEL ADOLPHVS,  
Silesiorum eruditorum extra Silesi-  
am decus & gloria, A. 1727. Lipsiae  
egerunt. Notari autem uerba D.  
J. GVIL. BAYERI Jun. merentur,  
qui equo uehi pastorem concedit  
hac addita cautione: “Solius ob-  
“lectationis causa, & nimis fre-  
“quenter equo uehi, eoque splen-  
“dide phalerato & desultorio, aut  
“artem equestrem ostendere, cum  
“munere & modestia pastoris  
“haud congruit, prout ex aduer-  
“so omnimoda in regendo equo  
“negligentia aut imperitia risum  
“ac scommata excitare solet. dis-  
fert. de decoro minist. ecclesiae Al-  
torf. 1715. §. XIV. p. 26.

\* *Tornandi arte.* Quam principi-  
pibus etiam placuisse uiris, in uul-  
gus notum est. Vid exempla co-  
piose adducta a clar. JOH. HENR.  
ERNESTI, Prof. Poël. Lipsiensi, in  
diff. de non indigna principibus de-  
leclatione ab artibus mechanicis pe-  
titia Lips. 1691. ERASMI FRANCISCI  
in der lustigen Schaubühne Part. III.  
conuers. I. pag. 534. sqq. & THOM.  
GARZON Piazza uniuersale disc. CV.  
pag. 864, sqq. MICH. PICCARTVM  
in obseruat. historico-politicis dec. I.  
cap. V. p. 35. Bene autem allega-  
tus D. BAYERVS §. IX. p. 35. in-  
ter exercitia corporis, quae sine  
motu progressiō fieri possunt,  
toreutice, siue artificium tornan-  
di, ut neutiquam est ludicrum &  
indecorum, ita conseruandae li-  
teratorum ualetudini singulariter  
congruit. Libellus exstat aliquoties  
editus, nec tamen satis co-  
gnitus JOH. EBERLIN, Vlmensis  
tempore Reformationis Pastoris,  
quam uocat: *Articul oder Regels-  
Brief, wie der Pfarr-Stand recht an-  
zufahben, und wie sich ein Prediger  
in allem seinem Thun balten soll,*  
in

*qui conficiendis instrumentis musicis gaudent. Alii pingendo\* aut scul-*

---

in eo uir magnae pietatis singularis-  
que prudentiae inter multa alia,  
quae probe pensitanda sunt, etiam  
monet: *Fleißiget euch irgend eine Ar-  
beit zu lernen zur Übung des Leibes und  
zu Vergebung nützl. die Zeit, darinn  
ihr zu andern Übungen unlustig seyd.  
Arbeiten ist ehrlich, so dass man auch  
etliche Fürsten findet, die das Drechs-  
ler-Handwerck und dergleichen lustige  
Arbeit mehr gelernt haben, die Zeit  
dadurch zu kürzen und zu uertrei-  
ben. Denn ohne Arbeit des Leibes  
mögt ihr nicht lange ohne Schaden eu-  
rer Sinne, eures Dinges und Geschäfties  
warten, ihr müsst zuletzt auslauffen,  
bin und her spatzieren für die lange  
Weile, welches ohne euren mercklichen  
Schaden nicht wohl kan geschehen.  
Auch würde es euch nützlich seyn im  
Hause zu eurem Gebnuch, ihr uer-  
treibe euch hiermit uiel melancholi-  
scher Fantasy. ed. Luneb. 1638. in 12.  
p. 18. conf. CHR. WILH. LOESCHE-  
RI diff. de ueterum consuetudine litera-  
rum studio opifcia jungendi VII. 1696.  
hab. & SCHOOCKIVM in exercit. uar.  
pag. 270.*

\* *Pingendo. Summam ex hac ar-  
te medios inter labores percipi ju-  
cunditatem, dictis exemplisque ar-  
tificum tradite probat uir magni-*

nominis, & pingendi studio ipse a  
teneris deditus JOH. SCHEFFERVS  
*in graphice s. de arte pingendi §. V.*  
*p. 29. sq. Quamobrem olim in*  
*Graecia tota pueros ingenuos pi-  
cturas didicisse, & idem latinis*  
*VARRONEM suasissime refert ibid. §.*  
*LXV. p. 194. Conf. GARZON l. c.*  
*disc. XC. p. 767. Imo uero cele-  
brantur etiam Caesares quidam ab*  
*artis hujus peritia, quos uide apud*  
*GERH. JOH. VOSSIVM de IV. artibus*  
*popularibus c. V. quod totum Graphi-  
cen complectitur §. LVI. p. 89. add.*  
*M. JOH. DAVW, V. D. Min. prope*  
*Hafniam in Dania, in Kunſt- erfabri-  
nen Scbilden und Mahler Hafn. 1721.*  
*statim p. 1. sq. ut VASARIVM, SAN-  
DRARTVM, FALIBIEN, PILES, alios-  
que, qui historias pictorum cele-  
briorum dederunt, omittam. No-  
tatu dignum est, quod de summo*  
*literarum literatorumque patrono*  
*NIC. CLAVD. FABRIC. PEIRESCIO*  
*narrat PETRVS GASSENDVS: Fre-“*  
*quenter testatum esse, poenite-“*  
*re se maxime, quod a teneris“*  
*usque annis pingendi artem non“*  
*didicerit, optareque, si fieri pos-“*  
*set, digitis duobus sinistram ma-“*  
*nus redemptam peritiam, qua“*  
*dextra careat, de uita ejus L. VI.“*

*sculpendo sese oblectant. Aliqui Musica\* uocali, alii instrumentali*

---

p. 407. Ars enim haec reuera peculiare Dei donum est, quod magnificere quisque debet, ut insanire Mahumedanos oporteat, qui diabolii inuentum factumque esse sibi persuadent u. FRANC. SANSOVIR *uon Ursprung und Kriegen der Türcken e. XXXV. f. 101.*

\* *Aliqui Musica.* Quem fugit, ad compositae mentis sapientiam, ad curarum leuamen, ad laboris tedium dispellenda, ad spirituum denique recreationem, musicam artem multum posse? Ipse B. LVTHERVUS ejus usum in pellendis curis & fas-sis excitandis spiritibus aliis praedicauit, & ipse haud raro in insultibus melancholicis hoc remedium salubre & efficacissimum inuenit. Vid. quae de amore ejus in hanc artem collegit M. CHRISTOPH. FRIC-EIVS *im Bericht uom Ursprung, Gebrauch und Erhaltung Christl. Music.* Luneb. 1631. in 8. *Libro bonae frugis plenissimo Part. I. pag. 64. sqq. add.* MICH. PRAETORIUS *in syntagmatis musici* (operis doctissimi & multis nominibus commendandi) Tom. I. P. II. p. 45: inde uerba WALTHERI, *Musici illius temporis praestantissimi*, cum opus paulo rarius compareat, in nostras areolas deriuat

re operae pretium erit: Ich weiß und zeuge wahrhaftig, daß der heilige Mann GOTTES LUTHERUS, welcher deutscher Nation Prophet und Apostel gewest, zu der Music in Choral- und Figural Gesang große Lust hatte, mit welchem ich gar manche liebe Stunde gesungen, und oftmales geschen, wie der iheure Mann uom Singen so lustig und frölich im Geist ward, daß Er des Singens schier nicht konnte müde und sait werden, und uon der Music so herrlich zu reden wußte &c. Egregie haec confirmant, quae in B. Viri colloquis latinis leguntur Tom. II. p. 116. quae ob raritatem libelli huc transferre non pigebit: An 38. 17. Decembr. cum D. M. LVTH. Cantores apud se haberet, egregias mutetas canentes, admirans dixit: Cum Deus noster huic miserae uitiae & cloacae tanta dederit dona egregia, quid in uita aeterna fiet, ubi omnia erunt perfectissima & jucundissima - - Musica est dimidia disciplina, quae homines reddit mansuetiores. Deinde canebantur cantilenae SEN-FLII ualde egregiae, quas D. M. admirabatur & dicendo laudabat: talem mutetam ego compone-

*tali recreationem quaerunt. Neque tempestiuia & frugalia conuiua\* atque symposia (non temulenta) cum amicis instituta reprehens.*

---

“ponere nequaquam possem, et  
“iam si mihi praesumerem. - -  
“Musicam semper amavi, qui mu-  
“sicam callet, bonae est noti-  
“tiae, & necessario in scholis est  
“conseruanda, Iudimoderator ar-  
“tem musices scire debet, alias  
“scholae est inutilis, & adolescens  
“antequam ad ministerium ordi-  
“netur, exercendus est in schola.  
Theologum autem plane artis mu-  
“sicae peritia sine magno suo incom-  
“modo carere non posse, adserit  
CLAVD. SEBASTIANVS, *in bello mu-*  
“*sico*, festiuo lepidoque libello praefat.  
certe ipsius exercitio arduas  
muneris sui curas distinguentem,  
nihil grauitate ejus indignum fa-  
cere probavit WOLFG. CASP.  
PRINZ *in historischer Beschreibung*  
*der edlen Sing- und Kling-Kunst c.*  
*VI. §. XLVIII. p. 69.* add. D. CA-  
SPARI *in paelect. de futuri theologi*  
*studio §. LXXXVI. p. 40. sq.* Si-  
quidem uel uoce uel fidibus ca-  
nendi peritus sit, quod de ma-  
ximinis saepe theologis dici non  
potest. Memorabilia omnia MÜL-  
LERI de D. STEPH. CLOZIO magno  
certe Holsatorum Praefule uerba  
sunt: “Nactus adeo erat ingenium

ad omnia capax, nisi forte musi-“  
cam excipias, quam quidem ae-“  
stimabat, nec exprimere tamen“  
ualebat apud WITTEN. *in manor.*  
*theolog. renou.* Vol. II. pag. 1019. De  
SAM. MARESIO incluto inter Re-  
formatos theologo idem refert  
BENTHEM *im Hollandischen Kirchen-*  
*Strat* F. II. p. 244. conf VINC. PAR-  
RAVICINI *singularia de uiris erud. cl.*  
*centur. III. num. XLVII. pag. 175.*

\* *Frugalia conuiua.* Evidem nec  
desunt, qui culices colantes ca-  
melos deglutiunt, quos omnibus  
& singulis conuiuiis Clericos ar-  
cere uideas: cum tamen ipse Christus & Apostoli conuiuiis inter-  
esse sibi dedecori non existimau-  
rent. Infinitos exantasse BVGEN-  
HAGIVM, cum Brunsuigae haere-  
ret, labores, constat; nihilominus  
quando ad honesta conuiua uo-  
catus est, maxime hilarem se praebuisse auctor est GASMERVS *in vita*  
*H. Lampadii Hamb. 1598. in 4. ed. L.*  
D. Evidem magis aliquando ea  
& plura fugere debere V. D. Mi-  
nistrum, quam studiose quaerere,  
non disceptabo; Probe enim ob  
oculos uersari debet D. AMBROSII  
admonitio: Causamus, ne, dum“  
Dd 2 “rela-

*prebendi debent: quae ad liberalem & honestam bilaritatem sint  
compa-*

---

“relaxare animum uolumus, solua-  
“mus omnem harmoniam, quasi  
“concentum quendam bonorum  
“operum, usus enim cito inflectit  
“naturam L. I. offic. c. XX. p. m. 64.  
rogatum tamen salua conscientia  
& non sine utilitate conuiuarum  
accedere, aliquando etiam fruga-  
lem mensam ipsummet apparare  
posse, nullus dubito; si modo ea  
probe obseruentur, quae accurate  
monet B. J. LVD. HARTMANNVS  
*in pastorali euangel. Lib. II. c. VII. p.*  
303. *sqq. edit. recentissimae. conf. si*  
*Iubet, quae scripsimus P. I. der uer-*  
*kebrten Bibel p. 622.* Integrarum ri-  
gidiori etiam hac in parte GISB.  
VOETIO, et si absolute non damnet,  
(*Quid. disp. ejus select. T. IV. disp. de*  
*excelsis mundi P. III. §. III. pag. 396.*)  
& polit. ecclef. P. II. L. II. tr. III. c. III.  
p. 429. *sqq.* opposuit dissertationem  
M A R T. SCHOOCKIVS, quae inter-  
junctim editas XX. est. p. 273. *sqq.*  
Conf. J. ANDR. QVENSTAED. ethica  
*pastoral. mon. XLVI. p. 295. sqq.* Ni-  
COL. HEMMINGIVS *in pastore P. III.*  
p. 100. *sqq.* & ex JCtor. ordine il-  
lustris JVST. HENNING. BOEHMER.  
jus ecclesiastic. protestant. L. III tit. I.  
§. LXX. p. 113. *sqq.* “Qui crederem,  
inquit, “sane, consultius esse, ut

ministri ecclesiae frequentius in-“  
tereffent conuiuiis, quorum intu-“  
itu forsan plures excessus inter-“  
mitterentur, qui alias committi“  
solent. Non nego quidem, no-“  
stra conuiua non amplius esse a-“  
gapas, interim cum prorsus abo-“  
leri haud possint, etiam ministris“  
ecclesiae opera danda, ne occasi-“  
onem intermittant, quo quis modo“  
illa praecauendi, quae alias in“  
perniciem degenerant.“ Idem  
plane sentit uener. JOH. GVILEM.  
BAYER. *in differt. de decoro minist. ec-*  
*clef. §. XIII. p. 22. sqq.* Addo ego,  
qui tamen fateor, me magnatum  
mensas cum naturali quadam a-  
uerstione, tum ob admonitionem  
Salomoneam *Prou. XXIII. l. abhor-*  
*rere, apud R. C. uix unquam ex*  
*proceribus aliquem conuiuum ap-*  
*parare, cui non unum alterumue*  
*ex clericis suae religionis adhibe-*  
*at; quae res in honorem non mo-*  
*do S. ordinis uergit, sed tristem*  
*aliquando etiam primamque occa-*  
*sionem dedit nostrates a nostris*  
*abstrahendi sacris, aut saltē ui-*  
*am in animos eorum munieri.*  
Auctor ego suasorque fuerim, ut in-  
uitatus ad hujusmodi mensam V.  
D. Minister accedat recens a lecti-  
one

*comparata. Exercitium uero plantandi arbores\*, & uarias herbas (ad utilitatem & jucunditatem comparatas) homine liberali admodum dignum esse judico. Sunt, qui per artificiosas destillationes,*

one libri longe utilissimi, &, si hypotheses religionis suae admixtas exceperis, uix satis laudandi: *Le Theologien dans les conuersations avec les sages & les grands du Monde*, dicti, & Paris. 1704. in 12. ed., qui materiam discursuum habendorum, formamque illorum decentem, & cautelas oppido necessarias larga manu suppeditabit. Tuo, Lector, judicio permittam, quod refert PETR. GONEZICK, Willechrad. Prof. Ordin. Cisterc. in quaeſt. ſelectior, controu. Prag. 1713. edit. militem a facerdote quodam conuerſum, quod, renuente alterius confessionis Clerico, cum ipſo biberit. p. 348. Ipsi uero V. D. Ministri, si conuiua parent, cum fratribus uicinis collegium augendae eruditionis theologicae ergo instituere utiliter & summa cum laude poſſunt; quale quid ſuo loco habuit, & pecul. ſcheda deſcripſit uir longiori uita digniſſimus, CHRIST. GRVNDMAN-NVS, & maxime fuasit pecul. oratione magna inter ſuos auctoritatis Theologus, J. JAC. BREITINGERVS in miscell. tigur, P. III,

Secl. VI. num. VII. pag. 724. ſqq. qui confilia ad propositum hoc felicius exſequendum ſimul ſuggerit optima. Vnum addo ex rectiſſimi moris exemplo, S. HIERONYMO ad NEPOTIANVM ſcribente, uerbum: Mensulam tuam pau-“ peres & peregrini, & cum illis“ Christus conuiua nouerit.“

\* *Plantandi arbores. Eruditos horum cultores pecul. differtat. ſtitit uener. Lubecensium Praeful G. H. GOEZIVS Lubecae 1727. recufa. Nec ipſe LVTHERVS ab exercitio hoc & recreationis genere abhorruit, cuius hortum JOH. STIGELIVS P. I. poēm. pag. 204. aut edit. opt. & locupletiſſimae Jen. 1600. Volum. I. Lib. IX. p. 420. aliique illius temporis Poëtae carminibus ſuis celebrarunt, addat. TREVER in diff. de charactere animi Lutheri p. 48. in illo cum MATTHESI O confidens, ridente formoſiſſima anni parte, uere aliquando B. Vir exclamabat: Wann nur die Sünde weg wäre, woltten wir uns gerne an einem ſolchen Paradeiſ genügen laſſen. Referente MATTHESI O in Dd 3 I. Ge-*

*tiones, aquas & olea ad conseruationem uitae humanae salutares, extrahere norunt: quod genus recreationis praeter honestissimam uoluptatem etiam magnam utilitatem\* habet: non enim omnibus, aut semper, Pharmacopolia ad manum esse possunt.*

Hacc

*1. Corinth c. XV. cum quibus conseruari possunt, quae magnus inter eruditos hortorum cultor LIPSIUS habet cent. III. epist. miscell. num. LXXIX. pag. 302. Tom. II. edit. Venet. & quae S. HIERONYMVS Monachis praecipit apud MART. SCHOOCKIVM de bonis uulgo ecclesiasticis Sed. II. c. XX. p. 328. Laudatus saepe BAYERVS OSIANDRIVM illud omnibus aliis oblectamentis praefert in differt. allegata de minist. Eccles. decoro §. XIV. p. 25.*

*Pastoribus etiam in pagis occasio ejus sua sponte se offert; Quamobrem ut sedulo legatur, commendari debet AEGID. VAN DER MYLEN oblectatio uitae rei rusticae Sed. 1633. in 12. ed. libellus eleganter docteque scriptus; Cujus huc in primis c. IX. de laude studii hortensis spectat pag. 76. sqq. & si poëtica allubeant, animi recreandi gratia addi possunt elegantes hortorum libri REN. RAPINI, e societ. Jes. Poëtae suauissimi excellentissimique, Vl*

*non indignis 1672. in 8. ex quibus quidem rem hortensem ex fundamento didicerit nemo; eruditam tamen, nec inutilem penitus, delectationem quilibet capere poterit. Quodsi uero penitus hortos colendi studium quis penetrare uelit, ei prae multis alis sedulo uoluendum suaferim HENRICI HESSI L. teutscher Gärtner dictum & Lips. 1710. in fol. edit., qui accurate & perspicue materiam hanc pertractauit.*

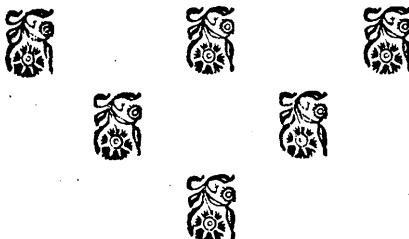
\* *Magnam utilitatem.* Adscribam cautelae loco hic uerba optimi plentissimique Theologi BALTH. BALDVINI ex ejus institutione ministr. uerbi cap. XXV. pag. 273. Aliqui cum forte herbulae unus uel alterius uires norunt, uirinae qualitates discernere posse sunt; medicinam exercent, saepenumero non sine detrimento ministerii sibi commissi: & hi abutuntur in rem suam exemplo Lucae Euangelistae, quem Paulus uocat Medicum Col. IV, 14. "Sed

*Haec autem atque hujusmodi exercitia & recreationes ita insituantur, ne uel in publica uocatione aliquid negligatur: uel animus ita a studiis auocetur, ut ex ipsis parergis ἔχειν fiat. Nec interim studia prorsus jaccant: nec tempora studiis aptissima i- fliusmodi exercitiis & recreationibus intempestive absuntur. Quibus autem sua uocatio & studia cordi fuerint, hi in rebus his facile modum adhibere poterunt, & a recreationibus suo tem- pore ad studia redire ipsi cupient.*

## CAP.X.

“Sed cur non etiam pictoram  
“exercent? cum Lucas ille etiam  
“pictor fuerit, teste NICEPHO-  
“RO Lib. II. bish. eccles. cap. XLII.  
“Nihil certi constat, an Lucas  
“durante suo ministerio artes il-  
“las exercuerit, NICEPHORVS i-  
“psum potius ad Christum con-  
“uersum pro corporum curato-  
“re animarum medicum factum

scribit. Et si maxime exercu-“  
“isset, ex iisdem tamen causis fa-“  
“ctum esset illud, quas de Paulo“  
“modo allegauimus. Si quis Do-“  
“ctorum Eccles. in medicina ali-“  
“quid praestare potest, non fa-“  
“ciat ex eo mercimonium, sed“  
“charitatis officium, cauens sem-“  
“per, ne sibi αλλοτριοπραγία“  
“aut φιλαργυρία objici possit.“



## CAP. X.

DE

OECONOMIAE RATIONIBVS RE-  
CTE INSTITVENDIS.

Minister  
Ecclesiae  
quomo-  
do oeco-  
nomica  
curare  
debeat.

**Q**ui neglectis priuatis studiis totos augendae rei\* familia-  
ri sese tradunt, ut diuitias corradiant, in unam partem  
grauiter peccant. Qui uero oeconomiae administratio-  
nem ita a se rejiciunt, ut ne inspiciant quidem, quid  
in domo agatur, & quid obfit aut pro fit familiæ honeste alen-  
daæ, ii in alteram partem delinquunt. Singulis igitur diebus,  
uel certe semel atque iterum in septimana ad oeconomiae ad-  
ministrationem Minister respi ciat, ne quid ea detrimenti capiat. Id  
quod

\* *Totos augendae rei.* Saluberri-  
mum auctoris consilium utinam  
plures sequerentur! Non paucos  
enim inueniri, qui boues magis  
quam oues, sues quam suos, au-  
rum quam animas curent, adeo-  
que rei familiari augendae, quam  
commissum sibi curandi gregem  
multo majorem operam impen-  
dant, uetus querela est. Magna  
cum libertate indignabundus eam  
repetiit uir clar. THOM. CREEN in  
*meditat. german. in passionem Christi*  
*P. II. med. XLVII. p. 221. sq. nata*  
*hinc B. J. GERHARDO quaestio est:*  
*An armenta atere & agriculturam ex-*  
*ercere Ministris Ecclesiasticis plane sit*  
*prohibitum? quam accurate deci-*

dit, & exemplo SPIRIDONIS, qui  
cum Episcopatus munere fungere-  
tur, oues etiam pauerit, illustrat  
*in locis theolog. T. VI. §. CCCXXVII.*  
*pag. 517. sq. ed. minoru.* Ea enim  
pluribus in locis V. D. Ministro-  
rum conditio est, ut uere scripse-  
rit MELANCHTHON: Pastores“  
Ecclesiarum in pagis, si non sint“  
mediocres oeconomi durissime“  
uiuent. Et aliqui propter ege-“  
statem sunt molesti quaestoribus“  
& aliis.“ *In epistolarum uolumine*  
*Lugd. Bat. 1647. ed. pag 516. conf.*  
*MART. SCHOOCKIVM in exercit. uar.*  
*dissert. XIX. p. 270.* Grauiter au-  
tem & erudite, quicquid in cura  
oeconomiae V. D. Ministro li-  
ceat,

quod facere satis commode poterit iis horis, quae a priuatis studiis erunt uacuae. Mandabit igitur eo tempore principalia, quae familiae mandanda erunt. Detrimenta oeconomiae auertat. Si quid corrigendum erit, fiat id non conuiciis aut morositate: id enim familiae animos a patrefamilias abalienare solet: ut adueniente ipso coborrescant, ejusque tergum quam uultum aspicere ler. malint. Memiperit igitur, in rebus humanis nihil esse omni ex parte Hausinet.

ceat, deceatque eum, edifferit, & exemplis ueterum illustrat B. BALDVINVS in insit. minist. eccl. c. XXV. p. 275. sqq. conf. D. J. GVIL. BAYER dissert. cit. de decoro ministri eccles. S. XVI. p. 28. sq. Exempli loco esse potest summus seculi superioris Theologus JAC. HEERBRANDVS, de quo in orat. funebri ERH. CELLIVS, Orator & Poëta Tubing. in orat. 1600. in 4. edit. fol. 53. "At qualis Oeconomus! non quales multi doctorum & philosophorum, qui, deposita omni rei domesticae cura, studiis addicti suis, iis, tanquam spuma laxis, adhaerentes, negligenteriores opum esse solent. Noster uero, etsi conjugem quidem ipsius rei familiaris scientissimam fuisse dictum est, cui praecipuum hujus onus rei erat impositum: tamen se multorum fieri patrem liberorum uidens; oeconomiam & ipse decenter & honeste curauit, & cum a socero hic suo praedicta optima nactus esset, illud-

que lucrum e terra nascentibus proueniens, pium, honestum, Deo gratum, & ipsius benedicti one plenum esse non ignoraret: Suis laboribus etiam haec egredia locupletasset accessione: ex emplo patriarcharum, magnatum, regum etiam, arborum, hortorum, uinearum & rerum consimilium plantatione, inscriptione, cu ratione, tanquam CATO CICERO NIANVS ille, plurimum est dele status: si quid officiis publicis & priuatis etiam studiis succidere potuit temporis, huc, tanquam animi relaxandi gratia, utiliter fru etuoseque contulit: quae simul, eruditis hortorum cultoribus theologum hunc accensere jubent. Quanta uero animi moderatione opum suarum cumulum adspexit, & quam in pauperes, exules, studiosos, liberalis fuerit, prolixius idem in eo praedicat & extollit, quam ut huc transferri queat: quod tamen non sine summa animi uoluptate.

*parte beatum: itaque aliqua, quae corrigi omnino non possint, dis- simulare & tolerare oportebit. Facilius enim tibi aliquam per- fectionis Platonicam Ideam animo conceperis, quam omnes fami- liae errores prohibueris uel correxeris.*

**Minister** *In primis autem Minister Ecclesiae hoc agat, ut familia sua ad pietatem sit pia\*, honesta, & audiendis sacris concionibus, aliisque pietatis exer-*

---

Iuptate me legisse fateor. Sin V.  
D. Min. libro opus habeat, quem  
in consilium uocet, sufficiet uiri  
multa experientia in his rebus ex-  
erciti Schlesisches Wirthschaffis-Buch,  
editione 2da auētior sign. A. 1712. in 4.  
quem praefactione mea primo S.  
muneris anno (in pago tum consti-  
tutus) me commendasse nondum  
poenitet.

\* *Familia sua sit pia.* Domui ut  
suae Pastor bene praefit, praece-  
ptum Paulinum est i. ad Timoth. III,  
4. hoc ut facilius praestari queat,  
ea, quae OSIANDER hic jubet, ob-  
seruare accuratius non parum ju-  
uabit. Consuli autem merentur  
aurea plane monita B. LUTHERI a-  
pud CONR. PORTAM in pastorali Lu-  
theri cap. XI. n. VII. p. 221. sqq. B.  
BALDWIN. in inst. minist. eccl. cap.  
XXVI. p. 287. J. A. QUENSTAED.  
in etb. pastor. mon. XLII. p. 273. D.  
J. LVD. HARTMANNVS in pastorali  
euangelico L. XI. c. VI. §. VI. p. 288.  
& MISANDRI titulo notissimus  
Polygraphus J. SAM. ADAMI in tra-

ctatu in uulgu noto: der Exempta-  
rische Prieſter. Addo quaestionem  
aliquibus hoc aeuo ualde necessa-  
riam: Quamodo Pastor conscientio-  
sus se absque scandalo recte gerere  
possit, si forte rixosam & morosam  
nactus fuerit uxorem? a B. MELCH.  
SYLV. ECCARDO tractatam esse in  
opusculo longe utilissimo, quod  
pastorem conscientios inscripsit, cl. IV.  
quaest. IV. p. 273. sqq. Iterum uero  
iterumque inculcari debet, quae  
HIERONYMVS in epitaphio NEPO-  
TIANI HELIODORVM monet: In te“  
omnium oculi diriguntur, domus“  
tua & conuersatio tua, quasi in“  
speculo constituta, magistra est“  
publicae disciplinae, quicquid fe-“  
ceris, id sibi omnes faciendum pu-“  
tant. Cae, ne committas, quod,“  
aut qui reprehendere uolunt,“  
digne laceſſere uideantur, aut“  
qui imitari, delinquere cogan-“  
tur.“ Seuera in primis est, quae  
huc spectat sententia, celsissimi  
Elect. Brandeb. JOH. GEORGII;  
quam in articulis uisitat, A. 1573. pu-  
blica-

*exercitiis plebi bono exemplo praeluceat. Vestitus sit honestus\**: tem fa-  
*non autem luxuriosus. Liberi ante & post cibum orent: & post miliam*  
*prandium atque coenam (post solitas preces) Psalmum, aut ali- suam in-*  
*quod dictum scripturae (grauem exhortationem ad pietatem, aut stitutat*  
*insignem consolationem continens) memoriter recitent: Vnde tota atque e-*  
*familia uel aliquid institutionis uel consolationis capiat. Discant ducet.*  
*etiam Psalmos a D. Luthero & aliis in Germanicos rythmos con-*  
*uersos canere: secundum illud Apostoli: Verbum Christi habitet Coloss.*  
*in uobis abundanter, in omni sapientia: docentes & commonen- III.*  
*tes uosmetipos psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, &c.*

Filios,

blicauit: So gebühret auch den Pfarr-  
herrn ihre Weiber, Kinder und Gefinde  
in aller Gottesfurcht und ehrbaren Sit-  
ten dermaßen aufzuziehen, dass sie in  
denen andern nachzufolgen, christliche  
Anleitung geben, und da sie es nicht  
thun, und hierinne seumig oder lässig  
seyn würden, sollen sie ihres Amtes da-  
durch priuiret seyn, in Erwiegung, dass  
diejenigen, so die Ibrigen übel zieben,  
die andern nicht wohl unterweisen o-  
der lehren können. p. 43. quanquam  
illam unquam alicubi executioni  
datam, aut propter exempla nimis  
multa, magnorumque saepe theolo-  
gorum, dari posse uix crediderim.

\* *Vestitus sit honestus.* Vel ipsum,  
quo uti solent hoc tempore V. D.  
Ministri, uestitum pharisaeos chris-  
tianos prodere, judaicisque simi-  
lem esse JOH. SAM. STRYCKIUS opini-  
natus est in diff. de jure sabbathi &

apologejus, conf. D. MAYERVM germ.  
p. 19. qui eo ipso cum ignorantiam  
rituum veterum tum animi sui ma-  
lignantatem satis prodidit. Imo fuit,  
qui mallet flauo incedere eum ha-  
bitu, & gladio cinctum, furibundus  
auctor des entdeckten Carnuels, III.  
Aufzug pag. 71. alterque, cui niger  
uestium nostrarum color inferna-  
lis audit D. HENR. HORCHIVS, in  
relation. innocuis A. 1707. p. 385. Ad-  
de, quae contra ROEMLINGIANAM  
illarum censuram scripsimus P. I. der  
uerkebrten Bibel pag. 584. Notissi-  
mus in Gallia Abbas BOILEAV, au-  
tor historicae disquisitionis de re  
uestaria hominis sacri Par. 1704. in 12.  
editae habetur, qua prolixas cle-  
ricorum togas zelo etiam nimio, li-  
cet non sine eruditionis copia, im-  
pugnat. Elegans huc referenda  
est & curiosa doctissimi Jo. GOTTE-

Filios, si quos\* ad studia educare uolet, ipse domi, pri-  
 suos Mi- mis annis, instituat, priusquam ad oppidanas scholas, aut in mo-  
 nister nasteria reformata mittat. Qui enim suos pueros admodum te-  
 primis neros oppidanis praceptoribus (quoad uictum & institutionem)  
 annis i- commendant, quadriennio tantum ejus rei causa pecuniae expen-  
 ple do- dere necesse habent, quanta summa filiam honeste elocare pos-  
 mi insti- sent. Non autem hic magnus erit labor. Si enim parens dimi-  
 tuat, di- diam saltem horum ante prandium, & dimidiā post prandium  
 huic negocio tribuerit (dum quae discenda erunt, proponet, &  
 alio tempore eadem exiget, ac noua insuper tradet:) breui tem-  
 pore in liberis suis informandis plurimum efficiet. Et qui uere  
 liberos suos diligit, libenter hunc laborem (si tamen labor dicen-  
 dus est) in se recipiet.

## Filias

FRIED. SIEBERI, Theologi & Polyhi-  
 storis Lipſ., *dissertatio de collaribus*  
*clericorum tubulatis & planis Lips.* 1710.  
 in 4. ed. animi gratia legi possunt  
*insectiæ poëticæ in uestes pretiosas*  
*clericorum OTHLONI*, Poëtae medii  
 aeui in libro de doctrina spirituali c.  
 XXIII. apud BERNH. PEZ, Ord.  
 Bened. Theologum & Historicum  
 longe celeberrimum T. III. thesauri  
*Anecdot. nouissimi* P. II. pag. 462. &  
 quae idem OTHLONVS in prosa  
 habet in libro uestitorum uif. *Via:*  
*Quam detestandus in clericis luxus*  
*uestitorum sit.* ibid. p. 570. sqq. Ho-  
 nestum, non autem luxuriosum  
 V. D. Minist. uestitorum esse uult  
 OSIANDER, quae ex ipsa antiquitate  
 ecclesi, illustrant B. GERHARD, in

locis theolog. Tom. VI. §. CCLXXVIII.  
 p. 450. & GISB. VOETIVS in politica  
*eccles.* Part. II. L. II. tract. III. c. III.  
 p. 407. Nec spernenda sunt, quae  
 ex patribus in primis conuasauit  
 CAR. ANDR. BASSVS in curatore ani-  
 marum, Graecii 1712. in 8. edit. P. II.  
 c. XI. p. 434. sqq. conf. NIC. HEM-  
 MING. in paſt. P. III. pag. 81. sqq. &  
 de uestitu B. AVGVSTINI curiosius  
 agentem PETRVM a S. PRVDONE  
 in examine testamenti S. Auguſtini Lo-  
 uan. 1654. in 8. ed. libro perraro, cap.  
 XX. pag. 225. sqq.

\* Filios, si quos. Etsi alias infi-  
 ciari nolim, publicam juuentutis in-  
 formationem priuatae ob uarias  
 praegnantesque rationes praefe-  
 rendam esse: uid, de publicae & pri-  
 uatae

*Filias per uxoris\** (quae intelligens, pia, & sedula esse de-  
bet) industriam & diligentiam sic educari curabit, ut nendo, co-  
quendo, & alia domestica officia praestando sic exerceantur, ut do edu-  
non modo otio non torpescant, & in laqueos Satanae incident: cendae.  
sed etiam, ut rem familiarem tueantur & augeant. Et ita in-  
stituantur, ut aliquando uiris elocatae, Oeconomiae dextre & u-  
tiliter praeesse possint.

*Liberos.*

*uatae institutionis differentia J. MAT-  
THIAM GESNERVM in institut. rei  
scholasticae cap. V. pag. 233. sqq. de  
praerogatiua autem publicarum prae-  
scholis priuatis A. J. D. in zufälligen  
Anmerckungen uon allerhand zum  
Schulwesen gehörigen Sachen Part. I.  
num. III. pag. 10. sq. & CHRIST.  
WEISHI, Correctoris Chemnicens.  
*Gutachten uon Schul-Sachen in pree-  
cogn. cap. IX. pag. 44. sqq.* prima  
tamen & propior omnino cura ad  
parentes pertinet. Et quis jucun-  
dior, addo etiam utilior, esse la-  
bor poterit, quam suo sanguine  
cretis pueris prima literarum re-  
teque uiuendi instillare elemen-  
ta? quo fundamento recte posito,  
major difficiliorque pars educatio-  
nis absoluta erit, omniaque bene  
imposterum etiam successura spe-  
rari poterit; ne infelici fato pro-  
priaque culpa nobis eueniat, quod  
Satyricus ominatur: *Ut uxorem du-  
camus, liberosque tollamus in spem**

*non eruditionis, sed esuritionis.* PETR.  
CVNAEVS in Sardis Venal. p. 92. ed.  
Lugd. Batav. 1620.

\* *Filias per uxoris.* Celeberrimus  
FENELONIVS libellum de educatione  
filiarum gallice scripsit, qui Halae  
in 12. ed. etiam germanice passim  
prostat, & matribus cunctis com-  
mendari debet. *De requisitis uero  
uxoris a pastore ducendae uid.* NIC.  
HEMMINGIVS in *pastore s. pastoris*  
*optimo uiuendi agendique modo* (li-  
bello praeter meritum neglectim  
habito) P. II. p. 46. sqq. GISBERT.  
VOETIVS in *politica ecclesiast.* P. II.  
Lib. II. Tr. I. cap. III. p. 239. Item  
GEORG. HENR. GOEZII *denckwürdi-  
ge Priester-Fmu Franeofurti & Lipf.*  
1713. in 8. ubi regulis exempla no-  
tabilia & jucunda lectu subjiciuntur,  
& MISANDERS *exemplarische*  
*Priester-Fmu. Dresd.* in 8uo ed. Ex-  
perientia enim docet, uerba re-  
cito VOETII loc. cit. c. IX. p. 333.  
quantum destruant, & existima-  
tioni

Libero-      *Liberorum suorum\** mores Ecclesiae Minister a tenerrimis  
rum mo- annis ita informet, ut non sint petulantes: uel rusticī & agre-  
res non stes: sed uerecundi, & ciuiles. Indignum enim est Ecclesiae Mi-  
sint inci- nistro, si liberorum ipsius mores nibilo sint ciuiliores, quam pu-  
uiles.      erorum rusticorum, qui ad ciuitatem non educantur.

Lectione      *A coena uel ipse, uel uxor, uel aliquis ex liberis recitet ca-*  
Germani- *put ueteris aut noui testamenti. Pastor duas uel tres\*\* doctri-*  
corum      *nas*

---

“tioni ministrorum detrahant u-  
“xores, quae piae, prudentes mo-  
“ratae non sunt. Et quam gra-  
“uiter impingant ministri, qui  
“tales sibi eligant, quae nihil  
“minus sunt, quam pastorales.  
“Caveant ergo sibi a primo hoc  
“male domestico.

\* *Liberorum suorum.* Haud ra-  
ro pastorum liberi noxae sunt,  
& infinitas molestias parentibus  
creant, maleuolis uero calumni-  
andi materiam suggerunt. Quan-  
tum uero inde oriatur scandalum,  
& quam diras parentes hujusmo-  
di cumprimis poenas irato ob-  
negligentiam in educandis libe-  
ris DEO dare soleant, grauiter  
ac praecipue docet BALDVINVS in  
*saepe allegata institut. minist. eccles.*  
*loc. cit. cap. XXVI. p. 286. sqq. add.*  
*HARTMANN. in pastorali euang. l.c.*  
*cap. VI. §. VII. p. 290. JOH. CVNR.*  
*DÜRRIVS in theol. morali part. spec.*

*sal. I. cap. II. pag 269. J.S. ADAMI*  
*im exemplarischen Prieſter - Kinde.*  
Hic uero iterum in partes uoca-  
bo D. HIERONYMVM ex commen-  
tario in cap. I. ad Tium: Quae  
libertate possumus alios liberos  
corripere, & docere, quae recta  
sunt; cum nobis statim possit, “  
qui fuit correptus, ingerere: an-“  
te doce filios tuos? aut qua“  
fronte corripio extraneum for-“  
nicantem, cum mihi consciencie  
mea ipsi respondeat: exhae-“  
reda ergo fornicantem filium, “  
abjice filios tuos uitiis seruen-“  
tes. Cum autem nequam filius  
tecum communicat domo, tu  
audes de alterius oculo festu-  
cam detrahere, in tuo trabem  
non uidens! “

\*\* *Pastor duas uel tres.* Non  
facile erit, nisi plane sacrarum  
literarum expers, & ad docendas  
eas rudis aut imparatus sit, qui  
salu-

*nas inde excerptat, easque extemporaliter breuissime, quasi digito, monstrat atque explicet: ut familia discat ex sacrarum literarum, an<sup>g</sup>rarum lectione uilitatem aliquam capere, & earum lectionem ad tequam uitae puritatem atque ueras consolationes accommodare queat.*

Bibliorum, an<sup>g</sup>rarum lectionem ad tequam uitae puritatem atque ueras consolationes accommodare queat. eatur cùbitum.

His

saluberrimo atque pernecessario huic consilio obsecuturus ope aliena hic ualde indigeat: ad juuandas tamen proprias meditaciones, si illis uti uelit, subsidio non spernendo erunt *quaestiones biblicae* a C HRIST. LANGHANSIO, V. D. Min. Regiomontano, VII. uoluminibus in 8vo, sub titulo: *Biblische Haus-Andachten Regiomont. 1703. ed. aut. si maiuis, notationes DAN. CRAMERI* in S. Biblia in concisa breuitate rebus theologicis, ad intelligendum S. codicem & uitam christianam, ex ejus praescripto instituendam, facientibus, plenissimae. Vide de CRAMERI hoc opere *judicia uariorum theologorum collecta* a CAROL. ARNDIO in bibliotheca D. MAYERI biblica continua, cap. I. S. III. p. 22, sqq. Autore Bibliotecarii a partium studio, sibi cauenitis Part. XII. n. CXCVII. pag. 976. sq. ubi tamen mendose 1680. Francos. primum lucem uidisse publicam leguntur, & B. GEORG. SERPILIVS in *biblischen Scribenten comment. in psalm. p. 535.*

Editiones ejus collegit JAC. LE LONG: Vol. II. *biblioth. bibl. p. 688.* Errant uero, qui Principem Brunsvicens. AVGVSTVM opus hoc ipsum biblicum additionibus suis auctius edidisse adserunt, cum non nisi de separatim editis capitum summarisi illud intelligi debeat; quod miror V. PLACCIVM non animaduertisse, qui libellum a CONRINGIO uocari, & editionem illorum ab ipso C RAMERO, tanquam peculiaris libelli, in operis majoris dedic. laudari uiderat, & tamen in eandem incidit scyllam in *theatro Anonymor. cap. XI. num. MDCCVIII. p. 424.* aut denique *Summaria*, quae uocantur *Württembergensia a theologis quibusdam Tubingenibus copiofis porismatibus instructa*, quorum III. editio in fol. II. uol. per celeb. J. G. PRITIVM reuisa commendari meretur. De quibus imperfectam mendosamque narrationem JAC. LE LONGII u. loc. cit. pag. 1026. supplere poterunt *acta eruditorum Lips. Anni 1710. M. Septemb. p. 406. sqq.*

Precibus His absolutis pastor antequam capiat somnum, totam Ecclesiā piis misericordiā uero Illustrissimum nostrum Principem, ipsius Celnister dicit. charissimam piissimamque conjugem, totam denique domum em clau- Würtembergicam, se ipsum & familiam suam, piis & ardentibus dat. precibus\* diuinae protectioni commendabit: & depositis & quæ abjectis omnibus curis, quiescet.

Hacc,

*Sqq. Unschuldige Nachrichten Anni 1709. ord. VI. pag. 342. sq. & JOH. GOTTLÖB CARPOVIUS in introduct. in LL. Canon. Bibl. Vet. Testam. Part. I. cap. I. §. X. p. 19.*

\* *Piis & ardentibus precibus.* Non magnopere de forma uerbisque dispiciet V. D. Minist. necessario precum dono instructus, nec uariis opus est ut linguis illud, exemplo B. DAN. GRESERI & MATTH. HAFENREFFERI, praestet, quorum ille hebraicas, graecas latinasque quotidie fundere preces; hic uero una cum 4. filiis suis hymnis psalmisque hebraea lingua conceptis Deum celebrare solebat. uid. GRESERI uitam a se ipso scriptam, & quae supra jam allegauimus, atque HAFENREFFERI reuelatorem punctor. Tubing. 1618. in 8uo in dedic. adam tamen uni alterius non displicituras elegantissimo carmine

a JOH. STIEGELIO, Poëta super. seculi incluto, expressas cum matutinas tum uespertinas, quibus me semel iterumque delectatum esse non diffiteor, & quos theologo olim Würtenbergico optime merito Lvc. BACMEISTERO in formis precationum ex PHIL. MELANCHTH. scriptis collectarum & Lips. 1588. ed. in 8uo pag. 64. etiam placuisse animaduerto.

Finio uerbis unicuique altamente intimoque pectoris fundo reponendis, quibus societas literatorum hominum in Italia, qui se introratos uocant, leges suas comprehendit, & sacri ordinis homines sui etiam se officii admonere possunt: *Orare, studere, gaudere, neminem laedere, non temere credere, de mundo non curare.* uid. CHRIST. JVNCKERI uitam in actis societ. charit. & scient. Dresdenis Vol. I. §. XX. pag. 25.

Pre-

Precatio matutina JOHANNIS STIGELII:

**C**onditor o rerum, rerum seruator ab aevo,  
 Extra quem non est ullus ubique Deus.  
**Q**uod redeunte fruor post actas luce tenebras,  
 Gaudeo, & agnoscó munus id esse tuum.  
**T**u genus humanum primum sine labe creasti,  
 Ut sancte uulkus uiueret ante tuos.  
**Q**uam male deseruit, quam turpiter excidit illud?  
 In mortem propria dum leuitate ruit.  
**A**t bonus es solus, justamque ut concipis iram,  
 Sic illam patria pro pietate premis.  
**E**rgo admiranda natum pietate dedisti,  
 Innocuus nostrum ferret ut ille scelus.  
**Q**ui percussa fuit pro nostra, uictima, culpa,  
 Et uestus a nobis abluit omne nefas.  
**I**ngentes igitur toto de peccatore grates,  
 Perpetuus doni debitor hujus ago.  
**T**eque precor supplex dilecti nomine nati  
 Me rege, me totum, numine flecte tuo.  
**A**uspice principium te spectet, & auspice finem,  
 Quicquid agam, uitiae dirige coepita meae.  
**I**pse magistratus etiam coetusque piorum,  
 Ut tua conseruent dogmata sancta, rege.  
**D**a pacem, uictumque tuis, compescere tyrannos,  
 Ut maneat uerbi gloria justa tui.  
**H**ac ego spe fretus, quod uitiae postulat usus,  
 Suscepit aggrediar dulce laboris onus.

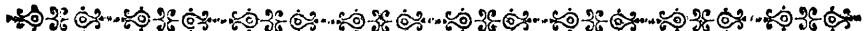
Ejusdem precatio uespertina:

**F**lam mea declino nocturno lumina somno,  
 Omnia mox rigido membra sopore premat.

Ff

Nec

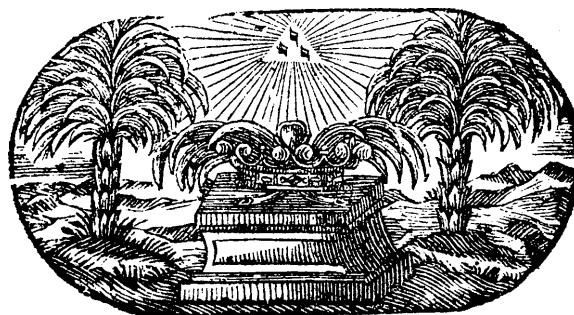
*Nec scio, num possim reddituram cernere lucem,  
 An mibi sit somni mors obcunda soror.  
 Sed tibi summe Deus, Deus inuictissime, grates,  
 Quas toto possum pectore gratus ago.  
 Incolumem qui me uoluisti hac luce tueri,  
 Ne uitam premerent ulla pericla meam.  
 Quique repressisti grassantis daemonis iram,  
 Qui rabido populos circuit ore tuos.  
 Nunc quoque, dum jaceo ueluti morientis imago,  
 Mi Deus, haec nutu membra tuere tuo.  
 Ne lasciva meos perturbent somnia sensus,  
 Organa tu mentis dirige crassa meae.  
 Fac tuus immanem procul angelus arceat hostem,  
 Cui proprium est regni laedere membra tui.  
 Crastina sic cernens redeuntis tempora lucis,  
 Grata tibi memori carmina mente canam.  
 Jam cessent curae, placidi requiescite sensus:  
 Tu mibi jam Christo, somne, fauente ueni.*



Scopus  
huic li-  
belli.

**H**AEC, Reuerendi & Charissimi in Christo Fratres, collegi, atque uestra causa in lucem edidi: non ut aliquid mandarem, aut quenquam ad hanc studiorum rationem adigerem: sed fidele consilium iis, qui majores in studiis progressus facere cupiunt, subjecere, & uiam consequendi majorem eruditionem, monstrare uolui: de qua re uobis judicium committo. Hoc tamen affirmare aui sim: si quis hoc meum fidele consilium aspernatus non fuerit, eum paucis annis tantum eruditionis thesaurum sibi comparaturum, quem non cum Croefi diuitiis commutaret. Feliciter enim & grauiter, minore molestia, majore autem profectu in Ecclesia Christi docebit. In precio

precio erit apud doctos & magnos uiros : & ab inferiore loco ad altiora prouehi poterit. Ipse & domestica ejus Ecclesiola Deum habebit protectorem: sanctos angelos custodes. Neque ei Dominus benignissimus pater coelestis aliquid rerum necessiarium deesse patietur. Liberos suos, ut oliuas praestantes, cum gaudio uidebit. Tandemque in altero seculo audiet dulcissimam illam Seruatoris sui uocem: Euge serue bone & fidelis, quia super Matth. pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in XXV. gaudium Domini tui. Tales Ecclesiae Doctores , sicut stellae in firmamento coeli fulgebunt. Quod nobis o- Das. mnibus concedat Deus, Pater Domini nostri Jesu Christi: XII. cui cum Redemptore nostro, Filio ejus unigenito, & Spiritu Sancto, sit laus, honor & gloria in omnem aeternitatem, Amen.





*INDEX I. CAPITVM.*

CAPVT I. De Precibus,	pag. 9.
II. De Lectione Biblica,	17.
III. De Studio Theologiae Polemicae,	31.
IV. De Locis Theologicis & Patribus,	42.
V. De Studio Historiae Ecclesiasticae & Profanae,	73.
VI. De Linguarum Studio,	113.
VII. De Scholasticorum, Juris & Medi- cinae Subsidiis,	143.
VIII. Generales quaedam admonitio- nes,	190.
IX. De Quietे & Recreationibus,	204.
X. De Oeconomiae Rationibus recte instituendis,	216.



*INDEX II.*

## INDEX II.

## Elenchus Autorum, quorum in hoc opere fit mentio.

A.	B.
<i>Abbas de Garance.</i>	<i>Amama, Sixtus, sive Sixtinus.</i>
<i>P. Abelardus.</i>	<i>Ancillonius, Dau.</i>
<i>Abelius, Henr. Casp.</i>	<i>de Anchauarono, Jac.</i>
<i>Abichtius.</i>	<i>Andala, Jac. Rhenferdus.</i>
<i>Ackerus, Job. Henr.</i>	<i>Andreae, Jacobus.</i>
<i>Acontius, Melch.</i>	<i>- Valentinus, Nepos.</i>
<i>Adami, Melch. alias Misanter, Job. Sam.</i>	<i>Ancusianus.</i>
<i>Aderus, Guil.</i>	<i>Angelus Maria Verricellus.</i>
<i>Adolphus, Michael.</i>	<i>Antonius, Nicolaus.</i>
<i>Aegineta.</i>	<i>Antoninus, Archi-Episcopus Florentinus.</i>
<i>Aepinus, Franc. Alb.</i>	<i>Apimas, Sigismund.</i>
<i>Agricola, Rudolphus.</i>	<i>Aquinas, Thomas de</i>
<i>Agrippa, Henricus Cornel.</i>	<i>Arends, Henr. Conr.</i>
<i>Alardus, Amstelredamens.</i>	<i>- Job. Joachim.</i>
<i>Albericus, Gentilis.</i>	<i>de Argentina, Thom. Vlr.</i>
<i>Albertii, Michael.</i>	<i>Arisius.</i>
<i>- Valentinus.</i>	<i>Aristoteles.</i>
<i>Albertus, Johannes.</i>	<i>Arnauld.</i>
<i>Alegambe, Philippi.</i>	<i>Arndius, Carl.</i>
<i>Alethaeus, Theophyl.</i>	<i>- Job.</i>
<i>Alstedius, Job. Henr.</i>	<i>Arnobius.</i>
<i>Amasaeus, uel Amysaeus,</i>	<i>Arnoldus, Godofr.</i>
<i>Romulus.</i>	<i>- de Villa noua.</i>
<i>Ambrosius.</i>	<i>Artopaeus, Sam.</i>
<i>Amesius.</i>	<i>Asulanus, Francisc.</i>
<i>Amillon.</i>	<i>Athenagoras.</i>
	<i>Aventinus. Augustinus.</i>
	<i>Backmeister, Luc.</i>
	<i>Baco, Verulamius.</i>
	<i>Baeligt. Bagatta.</i>
	<i>Bailettus, de Enfans.</i>
	<i>Balbini, Bohusl.</i>
	<i>Balbinus, Job.</i>
	<i>Balbo, Hieronymus.</i>
	<i>Baldinus.</i>
	<i>Balfaccius, Job. Ludw.</i>
	<i>de Balinghem.</i>
	<i>Bandinus.</i>
	<i>Barbarus, Henricus.</i>
	<i>de la Barbe.</i>
	<i>Barlandus, Andr.</i>
	<i>Barrius, Paulus.</i>
	<i>Barthius, Casp.</i>
	<i>Bartholinus, Casp.</i>
	<i>- Thomas.</i>
	<i>Baschius, Sigismund.</i>
	<i>Barhuyfseius, Junior.</i>
	<i>Basilus.</i>
	<i>Basnage, Samuel.</i>
	<i>Bassus, Car. Andr.</i>
	<i>Batesius, Guilielmus.</i>
	<i>Becanus.</i>
	<i>Beckius, Job. Jodocus.</i>
	<i>Becmannus, Christianus.</i>

INDEX II. ELENCHVS AVTORVM.

Bejer, M. Adrianus.	Bonnus, Hermannus.	Cario.
Beierus, Ioh. Baptista.	Borrichius, Olaus; Medic.	Caroli, Andr. David.
- D. Ioh. Guilielm.	Bos, Lambertus.	Carpzovius, J. Gotlob.
- Ioh. Jacob.	Bosius, Job. Andreas.	Cariwrigt, Th.
Bellarminus, Rob.	Boyle, Robertus.	Casanonus.
Bengelius, Job. Alb.	Boysen, P. Adolph.	Caselius, Job.
Bentheinius, Anton.	Brachuogelius, Job. Kud.	Casperus.
Bentlejus, Richardus.	Brantius, Janus.	Casspari, David.
Bercklejus, Janus.	Breithaupt, Joachim Just.	Cassianus.
Bergerus, Job. Guilielm.	Breitingius, Job. Jac.	Castellio, Sebاست.
Bergomas. Bernhardus.	Brentius.	a Castro, Rodericus,
Besodnerus, Paul.	Brockmannus.	Caue, Guilielm.
Beueregius, Guil.	Brouckhausen, Job.	Caussinus, Nicol.
Beughemius, Cornelius.	Bruckenton. Henr. de	Cellarius, Christoph.
Beutlerus, Mich.	Brummerus. Brungius.	Cellius, M. Erbard.
Beyerlingck, Laur.	Brunnemannus, Job.	Chabotius, Petr. Qualis.
Beyschlag, Job. Baltbas.	Buchnerus, Augustus.	Cheffoutaine.
Bezoldus, Car. Fried.	Buddeus, Job. Franciscus.	Chemnius, Mart.
Biedermannus.	Bugenbagius.	Chladenius, Mart.
D. Bielefeld. Job. Christ.	de Buri, Richardus.	Chrysogonus, Laurent.
Bierlingius.	Burmannus, Petrus.	Chrysostomus.
Binderus, Christoph.	Bzouiuus.	Chytraeus, David.
Blondelius.		- Nathan.
Bock, Hieronymus.		Ciantes, Ignatius.
Boeclerus.	Cabassutius, Job.	Cicatellus.
Roehmerus, Just. Henning.	Caesarius,	Cicero.
Boehmius.	de la Caille, Jean.	Clarmundus, Adolph.
Boernerus, C. A.	Caleagninus, Caelius.	Cleffelius, Job. Andr.
Bohemus. Eusebius.	Calckreuterus, Barthol.	Clemens, Alexandrinus.
Boileau, Abbas.	Calixtus, Fried. Vlr.	Clericus, Job.
Boissardus, J. Jac.	Calouius, Abraham.	Clichtoueus.
Roblius, Samuel.	Fr. de Cambis, Job.	Clozius, Steph.
Bollandus. Bona, Job.	Camerarius, Joachim.	Cnesius, Mart.
Bonantius, Oliverius.	Candidus, Paul.	Cochlaeus, Job.
Bonav de Argonne.	Canus.	Coccius.
Bonauenturum.	Cardanus, Hieronymus.	Cochus, Robertus.

Colimeti;

*QVORVM IN HOC OPERE FIT MENTIO.*

<i>Colinet, Simon.</i>	<i>Daumus, Christ.</i>	<i>ab Elswicb, Ioh. Henr.</i>
<i>Comenius, Job.</i>	<i>M. Dauv, Job.</i>	<i>Engelschall, Carol. Godfred.</i>
<i>Cominacu, Philipp.</i>	<i>Decembrius, Angelus.</i>	<i>Ernesti, Ioh. Christoph.</i>
<i>Comestor, Petrus.</i>	<i>Deckherus, Jun.</i>	<i>- Ioh. Henr.</i>
<i>Conringius, Herm.</i>	<i>Dedekennius.</i>	<i>Essais du Theodicee.</i>
<i>Cordus, Euricius.</i>	<i>Democritus, Christ.</i>	<i>Eschenbachius, Andr. Chr.</i>
<i>Cornarius.</i>	<i>Demosthenes.</i>	<i>Eppenecaus. Eusebius.</i>
<i>Cornerus, Christoph.</i>	<i>Dieckmannus.</i>	<i>Euremondius.</i>
<i>Cornificius.</i>	<i>Dietericus, J. C.</i>	<i>Exnerus, Casp.</i>
<i>Corinus.</i>	<i>Dilbergius.</i>	<i>Eybenius.</i>
<i>Cotellerius, Job. Bapt.</i>	<i>Dilberrus, Job. Mich.</i>	<i>F.</i>
<i>Cotta, Titus.</i>	<i>Dionysius, Areopagita.</i>	<i>Aber, Basilius.</i>
<i>Cramerus, Dan.</i>	<i>Dioscorides.</i>	<i>- Tanaqu. Iunior.</i>
<i>- Job. Fried.</i>	<i>Dietrich, Mart.</i>	<i>Fabritius, Iohann.</i>
<i>Cratarolus, Guil.</i>	<i>Donellus, Hugo.</i>	<i>- Iohann. Albertus.</i>
<i>Creenius, Thomas.</i>	<i>de Dornberg, Thomas.</i>	<i>- Georgius.</i>
<i>Crellius, Paulus.</i>	<i>Dornius, J. C.</i>	<i>- Laurentius.</i>
<i>Crinitus, Petrus.</i>	<i>Dornmier, Andr. Jul.</i>	<i>Facciolatus, Jacobus.</i>
<i>de Crousa, J. P.</i>	<i>Dorpius, Mart.</i>	<i>Fechtius.</i>
<i>Crowaeus, Guil.</i>	<i>Dorscheus, J. G.</i>	<i>Feiembent, Steph.</i>
<i>Cruciger, Casp.</i>	<i>Draconites, Job.</i>	<i>Feller, I. F.</i>
<i>Crucius, Jac.</i>	<i>Drexelius, I. Petr.</i>	<i>- Ioachim.</i>
<i>Crufus, Martin.</i>	<i>Droudo.</i>	<i>Fenninus, Dudl.</i>
<i>Cucho, M. Antonius.</i>	<i>Durandus, Guilielmus.</i>	<i>Ferberus, M. Ioh.</i>
<i>Cundius, Laurent.</i>	<i>- Stephanus.</i>	<i>- Ioh. Jacob.</i>
<i>Cunacus, Petr.</i>	<i>Dürrius, I. C.</i>	<i>Ferrarius, Ioh. Baptista.</i>
<i>Cyprianus, C. S.</i>	<i>E.</i>	<i>Richardus.</i>
<i>D.</i>	<i>Eberlin, Ioh.</i>	<i>Ficklerus, Ioh. Bapt.</i>
<i>Ducerus.</i>	<i>Eberius, Ioh. Casp.</i>	<i>Filizius, Mich.</i>
<i>Dadreus.</i>	<i>Eccardus, B. H.</i>	<i>Finnwetterus, G.</i>
<i>Dahlmann, Petr.</i>	<i>- Melch. Sylu.</i>	<i>Fischer, Ioh. Andr. Med.</i>
<i>Dallaeus, Job.</i>	<i>Edzardus, Sebاست.</i>	<i>D. Erff. &amp; Prof.</i>
<i>Danaeus, Lambertus.</i>	<i>Eibenius, Chr. Wilb.</i>	<i>- Iohann.</i>
<i>Danhauerus, J. C.</i>	<i>Elingius.</i>	<i>Fischlinus, Lud. Melch.</i>
<i>Daffoniis,</i>	<i>Elsnerus, Iac.</i>	<i>Flacius,</i>

INDEX II. ELENCHVS AVTORVM,

<i>Flacius, Matthias.</i>	<i>Geruasius.</i>	H.
<i>Foersterus, Ioh.</i>	<i>Gesnerus, Conradus.</i>	
<i>Fontanus.</i>	- <i>Mathias.</i>	
<i>Fortnerus.</i>	- <i>Salomon.</i>	
<i>Franckenbergius.</i>	<i>Gibertus.</i>	
<i>a Franckenau, Franckius.</i>	<i>Gigas, Iob.</i>	
<i>Franzius, Wolffg.</i>	<i>Gilles, de Port.</i>	
<i>Fraxillaeus, M. Ioh.</i>	<i>Glaudouius.</i>	
<i>Freherus.</i>	<i>Glareanus.</i>	
<i>Freigius, l. Tb.</i>	<i>Glaffius, Salom.</i>	
<i>du Fresney, Langlet.</i>	<i>Glusingius, Otto.</i>	
<i>Frickius, Christoph.</i>	<i>Goclenius, Conr.</i>	
- <i>Elias.</i>	- <i>R.</i>	
<i>Frischlinus, Nicodemus.</i>	<i>Godeav.</i>	
<i>Fritschius, Abasuerus.</i>	<i>Goeckelius.</i>	
<i>Funccius, Christoph.</i>	<i>Goelickle, Otto.</i>	
- <i>Ioh. Nicol.</i>	<i>Goetzius, Georg. Henr.</i>	
<i>Fuchsius, Leonhardus.</i>	<i>Lubecc.</i>	
G.		
<i>Galenus.</i>	<i>Gonezick, Petr.</i>	
<i>Gallio.</i>	<i>Goulartius, Sim.</i>	
<i>Garetius.</i>	<i>Grabiis, Ioh. Ernestus.</i>	
<i>Garzon, Thom.</i>	<i>Gratianus.</i>	
<i>Gasmerus.</i>	<i>Grapius, Zach.</i>	
<i>Gassendus, Petr.</i>	<i>Gmserus, Ioh. Iac.</i>	
<i>Gaußcrāus.</i>	<i>Gregorius, Pontifex.</i>	
<i>Gediclus.</i>	<i>Grempius.</i>	
<i>Geislerus, Fried.</i>	<i>Greferus, Dan.</i>	
<i>Genebrardus.</i>	<i>Grotius, Hugo.</i>	
<i>Gentiletius, Innocentius.</i>	<i>Grotius.</i>	
<i>Gentilis Albericus.</i>	<i>Grunbergius, I. P.</i>	
<i>Gerbardus, Hieronymus.</i>	<i>Grundmannus, Christ.</i>	
- <i>Iohann.</i>	<i>Gudenus, Val. Ferd.</i>	
<i>Gerlachius, Stephanus.</i>	<i>Güntherus, Ioh.</i>	
<i>Gerion, Ioh.</i>	<i>Guuarinus.</i>	
	<i>Gyraldus, Gregor.</i>	
		Hilde-

*QVORVM IN HOC OPERE FIT MENTIO.*

Hildebrandus.	Ioannes, G. Chr.	Kramer, Theod. Val.
Himmelius.	Ionius.	Krausius.
Hippocrates.	Iouius, Paulus.	Krenzheimius, Leonh.
Hizlerus, Georg.	Iſocrates.	Kriegk, Rect. Ilfeld.
Hodanus.	Itigius, Thomas.	Kromayer, Abramam.
Hoepfnerus, M. Tobias.	Iudas, Leo.	- Henric.
Hoffmann, Friedr.	Iul. Clemens Placentinus.	- Hieronym.
Homerus,	Iünke, Ioh. Helfr.	Krügerus, Wolffg.
Horbius, Ioh. Henr.	Iunkerus, Christ.	
Hornius.	Iunius, Melch.	L.
Horchius, D. Henr.	Iusti, Wolffg.	
Hornbeckius.		
Hornius, Georg.	K.	Labbaeus.
Horstius, Gregorius,	Kameneck, Nic. Alber-	Lackmacherus, Ioh.
Hortlederus.	tus.	Gottfr.
Hoschius.	Kanoldus, Ioh.	Lackmannus.
Höttinger, Ioh. Iac.	Kappianus.	Laetantius.
- I. H.	Kappius, Ioh. Erb.	Lambecius, Petr.
Housteuille, Aegyd.	Keckermannus, Barthol.	Lambertus Auenionensis.
Huberus, Vlr.	Keplerus.	Lampadius, Henr.
Huetius.	Kernerus.	Lancelottus.
Hugo, Carl. Ludwig.	Keslerus, Andreas.	Langius, Conr. Henr.
Hülfemannus.	Kinderuater, Henr.	- Ioh. Mich.
Hurtadus, Thomas, Tele-	Kippingius, Henr.	- Ioachim.
tanus.	Kirchnerus, Timotheus.	Langhansius, Christ.
Hutterus.	Kirchmannus, Ioh.	Langwedel, Bernh.
Hyperius, Andr. Gerb.	Kirchmayer.	Lafitius, Ioh.
	Klausingius, Henr.	Launojus.
I.	Kleckerus, Ioh.	Laurentius, Iac.
Jacobus, Ludou.	Klefelius, Abr.	Lauterbach. Erhard.
Iamesius.	Knight, Sam.	Leibnizius, Guil.
Iaminus; Benjam.	Kochius, Conr. Dietrich.	Leporinus, Christ. Polyc.
Ianus, Guilielmus.	Koenigius, G. M.	Leuckfeld, I. G.
Ignatius, Antiochenus.	Koenigsmann, Andr. L.	Leusdenius.
Imperialis, Ioh.	Kolmbergerus, Ioh.	Leyserus, Polyc.
Ingewald, Laurent.	Kortholt, Christ.	Libauius, Andr.
		Liebknechtius, Georg.
		Lieble-
	Gg	

INDEX II. ELENCHVS AVTORVM,

<i>Lieblerus, Georg.</i>	<i>Maracchius, Hypolit.</i>	<i>Mollerius, Iob. Guilielm.</i>
<i>Liefmann, Gottlieb.</i>	<i>Maresius, Sam.</i>	<i>- Iob. Gottlieb.</i>
<i>Lightfootius, Job.</i>	<i>- Rol.</i>	<i>Moneonysius.</i>
<i>Linckius, Wenz.</i>	<i>Martinus, Frnc.</i>	<i>Monanus.</i>
<i>uon der Linden, Johann.</i>	<i>uon Mastricht, Gerh.</i>	<i>Montecutius, Rich.</i>
<i>Anton.</i>	<i>Maffoniis, Job.</i>	<i>Mörlinus, D. Ioachim.</i>
<i>Lipenius, Mart.</i>	<i>Matanorus.</i>	<i>Morgenweg, Ioach.</i>
<i>Lipsius, Iust.</i>	<i>Mathenesius.</i>	<i>Morhofius, G.</i>
<i>Loescherus, Val. Ern.</i>	<i>Matthesius.</i>	<i>Morery.</i>
<i>Logus, Georg.</i>	<i>Mattayerus, J.</i>	<i>Morus, Thomas.</i>
<i>Lombardus, Petr.</i>	<i>Maukisch, J.</i>	<i>Mosellamus, Petr.</i>
<i>Londorpius.</i>	<i>Mazza, Ant.</i>	<i>Moserius, I. Iacob.</i>
<i>le Long, Jacob.</i>	<i>de May, Job.</i>	<i>Mosheimius, Abbas.</i>
<i>Longinus.</i>	<i>Mayerus, Gebb. Theodor.</i>	<i>Mühlührerius, Iob.</i>
<i>Longolius.</i>	<i>- D. Iob. Fried.</i>	<i>Mühlius, D. Henr.</i>
<i>Lotichius, Joh. Petr.</i>	<i>Mechouius, Guilielm.</i>	<i>Müllerus, Henr.</i>
<i>Lubinus.</i>	<i>Menagius, Aegyd.</i>	<i>Muretus.</i>
<i>Ludolphus, Hieronymus,</i>	<i>- Guilielm.</i>	<i>Myconius, Frid.</i>
<i>Prof. Erff.</i>	<i>Meibomius, Herm. Dietr.</i>	<i>uon der Mylen, Aegyd.</i>
<i>Ludouici, Christ.</i>	<i>Meintelius, Iob. Georg</i>	<i>Mylius, Mart.</i>
<i>Lutherus.</i>	<i>Meisenius, Fried. Ernest.</i>	
<i>Lyserus, Polycarp:</i>	<i>Meisnerus, Balbhasar.</i>	<b>N.</b>
	<i>- Iobann.</i>	
	<i>Melanchthon, Philipp.</i>	<i>Nauclerus, Iob.</i>
<b>M</b>	<i>Mencius, Balbas.</i>	<i>Naudaeus, Gabr.</i>
<i>Mabillonius.</i>	<i>Mencke, Burch.</i>	<i>Neander, Michael.</i>
<i>Marbacchius.</i>	<i>Menius, Iust.</i>	<i>Nehringius, Iob. Christ.</i>
<i>Macrores, fratres.</i>	<i>Merula, P.</i>	<i>Neldenius, Iob.</i>
<i>Magirus.</i>	<i>Meyfarthus, Iob. Matth.</i>	<i>Neoptolemus.</i>
<i>Major, Jacob.</i>	<i>Mezlerus, I. B.</i>	<i>Neuius, Iob. Chr.</i>
<i>Major, Georg,</i>	<i>Micrelius, I.</i>	<i>Neumannus, I. G.</i>
<i>- Job. Joachim.</i>	<i>Mincius.</i>	<i>Neuserus, Bruno.</i>
<i>Majoragius, Joh. Ant.</i>	<i>Miraeus, Aubert.</i>	<i>Nicephorus.</i>
<i>Majus, J. B.</i>	<i>Misander, uid. Adami I.</i>	<i>Nicol. Angelus Caferrus.</i>
<i>Manlius, Job.</i>	<i>Sam.</i>	<i>Nigronius, Iul.</i>
<i>Manutius,</i>	<i>Mola,</i>	<i>Nisaens, Iob.</i>

*Nolscho-*

*QVORVM IN HOC OPERE FIT MENTIO.*

Nolschonius, Macu.  
Nonnemo.

O.

Occo.  
Oecolampadius.  
Oederus, Georg. Lud.  
Oldermann, Ioh.  
Olearius, Ioh.  
- Ioh. Christoph.  
- Ioh. Gottfried.  
Onuphrius.  
Origenes.  
Osiander, Ioh. Andr.  
- Lucas.  
Orthonus.  
Ortius, Ioh. Rapt.  
Otto, Thabor.  
Ouidius, Casimirus.  
Ouidius.  
Outhouius, Gerhard.  
Ouuenus.

P.

Palmerius.  
Pancirollus.  
Panuinius.  
Pantaleon, Henr.  
Papebrochius, Dan.  
Pappus, Ioh.  
Paracelsus.  
Parauicinus, Vinc.  
Parrhesiander. (al. Rüdi-  
ger.)

Parthenius, Bernb.  
Patenus, Ioh.  
Pauli, Simon.  
- Theodor.  
Peirescius.  
Perisanus, Iac.  
Petavius, Dionys.  
le Petro.  
Petri, Suffrid.  
Petrus a S. Prudone.  
P. Pezius, Bernb. Ord. S.  
Bened.  
Pezelius, Christoph.  
Pfaffius, Matth. Christ.  
Pfefferkorn, Georg. Mich.  
Pfeifferus, August.  
Pflügerus, M. Georg.  
Philippi, D.  
Pilefus.  
Placcius, Vinc.  
Platina.  
Plato.  
Plautus.  
Plempius.  
Piccartus, Mich.  
du Pin, Elies.  
Pindarus.  
Pippingius, Henr.  
le Pippre, d' Antoine.  
Pirckenheimerus, Bilibald.  
Pistorius.  
Poetius, Ioh. Chr.  
Polyander, Ioh.  
Politianus, Angel.  
Polybius.  
Pontanus, Iac.

Popeplount, Th.  
Porta, Connid.  
Postivizius, Ioh. Henr.  
Poffeinus.  
Prackius, Hilarius.  
Pmetorius, Abdias.  
- Michael.  
- Stephanus.  
Pregitzerus, I. W.  
- Georg. Conrad, fi-  
lius.  
Prideaux, Ioh.  
Prinz, Wolffg. Caspar.  
Prirescius, Nic. Claud.  
Fabric.  
Pritius, G.  
Probus, Anton.  
de Proß, Hadrianus.  
Prucknerus.  
Pungellenius, Abr.

Q.

Quadius, Matthias.  
- Mich. Fried.  
Quand.  
Quetif, Jacob.  
Quenstedt, I. A.  
Quinos, Bruno.  
Quintilianus.

R.

Ræmundus.  
Rambach, I. Iac.  
Ramirus, I.

INDEX II. ELENCHVS AVTORVM,

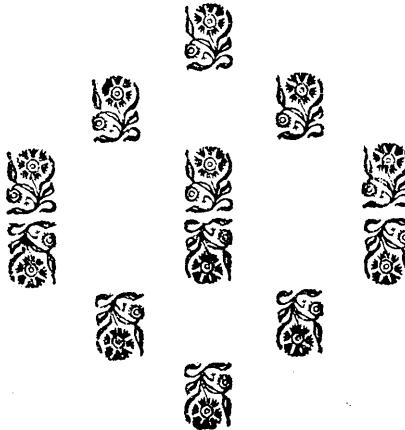
Ramus, Petr.	Rothius, M. Friedr.	Schmidius, J. Andr. Abb.
Raphelius.	Rothschüzius.	Helmst.
Rapinus, Renat.	Rüdiger.	Schnepfius.
Rappoltus, Friedr.	Rudrauff, Kil.	Schoockius, Mart.
Rauifius, Textor.	Rumetsch.	Schopfius.
Raupach, Bernh.	Rumpaeus.	Schottius, Andr.
Raynaudus, Theoph.	Rungius, Chriſt.	Schraderus, Friedr.
Rechenbergius, Adam.	S.	Schroederus, Matth. Joh.
Reimannus, Job. Hyppolit.	Sagittarius, Capp.	Schröpferus, Georg. Fried.
Reinesius, Thom.	Saldenus, Guilielm.	Schudtius.
Reinhartus, Luc. Fried.	Salmonius, Francisc.	Schufnerus, Job.
Reisnerus, Anton.	Sancius, Francisc.	Schurzfleischius.
Rethmeyer, Phil. Jul.	Sandaeus, Maximilian.	Schüzius, Guilielm.
Reuchlinus, Job.	Sansouir, Franc.	Schwebelius, Job.
Reusnerus.	Sapidus, J.	Schwedlerus, Chriſt.
Rheadinus, Guil.	Saubertus.	Schwenckfeld, Capp.
Rhaw, Ralb.	Saxo, Job.	Schwerinerus, Dau. God.
Rhenanus.	a Saxo, Baribolus.	Schwindelius, G. Jac.
Ribadeneira.	Scaeuius, Sammarithan.	Schwindlerus,
Richea, Dodo.	Scaliger, Josias.	Scipio, Gentilis, Jctus.
Richerius, Edmund.	- Jul. Caesar.	Screuelius, Victorinus
Richterius, Greg.	Schadaceus, Josias.	Scribanius, Carl.
Rithmeyerus.	Scharbau, Henr.	Scriuerus, Petr.
Ritterus.	Schefferus, Job.	Sculetus, Abr.
Riuetus, Andr.	Schelhornius.	Sebastianus, Claudius.
Riuinus.	Scherzerus, J. A.	Sebizius, Michael.
Rosa, Angel.	Scheuchzerus, Job. Jac.	Seckendorff, Vit. Ludwig.
Roderodamus, Erasm.	Scheurlius, Henr. Jul.	Seldius, Job. Chriſt.
Rogiffartus.	Schickardus, Guilielm.	von Seelen, Job. Henr.
von Rohr, Jul. Bernh.	Schilierus.	Seldenus, Fabric. Job.
Rollius, Reinp. Henr.	Schindlerus, Valent.	Selneccerus, D. Nicol.
Romanus, Aegidius.	Schirmbeck, Adam.	Senflius.
Römeltingius, Chr. Anton.	Schlegelius, Christian.	Seneca.
Rosa, M. J. Goubelf.	Schmied, Job, Friedr.	Serarius, Nic.
Rossacus, Alex.		Serpilius, Georg.
Rosweidus, Herib.		Siebar-

*Q*UORVM IN HOC OPERE FIT MENTIO.

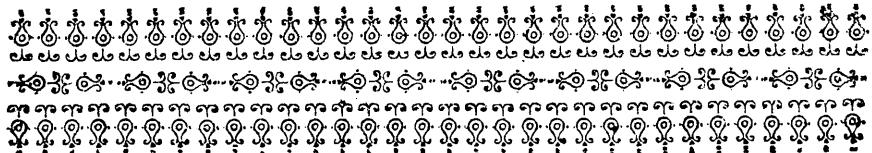
Sichardus, Job.	Talaenus, Andr.	Valerius, August.
Sidemannus, Mart.	Tarnouius.	Valesius, Henr.
Simlerus.	Tellerus.	Varenius, August.
Simon, Richardus.	Teiffier, Ant.	Varilasius.
Sixtus, Seneris.	Tenzelius, Guilielmus Ernestus.	de Varna, Basilius.
Sleidanus.	Terentius.	Varro.
Smeier, Henr.	Tertullianus.	Vasarius.
Sorellus.	Teuto, J. H.	Vaterus, Christ.
Soriuemerius,	Thaburnus.	Vauassorius.
a Sooto, Petr.	Thaumaturgus, Gregor.	Vdenius, J. Chr.
Spalatinus, Georg.	Theodoricus.	Veberus, Job. Bapt.
Spanenberg, Job.	Theophylus.	Vejelius, Elias.
Spanhemius, Friedr.	Thomasius, Christian.	Vejelius.
Spencerus.	- Jacob.	Verbeiden, Jacob.
Spechtius, Dan.	Thuanus.	Verjilius, Polydor.
Spiclenbergerus.	Triphemius.	Vernulaeus.
Spizelius, Theophylus.	uan Till, Salomon.	Vhseus, Erdmann.
Stablius, Georg. Ernest.	Toiffier, Ant.	Viatorius.
Scaphorius, Nic.	Tollius.	de Vienna.
Stengelius, Car.	Toppius, Nic.	Vigneul Mornille.
Sieberus, Georg. Friedr.	Toullierius.	Vincentius, Petr.
Stigelius.	Trichaeus.	Viottus.
Strada.	Tragus, Hieronym.	Virgilius.
Stringa.	Treuer.	Vitalis, Oudericus.
Struue, Burchard. Gotth.	Tribecchouius, Adam.	Vitringa, Campego.
Syekius, J. Samuel.	Triphemius.	Viues, Ludou.
Sturmius, Jacob,	Troppanegrus, Gottlieb.	Vockerodt.
Suetonius.	Tschanterus, Job. Christopher.	Voëtius, Gisbert.
Sylburgius.	Valdisaeus, Alphons.	Voglerus, Valentin. Hen-
Sylaius, Jacob.	de Valenzia, Gregor.	ricus.
- Zacharias.	de la Valente, Cardinalis.	Vogtius, Job.
Surius.		Volckmannus.
Swercius, Fr.		Vopiscus.
T.		Vossius, Gerb. Job.
Taubmannus, Fried.		Vfferns.

INDEX II. ELENCHVS AVTORVM, QVORVM IN HOC &c.

W.		X.
<i>Wagenfeilius, Johann</i>	<i>Werdeckius.</i>	
<i>Christ.</i>	<i>Wesenbecius.</i>	
<i>Wagnerus, Marc.</i>	<i>Wesphal. Andr.</i>	
<i>Walchius, J. G.</i>	<i>Wheat, Degor.</i>	
<i>Waltherus, Georg. Christ.</i>	<i>Whitby, Daniel.</i>	
<i>sophor.</i>	<i>Wicquefortius.</i>	
<i>- Michael.</i>	<i>Wiedeburgius, J. B.</i>	
<i>Waltonius, Brian.</i>	<i>Wielni, Hieronym.</i>	
<i>Wedelias, Georg. Wolff.</i>	<i>Wilckius.</i>	
<i>Wegmerus, Godofr.</i>	<i>Willichius, Iod.</i>	
<i>Wegnerus, Gottlieb.</i>	<i>Wimpfelingius.</i>	
<i>Weigelius.</i>	<i>Windeckius, Ioh. Paul.</i>	
<i>Weisbachius, Christ.</i>	<i>Wittenus, Henning.</i>	
<i>Weissius, Christian. Henr.</i>	<i>Wittichius, Hieron.</i>	
<i>Wellerus, Hieronym.</i>	<i>Wockenius, Franc.</i>	
<i>- Jacob.</i>	<i>Wolfius, Hieronym.</i>	
<i>Wendlerus, Johann. Christ.</i>	<i>- Ioh. Christ.</i>	
<i>sophor.</i>	<i>a Wood, Anton.</i>	
	<i>Wuchnerus, Iohann. Frier-</i>	
	<i>deric.</i>	
		<i>Xenophon.</i>
		Z.
		<i>Zaberus, Matth.</i>
		<i>Zanachius, Iac.</i>
		<i>Zanchius, Basil.</i>
		<i>Zeibichius, Christ. Henr.</i>
		<i>Zeidlerus, Melch.</i>
		<i>Zeilerus, Mart.</i>
		<i>Zeifoldus, Liebmann. Philippus.</i>
		<i>Zennerus, Georg.</i>
		<i>- Gottfried.</i>
		<i>Zepperus, Wilb.</i>
		<i>Zeumerus, Ioh. Casp.</i>
		<i>Zieglerus, Casp.</i>
		<i>Zigonates, Ioh.</i>
		<i>Zwingerus, Theod.</i>



INDEX III.



### INDEX III.

## Rerum & Verborum, Ordine Alphabetico congestus.

### A.

**A**dolescens, antequam ad ministerium ordinetur, prius in schola est exercendus.  
*pag. 211.*

Adhortatio de lectione systematum theologiae. *62. 63.*

Aduersariorum scripta, quomodo sint legenda. *33.*

Aegyptiorum Monachorum processus fuerunt breues. *15.*

Agricolae, Rudolphi, libros duos de inuentione erudite scriptos commendat Melanchthon. *131. 132.*

Ancusani oratio de ordine studiorum legi meretur. *6.*

de Ancharano, Jacobi, processus Luciferi contra Jesum, cum commentario Ayreri. *167.*

Andreae formula concordiae refutat omnes haereses contra formulam concordiae, & Calvinistarum de S. Coena. *38. 39.*

An ministros ecclesiae decet armata alere & agriculturam exercere. *216.*

An ministri ecclesiac philosophorum & philologorum scripta legere debeant, aut sint omnino exterminandi. *194.*

- an poësin exercere debeant. *89.*

- arbores plantare. *217.*

- pingere. *210.*

- tornare. *208.*

Aphorismi Hippocratis, laudibus eximiis maestantur. *174. 175.*

Apophthegmata Erasmi. *108.*

Argumenta contra aduersarios fiant in forma Syllogistica. *33.*

Aristotelis logica omnibus reliquis praferenda. *127.*

- est prolixa & obscura. *129.*

Arnoldi decus Magdeburgense. *76.*

Ars syllogistica hodie perperam tractatur. *33.*

- ratioinandi. *127.*

Augu-

INDEX III.

Augustini requisita candidati ministerii. 29.

Ayreri commentarius in de Ancharano processum Luciferi contra Jesum. 197.

B.

Bartholini praecepta de quiete ad studia pertinentia. 204. 205.

Biblia, quomodo sint legenda. 18.

Bibliorum lectio quotidiana theologo summe necessaria. 17.

- lectio cursoria, qualis esse debet. 20. 21.

- Versio vulgata latina. 22. 23.

- Lutheri. 21.

Bibliotheca, qualis Min. V. D. comparanda. 193.

- Dubboisiana. 161.

Brentii Apologia Confessionis Würtenbergicae. 37.

- Commentarius in Esaiam. 52.

- in Matthaeum. 53.

- Elogium. 37.

- Epistolae ad Romanos. 54. 55.

- Explicatio Psalterii. 53.

- Homiliae. 52.

Brounista, in Anglia cum uehementia & intemperie orant. 14.

Buch, das grosse uon Tübingen. 85.

Bugenhagii & aliorum querelae de Bibliothecis & eorum abusu. 194.

C.

Caluinistarum argumenta de S. Coena refellit D. Jac. Andreae. 38.

Candidati Ministerii ante examen ad ministerium testimonia de progressu in Hebraicis & Graecis exhibere debent. 29.

a Castro, Roderici, Encomium. 175.

Chemnitius commendatur. 35.

Chronologia Hornii. 147.

Chytraeus sibi gratulatur, si moribundus aliquid didicisset. 198.

Cicero de oratore. 138. 139.

- dissertatio elegantissima Halbaueri, de eo. 14.

- ejusd. Rhetorica. 137.

Cognitio herbarum, V. D. M. in pagis degentibus utilis. 179.

Colloquia Erasmi. 100.

- priuata inter fratres fiant latino sermone. 200.

Cominaei uita. 84.

- Epitaphium. ibid.

Wicquefortii sententia de eo. 85.

Com-

RERVM ET VERBORVM.

Commentarii Postillis praeseren-  
di, sincerorum nempe Theo-  
logorum. 145.

- ut & loci communes legen-  
di. 42.

Compendium veritatis Hugonis  
Argentoratensis, juxta men-  
tem Val. Herbergeri. 151.  
- uariae sententiae ueri autoris,  
quia incertus. 153.

- Heerbrandi in graecam lin-  
guam uertit Martinus Cru-  
lius, 58.

Conseruatio sanitatis praescribi-  
tur. 73.

Conuiuia sodalia non sunt inter-  
dicenda. 211.

Cypriani, C. S. Theol. Gothani  
incomp. Historia Ecclesiasti-  
ca commendatur. 80.

D.

Deambulationes, recreandi  
gratia institutae, V. D. Mi-  
nistris sunt conducibles,  
207.

Demosthenis orationes com-  
mendantur. 140.

Dialectica Philippi commenda-  
tur a Lutherio. 129.

- ejus Encomium Thomasi.  
126. 130.

Si an studium dialecticae & rhe-  
toricae sit abjiciendum.  
126. 127.

Dionysii Areopagitae uita. 69.

Dioscorides Alexandrinus, mi-  
les eruditus, etiam in castris  
reiherbariae incubuit. 182.

- praefuit sanitati Cleopatrae  
& Antonii. ibid.

- Anazobaeus ad differentiam  
nominis, uocatur a Reine-  
sio, Herbariorum Sybilla.  
182.

Disputationes theologicas lege-  
re, utiles. 199.

Durandi uita & epitaphium. 157.

E.

Emtio superflua graecorum  
patrum nullum theologum  
onerare debet. 120.

Enarratio postrema Lutheri Ge-  
neseos laudatur. 45. 46.

- cur ita uocatur. 47.

Epistolae ad amicos latine scri-  
bantur. 102.

Erasmi Roterodami colloquia.  
100. 101.

- rejicit Raynaudus in classem  
scurrarum. 101.

- earum lectionem prohibet  
Lutherus. ibid.

- eorum elogium. 102.

- Epitaphia uaria Erasmi. 105.  
seq.

- liber de copia uerborum. 135.

- Apophthegmata commendat  
Morhofius. 103.

Hb Euan-

INDEX III.

**E**uangelici a Judaeis, hostibus atrociорibus lumen foenerati sunt. 122.

**E**usebii historia ecclesiastica. 75.

**E**xercitium scribendi concinato-ri non negligendum. 141.

**F.**

**F**erberi, M. Joh. *Alt und neues geistliches Ministerium in dem ganzen Herzogthum Württemberg.* 2.

**F**errius, Joh. Wilh. Metensis, decimo aetatis anno, raro exemplo, S. munus suscepit. 144.

**F**iliae ministri ecclesiae, quomodo educandae. 221.

**F**ilios minister ecclesiae primis annis ipse domi instruat. ib.

**F**oersterus Rabbinorum Patronus. 122.

- testimonium Chemnitii de eo. 123.

**F**uchsii Leonhardi institutiones. 172.

- historia stirpium damnatur a Josia Scaligero. 173.

- interpres publicus in germania, Imperatori Carolo V. charus. 173.

**F**raxinaeus, M. Joh Poëta Gothanus compendium Heerbrandi contumeliis perstrigit. 60.

**F**rischlini, Nicodemi, Comoe- diae. 29, 100,

**G.**

**G**ebets-Vortheil. 15.

Germanica lingua, non tam affectata, theologum ornat. 110, 111.

**G**raecus & hebraicus textus debet intelligi a theologis. 26, 27.

Grünbergii dissertatio de saltatione. 206, 207.

**H.**

**H**allbaueri dissertatio elegan- tissima de Cicerone. 141.

Halloon, Petri, judicium de scri- ptis patrum. 70.

**H**ausnetler. 217.

**H**eerbrandi compendium con- vertitur a Crusio in graecam linguam. 58.

- mittitur Constantinopolin & Alexandriam. 59.

- uita. ibid.

**H**erbariorum Sybilla. 182.

**H**erodianus historicus. 120.

**H**eßens teutscher Gärtner, fol. ib. Hippocratis Aphorismi, omnibus medicis utiles. 174, 175.

**H**istoria Magdeburgica. 75, 76.

- Ludouici Lycii editio est su- gienda. 76.

- historiae continuatio Schmī- diana. 75.

**H**istoriarum ecclesiasticarum fe- cito jucunda & utilis. 73.

**H**istorici profani, qui legendi so- Hoepf-

Höpsnerus, M. Tobias, oratio-	
nem dominicam ante praela-	
tionem uerborum S. scriptu-	
rae improbat. 14.	
Homeri Elogium. 171. 174.	
Horatius, & laus scriptorum suo-	
rum. 92.	

I.

Ignatii Antiocheni epistolae,	
cum judicio Tenzelii de his.	
69.	
Institutiones Justiniani theolo-	
gus legere potest, ut termino-	
rum & regularum non plane	
sit ignarus. 166. 167.	
Institutionis religionis christia-	
ni Lucae Osiandri. 62.	
Jouianus, Joh. Pontanus. S. J. su-	
perat styli & elegantiae puri-	
tate multis modis Erasinum.	
106.	
Jouii, Pauli, scripta & judicia di-	
uersorum apud Eusebium	
sunt legenda 81.	
Itigii, Thom. bibliotheca pa-	
trum apostolicorum commen-	
datur. 119.	
Justiniani institutiones. 166.	

L.

laus Almae Tubingae. 2.	
Latina lingua ab Horchio,	
uocatur lingua Anti-Chri-	
sti. 201.	
Lexicon sanctorum. 163.	

Liberorum mores non sint inci-	
uiles. 222.	
Lieblerus, Georg. 187.	
Librorum missalium catalogus	
uarius. 160.	
Libros medicorum theologus le-	
gere potest 169.	
Lingua Anti-Christi. 291.	
Linguae latinae encomia uaria.	
202.	
Linguarum studium utilissi-	
mum. 114 - 116.	
Literae sacrae, non ut profanae	
perlegendae. 19.	
Loca communes sunt legendi. 55.	
- quomodo a M. V. D. sunt in-	
stituendi. 192. 193.	
Logicarum uariarum commen-	
datio. 127. 128.	
Lombardus, Petr. Doctor irre-	
fragabilis. 140.	
- Lutheri judicium de ejus scri-	
ptis, & aliorum. 150.	
Lomeieri judicium de uastis bi-	
bliothecis. 105.	
Lucubrationum noxae. 74.	
Lutheri Tomi Jenenses reliquis	
editionibus praefferendi. 50.	
- scriptorum encomium. 27.	
- commentatio in Genesim	
prae omnibus Lutheri scri-	
ptis laudem meretur. 47.	
- ejusd. posterior commentari-	
us in Epist. ad Galatas re-	
censetur. 47. 48.	
- it. locus de justificatione. 48.	
Hh 2	M. Ma-

M.

- M**asii, Andreae, testimonium de scriptis Lutheri. 72.  
 Meditationes ante recitationem orationis dominicae. 13. 14.  
 Medlerus hebraica primum didicit, cum aliquot annos uersatus in ministerio. 27.  
 Minister ecclesiae diem claudat precibus. 224.  
 - quomodo oeconomica curare debeat. 216.  
 - suam familiam & liberos suos ad pietatem educet & domi ipse instruat. 218. - 220.  
 - quid in precibus petere debeat. 12.  
 - num illaesa conscientia, cum nec otium, nec media desint, librorum lectione abstinere possit. 198.  
 - an poesin exercere debeat. 89.  
 Ministri V. D crebro latine loquantur. 201.  
 - uestitus sit honestus. 219.  
 Ministro V. D. quiete opus est. 204.  
**M**oller, Dan Guil. dissertationes variae recensentur. 81.  
 Musica ad recreationem multum prodest. 210.  
 - laudatur eximie a Luthero. ibid.  
 - reddit homines mansuetiores. ibid.

N.

- N**aucleri, Joh. historia, *ist vor zeiten das grosse Buch von Tübingen genannt worden.* 85.  
 - ejus uita. 85. 86.  
 Nicephori historia, quia est fabulosa, attente est legenda 77.  
 - ad anilem superstitionem usque credulus fuit Nicephorus. 76.  
 Noli negligere gratiam, 1. Timothy IV, 14. explicatur. 3.  
 Nouum testamentum Minister V. D. exakte intelligere debet, 117.  
 Nulli autores magis alliciunt, quam Rabbini. 122.

O.

- O**learius, Joh. Gottfr. in bibliotheca ejus ecclesiastica ridiculus occurrit error typographicus, P. II p. 8. pro uoce Metrico : *Meretricum*.  
 Opinio quorundam de scriptis Lutheri. 50.  
 Oratio dominica, precum optimus est epilogus. 14.  
 Origenes sacras literas in meras transformauit allegorias, uel potius deformauit. 71.  
 Osiandri, D. Lucae, Centuriae Magdeburgicae. 78. 79.  
 - scripta a Duce Würtenberg. confirmantur. 39.  
 - insti-

RERVM ET VERBORVM.

- institutio religionis christiana.	62.
- uita.	38.
Ouidii uita.	92.
- judicium de eo Balbini.	ibid.

P.

<b>P</b> appi, Joh. epitome historiae ecclesiasticae.	77.
- elogium.	78.
Pastor ecclesiae domui suaे bene praefit.	218.
Patrum scripta suos habent nae- uos.	70.
- an & quomodo sint legenda.	65. 67.

Philosophica ex scholis minister V. D. repetere debet.	183.
- sine philosophia theologia stare non potest.	184.

Philippi dialectica.	29.
- Rhetorica.	133. - 135.
Platina Cremosensis, du Fresnoy judicium de eo.	87.
- Anweisung zur Historie.	ibid.

- epitaphium ejus.	88.
Plautus & Terentius, de illis ua- ria congesserunt judicia Sagittarius, Heumannus, Vauafforius.	
- Plautus est nimis impurus.	96.
- cum notis Taubmanni	ib.
- torius Criticae speculum ue- re dicendum esse, existimat Alstedius.	98.

Poëtarum lectio utilis.	88. 90.
Polemicorum scripta sincerorum theologorum sunt legenda, ut & aliorum.	37. 35.
Polemicum studium difficultum.	41.
Pontani imaginem ex aere confectam, Rex Alphonsus, Neapolitanus, inter res suas preciosissimas ostendere solitus est.	107.
- Epitaphium ejus.	108.
- unico tantum cibo uititur, & cur.	ibid.
Posewizii, Joh. Henr. metaphysica theologica.	148.
Postillis commentarii sacri sunt praeferendi.	143.
Prachius, Hilarius, Diaconus Goldbergenfis, ob fanaticos errores, quibus se immiserat, munus S. abdicauit.	196 197.
Praesentia ministrorum V. D. in conuiuiis, plures excessus euntur.	22.
Precatio matutina Stigelii.	225.
- uesterpertina.	ibid.
Preces in omnibus studiis praemittendae.	9.
- quomodo instituendae.	ib.
Precibus minister V. D. diem claudat.	224.
Priuata studia, quomodo insti- tuenda.	5.
Profani historici, qui legendi,	
-	80. seq.
Hh 3	grae-

INDEX III.

- graeci legendi. 120. 121.
- Purpurati cuiusdam ecclesiae  
Romanae testimonium ege-  
gium de commentatione Lu-  
theri in Genesin. 47.

**Q.**

- Q**uilibet sit suus ipse medicus. 182.
- Quilibet uerborum suorum o-  
ptimus interpres. 57.

**R.**

- R**abbinorum lectio, nullius u-  
sus existimatur a Clerico. 125.

- Wagenseilii judicium de iis.  
ibid.
- Eccardus, Melch. lectionem  
nimiam Rabbinorum epi-  
grammate perstringit. 126.

- Rationem formandorum studi-  
orum praescribit Praetorius. 5.
- Recreaciones licitas minister ec-  
clesiae quaerat, & quales esse  
possunt. 207. 208.

- Reusnerus commentarios judae-  
orum damnat. 223.

- Rhetorica theologo maxime ne-  
cessaria. 134.
- Ciceronis. 137.
- Philippi. 133. 135.

**S.**

- Speritus esse debet. 127.**

- Sacrae literae, quomodo sint le-  
genda. 10.

- scripturae studium cum uete-  
rum linguarum studiis con-  
jungendum. 28.

- Sanitatis conseruatio praescribi-  
tur. 73.

- Schola Salernitana, unde nomen  
acepit. 177.

- illustratur ab Arnoldo de  
Villa noua, scholiis. ibid.
- titulus est: Opusculum de  
conseruanda bona ualeu-  
dine, ad regem Angliae,  
Venet. 1573. ibid.

- hodie euiluit, & per jocum  
Schola Salbaderiana uoca-  
tur. ibid.

- Lebenwaldi translatio miser-  
rima. ib.

- Scholaistica Chronologia Hor-  
nii. 147.

- Schroederi, Matth. Georg. ju-  
dicium de iis, qui totum uitae  
tempus linguis orientalibus  
impendunt. 124.

- Schwindleri, Jacob, *uollständige  
und reale Pfeifer-Bibliothecque*,  
44.

- Scripta aduersariorum, quomo-  
do legenda. 33.

- poëtarum. 65. - 67. 71.
- minora patrum quilibet lege-  
re potest. 67.

- profana. 120. 121.

- Sculterus, Dan. Seuer. 186

Ser.

*RERVM ET VERBORVM.*

- Sermones discipuli, de miraculis virginis Mariae, autor hujus libri est Joh. Herold, aliquando etiam scribitur Joh. Herlot. Ord. Praedicat. 161.  
 - cur nomen discipuli libro addidit. 162.  
 Sine discrimine ordinum homines aliquam notitiam sacrarum linguarum habere par est. 26.  
 Sleidani commentarius de statu religionis tempore Caroli V. in fol. omni aere comparandus. 82.  
 - describit uitam Cominaei. 84.  
 a Sooto impugnat articulos fidei contra theol. Würtenbergenses. 37.  
 Stephanus Henr. 204  
 Stigelii precatio matutina & uespertina. 225.  
 Studia fiant ordine & decenter. 5.  
 - historica & profana, quibus horis & quando facienda. 72. 74.  
 - priuata, quomodo instituenda. 5.  
 Studiis priuatis, quando incumbendum. 196.  
 - linguarum utilissimum. 113. 114.  
 - polemicum pulcherrimum, sed difficillimum. 41.  
 Summa Angelica. 154.  
 - maxime existimationis liber. 155.  
 - autor. 156.

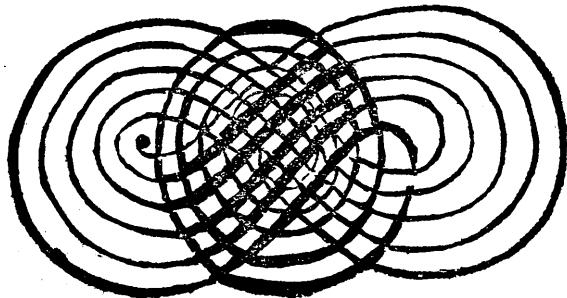
- Sybilla herbariorum. 182.  
 Syluii, Jacobi, laus & epitaphium 176 177.  
 Systema unicum sibi eligat studiosus theologiae, quo per totam uitam uti possit. 64.  
 - systemata, quomodo sint legenda. 62. - 64.

**T.**

- T**erentii urbanitas in suis co-moediis laudatur. 94.  
 - praefertur Plauto. 96.  
 - editio cum notis Boecleri optima. ibid.  
 Theologiae Canditati ante examen & ordinationem hebraicam & graecam linguam sint edocti. 29.  
 Theologia scholastica, de pretio illius uid. Meisnerus, Henr. Müllerus, &c. 145.  
 - non omne, quod scholasticum est, statim contemendum. 147.  
 Theologi inueniuntur uix centum, qui sacra Biblia per totam uitam semel attente perlegerunt. 17.  
 - multa lectione copiosam docendi materiam colligere debent. 4.  
 - nouum testamentum exacte intelligere debent. 117.  
 - nomine indigni, qui historiam

INDEX III. RERVM ET VERBORVM.

am ecclesiasticam non exco- luerunt.	79.	gularis de doctoribus schola- sticis &c.	147.
Thomas de Aquino, autor sum- mae Angelicae.	155. 156.	Tubingae Almae laus.	2.
Thomasius, Christianus, laudat Logicam Chytraei.	130.		
Thurinorum translatio bibli- rum uitanda.	30.	V.	
Tomi Lutheri Jenenses, praecae- teris optimi, eur?	50.	Vigiliae antelucanae & matu- tinae sanitatis causa, no- cturnis praeferendae.	205.
Tragus, Hieronymus, siue Bock, epigrammate exornatur a Joh. Sapido.	180.	Vita Dionysii Areopagitae.	69.
- epitaphium ejus Hornbaci positum.	181.	Vitae patrum liber.	163.
- bibliothecam ejus possidet Rex Poloniarum, FRIEDER. AVGVST.	ibid.	- lexicon sanctorum lingua germanica loco uitarum pa- trum sufficere potest.	163.
Translatio bibliorum Thurino- rum uitanda.	30.	- ut legantur cum grano salis, dignas judicavit Lutherus.	164.
Tribecchouii, Adami, liber sin-		ibid.	
		- praefatione muniuit D. Ge- orgius Major.	ib.
		Vortheil des Gebets.	15.



*APPENDIX*  
ALIQVOT  
DISSERTATIONVM  
ET  
EPISTOLARVM  
CVM *RARIORVM*, TVM *MSTARVM.*





# I.

## Breuis discendae Theologiae Ratio Autore Philipto Melanchthonē (\*).

**I**llud initio praestandum est, ut textum Bibliorum familiarem habeas. Quia in re meum consilium est, ut mane, postquam surrexisti, & uesteri, cum cubitum ire uoles, legas, tanquam orandi causa, unum atque alterum caput. Ita tota Biblia ordine legenda: & si quis occurrit obscurus locus, quaerendus est interpres.

Et

(\*) Consilium hoc Viri in his etiam literis summi legitur Tom. I. opp. *Vit. 1580. in fol. editorum p. 35. sqq.* de ipso autore, ut MELCH. ADAMI, THAVNVM, TESSIER, SECKENDORFIVM, BAYLIVM, alios taceam, plura nec dicere, nec requirere opus est; quam elegantissimo *de vita ejus commentario* dedit JOACH. CAMERARIVS, qui titulo narrationis diligentis & accuratae utique dignissimus est, & magnorum uirorum historias scripturo in exemplum proponi debet. Hinc e latina hac descriptione uitam Philippi graeco carmine comprehendit JOH. MELAS Lesnic. *Vit. 1571. 8.* Editus ille est CAMERARII Commentarius prima uice Lips. 1566. in 8. quam editionem reliquis facile praetulerim ob

summam in ea adhibitam accuratioris & aliquot epistolas in fine additas: et si altera *Hag. Comit. 1655. in 12.* nitida satis sit, & tertia splendidior a FRIED. BENED. CARPZOVIO *Lips. A. 1696.* curata, cuius etiam notae in h. I. non spernendae in manibus amici MStae latent. Imagine praeterea Philippi & elencho capp. haec postrema gaudet. Addo de illo jocum uxoris Comitis CAPLIERII, quae, cum ipsi ostenderetur, *dieser*, inquit, *hat sich ganz mager geglaubt.* apud GOD. ZENNERVM in *gelehrten Nouellen Anni 1696. p. 1521.* Etsi autem CAMERARII narrationem certatim & merito collaudent uiri undiquaque doctissimi. u. D. G. MORHOFIVM in *Polybist. Lit. Tom. I. Lib. I. c. XVIII. p. 243.* ANT. TEIS-

## 2 BREVIS DESCENDAE THEOLOGIAE RATIO

*Et simul obiter sunt excerptae praecipuae sententiae, quae sunt in locos communes dirigendac, qui contineant summam doctrinæ Christianæ. Nomenclaturam talium locorum alicubi edidi; & sumi posunt ex meis locis.*

*Præterea danda opera est, ut informes tibi methodum aliquam, in qua sit summa doctrinæ Christianæ. Et ad hanc accommodanda est Epistola Pauli ad Romanos: haec enim propemodum est methodus totius scripturie, quia disputat de justificatione, de usu legis, de discrimine legis & Euangelii; qui sunt præcipui loci doctrinæ Christianæ. Quanquam & Christus tradit methodum his uerbis, cum jubet prædicare poenitentiam & remissionem peccatorum: hic enim poenitentiam seu timorem, seu contritionem & fidem complectitur, quae credit remitti peccata.*

*Sumas igitur certam aliquam tibi horam, aut si libet, duas, ad legendarum epistolam ad Romanos. Hic diligenter expendendae sunt omnes sententiae, & considerandum, quid in utramque partem dici possit. Et quaerenda certa Pauli sententia, obseruanda series argumentorum & propositionum: hac lecta, postea accipienda est in manus epistola ad Galatas, cum commentario, qui & ipse ueluti methodus est. Post hanc & Colossenses legendi cum commentario meo, in quo etiam uolu complecti præcipuos locos. Juberem & meos communes locos legere, sed multa sunt in illis adhuc rudiora, quae decreui mutare. Facile tamen*

---

TEISSIER les Eloges des hommes sauans  
P. I. p. 449. qui une piece incomparable uocat. ISAAC. CASAVBON. in epistolar. opere ab Almelouenio Roter. 1709.  
fol. ed. epist. 740. pag. 431. HVBERT.  
LANGVETVM in epistolis ad J. Camerarium a Ludouico Nepote ed. Lips. 1685.  
in 12. ep. XV. p. 28. Habet tamen in eo, quae desideret C. SAM. SCHVRZFLEISCHIVS, quod quaedam scripsit, ut accepit, non certe omnia ad his-

riac fidem. in epist. selectioribus epist. 379.  
p. 425. ed. 2dae Vit. 1712. Quicquid ejus fit, consilium tamen hoc Melanchthonianum non inutiliter cum Osiandrinio conferri posse existimo. Quaedam etiam in Camerarii narratione uel illustrari uel suppleri possunt ex nuper admodum editis a J. JVSTO VON EINEM Melanchthonianis, Helmst. in 8. 1730.

*men intelligi potest, quid mihi ibi displiceat ex meis Coloffensibus, ubi locos aliquot mitigauit (\*). His diligenter lectis, habebis quasi summam doctrinae christianaæ. Facile igitur intelligi jam caeterae epistolæ Pauli poterunt, quia subinde idem docet.*

*Deinde legendum euangelium Matthæi aut Lucae. Aique hic uidendum, quomodo accommodanda sint omnia, & in locos illos communes includenda, ubi Christus loquatur de poenitentia seu timore, ubi de fide, ubi de oratione, ubi de caritate, ubi de rebus externis seu ciuitibus, de magistratibus, ubi de traditionibus humanis, ubi de sacramentis, ubi discernat legem ab euangelio, euangelium a politica prudenter, ubi de cruce loquatur, ubi commendet ministerium uerbi, ubi ecclesiam describat.*

*Postea legendum euangelium Johannis, quod magna ex parte continet conciones Christi de fide & justificatione.*

*Instruendus est & libellus articulorum fidei, de trinitate, de creatione, de duabus Christi naturis, de peccato originali, de libero arbitrio, de justitia, de ecclesia, de clauibus. Hic libellus pene similis erit locis communibus. Sed tantum breuiter debet tenere sententias, quae probent articulos seu dogmata, sicut ego institui Enchiridion, cuius exemplum ab iis, qui audiuerunt, petere potes.*

*Post-*

(\*) Hoc Philippo in more positum erat, ut nunquam sibi ipfi satisfaceret, qui pluribus aliis. Semper scripta sua mutabat, retexebat, corrigebat, augebat. Illo ipso tempore multa jam & multoties in locis suis theologicis emendauerat, aut potius immutauerat, nec pauca in deterius: & tamen plura adhuc desiderabat. In epistolam ad Colossenses scholia edidit, quae 529. a J. JONA in germanicam linguam translata LYTHERVS in

praefixa praefata uehementer laudat. Commentarium autem prolixiorē a se scriptum in hanc epistolam, & aliquoties recognitum locupletatumque, in P. IVtam etiam operum suorum p. 324. relatum hic, credo, intelligi uult. Videsis de utroque SECKENDORFIVM in his. Luther. Sect. XIX. §. LIV. p. 149. ubi per errorem a J. JONA latine uersus scribitur, quem latino idiomate primum Melanchthon ediderat.

*Postquam sic praeparatus es in nouo testamento, cognoscendum est & uetus. Et accipiendus in manus unus aliquis liber, qui diligenter legatur.*

*Vellem initio legi Genesin cum enarratione, postea Deuteronomion cum enarratione, deinde Psalterium. Et in iis diligenter uidendum est, quomodo & haec quadrent ad locos illos communes, qui summam doctrinae christiana continent. Nam in iis libris eadem est de fide, de timore, de cruce doctrina, quae est in euangelio. Nec tantum excerptae sententiae de moribus, sed majus quiddam requirendum est, uidelicet doctrina de priori tabula, de timore Dei, de fide seu fiducia & justitia erga Deum. Quacrendae promissiones & comminationes.*

*Haec tum demum intelligi poterunt, cum aliquis in uita usus accedit, cum tentatio exercebit animum, & orare coget: neque unquam tamen desunt orandi occasiones.*

*Ac diligenter in Psalterio discernendi sunt Psalmi. Alii continent prophetias, alii sunt deprecations tantum, alii continent praecepta, alii continent promissiones. Haec genera facile animaduertet uel mediocriter peritus literarum communium, & sciet, quomodo reponendi sunt in locos communes, de quibus supra dixi. Post Psalterium legendi sunt Prophetae cum enarrationibus, ut Jonas, Zacharias &c. hic uidebis, quomodo autor illarum totam rem ad communes illos locos transferat, de quibus supra dixi.*

*Proderit etiam conferre alios interpretes, ut uideas quam inepti sint illi, qui non norunt rem ad illos locos de fide &c, reuocare. Deinde lecturus reliquos Prophetas, non difficulter intelliget eos: Sciet enim, eos partim arguere peccata, seu legem docere, partim uaticinari de Christo, seu euangelium tradere & consolari conscientias.*

*Refert tamen omnia aut ad doctrinam de poenitentia, aut de fide seu fiducia erga Deum, aut de cruce, aut de aliis locis cognatis. Nonnihil tamen adjuuabitur in iis etiam a diuo Hieronymo (\*), non-*

---

*E (\*) De HIERONYMO euoluat, cui R. COCVM, DVPIN., CAVEVM, RIVE-  
uolupe est BELLARMINVM, LABBEVM, TVM, OVDINVM, OLEARIVM ceteros-  
que*

*nonnihil a Lyrano (\*), qui satis diligens est in historiā. Et qui sciet omnia ad locos communes referre, huic nihil opus est quaere-re multos sensus. Hoc potius agat, ut certam quandam sententiam*

con-

que de patrum scriptis, uitis & editio-nibus differentes: Solius hic addo ERASMI acerrimi & intelligentissimi harum rerum censoris judicium: Hieronymus ad omnem dicendi facultatem parandam appositus est, ardens in comitandis affectibus, sed quoniam presby-ter tantum erat, non episcopus, in concionando se se nunquam exercuit. in Ecclesiaste L.II. p.716. opp. Tomo V. qui liber est uere aureus & a pluribus diligen-ter uolui reuoluique meretur, quam fieri solet. Prod. etiam seorsim Raf. 1535. 8. & copiose de eo differit M. GIBERT in *jugemens des sauans sur les Rhetoriqu.* T. II. p. 160. sqq. confer. ta-men cum hoc judicio, quae bene mo-nent LVTHERVS in consilio studii iheol. HIER. WELLERI saepius edito, u. p.16. ed. Vitemb. 1727. J. HENR. HOTTIN-GERVS in bibliothecario quadripartito L. II. c. I. p.212. & J. CHRISTOPH. MEHL-FÜHRERVS in corona C. PP. p. 107. sqq.

(\*) NIC. DE LYRA ab iisdem, quos nominaui, satis quoque descriptus, prouerbio locum fecit: *Si Lyra non hymasset, Lutherus non saltasset.* Et ho-norificum etiam LVTHERI de ejus ex-positione bibl. literali & morali extat ju-dicium, uid. de utroque CHR. KORT-

HOLTVM in hist. eccl. P. XIV. §. VIII. p. 567. Nunquam uero eum Judae-um, quod uulgo ferunt, & D. J. J. RAMBACHIVS, quod mireris, etiam credit in inst. hermeneut. S. Lib. III. c. IX. p. 680. fuisse erudit ostendit celeberrimus D. MICH. HENR. REIN-HARDVS, quem nuper magno coetus purioris bonarumque literarum ma-lo fatis concessisse animitus doleo, in pentade conatuum sacrorum. Obseruat. III. p. 147. sqq. Editione utor 4. Vo-lum. fol., quam primam esse existimo, quod sine die & consule sit. Plura habent SIXTVS SENENS. in bibliothec. S. L.III. p. 187. & L.IV. p. 276. J. FRID, MAYERVS biblioth. bibl. pag. 54. sqq. RICH. SIMON. historia crit. comment. S. S. p. 44. 353. ed. german., in historia crit. uet. test. c. XI. p. 46. ed. lat. 1681. 4. JAC. FRID REIMANN. in hist. lit. german. L.II. p. 213. D. J. GOTTLÖB CARPZOVIVS in introduci. in LL. Canon. uet. test. P. I. cap. I. §. V. p. 6. AVG. PFEIFFERVIS in thesauro hermeneut. Hyp. ad cap. XIV. §. XII. pag. 518. MART. CHLADENIVS in instut. exegeticis pro-legom. §. IX. p. 15. TH. POPEBLOVNT censura celeb. auth. p. m. 299. Unschuld. Nachrichten uom Alten und Neuen. 1703. ord. VI. p. 317. sqq.

*constituat, quae certo conscientiam docere possit de uoluntate DEI: est enim ad usum & ad tentationes comparanda cognitio. Quare non est contaminanda illis ridiculis allegoriis, qualibus delectatur Origenes (\*).*

*In legendis historiis sacris in primis, obseruandum est discrimen legis & euangelii, & tenenda notitia libertatis christiana, ne somniemus oportere nos omnia illorum opera imitari. Ac diligenter discernenda fides est ab operibus. Fides David, Ezechiae, & similium imitanda est. Opera non possunt esse similia, sed sua sunt propinquusque uocatione. Semper igitur animo intuendi sunt principales loci, poenitentia & fides, seu timor & fides, quos nobis commendat Christus, cum jubet praedicare poenitentiam & remissionem peccatorum. Sunt & eligenda exempla politica, quae docent, qualia magistratum debant esse officia. Non est negligenda temporum supputatio, & cetera, quae Grammatici aut Rhetores jubent obseruare. Interim cum sic uersaris in bibliis, interdum legendum est aliquid Augustini: nam is longe praefat aliis ueteribus, praesertim in iis, quae scripsit contra Pelagianos de spiritu & litera. Item contra Julianum (\*\*). Inspiciendus aliquando Hieronymus & alii, ac obseruandum, quid iis desit, aut in qua parte ualent: multa enim continent, quae prudens*

(\*) Nimium allegoriarum in Origeni studium merito taxatur; et si in quibusdam excusari possit uid. J. FRANC. BVDDEVS pecul. *dissert. de allegoriis Origenis Vit.* 1689. & *parergis ejus theologico-histor. inserta p. 141. sqq.*

J. C. cl. V. p. 93. Commendat uero opera ejus V. D. tractatori legenda LVATHERVS in consilio theol. studii Welleriano allegato. Nec dissentit hic ab eo ERASMVS ROT. l. c. p. 715.: qui, Augustinus, inquit, in hoc genere extemporaliter felix est & argutus. Quod autem dulcior est, quam grauior, quod numeris & similiter definitibus gaudet, quodque crebris digressionibus moratur auditorum animos, suae gentis ingenio tribuit uir pius & buonius.

(\*\*) AVGSTINI hos libros reliquis praefert MELANCHTHON, de quibus allegati supra patrum SS. critici legi possunt. Addatur de naeuis ejus, a quibus hi etiam libri immunes non sunt, JOH. SCHOPFIUS in academia

*dens lector non aspernabitur, tametsi leuiter attigerint doctrinam de iustitia fidei.*

Legendi & ueteres canones, ut sciamus, quid decreuerit & constituerit ecclesia, eligendi sunt, qui cum euangelio consentient. Multi sunt politici de ordinationibus ecclesiasticorum rituum, qui quibus de causis facti sint, exponendum est, ut ita accipientur, quemadmodum ceterae humanae leges, neue tribuatur illis ritibus, quod mereantur iustitiam coram DEO.

Denique in tota doctrina ecclesiastica diligenter obseruandum est, quae pars ad spiritualem uitam proprie pertineat, quae pars doceat de ciuili conseruatione, & de politicis rebus. Sciendum, quid ad euangelii doctorem pertineat, & doctrina euangelii procul sejungenda est a politica. Neque tamen improbandae sunt res politicae, sed ut aliae bonae creaturie honore adscienda. Et quia saepe accidit, ut defendenda sint dogmata christiana, praepares te ad id quoque.

Aliquid operae collocandum est in humanis litteris, & exercendus stylus, ut cum opus erit, perspicue explicare possimus controuersias religionis. Et prodest aliquando sumere aliquam controuersiam, eamque accendi & exercendi judicii gratia praescribere. Ac suppeditant nobis multa argumenta hacc tempora. Potes Anabaptistas refellere, qui contendunt a facultatibus discedendum esse, easque in commune conferri oportere. Item, non esse juramentum praestandum magistratibus. Item iustitiam non contingere ex fide, sed ex nostris afflictionibus.

Est etiam & ad perfecte intelligendas scripturas & refutandos hereticos, cognitione linguarum opus. Multae enim controuersiae diuidari possunt, recte cognita natura sermonis & figurarum.

Neque tamen de natura sermonis, & de figuris judicare poterit quisquam, nisi legerit eloquentium hominum scripta, Ciceronis, Linii<sup>(\*)</sup>, Ver-

(\*) LIVIVM, ut reliquos hic praeterem, maxime suis commendare, & publice olim priuatimque habitis tantum non ipsi CICERONI praeferre CONR. SAM. SCHYRFLEISCHIVS. V. D. Mi-

*Virgilii, Terentii, Ouidii, Quintiliani.* Addendi sunt & Graeci, Ho-  
merus, Herodotus, Demosthenes, Lucianus (\*).

Adhaec

D. Minister cum ob lacteum styli elegantissimi ubertatem, tum ob omnis antiquitatis Romanae superstitionisque gentilis apertos quasi in eo fontes legisse debet. Ipsi etiam fortasse sufficerit editio *Gruteriana* per GERH. ARNOLDVM Francof. ad M. curata 1695. in 8. majori. Judicia de eo POPEBLOVNT p. 64. & TOB. MAGIRVS in *Eponimologio Crit.* p. 520. sqq. operose collegerunt, quibus addo SCARDEONIVM in antiquit. Patau. L. I. cl. 3. p. 38. atque de fragmentis & lapide sepulchrali eius LEAND. ALBERTVM in descript. Italiae March. Taruif. p. 742. se diffitetur in opp. Tom. III. f. m. 27. Ejus scripta inter adminicula eloquentiae facrae quoque recenset NICOL. CAVSINVS de eloquent. S. & Prof. L. III. c. XIV. p. 172. qui accuratum de eo judicium tulit. Addant. PONTANVS in Atticis Bellar. L. III. p. 429. THOM. CRENIVS animaduers. philologico-histor. P. XVI. p. 1. M. GIBERT. Jugemens des sauans sur les autcurs Rhetorique. Tom. II. p. 37. prolixa eruditaque ejusdem de hoc Rhetore ibi est dissertatio, ex qua fitim abundantissime extinguere licebit, ubi etiam contra P. RAMI aliorumque insectationes defenditur. Poggio FLORENTINO ipsius conseruationem debet posteritas u. J. A. FABRICIVM in biblioth. lat. Vol. I. L. II. c. XV. p. 423. & Vol. II. p. 676. sqq. Editionem tamen ab exacto aliquo & in graecis auctoribus subactissimo critico meliorem olim optauit CASP. BARTHIVS in aduersariis Lib. L. c. IX. & diu expectauimus: OBRECHTI enim 1699. II. Vol. in 4. constans orbi eruditio non omnino satisfecit; donec celeberrimus PETR. BVRMANNVS limatissimam perfectissimamque Lugd. Bat. 1720. fisteret.

(\*) Ea sunt tempora, ut spes non sit, fore multos, qui hoc Philippiconfilio obsecundatur sint. Idcirco de graecis ut taceam, ex quibus uel ipse LUCIANVS, quem a crimine Atheismi merito absoluit J. PHIL. TREVNER in erudita de *Luciani Theologia diff.* Jen. 1697. hab., ad cognoscendas foeditatum ethnicarum abyssos inseruire possit. De QUINTILIANO saltem monere liceat, eum multa praecipere, quae oratori etiam sacro scitu digna & obseruatu necessaria sunt. Nec diuinus olim HIERONYMVS FABIUM legis-

*Adhaec accedat stilus seu exercitium scribendi, quae res uel in primis acuit judicium. Si quid ex philosophia aut jure uolet theologus sumere, uiderit ne inepte commisceat doctrinam spiritualem cum politica, &c.*

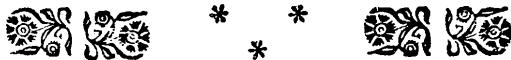
*Caeterum dialectica perinde opus est, ut grammatica & rhetorica (\*). Nam cum iis ita conjuncta est, ut diuelli ab eis non possit. Ego tamen optarim, theologos non negligere philosophiam, quia nonnulli uituperant alias artes, cum non norint; qui si noscent, pluris facerent. Sed hic magnopere opus est cauere, ne inepte confundatur doctrina christiana & philosophia.*

*Quare scire oportet eorum regiones & interualla. Idem de jurisconsultorum disputationibus judico, quas aliquando inspicere conductet.*

## II. Casp.

---

(\*) Vel hoc etiam consilium GE- ipsi in epitaphio tributam ualde IN-  
SOLLIVM aliosque in ruborem dare uideat, ubi disciplinarum optimi-  
potest, qui in MELANCHTHONEM ut rum & artium cum instaurator,  
πολυμαθείας hostem inuecti sunt, tum conseruator audit, qui o-  
refutati a D. G. MORHOFIO in Po- mnem doctrinam quasi uagam &  
lybiſt. Tom. I. Lib. I. c. I. §. XXI. p. 8. dissipatam collegit, & ad certam  
& a GOD. HECHTI opecul. program- rationem reuocauit. apud LVN-  
mate, qui literarum inter Saxones DORPIVM in continuat. SLEIDANI  
instauratoris summi P. M. memo- Lib. II. pag. 201. addat. JAC. BVR-  
riam celebrauit. ed. Vitemb. 1718. CHARDVS de L. L. fatus in germania  
Nec facile credo fore, qui laudem Part. I. c. V. p. 349. sqq.



## II.

Casp. Crucigeri admonitio ad uerbi diuini  
ministros (\*).

**C**Vm sit amplissimum omnium munus in terris, & summa fun-  
ctio, docere euangelium Christi, & pascere ecclesiam, quam De-  
us sanguine suo acquisiuit, summa relligione ac ueneratione ad  
*id*

(\*) Praefatio haec est, quam theo-  
logus inter Lutheri adjutores non  
postremus, & uariarum linguarum  
eruditione, Matheseos ac rei medi-  
cae peritia, candore ac fide commen-  
datissimus Margaritae theologicae JOH.  
SPANGEBERGII *Vit.* 1541. 8. ed. prae-  
fixit, quam hic etiam legisse neminem  
poenitebit. De Crucig. autem con-  
suli poterunt HENR. PANTALEON *in*  
*prosopographia uirorum. illustr. germaniae*  
*P. III. p. 273. sq. edit. lat. Bas. 1565. e-*  
*dit. uero germanicae p. 274. quae au-*  
*etior illa est, & Bas. 1578. prod. pro-*  
*ppter stili tamen scabritiem lecturis*  
*facile fastidium excitabit. JAC. VER-*  
*HEIDEN *in imaginibus & elogios praestant.**  
*theologor. p. 32. ed. Rothscholz. MELCH.*  
*ADAMI *in uitis theolog. german. p. 93. sq.**  
*edit. in fol. PAVL. FREHERVS *in theatro**  
*erud. uirorum. Part. I. Sect. III. pag. 152.*  
*J. JAC. VOGEL *in annal. Lipsiens. p. 142.**  
*187. PETR. ALBINVS *in Meissnischer**  
*Land und Berg-Chronicke tit. XXV. p. 352.*  
*JOH. BERGEN *in Bildniß etlicher uor-**  
*nehmer gelehrter Männer, Dresden. 1596.*  
*in 8. ed. n. 7. bbiiii. NIC. REVSNERVS*

*in imagin. vir. lit. illustr. Argent. 1590. in*  
*suo ed. p. 141. sqq. BALTH. MENCIVS*  
*in elogis praecipuor. DD. Vitembergenf.*  
*1606. in 8. ed. pag. 49. sqq. ERD. VHSE*  
*im Leben der berühmtesten Kirchen Leh-*  
*rer und Scribenten p. 159. sqq. Si quis*  
*fontem malit, ex quo hi aliique o-*  
*mnes sua hauserunt, adeat ERASMI*  
*REINHOLDI orat. de C. Cruciger, quae*  
*in declamat. Melanchthon. T. III. p. 810.*  
*legitur; & addat scriptor. publice in*  
*Acad. Vitemb. propositorum Tom. I. Vit.*  
*1560. ed. p. 228. sq. ubi Rectoris Acad.*  
*Programma & PETRI LOTICHII se-*  
*cundi elegantissima in funus A. 1548.*  
*defuncti elegia extat, quam RAN-*  
*TIVS GERVS (JANVS GRVTERVS) de-*  
*liciar. quoque poetar. german. P. III. p.*  
*147. inferuit. Obiter addo in tomis*  
*declamationum Melanchthonianarum re-*  
*periri aliquot orationes ab uitiae ejus*  
*scriptoribus inter scripta ipsius non*  
*relatas. uid. u.g. Tom. III. seleclissimar.*  
*orat. Melanchthon. Erford. 1551. ed. quas*  
*uero in totum Philippo tribuere ipsa*  
*stili diuersitas prohibet.*

*id ministerium accedere, & magno studio praeparare sece debebant omnes, ut ad rem tantam uenirent instructi iis dotibus, quas in pastore seu doctore ecclesiae requirit Paulus, inter quas praecipuum est, quod praecepit, ut qui praeficitur gubernationi ecclesiae, sit didictrinus, id est, qui non solum ipse norit doctrinam christianam, sed etiam idoneus sit ad alios docendos, & doctrinam, quam tenet, recte & feliciter populo tradere possit. Horum utrumque magnum est, & requirit acre studium & curam. Primum enim necesse est, ut alios docturus, ipse domo afferat bene cognitam ac multum & diu meditatam summam doctrinae christianae, ita ut non solum generalia quaedam capita aut sententias uulgo etiam jactatas, utcumque meminerit, sed totam doctrinam ac singulas ejus partes & uelut articulos exquisite perscrutatus, eorum summam animo comprehensam & inclusam secum circumferat; ut, ubi opus sit, babet, quod uelut diligens & bonus paterfamilias ex instructo penu depromere & in usum proferre possit. Deinde adjungenda est & in docendo prudentia & dexteritas quaedam, ut & utilia ac necessaria conscientiis doceat, & ut apte, proprie ac perspicue ea tradat. Ad hanc facultatem opus est etiam instrumentis aliarum artium, praesertim cum incident controvrsiae, & refutandae sunt opiniones, quae non consentiunt cum pura doctrina euangelii, ubi danda est opera, ut ostensis fontibus & prolatis ueris rationibus & scripturae testimoniis, conscientiae euoluantur ex erroribus & perplexitate, & confirmetur in uera doctrina. Haec omnia postulant acre & indefessum studium, assiduam lectionem & meditationem scripturarum, item adminicula aliarum artium, quae sunt necessariae ad eruditac dextre explicandos difficiliores locos, & de quibus est aliquid controvrsiae (\*). Quare magna habenda*

(\*) Mirari itaque subit, tam corru-  
ptio homines esse judicio, illosque i-  
psos non indoctos, ut literarum bo-  
narum studiis sine noxa & incommo-  
do V. D. Ministrum carere posse  
afferant. Data opera illud sed per-

inepte propugnauit autor quidam in  
*L. la science ecclésiastique suffisante à elle  
mème, sans le secours des sciences pro-  
phanes, Lugd. 1700. in 12, ed, cuius ex-  
cerpta*

*babenda est gratia iis, quos DEVS singulari beneficio his temporibus excitauit ad restituendam ecclesius puram doctrinam euangelii, qui-que indefesso studio, ne sine magnis sudoribus elaborarunt in hoc, ut ueram doctrinam ex illis defensissimis tenebris superioris seculi e- rutam, & ex immensa confusione ac perplexitatibus euolutam, sine ambiguitate & sophistica, plane & explicata traducerent, & ad ad- junanda bonorum studia summam doctrinae christiana per partes, & in methodum contractas, ubi integre confici & comprehendendi pos- sent, tradiderunt. Sed uicissim detestanda est nounullorum perdita socordia & ignavia, quae reliqua est ex illa inueterata superioris se- culi negligentia & inscitia, cum objecto omni studio cognoscendae uerae doctrinae ex ipsis fontibus scripturae, doctrina obruta est nu- gacis-*

---

cerpta dedit MS. BERNARD in *l' histoire des ouvrages des sauans A. 1700. art. III.* m. Jun. p. 630. sq. & notissimus ille hi- storiographus GREGORIVS LETI idio- tas plane eruditis sacerdotibus prae- ferri uult, in RAGNAGLI *historici e poli- tici disc.* VII. ut inconsulta fanaticorum confilia, qui scientiam humanarum literarum exsudare jubent, non attin- gam: Hanc esse celeberrimi J. BEN. BOSSVETI sententiam de linguarum notitia minus necessaria indicat ALB. ZVM FELDE in *analectis disquisit. sacra.* pag. 105. ubi luculenter & egregie de subsidiis eruditionis profanae theolo- go necessariis differit. conf. JOH. AL- BERTI *pref. obseruat. in nou. test. Lugd. Bat.* 1725. 8. ed. de utilitate, quam theo- logo humaniores literae adferunt. Et cultissimi uirum ingenii ROL. MARE- SIVM in *epistolis philol.* Lib. II. Ep. XLI. p. 459. sqq. & Epist. LVIII. p. 530. sqq.

edit. Lips 1687. 12mo. Ipse B. J. BRVN- NEMANNVS in *V. D. M. Mundum ho- die non opus habere eruditione, sed pie- tate L. I. de jure eccl. c. V. §. IX. p. 55.* putat. Vtramque uero conjungen- dam & quid, si alterutra desidere- tur, statuendum, B. J. FECHTVS ac- curate ostendit, *in consuetariis falsae de irregenitorum notitia doctrinae prop. VII. p. 62. sqq.* Licet non prouersus nega- uerim aliquando fieri, uitio perfo- narum & ex abusu scientiarum, quod subinde solere celeb. D. PFAFFIVS perhibet, *ut homines eruditii sint pessimi ecclesiarum ministri, in introduct. in hist. lit. theol.* P. III. L. V. p. 342. iino u- traque manu concefferim, quod B. MENO HANNECKENIVS jubet, *in o- mt. in laudem B. Menzeri dicta, non opus esse ante omnia de eruditione in eligendo pastore quaerere.*

gacissimis sophistarum disputationibus, & in uulgo omnia plena fu-  
erunt superstitione & extrema inscita, culpa illorum, qui uentris &  
quaestus causa, omnia studia ad artes, & suam lubidinem compa-  
rata habuerunt (\*). Eodem modo etiam hoc tempore in quibusdam,  
cum doctrina euangelii in clarissima luce felicissime tradita extet, ta-  
men tanta est ignauia, ut nolint adhibere mediocre studium, ut uel  
aliis eam tradant, uel ipsi saltem recte percipient. Tales quid a-  
liud dicas, quam uentres & epicuri de grege porcos, potius haris  
quam aris & templis praeficiendos. Paulus Timotheum discipulum  
praedicat, quod ab infantia sacras literas didicerit, quod sibi do-  
centi ac gubernanti ecclesias assiduus comes adhaeserit. Et tamen sic  
instructo quam diligenter praecepta dat, ut studio excitet donum si-  
bi datum, ut intentus sit lectio, doctrinac exhortationi, ut sollici-  
te studeat, se ipsum exhibere DEO operarium non erubescendum,  
recte secantem uerbum ueritatis, denique ut studeat, quo ipsius pro-  
fectus manifestus fiat omnibus (\*\*). Quanto magis nos acuere stu-  
dium & curam debebamus, & excutere istum nostrum ueternum, co-  
gitantes animo & magnitudinem nostri ministerii, quod proprie est  
coeleste ac diuinum, & quam rationem nos reddere oporteat DEO,  
quas poenas daturi simus, si in tanta functione negligentes ac pa-  
rum fideles fuisse reperiemur (\*\*\*) Magna res est, & procul supra  
captum

(\*) confer. J. HENR. HOTTINGER. illis injuriam hujusmodi querelis non  
in hist. eccl. Sec. XVI. P. V. Sect. III. fieri demonstrat.

pag. 209. & in analētiā historico-theol.

dissert. I. n. IV. pag. 5. sqq. CHRIST.

BECMANN. oratio de barbarie & super-

stit. superiorum temporum, Amberg.

1617. JOH. ZWINGER. de barbarie secu-

lorum aliquot superior. Basil. 1661. JAC.

BVRCHARD. de lat. linguae in germania

fatis, Hanou. 1713. passim, & inpri-

mis P. II. cap. III. pag. 64. ubi seculis

(\*\*) Legi eam in rem merentur

JOH. LAVR. JANI dissertatio inaugu-

lis, qua Timotheus ingenui pastoris

typus proponitur. Altorf. 1712. &

FRIEDER. BALDVINI institutio breuis

uerb. diu. ministri ex I. ad Tim. epistola

Vit. 1613. 8vo.

(\*\*\*) Nocturna uersare manu, uer-

sare diurna par eset incomparabilis

*captum humanae rationis posita, doctrina euangelii, quare ad haec sacra reuerenter accedendum est, & afferenda mens ardens cupiditate & studio haec arcana cognoscendi. Sed studio ac meditationi conjungenda est inuocatio, ut Spiritus Sanctus mentes nostras sua luce perfundat, ut haec sanctissima mysteria comprehendere possimus, utque adsit ministerio nostro, & illud gubernet ad gloriam DEI, & salutem ecclesiac. Ita cum fructu & feliciter uersabimur in hoc sanctissimo munere, nam in illis efficax esse uult Spiritus Sanctus, qui adhibent studium & curam, non in otiosis & securis. Sed desino haec perseguiri, non enim institui justam adhortationem. Haec breuiter dixi, admonendorum imperitorum causa, ut accessuri ad ministerium docendi diligentius se praeparent, ut ueniant instructi quardam perfectiore doctrina, quam fere in uulgo esse solet.*

theologi CHRIST. KORTHOLTI aureum libellum, quem uocat: *schwere Priester-Bürde*, in quo difficultatem muneris S. ex scriptura S. & patri-

bus graphice depingit. Aliquoties seorsim editus extat, & opusculis etiam ipsius theologicis Kil. 1704. ed. n. III. p. 114. insertus legitur.

### III.

#### Epiſtola Melanchthonis ad amicum (\*).

**M**Agnum omnino decus est hic orator in ecclesia, qui recte, distincte, justo ordine, perspicue doctrinam coelestem explicat, nec aliud opus in

(\*) Typis quidem jam olim haec Philippi exscripta est epistola, eo autem loco & libro, quo centesimus forte haud quaereret, in LVC. BACMEISTERI scilicet modi concionandi simplicis informatione Vit. 1598. in 8. ed. (cujus generis libros negligi & contemni fastidioso hoc nostro seculo palam

est) p. 83. Enim uero cum in nulla epistolarum Melanchth. collectione eam reperire potuerim, locum aliquem hic ei dare posse eaque consilia Osiandri aliquo modo illustrari aut confirmari arbitror. Variae quidem epistolarum Melanchth. collectiones extant, quas hac occasione refer-

*in terra majus est. Nam, haec hominum natura ad hunc summum atque extremum finem condita est, ut DEVVM celebret.*

*Nec uero putes illum oratorem subito nasci, statim ab adolescentia inchoanda sunt exercitia. Dicit in populo, paulatimque animadueret, quid maxime & in dicendo profit & deceat, audiet alios, conferet suum consilium, suamque formam ad aliorum formas.*

*Magna*

referre placet: [1] *Epistolae selectiores P. M. editae a CASP. PEVCERO T. I. Vt. 1565.* [2] *Alter libellus epp. P. M. ib. 1570.* [3] *Ad epistolarum P. M. librum 1 & 2dum libellus tertius studio CHRISTOPH. PEZELII Brem. 1590.* [4] *Epp. P. M. liber 4tus ed. JOH. SAVBERTO Norimb. 1640.* [5] *Appendix lib. 4ti ab eodem SAVBERTO edita Norimb. 1645.* [6] *Liber stus epistolar. P. M. accurante eodem SAVBERTO ibidem 1646.* [7] *P. M. epistolarum liber Lugd. Bat. 1657,* qui in pmaef. ad lectorem P. 6ta appellatur. [8] *Liber epistolarum P. M. ad JOACH. CAMERARIVM, ab ipso CAMERARIO L. 1569. ed.* [9] *P. M. ad D. ALBERT. HARDENBERGIVM epistolae ed. CHR. PEZELIO Brem. 1589.* [10] *P. M. epistolae LXVI. ad FRID. MYCONIVM scriptae ed. M. CYR. SNEGASSIO Jenae 1596, in forma 4. pag. & rarissimae, u. celeberr. E.S. CYPRIANI pmaef. suppl. bift. Goth. TENZELII.* Et denique [11] *Epp. P. M. Lib. IV. una cum E. RASMI, MORI & VIVIS Epp. junctim editae Lond. 1642.* De hisce collectionibus obseruari meretur, quod

omnes forma pagin. 8. editae sint, excepta Jenens. in 4t. & Anglicana, quae primae magnitudinis plagulas habet: quod Peucerianis & Pezelianis Camerarii diligentia, qui temporis ordinem diligenter obseruat, & in Sauberini typorum nitor etiam praferenda sint: quod *tomus I. PEVCERI studio 1565.* jam prodierit; editio altera autem plane alio ordine dispositas Epp. exhibeat; *P. II.* etiam 1574. repetita fit, absque tamen ulla immutatione; priori index nominum *P. I.* in fine additus compareat: *Apologia uero contra Eccliam omissa, 2da uero non inutili consilio nomina illorum, ad quos scriptae sunt, in columnis repraesentet;* quod denique *Londinen sis ex Sauberini nullam repeatat; in III. partibus PEVCERI & PEZELII glossas margini adscriptas & in CAMERARII collectione graecarum sententiuarum interpretationem 4. plagulas impletentem ressecuerit.* Cum uero passim plures epistles hujus uiri incomparabilis sparsae extent, atque in muleis etiam uiror. doctorum non paucae lateant, omnes-

*Magna enim sunt discrimina: Primum indocti nec docere, nec explicare possunt, nec adhibere motus conuenientes, & peccant multis in rebus. Dicunt interdum parum utilia, colligunt conuitia ex sermonibus conuiuarum.*

*Deinde alii sunt doctiores, uera dicentes, sed nimis uerboſi, & sine neruis, nihil interpretantur, nihil citant insignium dictorum, quae prudentum auditorum animos uehementer excitare solent, nihil recitant exemplorum. Denique non multum distant ab indoctis, uincunt copia, & quod non nimis fōrdida καὶ ἀγριουμ dicunt. Ac multi jam sunt, qui huic uni rei student, ut hac luxuria orationis auditores teneant: nominatim referre aliquos possem, sed id coram rectius fiet, nam tui monendi causa haec scribo, non ut cuiquam inuram aliquam notam.*

*Tertio loco sunt, qui primum hoc consilium domo adferunt, ut res utiles ac necessarias dicant, & arte lectis, propriis & significantibus uerbis, distincte exponunt, distribunt materias, proponunt, admonent auditorem, quid ex quolibet loco utilitatis excerptendum sit, inferunt insignes sententias, quae feriunt animos, addunt exempla, concludunt ita, ut populus sciat, quid meminisse debeat, quid secum domum auferat.*

*Addunt & motus, excitant timorem commemoratione horribilium*

mnesque earum editiones minus accuratae sint, & temporis, quo scriptae sunt, rationem plane non habeant: nae is utilissimam fusciperet operam, qui ad nouam curatius ordinatusque adornandam omnium M. Epp. editionem animum appelleret. Longe enim plurima in re cum sacra, tum literaria nos docere poterunt, quod Philippus magna reformationis illius pars, hujus uero suo tempore tantum non restaurator in germania fuit. Id quod jam olim in uotis habuisse D. G. MORHOFIUM & JAC. THOMASIVM

ex illius polybiſt. lit. T. I. Lib. I. c. XXV. S. LII. pag. 306., hujus uero praefat. in Boxhorn. epift. Francof. & Lips. 1679. in 12. recusas constat. conf. bibliotheca philologico-theol. Bremae 1718. edi coepta, cl. I. fasc. II. pag. 147. ubi quae ex G. RICHTERI epp. allegantur loca, non nisi Saubertinam collectionem spectant. Clauem, ut hoc obiter addam, in epistolā Melanchthonis a patre JACOBO confectam edidit CHRIST. THOMASIVS in historia sapient. & stultit. Tom. I. c. I. pag. 2. sqq. qui tamen emendari augeriique omnino deberet.

lum rerum, accidunt fiduciam propositis sententiis aut historiis de fide. Diserte alias de lege, alias de euangelio dicunt, & prudenter retinent discrimen: Alias sunt, ut in schola, ἐγρυπτα, seu interpres, alias inflammatores animi motuum, & haec tamen non quadam redundantia sermonis, sed potius proprio & graui sermone efficiunt. Talem memini me olim audire Lutherum (\*).

Vt autem ad formam ecclesiae utilem te assuefas, profecto prodest statim incipere. Multa enim, tuis erratis monitus, disces. Ego quoties easdem materias retexui? quos enim habemus scriptores, quos imitari poteram? Paulatim animaduerti, quo genere uerborum, quo ordine has res dici prodesset. Prima scripta hujus aetatis multa referunt Augustini. Posteriora sunt dexteriora & simpliciora.

Cum igitur ecclesiae seruire constitueris, meum est consilium, tibique sum bortator, ut concionando te exercere quamprimum incipias (\*\*). Neque ideo depones haec communia studia literarum & philosophiae. Haec cultura multum utilitatis adfert. Nam eruditii magis intelli-

(\*) LVTHERVVM hoc etiam dono excelluisse in uulgs notum est: Nec infensissimi ejus aduersarii diffitentur: ut VARILLASIVS neminem fuisse dicat, qui perfectissimam eloquentiam ejus in arte concionandi aequauerit. apud SECKENDORFIVM in *comment. histor. Luther. L. I. Sect. VIII. §. VIII. Add. 5. pag. 22.* compara A. M. P. M. in tractatu: *Lutherus der beste Prediger A. 1722. ed* Hinc, sed prudenter & adhibito judicio, eum in primis imitari jubet L. OSIANDER noster, *de ratione concionandi A. 1572. filius suis praescripta p. 58.*

(\*\*) Nostra aetate freno potius quam calcari opus est ruentibus a-

gminatim in suggestum ac cruda fine judicio, sine fructu protrudentibus S. M. candidatis. Passim justissimae de cacoëthe illo leguntur querelae, quae inter causas, quod pauci hodie solide docti inueniantur theologi, non postrema est, etsi B. FELDENIO in limatissima *de paucitate theologorum nostro tempore dissertatio*ne intacta. vid. J. AFFELMANN. in *syntagm. exercitat. acad. Part. I. disput. XVIII. pag. 487.* DORSCHEVS in *Part. I. theol. Zachar. praefixa dissert. lit. f. 2.* & qui acerrime in immaturos hujus caueae oratores inuehitur B. J. BEN. CARPOVIVS in *homil. funebr. Part. VI. pag. 834.*

18 EPISTOLA MELANCHTHONIS AD AMICVM.

*intelligunt, quid deceat & profit, disponere facilius materias possunt, deligunt uerba iudicio graniori. Denique ut a pictoris arte sculptor adjuvantur, sic ille interpres seu orator in ecclesia adjuuatur a doctrina philosophiae & elegantiae literarum.*

*Nec putas haec studia non conjungi posse, imo collatio plurimum lucis utrique adfert, & utrumque collatione fit dulcior. An tu non putas prodeesse historiae graecae & latinae cognitionem in ecclesia? non philosophorum & sapientissimorum sententias & uoxua illustrari? Sed tibi de hac coniunctione literarum, meum consilium notum est (\*).*

*Effudi hanc epistolam subito, cum quidem aduersa ualitudine conflictarer (\*\*). Nam contentione uocis in hac assiduitate scholastica, insignter me laedi sentio, praesertim postquam uires corporis iam antea curis & doloribus fractae sunt. Sed hoc uitiae curriculum quid est? nisi transitus ad aliam uitam meliorem, per has aerumnas, in quibus demus operam, ut aliqua ex parte nostri labores seruant ecclesiae, & illustrent doctrinam de DEO & de bonis rebus.*

*Tales impendent mutationes rerum, quibus principum flultae cupiditates occasionem praebent, ut discedere ex his tumultibus libeat. Sed si contingere uita longior, libellos juuentutis causa scriptos ederem expolitos aliquanto, et si occupationibus illiteratis haec consilia etiam multum impedirentur. Sed DEV M aeternum patrem Domini nostri Jesu Christi oro, ut ecclesiam suam conseruet & regat, & me quoque gubernet. Bene uale!*  
Die IX. Nouemb. Anno MD XLIV.

IV. Epi-

(\*) Raro contingere, ut haec studia theologi cum primis coniunctionibus queritur ROL. MARESIUS in epistolis philol. Lib. II. epist. XIV. p. 301. ingentem uero amica utriusque cotispiratio utilitate in adfert; uid. ne aliquos repetam alibi iam laudatos, MEGERLEIN. in colleg. oriental. pag. 34. CLAVDE FLEVRY in ité du choix & de la methode des études ed. Bruxell. 1706. in 12. c. XLII. p. 269. DAV. CASPARI,

theologi Rigenis in Liuonia inclut, pmeleliones de futuri theologi studiis theologicis & philosophicis per filium GEORGIVM cum B. FECHTII pmeff. publicatas. Rostoch. 1705. in 4. CHRISTOPH. CELLARIU dissertation. de utilitate propaedeumatum, Hal. 1695.

(\*\*) Lúcem aliquam hisce querelis PHILIPPI foenerabuntur, quae CAMERARIUS in uita ipsius habet pag. et. 1mae 206.

## IV.

Epistola Abrah. Bucholzeri (\*) ad Dn. D. Freihubium,  
Prof. Lipsiensi. (\*\*)

**S**alue REVERENDE DOMINE DOCTOR. Quaerimus Diaconum  
ad propagationem doctrinae coelestis, in ecclesia patriae Tuae, i-  
doneum:

(\*) Epistolam hanc reuera jocose-  
riam ex ipso autographo descriptam  
exhibeo, cuius margini ignota manus  
uerba haec alleuerat: *Lipſiam ſcripsit,*  
*cum uocare Diaconum: & magna cum*  
*admiratione theologorum exceptu & lecta*  
*efi.* Quamuis me haud fugiat, illam,  
sed minus accurate nec integrum jam  
extare in JOH. CHRISTOPH. BECMAN-  
NI *dissertatione: de felicibus injuriis, &*  
*volumini nouo dissertationum uiri cele-*  
*berrimi Francof. 1699.* edito inserta n.  
*VII. cap. III. §. XVII. pag. 57.* qui exi-  
mius appellat literas, quibus cuncta non  
minus ingeniose, quam uere aucto*r* com-  
plexus fu. Ille uero notissimus est  
theologus & chronologus, qui non paucos edidit libros, quorum, inpri-  
mis chronologicorum, usus adhuc  
est, & dignum apud eruditos pretium  
statuitur. *Ob. 1584. d. XIV. Jun. act.*  
*LIV. mens. VIII. d. VII. uid. epicedia*  
*eius catalogo consul.* Rom. Gorliz. 1590. 4.  
ed. annexa, ubi etiam statura par-  
uum fuisse indicatur, conf. de excessu  
ipsius leni deuotoque & 7. annis ante a-  
ſe ipſo ſibi praedicto. WOLFG. KRÜGER.  
in catalogo uir. illustr. pag. 2. MELCH.

ADAMI in *discē mori* pag. 42. MART.  
MYLIVS in *apōptegm. morient.* pag. 191.  
Vitam uiri amoenioris ingenii & ad  
lepores in conuersatione nati dedit  
MELCH. ADAMI in *uitis theolog. german.*  
pag. 261. *sqq.* ex quo repetiuit P. FRE-  
HERVS in *theatro cl. uir. P. I. Sect. III.*  
pag. 258. *sqq.* Comparari autem me-  
rentur MART. HANCKIVS de *Rom. rer.*  
*scriptoribus Part. I.* pag. 241. THOM.  
POPEBLOVNT in *censura celebrior. autor.*  
*ad ann. 1576. p. 555. ed. Londini.* ANT.  
TEISSIER. *eloges des hommes sauans*  
*Part. II.* & ejusd. *nouuelles additions*  
*aux eloges des hommes sauans* pag. 312.  
& JOH. HENR. CVNRADI in *Silesia to-*  
*gata* pag. 30. ERDM. VHSE in *Leben der*  
*berühmtesten Kirchen-Lehrer* pag. 83. *sq.*  
AD. CLARMVND. in *uitis cl. in re lit. ui-*  
*ror. P. V. n. VI. p. 35. sqq.* qui hic et-  
iam nominalocorum turpiter corru-  
pit, aliosque errores non paucos  
commisit. Multa singularia de eo  
refert diligentissimus SAM. FRIED.  
LAVTERBACHIVS im *Fraustädtschen*  
*Zion P. I. Sect. II. c. VI. p. 93. sqq.* Qui  
ea, quae ADAMI ceterique praeter-  
ierunt, ex NIC. ECCI LEORINI orat. de

*doneum: eaque in re, ut studiose nos adjuves, per uiscera uerissimi  
Tui*

---

*uita & obitu A. B. Heidelb. ed. addidit, cuius judicium de lepidissimi uiri epistolis: illas non in calamo, sed in cordis thalamo natas, uel haec unica nostra satis confirmat. Magis seria & plena querelarum est ea, quam ad D. JAC. HORSTIVM scripsit & in bujus epistolis philosophico-Med. Lips. 1596. in 8. ed. p. 104. sqq. legitur. Alia adhuc & de persecutione ejus Freystadii tandem mirabili numinis auxilio superata ex epist. quadam BALTH. CALEMANNI excerpst CHRIST. JVNCKER. in der historischen Nachricht uon der Eisenachischen Bibl. otbeque pag. 89. sqq. ubi etiam unicam, quam ipse sibi praescripsit, concionandi regulam ingeniosam sane & lectu dignam habet. Elogium etiam ejus inter Henelianam in MSia ipsius Silesia iogata comparet, quo uir disertissimus pleno quasi horreo laudes ipsi commeritas admittitur & tot ejus apophtegnata adfert, ut Bucholzeriana ex nostri more seculi edi possent, si addantur, quae alio quodam MSto, quod asseruo, referuntur. Quae autem acerrimi ingeniorum censoris, C. SAM. SCHVRTZFLEISCHII de BVCH. fuerit sententia u. in PARRHESIANDRI (i. e. RÜDIGERI) singularibus Schurz fleisch. germanice ed. pag. 324. Enim uero in religionis dissidio ipsum partibus caluinianorum*

ex nimio in Philippum praeceptorem affectu, (ex cuius ore calamo etiam excepereat explicationes euangeliorum typis postea exscriptas, teste GvST. GEORG. ZELTNERO in der Historie der Bibel-Version Lutheri und Hans Luffis p. 108.) fauisse negari non potest. Hinc JOACH. CVREL exegesin, pomum Eridos illo tempore notissimum, VOEGELINO excudendam ex suo MSto transmisserat. uid. LOESCHERI bistoria motuum Part. III. L. G. c. X. pag. 196. conf. FRID. LVCAE Schles. Denckwürdigkeiten P. II. cap. III. p. 340. ut non sine ratione acrius in ipsum inuehatur M. MART. FECHNER. in christl. und treubertziger Ermahnung an die Evangelischen Christen in Schlesien pag. 63. Libello anno 1615. Lips. in 4. publicato, nunc quidem rarissime obuio, & qui multa habet ad historiam Silesiae eccles. & certaminum caluinistic. in patria apprime facientia, nec alibi facile reperiunda. Bona cum lectoris uenia ex olim jam a me inchoata collectione insignium, quibus uiri docti usi sunt, addere placet BVCHOLZERI hic etiam insigne ab HVLDRICO SCHÖBERO in paralipomen. symbol. uerior. Dant. 1594. 8. (libello paucis uiso, & qui alia etiam plura habet in laudem ejus uergentia, Lit. C. 3. & G.) descriptum:

*Tui erga nos amoris Te oramus ac obtestamur. Et sane testatior est nobis*

*Vi virtute canum seruantur ouilia, diros  
Inter oberrantes inuidata lupos:*

*Sic illaesa, Deo mecum uigilante, remansit  
Credita tutelae caula tuenda meae.*

*Non audebat enim lupus, inclamante mo-  
loſſo,*

*Perdere trux ouium depopulator oues.*

*Hinc merito partis insignibus uitor auorum,*

*Nec minu haec meroor, quam merue-  
re mei.*

(\*\*) ANDREAS FREYHVBIVS, theol. D. in Acad. Lips. Canon. Misn. & Prof. SS. Lit. Publ., cuius uita nondum, quod sciam, integre descripta est. Patriam habet oppidum Silesiae Sprottauiam, munere uero Lipsiensi ob Caluinismi professionem exaucto-ratus A. 1576. d. 26. Maji, Seruestae tandem d. 24. Jun. An. 1585.; uel quod alii uolunt, 1586. expirauit, u. CASP. CVNRADI *prosopograph. mel. mill. III. p. 55.* & quae ex eo repetiuit filius, J. H. CVNRADI in Silesia togata p. 80. JOH. JAC. VOGEL. in annal. Lips. pag. 206. sq. & pag. 236. ubi remotio eius describitur. ABR. BVCHOLZERVUS in indice chron. ad annum 1586. p. 732. In alia omnia abit WOLFG. KRÜGER, qui in catalogo & historologia milie uiror. illistr. pag. 25. Heidelbergae eum Theol. Professorem obiisse A. 1585. asserit. Quae dubio procul falsa sunt. Minus recte etiam nomen ejus FREI-

HVS exprimitur in JOH. BOTSCACCI be-fländiger Erweisung, dass die Reformirten A. C. nicht zugethan seyn, arg. XV. §. II. p. 195. Inter illos ex Misnicis theologos, qui post conditos Torgenses articulos demum Torgam uocati sunt, cum ad interrogatorios tum ad affirmatiuos, nec non negatiuos subscriptum primo FREYHVBII nomen loco legitur in edit. lat. Vitemb. typis Craton.

1574. in 8. curata lit. C. 5. & L. E. 5. item H. 4. Nihilominus tamen cum in articulis de persona Christi & S. coena plane iterum & palam in lectionibus suis academicis caluinianos errores sparsisset, quamuis priuato etiam in colloquio a theologis orthodoxis meliora edocetus palinodiam iterum cecinisset, denuo tamen ad uomitum rediit, & leuis animi ac inconstantiae crimine se obstrinxit. uid. LEONH. HVTTERI *concordia concors c. X. p. ed. Vit. 1614. 81. sqq.* Quae uero horum articulorum caluinisticis teste & aliquot tantum locis adspersis erroribus accommodatorum fuerit ratio, edisserit HENR. PIPPING. in der historisch theologischen Einleitung in die symbol. Bücher cap. VIII. §. VII. p. 116. & qui prolixius omnia ex actis ipsis demonstrant HVTTER. l. c. c. V. p. 50. sqq. atque uener. D. VAL. ERN. LOESCHERVS in der Historia matrum P. III.

*nobis benevolentia in nos Tua, quam ut sollicite rogandus sis. Illud saltem Te admonitum uelim, non quemuis κηρυξα, sed congruentem ad omnia praedicamenta a nobis requiri. Sit substantia simplex, non mista; & pie subjecta Enti transcendenti: Quantitas discreta; discreta, inquam*

*L. V. c. X. pag. 164. sqq. qui pag. 183. scriptis tamen ipsius non nisi haec in-*  
*examen ejusdem & subscriptionem notuere: Dissertatio de cap. V. epist ad*  
*d. 7. Jun. 1574. factam, eumque ut Rom. Lips. 1565. 8. doctrina ecclesiae cathe-*  
*Vitembergenses etiam theologos ad*  
*subscriptionem commoueat una cum*  
*aliis adhibitum fuisse pag. 192. refert.*  
*conf. uener. J. A. GLEICHII annales*  
*Sax. Aul. Antif. P. I. pag. 230. Ceterum*  
*uir fuit graece hebraiceque do-*  
*& etissimus, in Rabbinorum patrum-*  
*que in primis lectio diligenter uer-*  
*satus. Atque ejus tanta fuit existi-*  
*matio, ut ad professionem etiam theo-*  
*log. in academia Leidenfi, licet fru-*  
*stra, expeditus sit, u. PETR. BVRMANN.*  
*in annotat. ad epist. LXXXIII. Sylloges e-*  
*pistellarum a uiris illustribus scriptarum*  
*T. I. p. 88. ubi tamen mendose FRE-*  
*HVSIVS appellatur. Grauibus haud ra-*  
*ro consultationibus & negotiis theo-*  
*logicis adhibitum legimus. In collo-*  
*quio Altenburgensi Electorales Sa-*  
*xonicos inter theologos comparuit.*  
*u. acta hujus colloquii. A. 1563. una cum*  
*aliis elector D. AVGVSTVS in arcom*  
*Eulenberensem, ut conseruandae in Hun-*  
*garia religionis euangelicae causa senten-*  
*tiam dicat, euocauit. u. celeberrimi*  
*D. J. A. GLEICHII annal. eccl. Sax. aul.*  
*antifitum Part. I. pag. 186. & 198. Ex*

*scriptis tamen ipsius non nisi haec in-*  
*notuere: Dissertatio de cap. V. epist ad*  
*Rom. Lips. 1565. 8. doctrina ecclesiae ca-*  
*tholicae & orthodoxae de Deo essentia uno*  
*& in personis trino. Lips. 1569. in 8. disp.*  
*de ordinatione ministrorum c. FR. TVR-*  
*RIANVM Lips. 1571. 8. Oratio in funere*  
*Ren. & Clar. Viri Domini JOACH. CA-*  
*MERARIU d. XIX. April. in aede Collegii*  
*Paulini hab. Lips. 1574. 4. Non, pu-*  
*to, displicebit lectori harum delicia-*  
*rum cupido, uiri hujus elogium hic*  
*legere, quod ipsi uir clariss. NIC. HE-*  
*NELIUS tribuit, atque ex ipso Silesiae e-*  
*jusd. togatae autographo hic produci-*  
*mus scite eleganterque scriptum, sed*  
*animo nimis infesto in purioris do-*  
*ctrinae tenaces ac MELANCHTHONIS*  
*sectatoribus idcirco inuisos theolo-*  
*gos: ANDREAM FREYHVBIVM*  
*Sprotta Silesiae edidit, acrem ingenio, di-*  
*scendi cupidum, & laboris omnis toleran-*  
*tem. Itaque studio peritaczi non modo*  
*εγκυρωπαιδειας totius cognitionem fa-*  
*cile sibi comparauit: sed & in sacro san-*  
*ctae theologiae studio eos progressus fecit:*  
*ut & summo Doctoris titulo ornari, &*  
*Professor Athenaci Lipsiensis designari me-*  
*ruerit. Et cathedram ille quidem egregie*  
*aliquamdiu condecorauit: cum de talento*  
*dini-*

inquam: Qualitas literata & bene morata: Relatio secundum dici & secundum esse, & pulchre respondens suo correlatiuo. Actio moderata: Passio uoluntaria: Sit ubique, semel & semper τετράγωνος, & habitu, uoce, totaque uita doceat. Non desinat in AX, ut audax, pertinax, contumax, pugnax & mordax, sed in IS, ut lenis, suauis, mitis, humiliis. Sit pro tempore uocalis, consonans, liquida & muta. Sonet utilia, non subtilia. Catechetica catechetice & necessaria modeste. Sciat declinare: dominus; conjungat amare & docere. Hostem non prouocet, sed fugiendo feriat & frangat. Diligat ueritatem & pacem, &, ut addit Erasmus, ueritas displiceat seditiosa. Senatus populusque Romanus sit ei quoddam ἀδόκυμον: &, ut dialektici loquuntur, indiuiduum uagum. Paulina taceo: ἀνέγυλητος, διδακτικός. Haec enim Tu sine monitore. Breuiter: mitte Nathanaelem Fridlibium Senftbergensem, fratrem Jacobi & Jo-hannis, nepotem Domini Doctoris Modestini, qui rectius putet facere minus quam nimis; qui hostes amet; amicos feriat; & cum Paulo fiat omnia Iudeis & Graecis: Et sciat, quod nequam sit generis omnis.

Haec

diuinitus sibi concredito ad commune bo-num, etiam ingratiss, quantum pro uiribus ualebat, conferret: diuinae scientiae dogmata pure atque intide explicaret: Errores sectariorum eloquenter ac solide confutaret. Ceterum quod a fermentis humnorum commentorum de ubiquitate carnis Christi alienus esset, nec ob id manus suas, ueritati & iustitiae sacras, sacro illi male que farto & ualde discordis concordiae libro, & quam adeo pomum contentionis in ecclesis germanicis fuisse nemo non uidet, ut uere scripserit, quicunque scripsit:

Vulcanum simul & socios mens arsque  
ffellit,  
Eigēvηνη endunt, sed mala prodit Ēgēs,

pmebere nolle: eandem cum multis aliis praefantissimis uiris exilio fortem subire coactus, in principatum Anhaltinum se contulit, Seruestaeque tandem, uitae & molestiarum uitiae satur, pie ac placide ex hac demigravit, octavo Cal. Quintilis anno epochae christianaee millesimo quingen-tesimo octuagesimo quinto: a Caspare Cunndo hujusmodi disticho honoratus:

Lipsia me pepulit: quid tum? Seruestare cepit.

Post zelum coelo perfruor auricom.

Haec magnus & tum quidem partibus Reformatorum adhuc addictior HENELIVS.

*Haec in re seria Tibi intelligenti. Bene uale ac salue, REVEREN-  
DE DOMINE DOCTOR, ac mibi ueniam da ἀνιγματικῶς Tecum lo-  
quenti. Non enim omnes ludunt, qui ludunt. Meo Fletero (\*) salu-  
tem. II. Sept. A. M D LXVII.*

Γνωστὸς καὶ μάλιστα σῶς

Abraham. Bucholzerus.

V. Epi-

(\*) FLETERI cuiusdam Silesii men-  
tionem facit, eundemque ad chymis-  
tarum, quos uocat, rudem insul-  
samque cohortem refert VALENT.  
ROTMARVS Tomo I. Orat. Ingolstād.  
Acad. 1571. in 8uo editorum pag. 293.  
BALTHASAREM FLODERVM innuit  
Saganensem, qui Col. Agrippinae euul-  
gatis PARACELSI operibus 1567. inclaruit.  
teste GROSSIO in sideribus Lusat. &  
Siles. MStis. Ego uero existimauem-  
rim, si conjecturae locus, hic po-  
tius intelligi M. PAVLVM FLOETE-  
RVM, scholae Lign. Ducalis Recto-  
rem Freystadio oriundum, ubi BV-  
CHOLZERVVS tum temporis degebat,  
& anno 1590. denatum, uti qui-  
dem J. HENR. CVNRADI in Si-  
lesia togat. pag. 75. narrat: qui ue-  
ro ex epitaphio corrigendus est,  
quod ideo hic ex collect. S. GRY-  
NERI MSta subjungimus: Memor.

PAVLI FLOETERI, Freistad. Doct.  
V. Philosophiae & artium Magistri,  
ludi bujus Pro-Rectoris; cuius mune-  
ris anno VII. hic pie uitam clausit:  
Sal. Christianae MDXC. XIII. Cal.  
Januar. aetat. XXXV. Mater &  
duae ejus sorores unanimes cum ubi-  
rib. ll. pp.

Nomine Paulus erat: mediocris cor-  
pore & annis:  
Doctrina major, major & inge-  
nio.

Freistadium genuit: dulces aluere Ca-  
maenae:  
Atque suo Charites hunc tenuere  
sinu.

Hoc ludo meritus magnum & memo-  
rabile nomen  
Tabe cadit: Puer baud abstinet a  
lacrymis.

M. Fab. Cl,

## V.

Epistola Abrah. Bucholzeri ad uirum nobilissimum  
Nic. Rhedigerum a Striesa (\*).

*DAMETAE TRISMEGISTO: SVO HERO OPTIMO,  
CLEMENTI ET LIBERALI.*

*S*alue DAMETA, & mihi ueniam da ita Te compellant nominē  
sumpto ex insignium morum typo damam repraesentante. Libet  
mibi

(\*) Hanc B. placuit annectere epistolam, biennio ante mortem scriptam & haec tenus ineditam, uel ideo, ut ingenium uiri & sententia in rebus fidei, uitaeque ejus conditio penitus intelligatur, & eo magis incorrupte de eo arbitrari lector queat. Jactet autem Roma Mecoenates, Italia Pinellos, Gallia Peirescios suos: habet Silesia in Rhedigeris suis, quos ipsis uel opponat, uel adjungat. De Thoma, cuius fauorem & merita in literas & literatos homines cultior, quaqua patet, Europae pars olim admirabatur, hic dicendi locus haud est. Qui nomen NICOLAI gesserunt, duo fuere, pater & filius. uid. J. H. CVNRADI *Silesia togata* pag. 140. Pater uero est, quocum magna BUCHOLZERO confuetudo fuit, & ad quem has exarauit literas: Ille ipse, cui in carmine quodam MSto NIC. HENELIVS tabellam in famae sacrum suspendit: *Vindex bonarum Rhedigeru artium & literarum maximus.* De quo perhonorifica ui-

ror. clar., maxime etiam BUCHOLZERI, judicia collegit GOTTL. KRANZIVS, Gymnasii Elisab. Rector & Professor longe meritissimus, quem ingenti rei ac juuentuti literariae bono in uegeta adhuc, nec infinitis laboribus fracta, senectute DEVS porro seruet! uid. ejus memombilia bibliothec. Rhediger. *Vnat.* 1699. 4. ed. in ded. conf. B. ADAM. *PANTKIVM in differt. bift. de nobilit.* *Vnat.* erudita Lips. 1697. bab. §. XII. & *elogium ex HENELII Siles. togata* mutuo sumptum in Silesia renovata HENELII cap. VII. p. 604. Maxime autem illius ipsius HENELII Rhedigeromnema s. de uita N. R. commenatio elegans & ualde rara. *Bethan.* 1616. in 4to. ut mirari subeat, ex ignorantia non leui M. CHRIST. ISSERSTAE DIVM tot fere commisisse errores, quot uerba scripsit: *Nicolaus Roebdinger & pater & filius, ille quondam Vnat.* collegii illustrium uirorum membrum fuit, hic illustre adhuc nobilitatis Silesiaeque sedis est in differt. de Nicolaie nomine & insigni-

*mibi posthac Tecum loqui liberius, quia id flagitas: ideo effingam mihi nomen latinum germanico nomini Tuo adfinc, ut germanico-latine Te affari queam. Tu uero, DAMETA MI, morbo laboras: quia laetaris dando, lactatus sum etiam accipiendo. Ergone noster Nicolaus damnis suis lactatur, ut nobis profit? O saluatissimum caput! demulceo Te: multum Te redamo, tam mei, o DAMETA, su-diosum & amantem. Quid autem reddo? praeter animum gratum nibil. Talia sunt nunc nostra. Objurgandus tamen es, quod mibi rescribere uoluisti. An non satis erat manu donasse nummos, nisi etiam epistolam adderes? Occupatior es, quam ut possis; uilior sum, quam ut debebas rescribere. Etsi autem literas Tuas exoscular: tamen nolim Te otiali respondendo. Saltem habeas me in Tuis clientulis: Satis hoc. Exit autem a me haec epistola solito tristior, tum ob afflictissime conjugis meae morbum lethalem, qui artem ac sapientiam omnem medicorum uincit & respuit: tum ob fortunae meae in hoc oppido iniquitatem. Carmina proueniunt animo deducta sereno, inquit poëta. sed mea cantica chronologica (alias gallicinium adpellare soleo) fatalibus & furialibus hujus loci morbis, stridoribus, ac strepitibus, ne dicam bellis, misere impediuntur. Pacem ac tranquillitatem amant musae chronologicae: hac pascuntur: his deliciis saginantur. Labor immensus est: pelagus ingens historiarum metendum: constantia incredibilis, indefessum studium, & amor quidam molestia-*

*insignibus Erford. 1707. hab. §. V. p. 23.* HOFFMANNO, coeco nato & Vratisl. Certarunt uates illius temporis A. anno 1575. 4to typis exscripta; nisi CALAGIVS, BALTH. EXNERVS, SAL. propter prolixitatem spatiis exclude-FRENCELIVS, NIC. REVSNERVS, C. retur inquis. Neque uero multum CVNRADI, JOH. TIMAEVS, MELCH. aliorum eget carminibus, qui ipse AGRICOLA, JOH. HEERMANNVS Ru-poëtas inter illustres non insimum then. aliique in colendo tanto litera-occupat locum uid. ejus poëmata P. V. rum patrono; Locum uero prae ce-delic. germ. poët. Rangheri insert. p. 819. teris sibi hic uindicaret ecloga suauissi-sqq. conf. J. S. JOHNII parnassus Siles. ma in honorem ejus scripta a MICH. cent. I. pag. 167. sqq.

molestiarum sustinendarum ferendorumque onerum laetitia buc adferenda. Quid itaque mirum, si idem animus desiderat laborum condimenta, nempe a curis externis leuationem, ac, ut ita dicam, indulgentiam quandam, exterorum bellorum ignaram, & studiorum suorum auricis compedibus exultantem. Recordor nunc historiolae illius: ubi grasseante bello ciuili inter Pompejum & Julium, alter horum pulsaret tuguriolum nautae, & juberet domunculam aperiri, atque nautam officium suum facere, responsum est ei, nautam suauiter dormire, neque excitandum esse. Hic ille imperator ridere admodum & mirari, hominem illum in bello tam atroci, inque tantis turbis somnum capere posse, & quidem somnum in multam diem producere. Plane talia necesse est esse studia nostra, ut sibi tantum suisque musis dormiant: & Epimenidem illum non dies solum noctibus, sed secula seculis dormiendo jungentem imitentur. Quorsum isthaec, inquis? ut mala nostra uideas, & intelligas, rebusque meis adflictissimis opem ferre studeas. Crucior in flamma ista: intinge digitum, nosci cetera. Bene, quod non sum uorax. Si quis uestcor longa jam assuetudine uictus. Quid uero, inquis, uis, me facere? fac me sicut unum ex mercenariis Tuis. Tuli Monanio (\*) tres condi-

(\*) Par nobile est inter patricios Vratislau. doctissimorum fratribus PETRVS & JACOBVS MONAVII. Bucholzer sermonem de JACOBO esse & loci & temporis, quo uixit, ratio euincit. Vir ille fuit JCtus & Principum Pia- steorum Confiliarius, suo tempore summa eruditione & multarum lin- guarum peritia prolixoque in uiros doctos amore per totam fere Euro- pam celeberrimus. uid. CASP. CVN- RADI in prosopographiae mel. millen. I. p. 88. JOH. HENR. CVNRADI in Silesia togata pag. 190. JOH. SIGM. JOHNIVS

in Parnasso Siles. cent. II. p. III. sqq. A. BVCHOLZER. in indice chronol. pag. 613. NIC. POHLIVS in Hermerolog. Siles. pag. 378. sqq. P. FREHERVS in theatro clar. uiror. Part. II. pag. 964. J. A. THVANUS historiarum ad. ann. 1603. MICHAEL NEANDER in explicat. orbis terrar. P. I. lit. E. 2. MART. ZEILER. in itinerar. german. pag. 500. J. CRATO A KRAFTHEIM pnaef. in exercit. Scaligeri c. Car- dan. J. MEVRSIUS Part. I. exercit. cri- tic. pag. 143. J. LIPSIUS in epist. p. 214. 229. VICT. STRIGELIVS pnaef. in scho- las suas histor. ANDR. CALAGIVS in

*conditiones: ipsum audies: Scripsi serio. Requiem, requiem tum  
aetas tum studia mea sitiunt & esuriunt. Haec fames nostra sedan-  
da est mias mensae uestrae. O hätt ich ietzt einen Herrn, der nur  
drey Wort zu mir sagte: 1) Veni, doce hujus pagi ecclesiolam die  
solis:*

---

*natalibus uirorum illustr. pag. 377. H. MODII ad MONAVIVM epistola est in i-  
WITTE diar. biogr. ad ann. 1605. P. I. p. sius lection. nouantiquis pag. 228. MO-  
M. AD PANTKE de nobilitate Vnislau. erud. §. XV. Quicquid illo tempore  
doctiorum fuit hominum, ipsi assur-  
xit. Locupletissimum testimonium  
ea de re perhibet symbolum ipsius:  
ipse faciet uariis uariorum auctorum  
carminibus expressum & integro uo-  
lumine editum Gorlicii 1595. 8. cui p.  
266. sqq. additum est JAC. MONAVII  
Dulc-Amarum, ex quo priuata ejus uita  
uariique casus suorum intelligi  
possunt. Compara J. MONAVII Ma-  
nes ad nobilissimum D. DAN. RIND-  
FLEISCH BVCRETIVM, memoriae, amo-  
ris, honoris ergo scriptae a CASP. CVN-  
RADO Lign. 1605. 8. Deliciisque poëtarum  
german. a GRVTERO etiam inserti P. II.  
pag. 1918. & epistol. D. J. J. GRYNAEI  
de obitu ejus Bas. ed. addo: Viros non  
infimae caueae tot dedicationibus  
monumentorum suorum in lucem  
editorum ipsum coluisse. Passim et-  
iam uirorum clariss. ad ipsum, ejus-  
que ad illos extant literae, ex quibus  
HENELII judicio ingentia aliquot uo-  
lumina componi possent, cum  
MStae, quorum plures ipsem pos-  
sideo, tum editae. Sic u. g. FRANC.* *sem. II. p. 183. BALTH. EXNERVS car-  
min.* *MODII ad MONAVIVM epistola est in i-  
psius lection. nouantiquis pag. 228. MO-  
NAVII ad J. LIPSIVM literas praefert  
THOM. CREENIVS in animaduers. philo-  
logico- hist. P. XIII. §. IX. p. 82. plures  
uero utriusque amoebeas (XIII. nu-  
mero) leguntur in splendida P. BVR-  
MANNI collectione epp ab uiris illustribus  
script. T. I. p. 424. sqq. ubi celeberrim-  
um editorem fugit p. 439. MONA-  
VIVM nostrum edidisse Parodias uarii  
generis & argumenti ad illam Horatian-  
nam: *Quem tu, Melpomene 1581. 8.*  
quod ipse etiam MELCH. ADAMI l. c.  
praeteriit. Poëtae autem ad eum car-  
minibus suis decorandum facto quasi  
agmine confluxerunt. uid. GEORG.  
TILENVS in poëmat. Lib. IV. pag. 273.  
JAN. LERNVTIVS in poëmat. pag. 54.  
GREG. BERSMANN. P. I. poëmat. pag.  
366. SAM. LATOCHIVS in laurifoliis e-  
pigramm. Lib. II. p. 252. FRID. TAVB-  
MANN. in melodesia epigr. L. II. p. 396.  
NIC. REVSNERI opp. poët. P. IV. p. 341.  
CASP. CVNRADI in anagrammatism.  
cent. I. pag. 26. & in Parodias Horatian.  
A. & B. 2. TOB. ALEVNTNER. epigram.  
misc. chilias cent. V. p. 199. cent. X. p. 487.  
SAL. FRENZELIVS epigramm. sylua P. I.  
sem. II. p. 183. BALTH. EXNERVS car-*

*solis: reliquis diebus fac chronologica & pertexe telam inchoatam. 2) Al-*  
*lam & pascam Te dato pane, & paucis nummulis. 3) Medicamenta*  
*Tibi dabuntur gratis, aut curabitur Tibi, ne pharmacopoeus Te in ner-*  
*uum. Huic, huic uiro extemplo dicerem: Seruulus Tuus ego. Cum*  
*ante annos XXVII. deliberarem de certo genere uitiae eligendo, forte oc-*  
*currebat animo meo illud λάθε βιώσας: quale curriculum etiam animus*  
*meus saepe exoptauit, & expetivit inde usque a prima pueritia. Ibi per,*  
*neficio quem, Enthusiasmum exciderunt mihi uersiculi, efferentes acnigma,*  
*quod Tibi doctissimo Oedipo soluendum propono. Summa sententiae est:*  
*depingo meipsum & edissero, quid in uita exoptem, quidque deprecer*  
*ac detester. Charta inclusa continet uersiculos illos & nodos Tuo*  
*uel dente uel ense expediendos.*

*A priuatis curis uenio ad publica. Quantas turbas dant The-*  
*olyti? plus centies dixi Monauio, neque aliud mihi quisquam per-*  
*suadebit: Fabellum (\*) in themate suo genezeos habere tres furias*  
*in*

*min. miscell. L. II. p. 79. MELCH. LAV-*  
*BANVS in musa lyrica Lib. I. od. V. p. 19.*  
*Parod. Lib. I. p. 247. Lib. III. pag. 304.*  
*GEORG. THVRIVS in DAV. PAREI musis*  
*fugitiis adoptiu. Lib. II. p. 342. HVGO*  
*GROTIUS epigramm. Lib. I. pag. 328.*  
*VALENS ACIDALIVS in deliciis poët. ger-*  
*man. Volum. I. pag. 30. 40. 112. Vol. III.*  
*p. 109. JOH. TIMAEVS in memoris bi-*  
*cent. A. V. TOB. SCVL.TETVS integro*  
*Sirenae libello Argent. 1595. 8. & quis*  
*non? Prolixitatis euitandae causa*  
*Henelianum uiri summi elogium ex*  
*MSto inferere supersedeo; non ta-*  
*men mihi temperare possim, quin*  
*inscriptionem musei Monauiani ad*  
*uiri politici pietatem animumque in*  
*rebus agendis cognoscendam, a Li-*

*PSIO laudatam & ACIDALIVI, CALAMI-*  
*NI, TAVBMANNI FRENZELIique para-*  
*phmibus in numeros redactam indicem.*  
*Legi ea potest & relegi meretur tan-*  
*quam elegans & utilis, quae HENELIV*  
*in Siles. tog. MSta sententia est: Vitae*  
*temperanter & juste & pie in praesenti se-*  
*culo agenda regula, simper in animo &*  
*oculis habenda, apud SIM. GRVNEVM*  
*in monum. Siles. periculis p. 16. TAVB-*  
*MANNI melodia p. 75. & in appendice*  
*symboli MONAVIANI p. 236. sqq. apud*  
*TONJOLOM in inscription. Basil. append.*  
*p. 116. & FRANC. SOCERTIVM in delic.*  
*christ. orbis pag. 488.*

(\*) JAC. ANDREAE theologum de  
 coetu puriori immortaliter meritum,  
 & in quem ob studium sarcinae  
 d ; con-

*in horoscopo, & diabolum in medio coeli. Quis enim astrorum positus alias tantum diluvium contentionum, errorum, portentosarum opinionum ac furorum concitare potuisset? Chytraeus (\*) in lib. de uita*

concordiae tot diras, tot scommata a GOD. ARNOLDO in his. haeretica diligenter repetita, integris quasi plaustris conjecerunt Philippi Caluini que asseclae. Cujus tamen immensos labores, itinera, studia, quae suum cuique rependit, posteritas grato animo agnoscit & ueneratur. uid. JOH. VAL. ANDREAE, Nepotis, *fama Andreiam restituens Argent.* 1630. in 12. ed. & ANDR. DAV. CAROLVS in der Würtemberg. *Urschuld P. III. c. II.* toto pag. 129. sqq. Ingeniosi maxime sibi uidebantur hostes ejus puerili & putido fabri & fabelli lusu, quo uero parum commotus causam ipse aperiebat: *ich bin eines Schmiedes- Sohn &c. in colloqu. Herzberg.* Alibi mitius tamen tolerabiliusque jocari de J. A. solitus est BVCHOLZERVS: *Eum esse circulum, cuius centrum si in ducatu Würtenbergico, circumferentia autem in tota Germania, uel si maius ubique, teste MSto quodam uariorum memorabilium illius aei iheol. imo uero epigrammate, quod ex autographo produco mentem suam collegae purioris doctrinae tenacissimo JOH. GIGANTI ita exposuit:*

*Chare Giga, breuis es dictis scriptisque  
Magister,  
Rebus adesque tuis gratia, norma,  
lepos.*

*Has etiam dotes, ut det mihi spiritus  
almus,  
Sollito summum supplice corde Deum.  
A Domini uerbis non ulla parte recessi,  
Accessi nullo crassaque sensa modo.  
Solus in Christi iuraui uerba Magistri,  
Solus enim Christus uerba salutis  
habet.*

(\*) CHYTRAEVIS tantae moderatio-  
nis & inimitabilis fere lenitatis theo-  
logus, nec tamen uiperinos Philippis-  
tarum morsus euitare potuit. Liber  
ejusdem de morte & uita aeterna, (utor  
ed. optima Vit. 1583.) communii applau-  
su exceptus & uiris pie doctis adhuc  
in pretio est. Satis illud comprobant  
tot repetitae ejus editiones uersiones-  
que in germanicam ac danicam lin-  
guas: ex quibus uersio germanica Jen.  
1708 in 8. noua prodiit: itemque tot  
encomia, quibus eum uiri eruditione  
judicioque pollentes maestarunt. uid.  
cel. B.G. STRVVIVM in bibl. antiqu. 1705.  
m. Jun. p. 265. sqq. J. FABRICIVM in his.  
biblioth. sive p. 494. & qui curate diligenterque de illo egit OTTO FRIDER.  
SCHÜTZIVS in uita DAV. CHYTRAEI  
luculenter ac erudite scripta L. III §. VIII.  
p. 46. sqq. Orthodoxa autem de coc-  
to sententia a b. auctore exposita,  
quod BVCHOLZERO fuerit offendicu-  
lo,

AD VIR. NOBILISS. NIC. RHE DIGERVM A STRIESA. 31

*uita & morte, coelum mutat in Utopiam: sperat se uicturum in coelo,  
& negat esse coelum. Quid Tu ad ista, SAPIENTISSIME DAMETA?  
Libet mihi in re seria interque lacrymas jocari Tecum.*

*Dic mihi, DAMETA: cuium pecus? anne Philippi?*

*Non: uerum Fabri, hoc nuper ille attulit orco.*

*Et*

lo, non miror; fuit qui suo exemplo adscripsit: <i>Hanc totam tractationem de coelo caute legas neceſſe eſt. Sis memor, autorem eſſe A.C. qui ubiquitatem corporis Christi affirmare nititur. Quem merito perſtringit THOM. CREENIUS animaduers. philologico-biſtor. P. XVIII. p. 38.</i> qui per honorificum HAMMEL-MANNI de hoc libro judicium aliaque plura memorabilia adſert. Dubio procul J. MONAVIVS CHYTRAEI libellum BVCHOLZERO censendum transmisferat. Sic enim ad MONAVIVM, cum eum parturiret, scripsit CHYTRAEV: <i>De studiis &amp; laboribus meis quod quaeris, in extremo uitae meae aetū uersans, doctrinam de morte &amp; statu animarum &amp; corporum post hanc uitam, qua possum diligentia ac fide auditoribus trado &amp; jam ad suum &amp; postremum caput, de uita aeterna perueni.</i> In epistolis p. 343. Quicquid ejus sit, lectori castae puriorisque doctrinae amanti, qui praecepit atque praeoccupato animo effusum judicium susque deque habeat, ejus nihilominus medicamentum V. D. M. quotidianum & probatissimum, quod adſcribo, magis arridebit.	PANACEA A. BVCHOLZERI EX MSTO: Rec. Rad. Caſtitatis. Pietatis, an. Libr. 3. Patientiae, Libr. ij. Herb. Rectae fidei. Sinceri cordis. Verae misericordiae, an. Drachm. ij. Fol. Violar. humanitatis. Rosar. charitatis. Lilior. puritatis, an, Vnc. iij. Sem. Diligentiae. Jejunii. Eleemosynarum, an. Drachm. iii. Orationum. Vnc. iv. Bulliant haec in ſuff. quant. ag. poenitentiae, ad remanentiam usque tertiae partis. Colatura adde Absinthiu confessionis. Myrrhae poenitentiae, an. Vnc. iiiſſ. Thuris contemtus mundi. Scrup. j. Spec. Diapostolorum. Drachm. ſſ. Diamoris. Diamartyrii, an. Drachm. ij. Hierae crucis, Drachm. iiſſ. Miscē-
---	---

*Et quia in hominem illum impiissimum stomachari coepi, lege, quae-  
so, uersiculos meos in concordiae praeposterae formulam: intelliges i-  
ras meas non injustas in bestiam illam horribilem a Satana limpi-  
dissimis ecclesiae fontibus turbandis emissam. Sit mihi pax ab ejus-  
modi hominibus, non cum his. Nihil magis metuo, quam pacem i-  
stam uerae pacis ignibus consumendae facem. Sunt homines, quibus  
bellum pax - - pax bellum. Habes nostra secula, de quorum  
prodigiosis opinionibus, si paucula ex me audire uolueris, non scri-  
bito, sed per Monauium uerbulo saltem significato. Aperiam Tibi  
de recentibus controuersiis ingenue meas sententias. Verum hanc le-  
gem Tibi sancio: Non expectes a nobis sculpta, sed fusa, & ut no-  
ster Monauius loqui solet, purdi, purdi αὐτοτχεδίας: ut Tu semper  
accipias prototypon, neque ego habeam ullum apographon: planeque  
postea ignorem, quid ad Te dixerim, nisi Tu me commonefas,   
sic soleo iis, quos multum amo. Nec aliter ferunt mea tempora.  
Bene uale & salute, DIVINISSIME DAMETA, noster amor, gaudi-  
um & corona. Deus Tecum & cum Tuis omnibus. Amen. XX. Jul.*

Mens & manus mancipioli Tui  
obsequentissimi.

A. B.

### Aenigma A. B.

*Dic mihi, quae ruri sit magnificentia mensae?*

*Conuictor bos est: compotor gallus & anser.*

*Dic etiam, urbanae quae magnificentia mensae?*

*Conuictor lupus est: compotor pardus, & ursus.*

*Dic mihi, quos malles socios Tibi jungere mensae!*

*Hi mactant socios tandem, mactantur at illi.*

Epi-

Misceantur haec omnia in mortario conscientiac, probe conterantur pistillo doloris, & agitentur baculo justitiae, cribrenturque memoria passionis Jesu Christi. Et cum saccharo di-

uinitatis dissoluantur in aqua lacrimarum ad ignem tribulationis & amaritudinis irae diuinae. Fiat tandem confectio cordialis in morsulos mente pura & sincera.

Epimythion & icon animi A. B.

*Durior est ruri uictus: sed tutior idem:  
 Urbe solent magnis misceri lauta periclis.  
 Qui sapit, hic modica contentus sorte quiescit,  
 Et latet in tacita recti sibi conscius umbra.  
 Magna petant alii. Sunt parvus: parua requiram.  
 Non mihi sint uel auara manus uel corda superba.  
 Excruciant animum mediocria nulla superbum.  
 Excruciant animum mediocria semper auarum.*

*DAMETAE TRISMEGISTO,  
 ut censori optimo,  
 mittit  
 amator  
 anguli, &  
 sine rure rusticellus.*

*Forte rogas, Fabri quid si concordia? dicam:  
 Haec est, quae CHRISTO perfodit lancea pectus;  
 Scilicet haec quondam CHRISTO sua uulnera fecit:  
 At nunc haec eadem CHRISTO sua uulnera sanat.  
 Quis medica dubitet praecellere in arte Fabellum?  
 Qui CHRISTVM contra facit, ut contraria curet?  
 Hinc nobis bellum pax est: concordia nunquam.  
 Nunquam pax nobis deerit: concordia semper.*



## VI.

D. Chytræi (\*) ad Petr. Monauium (\*\*) epistola.

*MAGNIFICE ET CLARISSIME DOMINE DOCTOR,*

*PATRON E COLENDE,*

*S*pero, Te jam eo copiosius ad me de tota republica scripturum es-  
se, quia superiore anno literis Augustam, comitiorum tempore,  
ad

(\*) Hanc lubet CHYTRÆI *epistolam* ex nondum editis, quas seruo plures, hic adjicere, quod ipsum amicitia JACOBI fratris MONAVII floruisse indicat, cuius animum BVCHOLZERI *epistola p̄mecedens* facile abalienare ab eo potuisset. Fauorem autem MONAVII passim CHYTRÆVS extollit in *opere epistolarum edito*. uid. pag. 189. 342. 416. 556. 892. 903. 1158. &c.

(\*\*) De PETRO etiam MONAVIO Med. D. & Archiatro Rudophi II. Imp., uiro eruditissimo humanissimoque, hic dicendi locus quidem aperitur, sed paucissima annotasse sufficiat. Vitam ejus descripsérunt MELCH. ADAMI in *uitis medicor. german.* pag. m. 137. PAVL. FREHERVS in *theatro P. III.* p. 188. NIC. HENELIVS in *Silesia togata MSra*, ex qua Reuerendiss. Silesiogr. Henelianaæ scholiaſtes ejus elogium omisit, quod alio tempore & loco dabitur. J. HENR. CVNRADI in *Silesia togata* p. 190. sq. conf. POLIVS in *Hemerolog. Siles.* p. 191. ABR. BVCHOLZERVS in *indice chronol.* p. 748. X. LIN-

DENBERGIVS *commentar. lib. II.* p. 54. 173. praecox fatum uirum nobilissimum in ipso flore aetatis (anno 37.) oppresſit. Hinc illustrium eo tempore poëtarum, lachrymis ac carminibus certatim ipsi parentatum est. Ex quibus singularis pietatis ejusdem moribundi documenta narrat MICHAEL ABEL *lib. II. elog. n. III. lit. P. 4.* uid. fratris JACOBI *dulce-amarum symbolo suo additum p. 283. sqq. Pragae A. 1588. d. 12. Maj.* occubuit; ubi ejus olim epitaphium uisebatur, quod una cum aliis in laudem memoriamque ejus scriptis inseruit FRANG. SVEERTIVS *selectis Christ. orbis deliciis p. 482. sqq.* itemque JOH. TONJOLA in *append. in script. Basil.* p. 58. Commercio literario dignati ipsum sunt uiri per totam Europam celeberrimi, summoque pretio inter alios habuit clariss. uir J. JAC. GRYNAEVS, ut tumulo honoriario Basileae erecto condecorandum censuerit. u. Fratris *dulce-amarum. p. 306.* Scripta medica, quibus publice inclaruit, laudat neruoso epigrammate, quod

*ad Te missis respondere Tibi, mihi certe responsum a Te accipere non licuit.*  
*In hoc Balthico littore omnia Dei beneficio tranquilla sunt. Pestilentis luis*  
*contagia passim in hac uincinia serpunt, sed nondum grassantur. Ego de Ca-*  
*rolo V. orationem edidi, quam de cl. fratrī tui subjectionibus pleniorēm &*  
*nitidiorēm paulo post recusum iri spero (\*).* Te oro, ut memoriam mei  
*cum benevolentia serues, & de totius Europae republica, quae uobis in fa-*  
*stigio illo aulae Caesareae nota sunt, me docere digneris. Mea Tibi studia*  
*& officia uicissim cum omni obseruantia defero. Bene & feliciter uale.*  
*Rostoch. d. 20. Jun. A. 1583.* DAV. CHYTRAEVS.

NOBILI ET MAGNIFICO DOMINO D. PETRO MONAVIO,  
 ARTIS MED. D. ET AVLAE CAES. ARCHIATRO,  
 DOMINO ET PATRONO COLENDO. Viennam.  
VII. Joh.

quod ex MSto adfero, N. HENELIVS:  
*Bresla cui cunas, tumulum dedit hospita*  
*Praga,*  
*Ars mibi, quae Coo Pergameoque sent.*  
*Aetas, quae imperium Augusti uenerata*  
*Rodulphi,*

*Plura cupis? genii scripta reuolute mei.*  
 conf. G. ABR. MERCKLINI Lindenium  
 renouat. P. I. p. 900. Theologicum ue-  
 ro possideo manu ipsius Pragae 1580.  
 scriptum: *Resolutio quaestioneis: An quis*  
*puriorem de sacramentis doctrinam (Cal-*  
*uinianorum ipse exponit) salua con-*  
*scientia apud Lutheranos s. synaxin ac-*  
*cedere queat?* quam affirmat, quod i-  
 pse ibi non sine dubiae mentis scrupulo fecerat, suisque offendiculo fu-  
 erat, atque plures in diuersa abeuntes  
 ejus addit decisiones a GRUTERO,  
 PEVCERO, BEZA, PEZELIO, PELARGO  
 aliisque scriptas.

(\*) Oratio illa CHYTRAEI in volum.

orationum ejus Hanou. 1614. in quo edit.  
 prima est, & a Belga quodam recitata  
 a p. 1. usque ad 41. protenditur, mul-  
 taque praecitate luculenterque edisse-  
 rit, quae ad historiam tanti Caesaris  
 illustrandam facere possunt. Nouam  
 autem, quam in his literis spondet, o-  
 rationis hujus editionem multis dul-  
 cibus historiolis & apophategmatis il-  
 lius (u. epp. CHYTRAEI p. 553.) auctio-  
 rem, additis etiam 2. aliis de Ferd. II.  
 & Maxim. II. anni sequentis initio  
 prodire jussit. uid. SCHÜZ. de uita Chy-  
 traei L. III. §. XIII. p. 77. Quae deni-  
 que de subsidis a JAC. MONAVIO sibi  
 factis ad fratrem scribit: ex illis in-  
 telligi possunt quibusdam fortasse  
 obscurius dicta, quae ad ipsum JACO-  
 BVM in opere epp. edito p. 557.: *Carolum*  
*recognitum, si magis quam prior ille ami-*  
*cis prebeatur, tuis potissimum subjectionibus*  
*et monitis deberi, palam apud eos proficeor.*

## VII.

Joh. Caselii (\*) ad Dan. Bucretium (\*\*).

DANIELI BVCRETIO D.

C<sup>L</sup>ARISSIME CARISSIMEque D. DANIEL, deploremne obitum  
Monauii nostri, an ipsi potius hanc e corpore migrationem gra-  
tuler?

(\*) CASELI<sup>U</sup>, at quanti uiril epistola haec inter editas frustra abs me quaesita, prae aliis ejusdem, quae in scrinii meis latent, ab interitu uindicari meretur, & quanta in existimatione J. MONAVIVS, de hujus enim obitu loquitur, suo tempore fuerit, locupletissimum perhibet testimonium, ut taceam, quaedam nos ex illa etiam de statu rerum CASELI<sup>U</sup>, cum Helmstadii elegantiores literas doceret, discere posse. Neque opus esse arbitror, ut multa de uiro, supra laudes nostras positro, congeramus. Consulature elegantissima uiri cl. JAC. BVRCKHARDI epistola ad Just. Christ. Robmerum, Prof. Helmst., de J. Caselii puerularis erga boenas literas meritis ejusque lucubrationum magnopere desiderata adhuc editione WOLFSBÜTT. 1707. 4. & postea REINH. HENR. ROLLII memoris philosophorum illata p. 217. ubi etiam uita ejus historiam quaerenti fontes aperit p. 5. 5 sqq. & catalogum scriptorum Caselianorum passim dispersorum rarissimorumque exhibit summa accuratione & industria confectum p. 30. sqq. adde, si ita tibi uideatur, CLARMUND. in uit. clar.

uir. cent. VI. p. 159. sq. H. WILTENIVM in diar. biogr. P. I. ad an. 1613. d. IX. Apr. EYBENIVM in Etymologio Critico Magiri p. 193. CASP. CVNRADI in Prosopogmaphiae melicae millen. I. p. 27. ubi anno aet. 70. obiisse dicitur, quod in MSto correxit: octogesimum enim uiuendo attigit Is. CASAVBONVS in opere epist. splendidae ed. Almelouen. ep. CCXCIII. p. 154. Quamuis autem doctorum uirorum JOH. A FUCHTE, HENRICI VAGELII & JVSTIA DRANSFELD prae ceteris industria enituerit in colligendis edendisque CASELI<sup>U</sup> epistolis: uehementer tamen optandum est, ut sit, qui nouam accuratamque illarum editionem perficiat. Sine enim ordine temporis, quo scriptae sunt, sine accurato studio admodum negligenter, aliquae etiam, ne numeratis quidem paginis, quae & tamen rarissime prostant collectiones, curatae sunt, ut in una saepe, nec tamen omnes, cum taedio lectorum repetantur, quae alteri jam inserta fuerunt, atque plures etiam MStae adhuc passim delitescunt. Licet plures periisse facile concesserim, quod JOSEPH. folium

tuler? Illud nec recte, nec pie & frustra fecero: de altero cogitare quoque me per aetatem decet, qui a meta absim proxime. Hoc igitur feci ante, quam illum nuncium accepissem, quem primum legi ex tuis literis; & in ea meditatione perseverabo ad extremum usque uitae spiritum. Non sapiam, si noua somniem, qui nusquam fere quemquam meorum ex ueteribus notis & amicis aequalium uideam: nostri ordinis plerique πάδες ἐψοὶ ēlev. Neque tamen eorum, quae

lum SCALIGER: Je pourrois bien faire imprimer un gros uolume de lettres. in *Scaligerianis* (ed. Colon, i.e. Amster. 1695. in 8.) p. 83. Ille profecto castissimae dictionis nitor, illa subactissimi judicii uis, illa bonarum rerum ac sententiarum selectarum copia, quibus prae mille aliis se commendant, singularem editoris curam merentur & applausum lectorum, qui CASELII uirtutes aestimare norunt, certo certius sperare jubent. Evidem cunctorum C. operum nouam editionem subinde moliti sunt uiri quidam eruditii, sed nondum factae orbi literato spei successus respondit. *Caselianorum rariorū collectionem* inchoauit etiam J. CHRISTOPH. KIESEWETTERVS, ultra tamen *fasciculum primum Rudolfiad.* in forma 8. pagg. emissam processisse uehementer dubito. In transitu moneo, Epistolam aliquam CASELII ad LIPSIVM in *splendida BVRMANNI collectione sylloges epistolar.* uir illustr. bis reperiri T. I. p. 126. & p. 450. qua C. illum *Lipsiām accitum esse & uenire constituisse*, ex indicio Mellaci refert,

(\*) BVCRETIORVM duo sunt, uterque Medicinae D. DANIELIS nomine insignitus, uterque pater & filius. uid. J. HENR. CVNRADI *Silesia togata* p. 31. CASELII epistola haec ad patrem scripta est, qui nomen ipsi imposuit BVCRETII, cum RINDFLEISCH vocaretur, & inter auditores suos ualde eum adamauit. Lufus inde natus est MATTH. ZVBERI in poēm. P. I. p. 85. ed. in 12mo Francof. 1627. notitia ejus ex poētarum illius temporis in Silesia clarorum carminibus, quibus eum celebrarunt, maximam partem haurienda est; aut illustranda. Videantur e.g. ANDR. CALAGIVS epigrammat. L.V. p. 183. & L.VIII. p. 14. CASP. CVN-RADI epigramm. cent. I. B. I. & in *Parodius Horat.* L.I. cent. IV. A. Item in *Parodiar.* *Horat. Melpomene*, quam D. BVCRETIO inscripsit. Olsn. Siles. 1606. in 8. & in *Anagrammatism.* cent. n. XXVII. E. 5. Imo integer tr. ejusdem: *Bucreadum Miscella inscriptus Olsn.* in suo 1607. & JOH. TIMAEI alias: *Memoriae Bucretianae dictus Glog.* 1613, in 8. Add. SAL. FRENCELIUS miscellan. Lib. VI. p. 153.

*quae a me praestari potuerunt, quidquam hactenus negligo: neque deseram stationem, in qua tamen mibi molesti fuere multi: neque hodie infictia & malevolentia calumniandi obirectandique finem faciunt (\*). Fero omnia facilis, quod didici, neque quidquam esse abs-*

ex quo patet inter uiros doctos referendum esse, qui falso occubuisse crediti sunt. BALTH. EXNERVS *in carmin. miscell. L. VIII. p. 347.* MELCH. LAV-  
BANVS *in musa lyrical. L. II. pag. 58.sqq.* VALENS ACIDALIVS *in deliciis poëtar. germ. Gruterianis. P.I. p.115.* JOH. HEER-  
MANN. Ruten, epigrammat. *L. V. p. 259.* Ipse enim poëta fuit facilis & uenustus, ejusque uaria passim prostant carmina non inuita Minerua scripta, quaedam *P. V. delic. germ. poët. p. 841.* leguntur, plurima perierunt. u. JOH-  
NII *Parnassum Siles. cent. I. p. 33. sqq.* &  
G. MATTH. KOENIG. *in bibliotheca V. & N. p. 692.* Lemma ipsius symbolicum: *Vinco ferendo, uiri per totam Europam celeberrimi epigrammatibus suis cohonestarunt, quae CASP. CVN- RADI junctim edidit Lign. 1604. in 12.* Nec ignotum medicis Medici suo tempore in Silesia principis nomen mansit. Enimuero, quae sub nomine ADR. SPIEGELII *tabulae anatomicae prostant, & supplementum tabb. JVL. CASSERII BVCRETII* potius esse existimantur. u. CHRISTOPH. HENDREICH. *in pandectis Brandenb. p. 778.* qui uero hic omnia turbat. Jussu enim aucto-  
ris opus SPIEGELI posthumum Bv-

CRETIVM edidisse uerisimilius affirmat MERCKLINVS *in Lindenio renouato P. I. p. 231.* Obiter addo HENELIVM quidem elogium etiam Bucretii *L. IV. n. XLIII.* Silesiae suae togatae elaborasse, quod CHRISTOPH. COLERVS typis seorsim exscribi curauit. Quae praeterea HENELIVS *in Breslogr. p. 75.* ANDR. CALAGIVS *in natalibus illistr. uir. p. 287.* habent, pauca sunt, & uix attendi merentur.

(\*) RAMI sectatoribus infensus erat maxime CASELIVS, qui dubio procul par pari referre allaborarunt. Ipse CHYTRAEVIS ejus improbat uehementiam apud SCHÜZIVM *in uita ipsius Lib. IV. §. IV. p. 22.* Lumen querelis hisce CASELIANIS accender, qui *epistolarum a DRANSFELDIO editarum librum XIII.* tantum non integrum conferre uelit. Narrat inter alia ibi CASELIVS *ep. LII. p. 907.* esse, qui se auferre e medio Cat-  
chismum Lutheri, introducere Cat-  
chismum Homericum, Jouem Homeri habe-  
re pro Deo spargint. Inter aemulos ejus non postremus fuit SAL. FRENCE-  
LIVS, de quo: *Etiam Frenclius, ait, re- bus humanis ualedixit ante bimestre - - - nihil fuit nobis intellectu gratius. Εχει θεος ἐνδίκον ὄμηρα, atque unde exorta est injuria,*

*absque inuidia: neque quenquam amicos inuenisse bonos, quin malos idem habuerit aduersarios. Ego vero amicos sincere colo, neque obliuiscor eorum, qui rebus humanis exempti jam sunt. Si quid memoriae Monavii isthic editum est, id legere aueo: nos ad simile studium excitaueritis, ac debetur omnino hic honor ἀνδρὶ πολυφίλῳ καὶ φίλοφίλῳ* (\*). *Filium tuum de munusculis amo: referetur ipsi aliquid aliquando gratiae* (\*\*).

D. J.

*ria, saepe imo semper reuerit. ibid. epist. LXXXVII. pag. 944. ex FRENZELII autem epigrammatibus uidetur colligi posse, uel ad tempus familiari eos consuetudine conuixisse. Antequam CASELIVM uideret, quanti faceret Philosophum, uerba ipsius recito, clar., ultra annos 40. opime de juuentute scholastica meritum, declarauit P. II. L. III. Miscell. pag. 95. Postquam in academia uterque publicum docendi munus accepisset Lib. IV. pag. iii. CASELIVM ad coenam, joco familiaris conuersationis indice, semel iterumque uocauit. Simile quid, dum ipse se coniuiam cereuifiae Eimbecensis offert. uide Lib. V. pag. 125. Nihilominus ex aliis ejus passim carminibus conjectum elici potest, tacito CASELII nomine eundem insestatum esse, tandemque indignabundum accepta uocatione Rigam concessisse.*

(\*) Praefstitit CASELIVS, quod hic mirabatur, elegantissimo carmine Heroico A. 1607. typis exscripto in forma

4. pagg. Hoc titulo: *Memoriae & honori nobilissimorum, clarissimorumque virorum* TH. REDIGERI, JOH. CRATONIS, JAC. MONAVII, *Vnatislauiensium* J. C. faciebat. Inde pauca MONAVIVM spectantia uerba excerptam:

*Haec erat in uita potior tibi cum, Monavi,*

*Ut uel perlegeres ueterum sublimia scripta,*

*Vel pulchri studii sineera mente so- dales*

*Cum coleres, illo coetu colereris ab omni.*

*Quaque tibi gratae ueniebant luce ta- bellae,*

*Dixeris has acque Philio Xenioque pro- batas:*

*Ipse tuis omni studio donare uicissim, Gemmata, Chariteon ipsarum adspersione tintatas,*

*Par aliis docto calamo, par corde se- reno, &c.*

(\*\*) Tres habuit BVCRETIVS filios: THEODORVM, DANIELEM, PHILIP- PVM JACOBVM, quantum quidem ex

*D. J. Hermanno (\*) salutem plurimam. Vale, Helmst. ex acad. Jul. IIX. Id. Februar. c. 10 126 1v.*

Iω. Καρνηλιος.

VIII.

*ex Bucreadum miscellis* CASP. CONRADI constat. Ex quibus DANIEL, Med. & Phil. D., mutata religione & uitae statu in praedicatorii ordinis conuentu reformato in suburbio Paris. S. Honorati nomen JOH. A THOMA assumpsit & ibidem decessit A. 1631. d. 29. Septemb. Huic SPIEGELII tabb. anatomic. supplementum adscribit JOH. HENR. CVNRADI *in Silesia togata pag. 32.* Nec fortassis sine ratione. THEODORVS uero Med. D. & Reipubl. Nissensis Consul fuit, in religione fratris exemplum uel sectatus, uel praeiuit. Eum JOH. HENR. CVNRADI *loco citato 1632.* natum asserit; cum tamen 1607. iam CASP. CVNRADI Genethliacon ejus habeat loc. cit. & parens ipse X. annis antea jam naturae debitum soluerit.

(\*) Nec minus duo JOHANNES HERMANNI Medic. Doctores illo

tempore in Silesia non incelebres fuerunt: pater quoque & filius. uid. J. H. CVNRADI *Silesia tog. pag. 121.* filius exteris uix innotuit, & Physici munere functus Strelac medicinam fecit: in cuius symbolum: *Integritas & rectum custodient me,* epigramma habet CASP. CVNRADI *epigr. Lit. B. cent. IV.* Parens uero prius in Alma Vitembergensi Med. Prof. Elector. Sax. Archiater, & deinde Princip. Lygio Bregens. & Monsterberg. Medicus & Poliater Vrat., quem facile cum CASELIO amicitiam coluisse conjici potest. conf. de eo BUCHOLZERVM *in indice chronol.* pag. 827. ubi uir optimus, eruditio[n]is, pietatis & experientiae laude commendatissimus audit. CALAGIVM *in natalibus illistr. uiror. p. 326.* & epigramm. L. II. pag. 45. Scripta ejus medica nominat MERCKLINVS *in Lindenio renouato pag. 604.*



## VIII.

## Epistola M. Mylii (\*) ad Sim. Grunaeum.

**E**didi ante annos complusculos, exulante apud nos Clarissimo Chronologo, Abrahamo Buchholtzero, edidi, inquam, libellum hoc titulo:

(\*) M. MART. MYLIVS Gorlic. P. L. & quidem Melisseus, quod magno honori tum temporis habebatur uid. LAVBANI *Musa Lyrica* L. II. od. XIV. p. 101 ejusne autem, an alterius MART. MYLII cuiusdam carmen sit de obitu Car. V. Imp. quod in SIM. SCHARDII orat. fun. T. I. legitur, definire nolim, ex collega docentium tandem Gymnasii patrii Rector optime meritus fuit. Obiit rude donatus 1611. 27. Jul aet. 69. Scriptis uariis cum theologicis, tum philosophicis & philosophicis inclaruit. Ejus annales Gorlicenses e tenebris eritos operi scriptorum Lusatiae. inseruit celeberrimus HOFFMANNVS. Multam etiam industriam colligendis orationum Melanchthon. tomis posterioribus impendit. uid. de eo CASP. CVNRADI prosopogr. mel. mil. I. p. 118. H. WITTE in diar. biogr. ad annum diemque indicatum. GOD. LYDOVICI in historia reet. & gymnasior. P. I. num. VII. p. 84. SAM. GROSSER Lausitz. Merckwürdigk. P. IV. c. III. p. 122. JOH. BENED. CARPOVIVS im Ober-Lauff. Ehren-Tempel Lib. I. c. XXI. § VII. p. 359. sqq. Vir fuit spectatae eruditiois & industriae. Hinc pro

more illius temporis symbolum ejus Dan. XII. 3. Viri docti suis carminibus passim exposuerunt uid. G. TILE- NVM poëm. L. VIII. p. 603. ANDR. CALAGIVM epigramm. L. III. p. 100. TOB. ALEVTHNERVM in epigramm. misc. cent. III. num. XXIV. p. 98. SAL. FRENZELIVM P. I epigr. sem. I. p. 59. sq. FABRICIVM in poëmat. p. 302. Nec difficile foret integrum librorum ejus historiam ex poëtis coaeuis confidere: Sic e. g. De scripto, quod Arithmologiam Philologam in XII. numeros uocat u. BALTH. EXNERVM carmin. miscell. L. II. p. 88. ALEVTHNERVM epigramm. cent. IV. p. 158. De uita hortoque ejus philosophico CALAGIVM epigramm. L. IV. p. 123. SAL. FRENZELIVM P. II. Lib. I. miscell. p. 50. & in primis uenustum TAVBMANNI p' o horto hoc epigramma in Melodaesia L. I. epigr. p. 340. qui per errorem, quem cum KOENIGIO in bibl. V. N. p. 564. communem habet SILESIVM uocat: ut nullo jure ipsi JOHNVIS in parnasso Siles cent. II. p. 115 locum assignauerit. Plura eum juuentutis bono exarata pressisse ipsi quasi exprobrat ALEVTHNER. cent. VII. pag. 322.

*titulo: Chronologia scriptorum & laborum Ph. M. Cum enim suppeditaretur mibi occasio quotidie compellandi uirum; factum est, ut libellus iste mihi nasceretur. Haec editio tantum mihi laudis peperit apud uiros doctos, ut ea contentus libenter acquiescam. In hoc numero sunt Job. Sturmius, Dn. D. Peucerus, Grynacus & Buchholzterus ipse, sicut lector in fine uidebit. Ea res tantum calcar mihi subdidit, ut quoties occasio esset, eum locupletarem, & de editione iteranda cogitarem (\*). Ut autem libellus redderetur magis uescus, cogito*

---

Inter alia aliquot *superioris sec. uiror. eruditorum uitas parturiuſſe* **MANLIVS** auctor est *L. VII. c. XXIX. §. XVIII. in corpore script. Lusat. p. 457.* *De fama* autem ac flore scholae sub ejus Rectoruſſe CHR. FVNCCIVS multa magnifica habet ib. T. p. 391. etſi PHILIPPI partibus addictior non immerito a S GESNERO crypto-caluinifimi introducti argueretur, ut fruſtra ſint, qui in eo pro rorſus excuſando laborant. Epitaphium, quod a consultissimo CARPOZOVIO ſibi ipſe ſcripſiſſe dicitur, plenius & aliena manu confeſſum ita reicitat GROSSIVS in ſideribus Lusat. & Silles, MStis, qui & plura de eo habet:

**MYLIVS** hoc tumulo post ultima fata  
quiescit.

Lector abi, & magnum hic ſcito cu-  
bare uirum.

Mortuus hic jacet **MYLIVS**, quis cu-  
rai? ut omnis

Negligat hic mundus, ſcit tamen ipſe  
DEVS.

Quod posterius distichon etiam ali-  
unde ſumptum eſt, & contra leges

proſodiae in hexametro non leuiter impingit.

(\*) Titulus libelli Gorlicii A. 1582. in 8. excuſi eſt: *Chronologia scriptorum PHIL. MELANCHTHONIS*, etſi non im- merito: & laborum addi potuiffet. Non enim ſcripta ſolum, ſed lectiones, itinera, confilia, carmina etiam, quae componuit, ad fuos queaque annos indicantur. Nomen uero ſuum auſtor dedicationi prolixiori ad JAC. MONAVIVM ſubſcripsit: *M. M. Collega docentium in ſchola Gorliensi*, quod tum nondum fasces Gymnaſium regendi adeptus eſſet. Commendat in illa MELANCHTHONIS ſcripta a ſoliditate rerum, apto jucundoque di- cendi genere & naturali methodo. Deinde praedicat nauatam ſibi a BVCHOLZERO operam, indicante ſibi, "quae ejus uerba ſunt, plerarumque" declamationum, quae in primos to- "mos fine ordine & conſignatione" annorum fuiffent congeſtae, annos "quasi natales earum. Tandemque" utili-

*cogito adjicere appendicem aliquot epigrammatum, quae hactenus nondum essent edita. Nunc mihi opus est typographo, opus est ēgredior, quem Te mihi, DOCTISSIME VIR, elegi. Oro igitur, ne gnuatim talem laborem Tibi imponi patiaris. Agas cum typographo nostro de editione acceleranda, pro qua nihil reposco, nisi pauca exemplaria (\*). Talia collectanea plura habeo: qualia sunt: Arithmo-*

*logia*

utilitatem laboris sui edifferit, quae utique spernenda non est. Ipse autem de hac prima editione non diffitetur: “Neque uero fateor integrum hunc esse, & suis numeris absolutum catalogum omnium scriptorum, quae a Philippo suere confecta. Sexcenta sunt, de quorum annis dubito: & de quibus amicorum commonefactio- nes, studia, operas, ubi hunc catalogum uiderint, expeſtabo. Non tamen, quod dolendum est, alteram, quam ad GRVNAEVM hic promittit, prodiisse reor. Addit in illa dedicatione se tot chiliades epistolarum PHIL. MELANCHTH. a MONAVIO habere nondum publici juris factas; quae an & quomodo perierint, Deus nouit, qui solus omnium rerum caliginem penetrat. Opusculo ipsi aliquot judicia de MELANCHTHONE e- jusque Genealogiam praemisit. Deinde ab anno natali 1497. spatio singulis annis ad plura annotanda reliquo uacuo usque ad emortualement 1560. procedit, alteramque etiam editionem in commonefactione ad lectorem subjuncta promittit, atque supple-

menta quaedam cum epitaphio addit. Non male laborem hunc acceptum gratumque fuisse uiris illo tempore eruditis ipse MYLIVS indicat, & JAC. MONAVIVS testatur eo MYLIVM multorum piorum & doctorum, quibus carum sit nomen & pretiosa memo- ria summi illius uiri (MEL.) magnam gratiam sibi conciliasse. Epist. horto philos. annexa & 1595. scripta. Qui &: te, addit, hortor, cum illum ab eo tempore, quo primum est editus, sic interea locupletaueris & exornaris, ut non fere, sed plane nouus sit factus; ut de repetenda illius editio- ne, cuius desiderium in multorum animis excitaſti, & quam etiam meo loco, quantum licebit, promouebo, cogitare non intermittas.”

(\*) Officinam Ligniti typographi- cam habebat NIC. SARTORIVS Gorli- zenſis typis elegantissimis nitidissi- misque instructam, ut exterorum sui temporis plurimis comparari, multis praferri mereretur. Hinc certatim opera sua ipsi inprimenda per GRVNAEVM uiri eruditii offerebant,

*logia philologa. Homo philologus. Deliciae nostrae. Sententiosi uer-  
sus ex toto opere Ouidiano collecti pro schola nostra, aut si manis di-  
cere: Ethica puerorum tertiae classis (\*). Non offendat typographum  
uestrum haec editionis translatio, qui habeo causas hujus sententiae  
meae.*

qua de re multa ex epistolis MStis il-  
lorum, si hic locus esset, proferri te-  
flimonia possent. JANI LERNVTII, JA-  
NI GVILIELMI, VALENT. ACIDALII  
poëmata junctim, TOB. ALEVTHNE-  
RI *Chilias epigramm. GRVNAEI epitaphia*  
*Basil & Siles;* non pauca aliorum poë-  
tarum illius aeuī stanno suo accurate  
nitideque exscripsit, ut theologica,  
medica, alia taceam, epitaphium uiri  
u. in D. WAHRENDORFI *Liegn. Merck-  
würd. P. II. p.495.*

(\*) Exscriptis ejus hortus in primis  
philosophicus exteris etiam innotuit  
*Gorlic. 1597. 8. editus.* Hominem phi-  
lologum & arithmologiam philolo-  
gam editos esse ex locis poëtarum su-  
pra allegatis conjici potest; quamuis  
me haud uidisse fatear. Ita uero ipse  
de utroque: "Inter alia hominem  
"mihi philosophiam fabricabam cum  
"singularum partium corporis no-  
"menclaturis, ad quas, quaecunque  
"alicujus partis corporis mentionem  
"facerent, siue illud esset de coma,  
"ex exemplo enim hoc interea mihi  
"uti liceat) de qua Junii, siue de Cal-  
" uitio, de quo Sinesii, siue de πωγω-  
"via, de qua ANT. HOTOMANNI, JCti  
"extat commentarius, siue de quo-

cunque membro, referrem. Neque  
etiam his contentus, cum multa  
quoque numeris contineri uiderem.  
& relata sub illos facile me in eo-  
rum memoriam reducere possent:  
Sumpta occasione ex arithmologia  
ethica clar. uiri JOACH. CAMERARII  
Pap. b. ipse etiam arithmologiam  
philologam ab unitate ad duodena-  
rium usque numerum continuatam  
instituebam: quam operam meam,  
puerilem illam quidem & tenuem,  
discentibus tamen non nihil, ut spe-  
ro, profuturum paulo post extru-  
dam. In dedic. horū philos. de quo pau-  
lo post pergit: In nullam autem o-  
peram plus studii & laboris contu-  
li, quam in hunc hortum meum:  
cum, quod hortorum cultura per-  
sejuncta est & amabilis: tum uero  
quod in eo genere studiorum, quod  
plantarum notitiam continet, plus  
uersatus fuisse, utpote quod me a  
pueris per tot nemora, per tot cam-  
pos, per tot montes, per Isarae et-  
iam pratum, in jugis montium sude-  
tum rapuisset &c. Deceteris, quo-  
rum mentionem facit ad GRVNAEV-  
VM, quid factum sit, me cum ignaris-  
simis neleire non dissimulo.

meae. *Vt etiam typographus uester farraginem uersuum Philippi, qualis sit, uidere possit, mitto uobis exemplum descriptum (\*).* Nam Chronologia jam ante uobis nota est. Ad hanc epistolam ut mibi respondeat humanitas tua, ualde Te rogo. Haec scribo ad Te agens annum aetatis 67. in illo otio, quod DEVS & Senatus mibi fecit. Bene & feliciter uale & ignosce stilo senili & imbecilli. Datum XXI. Febr. MD C IX.

*TVAE praestantiae  
addictissimus*

*M. MARTINVS MTLIVS,*

REVERENDO ET CLARISSIMO VIRO DN. MAG. SIMONI GRVNAEO,  
ECCLESIAM LIGIAM DOCENTI (\*\*\*) ETC. AMICO ET FAVORI  
SVO MVLTVAM COLENDΟ.

*Liegnitz.*

## IX.

(\*) Vtinam prodiissent! Quamuis enim poëtae nomen MELANCHTHON, uir in grauioribus negotiis occupatissimus, haud affectauerit, eruditam tamen ingeniosaque facilitate & naturali quadam elegantia se ejus carmina commendant, neque nullum omnino rebus illo tempore in republica sacra & literaria gestis lumen affordunt: et si rarissime omnino prostant. Prodierunt ejus epigrammatum Lib. VI. recens editi studio & opera PETRI VINCENTII Vmt. Vit. 1563. 8uo. quae editio optima est. Anno enim 1558. & 1560. Vit. quae praecesserunt, non nisi III libros habent, foetibus etiam suppositiis plena sunt, & men-

dis typographicis innumeris scant. Rarissimam nec VINCENTIO uisam collectionem, omniumque primam possideo Hagenouae 1528. in 8. curatam: farrago aliquot epigrammatum PHIL. MELANCHTHONIS, opusculum sane elegans ac nouum in fronte appellatur, & quaedam habet, alibi haud reperiunda. Exterorum, maxime SCALIGERI de poësi Melanchthoniana judicium exhibit P. VINCENTIVS in ded. ed. allegatae, ut non immerito locum ampliorem ipsi tribuerint JOH. PETR. LOTICHIUS in biblioth. poët. P. III. p. 23. sqq. & cl. GEORG. LIZELIVS in hist. poët. græcor. germaniae p. 13. sqq.

(\*\*) S. GRVNAEVS Princ. Lign. a  
f 3 Con-

Consiliis S. Director Senatus Eccles. & sacrorum in Lign. & Bregensi ducatu antistes, theologus, philologus, & poëta suo tempore celebrimus, suauissimo uir ingenio & exasciati judicii summaeque diligentiae, clariss. uirorum amicitia flouruit eamque literis ultro citroque missis, quarum integri adhuc fasces in bibliotheca quadam latent, exacte coluit. Hinc magno etiam numero pro more seculi poëtae ejus amorem atque patrocinium ambire connisi sunt. Ita v. gr. JOH. HEERMANNVS Coeben, Lib. IX. epigramm. pag. 520. & SAM. LATOCHIVS in laurifolius Lib. III. pag. 271., poëticam ejus uenam euehunt. Ejus historiam ducum Lignicensium, quam falso, reor, editam asserit Lexicon MENCKEN. erudit. pag. 1167. nisi innuat ejus deductionem, quod principes LYGII summis imperatoribus sanguine juncti sint. Lign. 1610. germanica lingua editam, VAL. ARITHMAEVS in periculis poët. laudat p. 384. in effigiem ipsius luserunt BALTH. EXNERVS carmin. Lib. II. pag. 92. & ANDR. CALAGIVS epigramm. Lib. IV. pag. 1231. Anagramma nominis ejus sortilegio lycophrontico pure jambico obtulit ipsi MELCH. LABVANVS in musa lyrice Lib. III. od. XIX. p. 169. aliud puro disticho inclusum sistit MICH. BARTSCH. in anagramm. cent. I. dec. III. n. V. R. 4. Lauream poëti-

cam ipsi gratulati sunt TOB. AL. EVT-  
NERVS epigramm. cent. IX. n. XXXVI.  
pag. 421. & LATOCHIVS loc. cit. p. 324.  
In symbolum suum: *Timentes Jebo-  
uam, confidite Jebouae,* praestantissi-  
morum uatum epigrammata integro  
uolumine collecta edere uoluit, nisi  
alia conatum impedimenta interuer-  
tissent. Celebre in primis nomen si-  
bi apud exterios acquisiuit editis ni-  
tidissime Basileensium monumentis  
antigraphis Lign. 1602. 800, quorum  
pleraque deliciis NATH. CHYTRAEI  
pag. 560. postea inserta sunt: & mo-  
numentorum Silesiae periculis ibid.  
eodem anno expositis, quibus saliu-  
am integri operis excitauit, quod  
adhuc MStum extat. Laudat operam  
Basileensibus impensam JOH. TON-  
JOT. A. praef. Basileae sepultae & rete-  
ctae, licet perperam Gorlicensis ec-  
clesiae ministrum uocet. Vitae e-  
jusdem historia ex VALENT. HED-  
WIGERI homilia in fun. Grunaei habita  
& Lign. 1628. ed. omnium optime hau-  
riri potest, ex qua patet statim haud  
interrupta serie eum ANDREAE BAV-  
DISIO successorem datum esse, adeo-  
que Cl. HOFFMANNVM falso inter-  
feri a FRIDER. LVCAE in Schlesischen  
Denckwürdigkeiten p. 1871. qui plura  
de illo adfert in indice, quam in i-  
psa opere habet. Nec 1. Decembr.  
quod H. WITTE uult in Diarii bio-  
graph. Part. I. Sed d. 21. Maj. An.  
1628. denatum esse. conf. JOHANN.  
HENR.

**HENR. CVNRADI** in *Silesia togata pag. 101.* **JOH. MOLLERVM** in *homonymo scopia historico-philologico-crit. cap. VII. num. LIII. pag. 679.* qui recte etiam **WITTENII** lapsus in confundendo nostro cum **GRYNAEO Basileensi** corrigit. **Clar. JOHNIVS** in *parnasso Siles. cent. I. num. XXXVI. pag. 80.* qui **JAMESII catalogum biblioth. Bodleianae pag. 234.** allegat, ubi tamen nihil de **GRVNAEO**, sed *pag. 309.* nec uero ibi m. aliquid de poëmatibus ejus legitur, atque **D. WAHRENDORF.** in *Lignitzscher Merckwürdigkeit Part. II. cap. I. pag. 520. & cap. II. pag. 547.* denique, si haberi queat **HENEII** ejus etiam *elogium in Siles. togat. MSta.* Oppido memorabilis *inscriptio musei Grunæani* est, quae in *periculis monum. Siles. pag. 47.* legi meretur animique ejus moderationem & circa religio- nis capita controuersa non obscure prodit. Enimuero hunc etiam ma-

gnum profecto & plurimis diuino munere donis abundantissime instru- etum theologum ad Philippistarum partes ualde inclinasse & nimio sae- pe tempore strenuis ueritatis euange- licæ assertoribus displicuisse palam est. Anno 1618. mense Junio con- filium, quod MStum adhue reperi- tur, principi suo **GEORGIO RVDOL- PHO** suggerebat, quo, ut alia file- am, catechismum Heidelbergensem, PISCATORIS notas biblicas, aliasque hujusmodi libros publice haud intro- duci, priuatim tamen tractari sua- fit, theologosque palatinos ceu A. C. addictos commendauit. Adeo- que factum est, ut, missa a Mag. CHRISTOPH. STEINBACHIO scheda, officii admoneretur & a tempore ni- mio ad majorem pro ueritate zelum excitaretur, quam uel animi gratia, & quod sale non careat, ex auto- grapho producere placet:

*Simon dormis?*

*Quam mirum est rebus periculosissimis homines esse securissimos!*  
*Nonne uera religio jam labefactatur? Simon dormis?*  
*Quid tribunal nisi lictum seges? - Simon dormis?*  
*Quid curia, nonne labyrinthus est? - Simon dormis?*  
*Quid in scholis jam frequentius, quam*  
*lanae caprinæ tonsura? - - Simon dormis?*  
*Sacerdotes sese pascunt. - - Simon dormis?*  
*Magistratus choreas dicit, - - Simon dormis?*  
*Populus flenda ridet, ridenda flet, - - Simon dormis?*  
*Arisfices quisquiliias pariunt, - - Simon dormis?*

*Eben*

*Eheu terram infelicem, ubi Satan princeps,  
ubi caro praecceptor,  
ubi hypocrisis consiliarius,  
& ubi Simon dormit!*

*O Simon, euigila, nisi Lethargus plane est, quod somnias!*

*Quidni Lethargus? Nam DEVVM tam evidentem negare,  
Mundum tam hostilem deperire,  
Terram tam informem laudare,  
Mortis tam incertae obliuisci,  
Et tui intra te jam stupide ignarum esse,*

*Ne Lethargus quidem est, sed obrigescentia.*

*Sed frustra hoc seculum inclamo, quod dormitantium habet infinitos:*

**Vigilantium prope neminem!**

M. CHRISTOPHORVS STEINBACH, eccles. Cunitianae pastor., iconi  
suae ipse aliquando hoc distichon subjunxit:

*Hic mea Simonis Grunaei conspicuus ora:*

*De me aliis quiduis, de me ego nihil aliud.*

Illi tamen, quam aeri affabre eleganterque insculptam habemus, addidit  
superiori parte *ueritatem & pacem*: inferiori *coelum per iridem fulmina fibrans*  
*cum lemmate: TIMENTES CONFIDITE, & lychnum flammula ascidente*  
*extinctum: SVRSVM IN AGONE.* Duoque alia disticha, quae repeterem  
superfedeo.



## IX.

Mich. Gebhardi (\*) epistola ad Sim. Grunacum.

S. REVERENDE & CLARISSIME DOMINE MAGISTER, AMICE  
& FRATER OBSERVANDE. Praeter morem & voluntatem meam fit, ut hoc toto fere semestri nihil ad Te scripscrim. Scis autem eam amicitiam nostram esse, ut, cum ad summam benevolentiam peruerterit, nullus inter nos locus suspicionibus reliquus esse possit. Quare posito hoc fundamento me de silentio non prolixe Tibi commendabo, ne, dum me excusare coner, Tecum culpam ejus rei communicare, Teque, qui eo intervallo ad me etiam ne literam quidem exaraueris, accusare quodammodo cogar. Utamur igitur Atheniensi illa à̄p̄vnsia inter nos, & culpam, si qua commissa est, partiamur, atque ita aqua delicti & ueniae conditione rem faciamus, wollens zugleich aufheben. Si ueritas dicenda tamen est, nihil me saepe ad Te scripturum in hoc tempus rejicit, nisi quod idonei tabellarii non oblati sunt, nec temere cuius meas ad Te literas das das existimau, propter periculum, ut scis, quod existere posset, si litterae ab aliis legerentur. Nactus autem jam idoneum tempus & occasionem, redeo ad scribendum, & significo Tibi, res meas & meorum adhuc, DEI beneficio, saluas esse. Die enim XX. Nouembris filiam

(\*) MICHAEL GEBHARDVS Gurauiensis Silesius in urbe patria ab anno 1588. V. D. minister, postea coetus sacro apud Falcobergenses praefectus, tandem Strigae exul, theologus pius & eruditus audit in HENR. GROSII sideribus Lusat. & Siles. MSt. ubi annus 1612. ejus emortualis existimatur. Partibus MELANCHTHONIS pro more illorum temporum addicitione fuit, & maximorum theologorum

in patria amicitia floruit. Ejus epistoliarum MStarum lectu non indignarum aliquot possideo decades, ex quibus hanc uel ideo hic loci producere placuit, quod de THEOD. BEZA quaedam habeat, quae anno uitae ejus 81. ipsi contigerunt & paulo alter ANT. FAYVS in ὑπομνήματ. de vita & obitu ejus Gen. 1606. in 4. ed. (nunc quidem ualde raro) pag. 61. contigisse nafrat.

*filiam meam primogenitam, DEO sic disponente pro sua paterna prouidentia & bonitate, elocauit, quam nuptum dedi filio ciuis nostri primarii, pannifico, ad cuius nuptias Te cum tuis quoque inuitasse, sed uerebar, ne usurpare eandem excusationem, qua usus est compater meus, Doctor Weidnerus, Physicus Sprotensis, ideo super sedi huic labori. Si autem peccavi hac re, pro fraterna nostra coniunctione & benevolentia mihi ignosci peto. Eo ipso die, quo nuptiae filiae meae celebrantur, scripsit ad me Argentorato Johannes Weidnerus (\*), & Te quoque harum rerum multa salute participem fieri*

---

(\*) JOH. WEIDNERVS junior, Med. D. ejusque Sorauiae primum, deinde etiam apud Grünbergenses practicus & physicus, atque poëta cum primis elegans, specimen uid. in CASPAR. CVNRADI *theatro symbol. cent. VII. p. 317. anno 1619.* Diff. de arte chymica ejusque cultoribus Budiss. in 410. Anno 1625. *Confilium de peste germanica lingua edidit.* uid GEORG. ABR. MERCKLIN. in Lindenio renouato Lib. I. p. 701. Eo tempore autem addiscendae arti medicae operam nauabat Argentorati. uid de illo & patre ejus, medico, astronomo, & poëta Sprottauiensi non incelebri, J. HENR. CVNRADI *Silesia togata p. 327. sq. MELCH. LAVBANVS odar. Lib. II. od. X. p. 91. L. III. od. XI. p. 144.* JOH. TIMAEVS in memoris Bucretianis lit. B. & Dominus FIEBIGERVS *Silesiographiae NIC. HENELII renouatae cap. VII. p. 518.* ubi utriusque elogium calamo Helleniano exaratum legitur, quae ex juniores epistolis, quarum non paucae ad ma-

nus sunt MStae, illustrari facile possent. GROSSIVS loc. cit. patrem cum filio confundit. Hujus in insignia, ipsorum addita imagine, lusit VALENS ARITHMAEVIS in periculis poëticis p. 459. sequenti epigrammate:

In summo Galeae duo uasti cornua tauri  
Frons salicisque, leo quem tenet un-  
gue, uirent.  
Iba tuae ostendunt antiquae insignia  
gentis,  
Weidnere, o Charium delicium! o  
Chlaridum!  
Tauri robur babes Lybici mentemque  
leonis,  
Et crescis medicas floridus inter a-  
quas.

Qui eundem Asclepiadeae familiae  
uindicem & sacrarum musarum My-  
stagogum appellat pag. 477. GEORG.  
VECHNERI extat homilia in funere  
WEIDNERI patris dicta & Glogouiae  
excusa, plena memorabilium pietatis  
ejus plane singularris, temperantiae,  
mode-

fieri uoluit: Sic autem: Nos bene adhuc agimus in nouo hoc aëre, quem ut in posterum tutum & salubrem conseruet uitae Deus, optimus. Statum academiae & reliqua noua, quae ex Galliis, Belgio, Styria & Hungaria ad nos perferuntur, intelliges, spero, ex meis ad clarissimum & doctissimum Dominum D. Gastonem (\*) Poliatrum aestrum ele-

moderationis & diligentiae, ut exemplum medici Christiani per omnem uitam & in ipso mortis articulo præbere queat. S. codicem diligenter legit in ipsis, quibus scriptus est, linguis, psalmos in primis adamauit, in Salomonis eccelesiasticum meditaciones pias scripsit, a conuiuiis, ne in sobrietatis legem peccaret, abstinuit, in aede S. & priuatim cum suis exercitia pietatis quotidiana instituit, pauperibus gratis, nemini, nisi prius deuotis ad Deum fusis precibus, medicamenta dispensauit, ex principibus Socinianorum non postremum, curae corporis ejus adhibitus, ad orthodoxam religionem conuertit, januae musaei sui inscripsit:

*Stamus in occursum tibi, Christe, uenire parati:*

*Quando tibi uisum est, Christe, uenire, ueni.*

& quae plura ibi cum fructu legi pos-  
funt.

(\*) FLAMINIVM GASTONEM, Sui-  
busiensem Silesium, Phil. & Med. D.  
& GEORG. RVDOLPHO, Duci Ligni-  
censi a consiliis, Archiatrum atque  
Gurauiensem Physicum, intelligit, de

quo elogium Henelianum etiam ha-  
bet celeberrimus editor in HENELII  
*Silesia renouata loc. cit. p. 541.* Edidit  
*dissert. de podagra, Basil. 1597.* libellum  
germanica lingua *de uero usu aliquot  
medicamentorum contra pestem adhiberi  
solitorum, Glogou. 1608. 4.* & alia, uid.  
J. HENR. CVNRADI in *Siles. iugata* p. 88.  
HENN. WITTE *diarium biograph. P. I.*  
*ad ann. 1618. d. 5. Febr.* MERCKLINVS  
*in Lindenio renouato L. I. p. 274.* BALTH.  
EXNERVS *carmin. miscell. L. X. p. 409.*  
JOH. HEERMANNVS *epigrammat. L. III.*  
*p. 145. L. VI. p. 351. 355. &c.* & qui cu-  
rate uitam ac fata uiri doctissimi pla-  
ne singularia edisseruit MELCH. ADA-  
MI *in uitis medicor. german. p. m. 196.* cu-  
jus scrinia compilauit FREHERVS *in  
theatro clar. uiror. P. III. p. 1339. sq.* GA-  
STONIS quoque *epistolas ad GRVNAE-  
VM scriptas plures ab interitu hactenus  
mihi vindicare licuit: Ex quibus &  
maxime etiam ex homilia in funere i-  
psiis a M. MARTINO ETNERO, Past.  
Guhrano habita & Vitemb. 1618. edita,  
multa de eruditione, Chymiae stu-  
dio, praxi medica ac pietate ejus, scri-  
ptis ad deuotionem excitandam exa-  
ratis, cura rei scholasticae, symbolo:*

elegantissimum. Hodie mecum fuit clarissimi & doctissimi theologi Dr. Sonii (\*) filius, qui ex Gallia aduentans haec nobis retulit: Dominus Beza, inquit, optime uiuit. Nuper admodum rex Galliae suos ad eum ablegauit legatos, qui his uocibus usi: Religiosissime Beza, inuictissimus Galliae rex salutem tibi multam, & sepius tuis precibus commendat in his bellicis motibus, cupitque significari sibi diem, quando ad se uenias. Regiam enim ad Te mittet lectionem: & quaedam Tecum colloqui necessum habet. Tum Beza in hoc erupit hemistichion: quantum mutatus ab illo! & sepe ob senium & curas ecclesiasticas recte excusauit. Sed audio regem ipsum Genesiam paulo post conuenturum, & colloquium cum eo habiturum. Ecce ita Deus immutat cor hominis: Utinam illustret piissimum regem radiis gratiae & Spiritus Sancti! Hucusque Weidnes.

rus.

*Quid ago? ultimis in agone fidei heroicæ plenis sermonibus &c. si hic locus esset, addi uellem. Tumulum eleganti epigrammate ornauit JOH. HEERMANNVS epigramm. L. VIII. p. 441. quod multa paucis complectitur, ad coquæ hic legi non indignum censco:*

*Quis jacet hic? Phœbo qui proximus ante medendi:*

*Qui fama celebris uiuit utroque polo.*

*Quod Meditrina potest, potuit: quippe omne, quod omnes*

*Norunt Aonides, huic quoque nosse datum est.*

*Hunc pauci aequiparant, superauit numero, nec ullum*

*Vincere qui poterit, scela futura dabunt.*

*Non tamen haec ullos peperit doctrina tumores:*

*Nescio, num possit mitior esse charis.*

*Gloria, quam meruit, non est insculpta sepulchro:*

*Quaerere si placet hanc, lector; ubique uolat.*

(\*) Procul dubio filium GEORG. SOHNII, theologi Caluiniani intelligit, cuius opera theologica, non posthumata tantum, sed fere omnia, quæ typis expressa extant Herborn. 1591. 8. prod. III. tomis, quorum primo addita est de uita & obitu illius oratio JOH. CALVINI, Prof. Heidelbergensis: Inde sua hausit MELCH. ADAMI in uitis theolog. p. 297. conf. FREHER. loc. cit. P. I. Sect. III. p. 270. qui inter scripta ejus referre neglexerunt libellum: Bericht uon der Uniuersitate Heydelberg 1625. 8. edit.

rus. Si themata Weinrichiana euoluisti, fac ut ad me per certos homines redeant; cupit enim ea legere Dom. Elias, pastor Tchirnensis, qui jam fruitur mediocri otio, postquam sibi adjunctum Diacnum in uinea domini habet. Ante paucos dies ad meas proximas respondit D. Weinrichius (\*) ualde humaniter, & simul dono misit exemplum cantionum funebrium in D. Pauli Eberi Cantionem, credo Te uidisse; addit praeterea jam sub prelo esse conciones triginta in historiam resuscitati Lazari, quae circa festum natalis domini lucem uidebunt. Tu si quid noui habes, fac ut quoque cognoscam, & de statu rerum uestrarum me edoce, jucundum mibi erit auditu, detur & tua cum incolumitate. Salutem plurimam nunciabis meo nomine Costae tuae, nec non Domino Andreae (\*\*), Pastori uestro, & omnibus, quos mibi bene uelle scis. Vale quam rectissime, ad salutarem ecclesiae Christi aedificationem. Dabatur Gorae celeri calamo, 16. Decemb. in fine anni 1600.

Tuus ex animo  
MICHAEL. GEBHARD.

X. An-

---

(\*) GEORG. WEINRICHIVS, SS. Theolog. D. Professor & Superintendens Lipsiensis, Theologus disertus, placidus, pius & perspicuitatis diligentiae que laude commendandus u. HENN. WITTE memoriae theolog. decad. V. p. 54. sqq. FREHERVS loc. cit. p. 388. sq. J. JAC. VOGEL in annal. Lipsiens. p. 357. & passim JOH. HENR. CVNRADI in Siles. togat. pag. 331. G. MATTH. KOENIG in biblioth. V. & N. p. 865. JOH. CASP. WEZEL singularia Weinrichiana praefat. §. III. pag. 4. J. CASP. EBERT in ceruimento luter. cent. I. num. XC. pag. 116. sqq. ut taceam ANON. Kalendarium Lipsiensium Antistitium histori-

cum Lips. 1698. pag. 65. sqq. ERDMANN. VHSE im Leben der Kirchen-Lehrer p. 994. & Lexicon erudit. Menckenianum, in quo plures Weinrichii, sed confuse admodum recensentur adeo, ut u. g. tractatus Prof. & Med. Vrat. duobus tribuatur; & sic porro conf. clarifl. DAV. ZELLERI Hirschberg. Merckwürdigkeiten Part. I. pag. 106 sqq. qui in eundem lapidem impingit. Elogium ipsi condidit & jure meritoque scripsit HENELIVS in Silesia togata MSta prolixius, quam ut hic repeti queat.

(\*\*) ANDREAM BAVDISIVM innuit sacrorum in ducatu & urbe Lignicensi antistitem, theologum doctrinae

## X.

Andr. Ofiandri ad Ambros. Moibanum.

OPTIMO ET DOCTISSIMO VIRO D. AMBROSIO MOIBANO, SACRAE  
THEOLOGIAE DOCTORI, ECCLESIASTAE VRATISLAVIENSIS (\*),  
SVO IN DOMINO CARISSIMO FRATRI

S A L V T E M.

**G**ratissimam mihi rem fecisti de Nicephoro, nam in codice parrhisia-  
no prorsus nihil ejus extat. Sed continentur in eodem Eusebii de  
ecclesiasticis libri X. Ejusdem de uita Constantini libri V. Socratis  
libri VII. Theodoritas libri V. Collectanea ex Theodoro libri II. Hermii  
Sozomeni libri IX. Euagri libri VI.

Sufpi-

copia, linguarum eruditarum peritia,  
& facundia genti ejus nobilissimae  
propria inclutum, Melanchthonis  
ex labore seculi admiratorem nimium.  
uid. MELCH. ADAMI in uit. theol. ger-  
man. pag. 403. sqq. FREHERVS in thea-  
tro clar. uir. P. I. Sect. III. p. 378. CVN-  
RADI in Silesia tog. p. 13. Ejus extant  
homiliae funebres diuerso tempore editae,  
aliquot disputationes theol. partim in a-  
cademiis, partim in conuentibus V. D.  
Ministr. Lignic. habitae, & oratio, qua  
GEORGIO THILONI A THILAV, JCt. &  
Princ. Lygio-Bregens. Consiliario  
parentauit. Lign. 1602. 4. *Dissertatio au-*  
*tem de cruce, quam lexicon erud. MEN-*  
*CKEN. ipsi tribuit, nepotis ejus est, the-*  
*ologi Lignicensium nostra aetate*  
*meritissimi dissertissimique. Elogium*

ipsius in HENELII Silesiae togatae MS to  
autographo extat lectu non indignum,  
nisi spatio harum paginarum exclu-  
deretur. Ejus uicem supplere pote-  
rit epitaphium apud Dn. D. JOHANN.  
PETR. WAHRENDORFIVM in Lignitz.  
Merckwürdigkeiten P. II. c. II. p. 236. &  
c. III. p. 373. Homiliam in funere ipsius  
habuit SIM. GRVNAEVIS Lign. 1615, ed.  
ex qua uitae ejus historia penitus co-  
gnosci potest. Carminibus XLVIII.  
meritissimi praefulsi exequias cele-  
brarunt uiri docti & aequales uno  
fasce editis.

(\*) AMBROSIVS MOIBANVS, Do-  
ctor Theologus, eruditione, pruden-  
tia, diligentia, fide ac pietate suo tem-  
pore Vratislaviae Princeps, LVTHE-  
RO,

*Suspicor autem, quicquid Nicephorus (\*) babet, ea omnia ex auto-*

RO, MELANCHTHONI, CAMERARIO, CRATONI, PEVCERO, aliisque uiris magnis charissimis, uoce scriptisque euangelicam doctrinam summa, qua praestabat, moderatione, propagauit, dum uiuendi finem faceret anno 1554. d. 16. Jan. aet. anno LX. uid. MELCH. ADAMI *in uitis theol. german.* p. 124. FREHERVS *in theatro clar. uir.* P. I. Sect. III. p. 160. SECKENDORFF. *in hist. Luther. suppl. ad ind. I. bistor.* JOS. SIMLERVS *in bibliotheca pag. 31.* & praeter CVRAEVM, POLIVM, LVCAE aliasque rerum patriarcharum scriptores, MATTHAEVS HANSI *in memorii concionat. Vratisl.* p. 7. B. ADAM PANTKE *in den Lebens-Beschreibungen de rer paſtor.* Vrat. Elisab. pag. 7. sqq. CVNRADI *in Silesia togata p. 189.* Elogium etiam ipsius tot elogiorum conditor doctissimus N. HENELIVS prolixo eleganterque scriptum reliquit: ex qua epigramma, quo illud finiit, breue & elegans annextere placet:

*Pauit ues Christi qui uerbi gramine;  
coelo*

*Jam nunc Ambrosis pascitur ipse  
cibus.*

(\*) Lucem aliquam foenerabitur haec epistola iis, quae de codice NICEPHORI graeco supra obseruauimus.

Quem uero Parisensem refert OSIANDER, dubio procul bibliothecae regiae fuit a JOH. LANGIO in ded. editionis suae ad Ferdinand. I. indicatus. OSIANDRI etiam conjecturam uerisimilem esse dudum patuit. Ipse LANGIVS: *Quid, inquit, Nicephorus babet aliud, quam priscorum maxime patrum ex illorum libris decerpta monumenta?* in epist. ad Oporinum Basil. editioni A. 1560. præfixa. RVARDI eccles. S. Petri in Louan. Decani censuram hujus editionis paulo rarioris oppido memorabilem hic legisse non poenitebit: *Clar. Domine, non solum sine fidei & religionis periculo N. H. E. typis mandari potest, sed cum multa & publica ecclesiae utilitate, propter historiarum, quas continet, notitiam. Multis enim scribit, quae apud scriptores alios non inueniuntur. Pia solum & religiosa commendat, frequens est in sanctorum miraculis. Et in hujusmodi uetus istis auctoribus ad multa dissimulari potest, propter utilia, quae continent: maxime quando scopus, quem spectare debemus, pius est & sanctus. Meo igitur iudicio & eorum, qui mecum uisitarunt, tota excudi potest. Hoc tamen iudicium nostrum est ex gustu, quem ex his, quae legimus, accipere potuimus, nam uniuersa pro temporis breuitate legere nequiuimus. Dominus Jesus te seruet in columem. Vtrumque uolumen remitto; nec opus est*

*autoribus desumpta esse, praeter pauca suae aetatis. Quod Tu quidem poteris facile conferendo uel cum latina editione acclimare. Quod si propria quaedam haberet, utilia & digna editione, libenter darem operam, ut publicarentur, & si codicem uel precario uel emptione impetrare possem, aut graece edi curarem, aut ipse in latinum transferre non grauarer. Quare dabis operam, ut si qua ratio ad ejus editionem pateat, exquiras & mihi signifiques. Rerum nostrarum prorsus nihil. Prodigiosum silentium de comitiis<sup>(\*)</sup>). Nemo nostrorum principum adbuc Ratisbonam uenit, nec quisquam putatur uenturus, ne episcopi quidem electores adjunt. Bene uale & haec pauca boni consule 6. Junii 1546. Norimbergae.*

(\*\*) ANDR. OSIANDER.

## XI.

*terium mittere, quoniam ejusdem auctoris est historia, Louanii XIX. Februar. Ann. 1551.*

(\*) Sub initium anni 1546. colloquium Ratisbonense habitum erat, de quo uide SLEIDANVM Lib. XVI. ediu. Geneu. 1558. pag. 275. sqq. illustrem SECKENDORFIVM histor. Luther. Lib. III. Sect. XXXV. pag. 619. sqq. JOACHIM, CAMERARIVM de bello Smalcald. tom. III. scriptor. rer. german. Freheri edit. Strutian, pag. 467. Cum uero, eo abrupto, irritatus Carolus V. Imper. ad imperii principes mandata daret, ut ipsi coram comparent omnes: Hinc facile intelligi possunt, quae hic OSIANDER narrat.

(\*\*) ANDREAS OSIANDER, Lucae

nostris parens, theologus eruditionis, diligentiaeque laude non priuandus, & orientalium in primis linguarum atque harmoniae sacrae studio inclutus, sed asperioris ingenii, morumque agrestium, nec satis ad modestiam theologicam compositorum Non inelegans est epigramma, quo nonnemo in colloquio Wormatiensi eum perfrinxit:

*Effice mutatis ut moribus esse, quod  
audis,*

*Incipias; clarus non modo, sanctus  
eris.*

apud ALB. A FELDE in analct. disquisit. pag. 194. quamdiu Norimbergae uixit, rerum suarum cum approbatione plurimorum fategit, et si non male

male jam tum de eo VIT. THEODORICVS judicauerit: *Hoc natura habet, ut delectent eum, si quae minus sunt protrita;* & liticulam ibi etiam subortam referat: in MIEGH monument. pietat. & lit. P. 2. pag. 40. in Regium uero montem delatus tot turbas dedidit, ut longa ac plena scandali illarum sit historia. conf. de eo JOH. WIGANDI *Osiandrismus* Lips. 1586. edit. in 4to. B. D. GOTTLIEB. WERNSDORFII *Osiandrismus in pietismo rediuiuus* Vitemb. 1707. CHRISTOPH. HARTKNOCH. *Preussische Kirchen-Historie* Lib. II. cap. II. pag. 309. sqq. ANON. erläutertes Preussen uolum. II. pag. 69. & 867. *Relations innocuae anni 1703.* ord. V. pag. 257. sqq. HENR. PANTALEON in prosopograph. german. Part. III. pag. 248. edit. latin. MELCH. ADAMI in uitis theolog. german. pag. 109. FREHERVS Part. I. Sect. IX. pag. 158. B. J. FECHT. in appara-

tu ad epistol. Marbachian. cap. VII. pag. 244. sqq. ANTON TEISSIER *eloges des hommes sauans* Part. I. pag. 50. sqq. CASPAR. CUNRADI in *prosopographia melica mill.* I. pag. 123. JOS. A PINNA in *deliciis poët. german.* Part. V. pag. 92. EOB. HES- SVS in opp. *farragine* edit. Hal. Sueu. 1539. in suo admodum rara *syluar.* Lib. IX. pag 331. & nuperrime in fort- gesetzten *Sammlungen theologisch. Sachen* 1731. Part. II. pag 170. sqq. Non im- merito, ut hoc addam, eum ERH. SNEPFIVS Periclem quendam <sup>cc</sup> germanicum & cerebrum super- <sup>cc</sup> bum, uariis tamen artibus haud <sup>cc</sup> uulgariter instructum uocat in e- <sup>cc</sup> pist. quadam MSta; Nec pauca ad uitam fataque ejus dilucidius ex- ponenda in aduersarii ejus, theo- logi Regiomontani, MELCH. ISIN- DERI fascie epistolarum ad amicos scri- ptarum leguntur, de quibus D. V. alibi plura.



## XI.

## Epistola Th. Bezae ad Claud. Textor.

**F**ortasse priusquam has acceperis mihi satisficeris. Valde enim cupio intelligere, num Tibi tempestive redditae sint meae portem cum exemplaribus a me annotatis, ac multo etiam magis, quomodo sint ab amicis excepta, ac praesertim quam mollem auditum in aula principis (\*) ista inuenient. Vix enim credas, quam tristia subinde mihi nuntiata, ac etiam a nonnullis perscripta sint. Neque nero quicquam ego ista moror, nulli nisi Deo (cujus ipse rei mihi testis est) addictus. Sed ut nunc tamen res sunt, ita me commotum fuisse fateor bonorum totiusque adeo illius academiae periculo, quod certum esse nuntiabatur, ut preces & lachrymas quam uchementissime intenderim. Quid enim aliud agerem? & hanc meam sollicitudinem spero bonis ingratam non fore. Recreaverunt me nonnihil Langueti conterranei mei (\*\*) literae, sed mihi certe

(\*) AVGUSTVM, SERENISS. SAX. ELECTOREM, intelligit, quem quibus blanditiis ac artibus in partes suas Caluini affeciae pellicere conati sint, uel ex his ipsis literis patet. confer. uener. GLEICHII annal. Sax. eccl. V. Schuzii pag. 43. illuſtris JOH. PETRI LVDOVICI, Hal. 1699. in 4to edit. uid. de eo JOACH. CAMERARIUM in uita Melanchth. pag. 341. sqq. PHIL. MORNAEVM in praefat lib. de uerit. relig. christian. J. THVANVM hifloriar. Lib. LXXIV. fol. 533. sq. ANTON. TEISSIER les eloges des hommes sauans Part I. pag. 555. sqq. G. M. KOENIGIVM in bibliothec. V. N. pag. 457. & denique, ut HOFMANNVM & BAYLIVM in lexicis suis taceam: LVD. CAMERARIUM in dedicat. epp. LANGVETI ad auum JOACHIMVM scriptiarum Lipp 1685. in 12. recusarum: Imo uero quem primo loco

(\*\*) HVBERT. LANGVETVS, Legatus & Consiliarius Principis Saxon. AVGUSTI, gente Burgundus fuit & maxima Electoris hujus gratia floruit, cuius rei locupletissimum perhibent testimonium Ipsius epistola ad Principem suum scriptae & cum

certe non satisfecerunt. Itaque multo uberiora abs Te expecto. Illa dico, quae ad nos, id est ad ecclesiarum pacem attinent: ne me fortasse ut πολυπέγμωνα nonnulli reprobent. Ceterum, mi TEXTOR, istud curato quam diligentissime, ne quis bonorum silentio nostro offendatur, quod cur egomet vobis indixerim, satis ipsis constare existimo. De rebus Gallicis haec habeto: Nemausum apud Occitanos proxime Auenionem coacta est Gallicarum ecclesiarum omnium, in eunus Majo, Synodus, cui & ego interfui, fratrum literis assiduisque precibus eo adductus, cum alioquin adesse neque tenerer ipse, neque sane uellem. Ibi praecepit de P. Rami postulatis disceptatum est, tanti nunc certe theologi, quantus olim fuit in logicis disciplinisque omnibus, prius uidelicet summus Magister, quam infimus discipulus (\*). Is igitur de tribus

prae-

loco nominare debebam P. D. MARIVM in uita Langueti per JOH. PETR. LUDOVICVM edita Hal. 1700. in 12mo. et si scriptor ille non minus, quam LANGVETVS ipse, partibus Caluinianis addictiorem se exhibeat & turpissimis typographi mendis foedatus sit. Pace lectoris epitaphium ipsius a BEZA in poëm. pag. ii. scriptum apponam, elegantissimum, & fere uitiae ejus compendium:

*Langueti, lector, germanis nomen in  
oris*

*Si quando audisti, fuerim vir qualis,  
babeto.*

*Adua me genuit tellus, germania  
fouit,*

*Isto quin etiam extinctum dignata se-  
pulchro.*

*Si rogatas forsitan patria cur tam pro-  
cul alma,*

*Hic jaceam, pepulit certe me patria  
nunquam,*

*Linguere nec patriam uitium, uel juf-  
fit egestas,*

*Sed pietatis amor, sed magni fama  
Philippi,*

*Saxonicas haud iniuitum perduxit in  
oras:*

*Hic ubi (Christe tui, fateor, quod mu-  
neris omne est)*

*Principibus doctisque uiris Languetus  
honeste*

*Transalpa gratus uita, nec inutilis illi,*

*Quae me aluit, terrae, placide post fatu  
quiesco.*

(\*) PETR. RAMI supra facta est men-  
tio. Epistolam uero hanc dare hic  
pla-

*praecipue contendit, suscepta Morellii & alterius cuiusdam defensio-  
ne (\*). Primum omnium presbyterio sola προελέυματα relinquuit,  
de quibus decernere sola multitudo possit, rogatis singulorum suffra-  
giis,*

---

placuit, quod de erroribus ejus in theologia parum aut nihil habeant, qui uitam ejus descripserunt. Universales biographos hic iterum excitare nil attinet. Vitam ejus singulari L. exposuit NANZELIVS orationibus ejusdem insertam Paris. 1599. in 8uo. itemque THEOPH. BANOSIVS, RAMI commentariis de relig. christ. Francof. ad Moen. 1583. in 8uo praefixam. confer. SCAEV. SAMMAR THANVS in elogiis gallor. illuſtr. Lib. II. num. XXI. pag. 100. sqq. ex edit. Henmanni. CASEP. CVNRA DI in prosopogr. mel. millen. I pag. 140. GERHARD. JOH. VOSSIVS de scientiis mathemat. cap. XVI. §. XXIV. pag. 66. sq. THOM. LANSIVS consultat. uolum. I. p. 263. VERDIER in prosopogr. Tom. III. pag. 2519. GOD. ZENNER. in Frühling Parnass ann. 1693. pag. 83. & CHRIST. FRIDER. LENZIVS pecul. dissert. Vitemb. 1716. bab. TEISSIER quidem con trouersiae ejusdem, sed non nisi summatim, meminit: *Il auoit lâché d'introduire quelque nouveau te dans la discipline des protestans de Frara, mais son entreprise fut reprimée par l'autorité du synode national de Nîmes loc. cit. P. I. pag. 400.* Ipse RAMVS etiam in alle-

*gatis de relig. christ. commentariis* pa rum aut nihil de promiscuo, quem postulabat, docendi in coetu publico usu, nisi quaedam uerba Lib. I. cap. XXII. pag. 80. eo trahi posse ui deantur. Quod uero alterum accusationis iphius caput concernit, illis omnino accessit, qui durissime contra praeſentiam corporis & sanguinis Christi in S. C. loquuntur. uid. ibidem Lib. IV. cap. VIII. pag. 287. & cap. X. pag. 305. sqq. etſi reapse BEZA aliique ab eo nihil differant, niſi quod uerbis quibusdam mentem suam tegentibus & paulo mitioribus utantur. Ipſe enim in colloquio Pos siaceno ſe explicuit: *Substantiae nomi ne non corporalem crassumque eſum signifi cari, ſed spiritualem & uerum ab ima ginario & phantastico diſcerni.* u. FAY VM in uita ejus pag. 34. confer. ep iſtola nomine synodi ſcripta inter BEZAE ep iſtolas LXV. pag. 234.

(\*) MORELLII cauſa jam A. 1562. in Synodo Aurelianensi & A. 1563. in Sy nodo Lugdun. diſceptata fuerat, u. B. THOM. ITTIGIVM in bistoria synodor. ecclſ gallic. Seſt. III. §. VI. pag. 112. sqq. & Seſt. IV. §. XVIII. pag. 216. confer. BEZA ep. LXXXIII. p. 303. sqq.

*giis, quacunque de re agatur ad publicum ecclesiae statum pertinen-  
te. Deinde pro eo, qui designatus pastor silentibus ceteris concionem  
habere consuevit, uult praesciibus omnibus concedi loquendi par-  
tes, ea lege, ut reliqua multitudo judicium ferat. Tertio denique  
clamitat ex gallica confessione & liturgia expungi oportere substantiae  
uocem, qua Christum ipsum imprimis nobis in coena donari si-  
gnificatur aduersus eos, qui nos calumniantur pro re sacramenti non  
Christum ipsum, sed ejus tantum dona seu beneficia statuere, quae  
opinio cum in Rupellana (\*) Synodo agitata damnataque fuisse, ar-  
ripuit hanc etiam occasionem P. Ramus non modo nos perturbandi, sed  
etiam ab Helueticis ecclesiis disjungendi, quasi in illa Synodo damnatis,  
quod illae uidelicet certis quibusdam de causis ab illa substantiae uoce  
semper abstinuerint, minime tamen a nobis in re ipsa dissentientes. Vo-  
catus*

(\*) Synodus Rupellanam descri-  
bit auctor commentator. *de statute-  
ligionis & reipubl. in Gallia Part. IV. Lib.  
X. p. 6. conf. FAYVS in uita Bezae p.  
49. Commentariorum illorum non u-  
biuis obuiorum aliquot extant editio-  
nes, quarta uero Gen. 1577. emendatior  
& longe locupletior reliquis ab ipso  
auctore redditia est. Quis uero ille  
sit, in uarias abeunt uiri doctisenten-  
tias. BEZAE & GALLESIO tribuit  
HOORNBECKIUS u. THOM. CREE-  
NIVS comment. philol. Part. I. pag. 161.  
& HOORNBECKIUM in theolog. practica  
Part. II. pag. 118. Alii PETRVM PLA-  
CAEVUM auctorem faciunt, uid. J. A.  
SCHERZERVM in Anti-Bellar. p. 309.  
DAHLMANN. in masuirten Gelehrten  
pag. 791. L. MEIER de claris Bookmeris*

*dissert. II. pag. 28. SERRANVM nomi-  
nat B. G. STRVVE in biblioth. histor.  
pag. 323. & ipse JOH. DE SERRE sibi  
tribuere uidetur in illustribus clar.  
uiror. epist. selectioribus Lugd. Bat. 1617.  
edit. cent. II. epist. LIV. conf. CREE-  
NIVM in animaduers philol. Part. VIII.  
pag. 161. & VINC. PLACCIVM in theatr.  
Anonym. cap. V. num. MCXIV. pag. 282.  
qui etiam etsi paulo timidius SERRA-  
NO adjudicat. Quem cum SERRANI  
locus fugerit, ipsa dabo uerba ejus:  
Polio & persequor commentarios nostros  
de statu religion. & reipubl. Addo, me  
obseruasse, ipsum in inventario histor.  
gallic. poene eadem & iisdem saepe  
uerbis exprimere etsi gallicis, quae  
hic latinis exhibet.*

catus igitur ad synodum, ut horum rationem redderet, adesse quidem neque ipse neque hujus factionis alius quisquam sustinuit, nempe ut aliquid ipsis deinceps relinquatur, quod praetexant, quasi sint absentes damnati; sed tamen sententiam suam aliquot scriptis comprehensam miserunt. Quid plura? Synodus apertis foribus & cuique facta dicendi potestate, singula eorum argumenta audiuit, expendit, & ex DEI nerbo dijudicauit. Sic uicit ueritas, summo omnium consensu, neque duntaxat decretum est nihil neque in confessione, neque in disciplinae canonibus nouandum uideri, uerum etiam adhibita est aduersus istiusmodi turbatores cautio, quae si diligenter obseruetur, futurum spero, ut in Gallicas ecclesias non ita facile discordiae Spiritus irrepat. Quod, ni paruerint isti, extrudentur scilicet, non prius recipiendi, quam ex canibus in oues sint mutati. Habes, quid sit praeципue gestum in ista Nemausensi (\*) synodo, cui, quum Dresdensis conuentus acta obtulisset, nemo inuentus est, qui non iis omnibus magno cum gudio & gratiarum actione assentiretur, exceptis illis quibusdam de coena Domini, quae D. Bullingerus etiam obseruauit: neque defuerunt tamen, quibus uideretur de ipsis quoque transigi posse, si qua inter uere doctos & pios fratres de iis colloctio (\*\*) institueretur. Ceterum paulo post synodum ingens uulnus

(\*) De hac synodo conf. FAYVS loc. cit. & AVCTOR commentarior. allegatorum loc. cit. pag. 16. Quae uero in hac & sequenti ex autographo a nobis productis epistolis refert BEZA; iis ualde similia habet in opere epistoliarum edit. Hanou. 1597. in 8uo. epist. LXV. pag. 237. epist. LXVII. pag. 240. epist. LXVIII. pag. 241. & epist. LXXV. pag. 257. Ceterum haud bene in RAMVM animatum fuisse BEZAM impedit prodit epist. XXXIV. pag. 153. ut

exprobratum etiam ipsi fuerit, quod RAMVM non inscriperit suo εινόνων libro, quod uero sic satis excusat FAYVS loc. cit. pag. 70. Neque uero ante motas has lites non fauisse BEZAM RAMO ex epist. XXXIV. p. 154. & XXXVI. p. 156. constat, ubi etiam Geneuam inuitat, nihil obstante circa philosophica dissensu.

(\*\*) De conuentu Dresdensi compara LEONH. HYTTERVM in concordia

*nus nobis infixit Dominus, amissa Nauarrena; & quidem eo ipso tempore, quo nobis plurimum prodeesse potuit & uoluit. Fuit hacc Regina omnibus corporis animique dotibus mirabiliter ornata, adeoque singulare nostrorum temporum ornamentum. Obiisse ferunt ex quodam pulmonis ulcere non prius animaduerso & repente dirupto, quum quinque tantum dies aegrotasset. Duos optimae indolis liberos reliquit, & in pura religione tum praeceptis tum exemplis, ipsoque rerum usu institutos, filium, qui nunc rex est Nauarrenus, annos circiter uiginti natum, & filiam nondam nubilem. Illius accelerantur nuptiae cum regis sorore ètegodoξω, & utinam ne quid amplius. Nec enim malo plura omnari, quamuis uehementer me exterreat ipsius Salomonis exemplum. Hoc extorsit regis auctoritas, temporum necessitas, & ipsius fortassis ecclesiae Gallicanae fatum (\*). Itaque placide, quicquid DEVS dederit, expectemus.*

*cordia concorde cap. III. pag. 42. sqq. edit. in fol. LOESCHERVM in his-  
tor. motuum Lib. V. cap. IX. §. V. pag. 148. sqq. BEZA dubio procul  
digitum intendit ad repetitionem breuem & succinctam orthodoxae Confess. ecclesiarum sub ditione Ele<sup>s</sup>t. Sax. in synodo Dresdeni d. X. Octobr. An. 1571. conscriptam & comprobatam, ut titulus latinae uersio-  
nis sonat Vitemb. 1572. in 8uo editae, de qua supra jam diximus. conf. i-  
terum HUTTERVS in concord. concord. cap. III. fol. 42. sqq.*

(\*) conf. omnino BEZAM loc. cit. pag. 240. & 242. in epistolis, ubi easdem querelas repetit, quas non inane conjecturas fuisse tristissimus.

*nuptiarum Parisinarum exitus docuit. Nauarrenam intelligit matrem HENRICI M., qui Nauarre postea regnum cum Gallico conjunxit, magnis uirtutibus, heroica mente, uariarum linguarum usu, singulari etiam prudentia & ardentissimo in religionem reformatam zelo celebrissimam. Decessit illa d. 2. Junii Ann. 1572. uid. lexicon hist. uniuers. BV DDEI pag. 814. uarios de morbo ejus fatali rumores refert AVCTOR commentariorum de statu religionis & reipubl. in Gallia Part. IV. pag. 19. tandemque addit: Compertum tamen est certis indiciis, uenenatis chirote-  
cis, quas unguentarius regis Italus ei dederat, infectam fuisse, quod tamen medicos latuerit, quod cerebrum*

*Itemus. De Belgicis tumultibus, a quibus proprius abestis, nihil scribo. Quid debeatur Albani & Hispanorum immanitati video. Sed tum audio filium DEI minantem, quod ipse sensus communis dictat, longe plures mereri plagas, qui cognitam Domini uoluntatem transgreduntur, nihil mihi laeti praesagire potest animus. Valeat ergo hic quoque εποχή, non illa academica, sed plane christiana, jubens, ut suum quisque cureret, & in spe ac silentio nostras animas possideamus. Nam illud mihi quidem certum uidetur, quocunque ista uergant, magnam secuturam rerum inclinationem. R. ferunt nouum P. Palatio explosos quo fuerant*

---

“rebrum minime sit desecatum. Quae uero exceptio satis infirma & jejunia ualde est, quasi uestigia uenenimanibus ingesti non nisi in cerebro residere queant. Hanc narrationem suo confirmat calculo liberiori saepe & in partes Caluinianorum benigniori calamo usus J. DE LA SERRE in inventaire general del histoire de France uolum. II. pag. 428. edit. Geneu. in 8. 1619. uel ideo reliquis praeferenda, quod haud pauca habeat in reliquis nitidioribus & majoribus resecta. Operiosius id adstruere nititur ANONYMVS, qui Catharinae medicae uitam 1575. in 8uo ed. pag. 58. Dubiam autem prudenter eam relinquit RICH. DINOTHVS de bello ciuili Gallico Lib. V. pag. 338. Nuptias denique illas ferales, de quibus tam male ominatus hic est BEZA, descripsierunt EVSEB. PHILADELPHVS le Recueil-Matin des Francois Edimb. 1574.

VIT. FABER PITRACIVS epistol. de rebus Gallicis ad Sam. Eluidium. 1573. in 4to. EM. VARA MUNDVS de furoribus Gallicis, Lond. 1573. in 8uo. qui fortassis ipse BEZA est. CAMILL. CAPILVGVS descriptio del Strategema di CAROLO IX. 1574. in 8uo. JOH. CYPRIAN Ipec. disserr. contra Gabr. Naudaeum, Lips. 1674. pluresque alii ANONYMI. De ipsa hac Principe adscribere placet uerba HARDOVINI de Prefixe ex historia ejus Henrici M. gallice 1662. Amstelod. edit. pag. 28. Auoit l' esprit & le courge au dessus de son sexe, & dont l' ame toute uirile, n' estoit point sujette aux foiblesse & aux defautes des autres femmes; mais a la uerité, ennemie passionnée de la religion catholique. Qui tamen narrationem de chirotecis uenennatis ipse etiam refert, et si in alteram de morte naturali sententiam prior uideri uelit.

rant ab eo, cui successerat, introducti, priuasse audiendarum confessio-  
num & excipiendorum testamentorum facultate, ex quibus illos certum  
est, immensas opes sibi paucis annis congregasse. Hinc illa reliquorum  
O. inuidia, perituriis interea miseris ouiculis, quibuscunque in praedam  
cesserint. Evidem etiam ajunt nescio quid in Hispanica inquisitione  
temperasse (\*). Scilicet - - - - Ad nos quod attinet, exi-  
guia est messis, uindemiae spes non admodum splendida, pestis, quae ui-  
debatur emigrasse ex urbe longius, hac ipsa hebdomade rursum erupit.  
Schola prorsus jacet. Tuemur tamen illam, quoad ejus fieri potest.  
Studiis priuatis & precibus ipse me sustento, animo aegrum, corpo-  
re satis adhuc ualentem. Et utinam hanc saltem uoluptatem nulli  
abrumperent, qui me saepe cogunt in has uoces erumpere: Utinam  
abscindantur, qui nos conturbant. Sed haec quoque suo tempore  
Dominus perficiet. Schenarium (\*\*) accersunt Rupellani, & quum  
nunc prima jacent scholae fundamenta, negant se se matheematics  
professoribus adhuc indigere, qua in re sane illis minime assentior.  
Sed uelim hoc tibi persuasum esse, me tibi non defuturum, ac for-  
tassis etiam affuturum, si modo nostris liceat, quod meditantiur, per-  
ficiere, id est, quam plurimas passim scholas erigere, quod utinam il-  
lis non tantum suadeam, uerum etiam persuadeam. Iterum rogo  
Te, ut meum silentium apud amicos sic excuses, ut illud etiam pro-  
bent, quod ni fecerint, sentient quantum illis nocere possit impru-  
dens amicus. Adjunxi bis literis Psalmum tricesimum nonum, sic  
uti

(\*) Vid. *Oratiunculas VII. ex RE- neti historia inquisitionis, Roter. 1651.*  
*GIN. CONSALVI narrationibus recitatas in 12mo.*

atque editas Heidelb. 1603. in 8. PHIL.

ALIMBORCH historiam hujus tribu- (\*\*\*) Quis ille sit, ignoro: si con-  
nalis S. prolixo luculentisque scriptam, jecturae locus sit, ANONYMVM  
Amstelod. 1692. fol. JOACH. VRSINI illum esse existimauerim, quem ad  
Hispanicae inquisitionis secretiora, Am- suscipiendum munus publici in re-  
berg. 1611. suo. & PAVLI SARPII Ve- cens constituta academia Rupella-

*uti (\*) est a me secundo Rhodano in Occitania properate conuersus,  
ut quae sint meae meditationes, quum nouerint, uicissim pro me  
presentur, tantisper dum nobis mutuo apud illud aeternae felicitatis  
tribunal occurramus. Volo enim haec ab ipsis legi, quae tibi qui-  
dem mitto, illis autem & tibi scribo. Bene uale. D. JESVS adsit  
peregrinantibus nobis in istis anfractibus, dum nos ad se pertrabat,  
& suorum misertus poenas mitiget peccatis nostris plurimis maximis-  
que debitas, ut tanto sit illuſtrior ipsius in nobis gloria. Geneuae  
Calend. Julii. M D LXXII.*

TVVS BEZA.

XII.

na Doctoris inuitat BEZA ep. LXVI. pag. 238.

(\*) Psalterium totum, uerba re-  
peto WENZ. MORCKOWKII DE ZA-  
STRISELE ex præfut. poem. Bezae Gen.  
1597. in 4to. "curatae & optimae, ua-  
riis carminum generibus latine red-  
dedit eruditissime & pene ad uer-  
bum, uitatis, quantum potuit fieri,  
paraphrasibus, quod facile ex com-  
paratione cum magno illo BVCHA-  
NANO apparere poterit. Saepius  
illud prela typographorum fatiga-  
uit, & potiores annotauerunt editio-  
nes celeberrimus J. A. FABRICIVS  
in uoto Davidico p. 75. & HENDREICH.  
in pandect. Brandeb. pag. 562. Fortas-  
sis BEZAE eadem ex parte mens fuit,  
quae JVL. CAES. SCALIGERO, qui,  
"Piget, inquit, illorum operaे, qui

Dauid psalmos suis calamistris im-  
ustos sperant efficere plausibili-  
res. Mihi Spiritus diuinus ejus-  
modi placet, quo se ipsum inges-  
sit a patre: Non quemadmodum  
ab hominibus distortus est. Ne-  
que Dauid illa cantica admirabilia  
sunt mihi, nisi, quibus legibus ab  
illo dicta sint, hauriantur. "in poë-  
tices Lib. VI. cap. IV. pag. 797. Psal-  
terium tamen illius non sine applau-  
su exceptum est. uid. JOH. SIMLE-  
RVS in biblioth. pag. 780. OL. BOR-  
RICHIVS de poëtis diff. III. pag. 112.  
J. PETRI LOTICHI biblioth. poët.  
Part. IV. pag. 46. ADR. BAILLET ju-  
gemens des sauvans P. IV. n. MCCCLXI.  
p. m. 63. TEISSIER les eloges Part. II.  
pag. 43. GEORG. SERPILIVS in bibl.  
Scribenten Part. VIII. pag. 364. sqq.

## XII.

Ejusdem ad eundem.

Oicitania totum sesquimensem me tenuit. Causa profectionis fuit altera synodus, ad quam assiduis multorum precibus evocatus, obtinere non potui, ut excusationes ullas admitterent. Ibi, id est, Nemausi actum est praecipue aduersus Democraticorum factionem Lutetiae recens exortam, cuius caput est Petrus ille Ramus, idem nunc in theologicis, qui prius in Logicis. Contendunt penes populum, id est totum ecclesiae coetum rogatis uiritim singulorum suffragiis esse oportere ecclesiasticas tum electiones tum censuras, ipsaque de doctrinae ueritate judicia, adeoque dandam singulis ex coetu prophetandi potestatem. Agnoscis, opinor uertiginosum & plane anabaptisticum spiritum. Vicit in synodo ueritas, & sigillatim expensis illorum argumentis omnibus. Sed quum illi se se praesentes sistere recusarint, & jam aliquos nacti sint sectatores, conjicio uix cessuros esse, ac proinde futurum, ut intus quoque uexentur ecclesiae Gallicanae, uix dum ab extraneorum hostium incuribus liberae. Nempe haec nostra conditio est. Itaque hoc unum supereft, ut Spiritui mendaci fortiter obfistatur, quod futurum spero (\*). Quod ad

(\*) Prolixius haec omnia persequitur in epistolis editis locis ad sifastica, cuius formam quandam priores literas allegatis. Hic saltem uerba FAYI ex uita ejus, quod raro haberi queat, adjiciam: An. 1572. celebrata est pariter synodus Nemausi; quo euocatus est BEZA, misso in eam rem a Ne-bus ad Senatum Geneuensem. Iterum ibi actum est de disciplina eccl. nouam & insolitam quidam JOH. MORELLVS Parisiens, non an-

imo tantum, sed etiam scripto designabat: eique uiri quidam doctri- rerum nouarum pruritu plus aequo laborantes, adhaerebant, & magna uerborum argumentorum que acie, opinionem illius muniamus.

*ad nos attinet, DEI beneficio, concordes & quieti omnes sumus, neque nos sed sicut ipsos deturbarunt, qui sua morositate & avidecia, ne quid asperius dicam, quietem nostram hyeme superiore interturbarunt. Pessis quoque jam uidetur plane defuisse. Sed innumerabilis est, tum in urbe, tum in vicinis omnibus regionibus febricitantium numerus; & schola nostra prorsus adhuc jacet, cuius ruinam fulcimus, quantum vires nostrae ferunt. Venio ad litteras tuas datas 14. Martii, sed mihi demum circiter 10. Junii reditas. Ex iis intelligo isthic accidisse, quod difficile non fuit praesagire, futurum uidelicet ut isti morsum ueritatis non ferentes extrema tentarent. Sed benedictus sit DOMINVS DEVS noster, qui neque causae suae neque suis defuit, nec porro certe deerit, si constantes ad extremum fuerimus (\*). Spero Te accepisse, quae superioribus nundinis ad Te misi, de quibus etiam scire percupio, quid amicis uideatur. Cur autem ipse ad illos non scribam, iam antea Tibi significaui, in hac sententia permansurus, nisi aliud eis placere cognouero, quum alioqui nihil mihi possit grauius accidere, quam si diuturna απερσηγορία coeptam inter nos amicitiam dissolueret. Itaque quid hic mihi faciendum, id est, quid illis gratum futurum censeas, uelim ut mihi significare non graueris, & singulos interea meo nomine quam officiosissime salutes. Illusterrimi nostri Principis responsum nuper accepi, beneuole & humaniter scriptum,*

“tam defendebant. Illorum tam  
men conatui sese opposuit BE-  
ZA, doctissime & disertissime rem  
totam edifferens. Ejus senten-  
tiam tota synodus unanimi con-  
sensu approbavit, receptamque an-  
tea disciplinam, noua illa opinio-  
ne rejecta, retinuit ac confirmata  
uit. pag. 49. Confiterum AVCTOR

commentarior. de statu relig. reip. Gall.  
Lib. X. Part. IV. pag. 16.

(\*) Vid. MARIVM in uita LAN-  
GVETI pag. 87. &c, ut ueritas ex con-  
traria prorsus relatione magis elu-  
cescat, confer HVTTERVM in con-  
cordia concorde cap. II. fol. 36. sqq.

*ptum, sic tamen ut non dissimulet, sibi gratius futurum, ab hujusmodi sibi mittendis abstinuero, quod & ipsum Selneccero significauerit (\*). Belgici belli euentus nos ualde sollicitos & anxios tenet.*

(\*) **AVGVSTVM, PRINCIPLEM ELECTOREM SAXON.** innuit, cui modestam & christianam, quam uocat, defensionem ad Nic. SELNECCERI maledicam & uirulentam responsonem dedicauerat. *Gen. 1572. in 8uo.* Integra litis & libellorum ultro citroque scriptorum historia haec est: **SELNECCERVVS breuem & necessariam commonefactionem de uerbis Act. III, 21.** ediderat Henricopoli in 8uo 1571. qua justum BEZAE nouo testamento statuit pretium, uersiōnem uero ejus loci ex illo a Crypto-Caluinianis Vitembergensibus in catechismo suo adoptatam improbat. Hanc ANONYMVS quidam edita statim disputatione grammaticam ejusdem dicti Vitemb. eodem anno adoratus est, quem ESRAM RUDINGEVVM fuisse SELNECCERVVS contra BEZAM A. 4. & in respōsf. christ. c eundem B. 2. prodit. Hanc disputationem additis ab altero latere glossis prolixioribus refutauit SELNECCERVVS eo ipso adhuc anno. Succeſſit hinc ipse BEZA breui & necessaria ad Nic. SELNECCERI calumnias, ut titulus sonat, *responsione Geneu. 1571.* exacerbato animo & calamo fel-

le bileque tincto scripta. Quam uero statim exceptit ad THEOD. BEZAE columnias breuis & necessaria Nic. SELNECCERI *respōf.* Henricop. 1571.; quam Principi Avgvsto inscripsit: Cujus consilii sui graues sane & narrationem BEZAE hanc suspectam reddentes edifferit, quae profecto modestiae limites non transflire uidetur. Addita etiam est *apologia dissertationis suae inaugur.* *Vitemb. habitac. Ar. 1570.* jam scripta & haec tenus ab ipsomet suppressa. Sequebatur defensio BEZAE ab initio allegata sale pipereque plenissima, quicquid in dedic. ad Electorem AVGVSTVM dissimulet. Neque uero arenam deseruit causaeque ueritatis oppugnatae defuit SELNECCERVVS publicata Ann. 1572. *Responſione uera & christiana ad BEZAE falsam & minime christianam, uenenatam defensionem & censuram,* ubi durius omnino in eum inuehitur fortasse ad acerbius scribendi genus incitatus sparsa famosa charta, cuius auctorem narrat sibi ceu Diaboli Nepoti funem & suspendium imprecari &c. *An. 1573.* BEZA *apologiam terriam* adornauit ad SELNECCERI κονκυσμας *Geneu.*

*net. Vesontii (quam urbem imperialem esse non ignoras in comitatu Burgundiae sitam) emergerunt tandem nostri, qui jam ad aliquot annos in priuatis aedibus coetus suos habuerant. Inde ingens inter cines tumultus, cuius etiam tempestatis exitum suspensis animis expectamus (\*). Jacobitae illius ubiquitarii Apostoli historiam quam petis, quia nondum Mompelgardo accepi, ad Te mittere non possum (\*\*). Procuratorium tuum instrumentum apud me afferuo, sicut petiisti, literas autem ad fratrem tuas statim misi idoneum tabellarium naestus. Habes hic alteras ab illo, quas eodem fere tempore accepi. Si quid hic uel alibi*

*Geneu. in 8uo. ut reliqua omnia, plena irarum & contumeliosorum in SELNECCERV M uerborum. Sed SELNECCERVS etiam BEZAM pro meritis exceptit responsione & apologia tertia ad BEZAE tergiuersationem & criminacionem Henricop. 1583. qua uelitationem hanc finitam existimo, de qua notari debet, quod ipse BEZA fateatur: totum istud a se perfunditorie esse scriptum epist. LXXXI. pag. 263.*

(\*) Vesontio ciuitas imperialis libera, sequanorum metropolis docte diligenterque 2. partibus descripta est a JOH. JAC. CHIFLETIO, Archiatro Vesontino, *Lugd. 1650. in 4to*, qui *Part. I. cap. LXVI. pag. 250.* expulso A. 1573., quos uocat, haereticos anno 1575., sed irrito conatu rediisse animo partium studio nimis praeoccupato narrat, ut o. pag. 103.

immuno conferri mereatur epistola non neminis a MARIO in uita Langueti pag. 73. sqq. producta. Breuem status hujus urbis recentioris descriptio nem uid. apud JOH. MABILLONIVM in itinere germanico pag. 4. sqq. edit. Fabric.

(\*\*) JACOBVM ANDREAE contumeliosa hac descriptione a BEZA indigitari nullum est dubium. Historia uero, cuius meminit, acta illius cum ipso habitu colloquii esse non possunt, quod anno demum 1586. habitum est: & in quo reapse BEZA expertus se illum sine ratione contemptim habuisse. Ipse infensissimus protestantium hostis FLOR. RAE MVNDVS, rarae doctrinae & magni ingenii hominem uocat apud B. FECHTIVM in apparatus ad epp. Marbachian. cap. IV. pag. 103.

*alibi possum tua cauffa, uelim Tibi persuadeas, Te, cui charior sis quam mihi, habere neminem. Salenio nostro meliorem ualetudinem ex animo precor. Scripsi nuper quaedam de Gallicae nostrae linguae pronuntiatione, nondum a quoquam animaduersa, quae si edidero, & ille in suo munere perrexerit, curabo ad illum mittenda (\*). Bene uale mi Frater.*

(\*) Dubio procul nunquam lucem uidit publicam. Nec ullus eorum, qui uitam BEZAE scripsierunt, mentionem fecit. ADAMI, FERHERVM, VERHEIDEN, TEISSIER, similesque plures excitare opus non est. Nemo elegantius, accuratius nemo de *uita & obitu ejus* commentatus est ANTON. FAYO, BEZAE dum uiueret Collega, Geneu. 1606. in 4. maj., quem jam aliquoties laudauimus. Enimuero HIER. BOLSECI chartas scommatibus plenas *Lugd. 1577.* gallice protrusas, & a PANTAL. THENENNIO, Ingolst. latine redditas 1584. in 8uo. illisque JAC. LAINGERI non absimilem libellum *Parisi. 1585.* in 8uo editum legisse uix operae pretium erit. FAYI *hypomnematica gallica ueste indutum* stitit ANT. TEISSIER Geneu. 1681. in 12mo. neque contemnenda est oratio JAC. LECTII de *uita Bezae*, quae in omnibus ipsius Geneu. 1615. reperitur. Addat. JAC. SPOON *bi-floire de Geneue Part. II. Lib. III. pag. 195. sqq. a Lyon. 1682.* in 12. ADRICI BAILLET. uol. VIII. *Jugemens des sauans pag. 66. & des enfans celebres cap. LVI. pag. 181.* ANT. DVVERDIER *prosopograph. Tom. III. pag. 2515.* Theologus inter suos omnino fuit omnibus modis clarissimus, cuius laudibus nec ipsius aduersarii quicquam derogarunt. Audiamus SELNECCERV M *respons. brevis & necessariae ad B. Calumnias p. 1.* laudabili candore differentem: De D. BEZA certe semper sensi & statui ea, quae de uiro praeclare do. & non male de ecclesia merito statui debent, & non tam publi- co nomine, quam meo gratias me illi non solum scriptis uel priuatis uel publicis, sed etiam in ipsius faciem coram habere & agere posse, saepenumero optauit. Comitem ipsi demus DAN. HOEFMAN- NVM, Theol. Helmstad. qui non minori affectu virum acuti ingeni, exacti judicii, elegantis eruditio- nis, disertae linguae, politi styli, & laborioso disputationum exercitio ueteranum uocat in dedic quaeftion. & respons. de S. coena BEZAE quaeftionibus & responsion. oppositarum Part. I.

ter. *DOMINVS JESVS* exaudiat suorum gemitus, mitiget poenas peccatis nostris debitas, & Satanae rabiem potenter infringat. *Genueae 28. Aug. 1572.*

*TVVS BEZA.*

VIRO ET PIO ET DOCTO CLAVDIO TEXTORI (\*),  
GALLO  
MATHEMATICÆ DOCTORI

*Vitembergæ.*

*Part. I. Helmſt. in quo ed. pag. 2. Ad-*  
*datur J. FECHTIUS, incomparabilis*  
*nōstræ aetate theologus, in appan-*  
*tu ad epift. Marbach. c. IV. p. 185.*

(\*) *TEXTORES* eruditos complures  
habemus, quos KOENIGIVS in bibli-  
oth. uet. & nou. pag. 796. & MENCKE-  
NIANVM lexicon erudit. pag. 1236. quo-  
rum facile numerus augeri posset.  
Neque tamen hujus nostri aliqua pag. 240.

mentio facta alicubi fuit. BEZA eo fa-  
miliariter ejusque officiis in acade-  
mia Vitembergensi ad conciliandos  
sectæ suæ Saxonum animos usus  
est. Hinc plures ad eum dedit epi-  
stolas, quarum aliquæ ad manus  
meas peruererunt, eumque amicis  
commendauit in opere epistolarum edi-  
tar. epift. LXVI, pag. 239. epift. LXVII,

